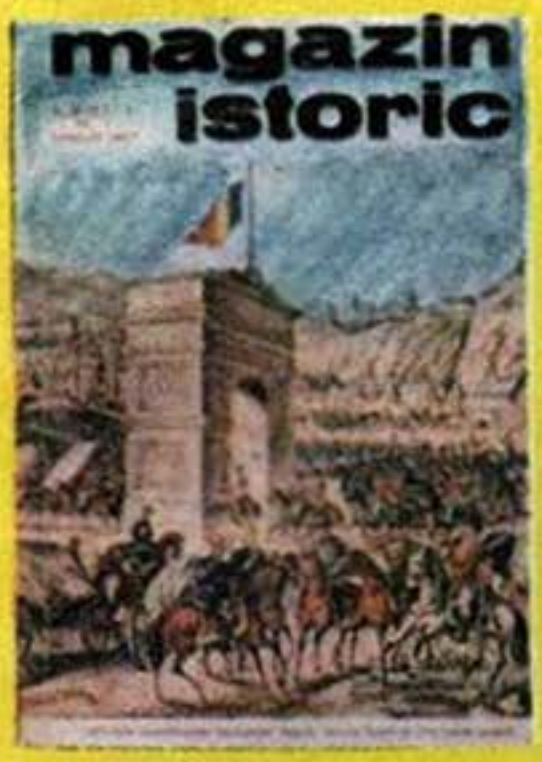

magazin istoric

SERIE NOUĂ

APRILIE 1992

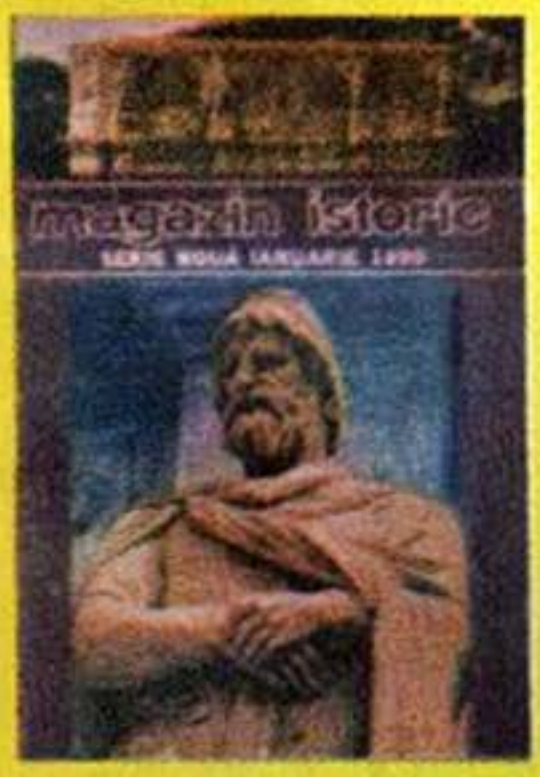

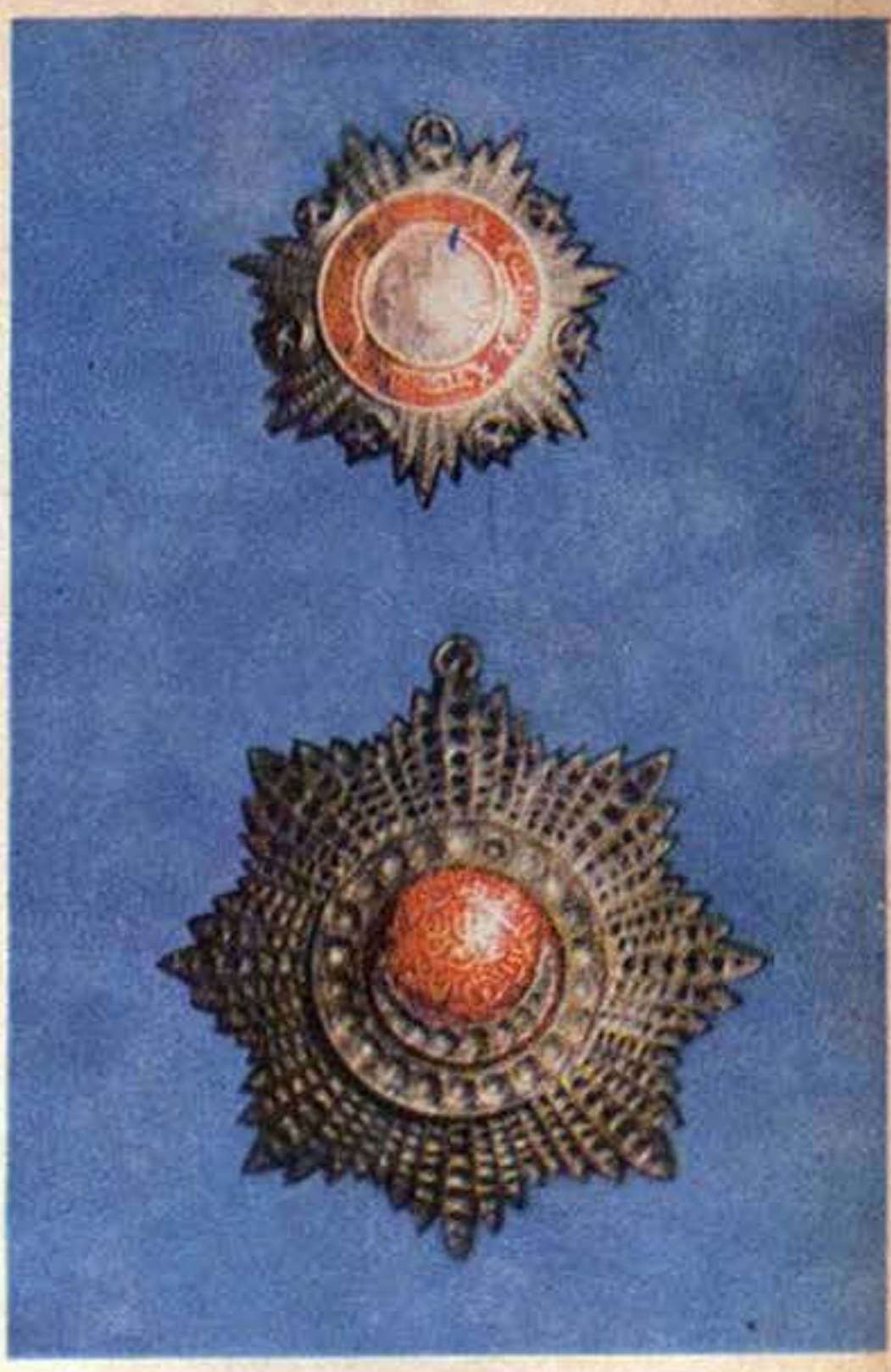

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVI — nr. 4 (301)
aprilie 1992

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 15.02.00., interioare 406, 917.

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Marian Ştefan (responsabil de număr)
Secretar de redacţie: Theodor Lianos
Macheta artistică: Radu Ion Popescu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Editura Presa Naţională S.A., director ing. Stan Pelteacu; director economic Ion Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti, în secţiile fotoculegere, offset şi legătorie

Cartea dumneavoastră de istorie în fiecare lună

SUMAR

Magazin istoric 25 ani: Constantin Antip, Dan Berindei, Cornelia Bodea, Virgil Cândea, Paul Cernovodeanu, Florin Constantiniu, Mihai Drăgănescu, Anton Dumitriu, Ion Dumitriu-Snagov, Dinu C. Giurescu, Eugen Glück, Georgeta Penelea Filitti, Zoe Petre, Gheorghe Platon, Ioan Robu, Valeriu Muravschi, Anatol Petrencu, Ion Ţurcanu, Richard von Weizsäcker, Renaud Vignal, Jacques Freymond, Kopi Kyçyku, Jerzy Topolski, Kang Chunlin, François L'Huillier 2
Civilizaţia românească între Orient şi Occident: Ilie Minea 18
Ion I.C. Brătianu — surprinzătorul document 21
Ţezaurul naţional în pribegie: Radu Negrea 23
S-a scurs tezaurul României spre S.U.A.? 25
Mărturii din anii dictaturii: Gh. David 30
În Kent — Ohio (S.U.A.) — costume tradiţionale româneşti: Adrian-Silvan Ionescu 32
Misterul celei de a cincea valize a lui Nicolae Titulescu: Jacques de Launay 35
România în documentele Vaticanului: Ion Dumitriu-Snagov 37
24 ianuarie 1992. Valori naţionale se reîntorc din pribegie: Adrian Năstase 44
Tîrguri, oraşe şi cetăţi dintre Prut şi Nistru: Constantin C. Giurescu 45
„Regele mi-a spus să-l iert că-mi spune tot «cîine roşu»" 47
Joseph Maria von Radowitz în misiune la Bucureşti: Dumitru Hîncu 51
Imagologia — o nouă disciplină socială de graniţă: Dan A. Lăzărescu 55
Lituania: F. Dolghin, Gh. David 59
Un cavaler al ordinului „Mihai Viteazul": Mircea Dumitrescu 66
Pagini de viaţă: Artur Gorovei 67
I.L. Caragiale — un bun prieten: B. Brănişteanu 70
Carol Quintul şi plimbările sale: José I. Uriól 74
În Bucureşti, acum 50 ani 78
Attila, biciul lui Dumnezeu: Jean-Yves Marin, Christian Pilet 82
Churchill, Roosevelt şi Balcanii: Eugen Preda 86
Cum să cazi la învoială cu istoria: Barry Hillenbrand 89
• **Dialog cu cititorii... 17** • **Concursul** Magazin istoric — **25 din 25... 33** • **Cărţi sosite la redacţie... 36**
• **Rebus istoric** 92

Moment aniversar în viața revistei Magazin istoric.

La sărbătoarea noastră — cititori și redactori — participă și mulți colaboratori de seamă ai revistei. Mulți dintre ei au fost alături de noi încă de la primele numere ale revistei. Lună de lună, timp de două decenii și jumătate, împreună cu colaboratorii noștri, am parcurs drumul spre inimile și sufletele dumneavoastră, stimați cititori. Un drum presărat cu numeroase dificultăți, dar răsplătit de calda bucurie de a ne ști mereu împreună: cititori, colaboratori, redactori, această trinitate care, mai mult ca oricînd, în vremurile acestea de prefaceri și dificultăți de tot felul, îndeosebi economice, constituie forța morală și garanția de viitor pentru Magazin istoric.

Gîndurile transmise de statornicii noștri colaboratori de vază conturează un portret al revistei la cei 25 de ani ai săi, dar constituie și primele file din istoria nescrisă încă a acestei cărți de istorie ajunsă, iată, prin cel de al 301-lea număr, în pragul celui de al doilea sfert de secol de existență.

Tuturor celor care ne iubesc fără condiții și fără clătinări, le mulțumim și le făgăduim că noi ne vom face datoria pînă la capăt, încercînd să răspundem cu aceeași măsură prețuirii cu care ne înconjură, pentru a le aduce mereu nu doar ce e adevăr în istorie, ci și ceea ce o face una dintre cele mai fascinante științe umane.

Împreună cu cei care ne urau Drum Bun în 1967, apoi cu cei ce ne salutau în 1972 (în 1977, 1982 și 1987 ni s-a interzis să mai publicăm astfel de mesaje), semnatarii acestor scrisori din 1992 sînt ei înșiși o cronică a istoriografiei românești. Regretăm de a nu-i putea număra pe toți istoricii din România între cei ce ne-au încredințat gîndurile lor la aniversarea noastră, dar spațiul limitat, susceptibilități omenești și delimitări naturale într-o lume științifică a unei societăți democratice, au determinat aceasta. Ceea ce nu ne împiedică să-i asigurăm că paginile noastre sînt deschise oricărei contribuții științifice.

Publicăm, în continuare, mesajele primite asigurînd celelalte personalități ce ne-au solicitat că scrisorile respective ca și răspunsurile de la istoricii străini le vom publica în numărul viitor, 5/1992.

CONSTANTIN ANTIP:

„IDENTITATE INCONFUNDABILĂ"

Cota 25 cucerită de Magazin istoric *cu numărul de față reprezintă un adevărat generator de justificate emoții pentru cineva care socotește drept una din satisfacțiile majore ale vieții sale participarea directă la actul nașterii revistei, continuată cu statornică fidelitate pe întreaga spirală a devenirii ei. Poate sau tocmai de aceea îmi recomand restricție în a emite aprecieri asupra dimensiunilor căpătate de* Magazin istoric *în publicistica românească, dar mă simt dator să pun în evidență unul din factorii esențiali ai vitalității publicației: spiritul de echipă al corpului redacțional.*

Grație acestui spirit de echipă, colegiul și redacția au izbutit să exploateze la maximum relativa deschidere din anii începuturilor, să reziste presiunii tot mai agresive a circumstanțelor ulterioare, asigurînd Magazinului istoric *o identitate inconfundabilă.*

Grație acestui spirit de echipă, unitar dar nu uniform, revista a fost salvată de dezastrele ce o pîndeau, desigur nu fără prețul unui compromis între retorismul dictat de normativele orwelliene obligatorii (mai ales la cunoscutele aniversări) și respectul față de adevăr, de substanța științifică a demersului istoric.

Spiritul de echipă al redacției în simbioză intimă cu adeziunea și exigențele cititorilor constituie și garanția împlinirilor viitoare. Pornind de aici, mi se pare, pentru redacție, cu valoare de memento străvechiul adagio: In hoc signo vinces!

Constantin Antip

Prof. univ. DAN BERINDEI,

membru corespondent

al Academiei Române:

„SUCCESUL A FOST ȘI ESTE EVIDENT"

Magazin istoric *a împlinit 25 de ani de existență. Menirea sa principală a fost popularizarea istoriei, înfățișarea acesteia în formele cele mai atrăgătoare. Succesul său de public a fost și este evident, confirmîndu-l numărul cititorilor.*

Dar Magazin istoric *a cuprins și nenumărate materiale inedite, nivelul periodicului fiind superior, în această privință, celui al revistelor de același profil de peste hotare, fără ca prin aceasta să-și piardă cititorii. Publicația a avut și are meritul de a fi găsit limbajul adecvat între știință și o manieră agreabilă și larg accesibilă a redactării textelor.*

Nu putem decît ura Magazinului istoric *viață lungă, studii și articole interesante, rodnică difuzare a cunoștințelor istorice, dar și noi contribuții inedite menite a îmbogăți istoriografia românească!*

D. Berindei

Prof. dr. doc. CORNELIA BODEA,

membru corespondent

al Academiei Române:

LA MULȚI ANI!

Cu numărul din aprilie 1992, Magazin istoric *împlinește 25 de ani și pășește în al doilea sfert de secol al existenței sale cu o zestre frumoasă de 301 numere apărute. A pornit la drum ca revistă de cultură patronată de Societatea de Științe Istorice și Filologice. Și-a adoptat titlul de* Magazin istoric, *fapt care în mintea și dorința celor mulți, colaboratori și cititori deopotrivă, a apropiat-o de revista-tezaur inaugurată în perioada prepașoptistă a veacului trecut. În 1845, A.T. Laurian și Nicolae Bălcescu, apreciind Istoria ca pe „cea dintîi carte a nației" care oglindește trecutul, prezentul și viitorul ei, au cerut colaborarea „tuturor patrioților români din deosebite părți ale Daciei".*

În 1967, noua revistă, îmbrăcînd verbul obligator al anilor de pînă ieri, declara coloanele sale deschise tuturor istoricilor, scriitorilor și publiciștilor care să oglindească în studii și documente momente ale istoriei patriei din cele mai vechi timpuri și pînă la zi. Lărgindu-și și cîmpul și preocupările, Magazin istoric *oferea un loc de seamă și istoriei celorlalte popoare ca și problemelor de istorie universală în genere, căutînd totodată să reflecte rolul și locul poporului român în istoria și civilizația lumii.*

Revista a inaugurat-o în primul rînd promoția mai vîrstnică a istoricilor: între ei, George Oprescu avea 86 de ani, Petre Constantinescu-Iași, atunci președintele Societății de Științe Istorice, avea 75, Andrei Oțetea — 73, Constantin Daicoviciu — 69, Ion Ionașcu — 65, Dionisie Pippidi — 62, Mihai Berza — 60. Lîngă D. Almaș — 59, Colegiul de redacție l-au format mai tinerii: C. Antip — 42, Virgil Cândea — 40, Dinu C. Giurescu — 40, Ștefan Ștefănescu și Hadrian Daicoviciu — 38, Al. Gh. Savu — 36, Cristian Popișteanu — 35. Au salutat-o din străinătate un Jacques Freymond, președintele Asociației Internaționale de Științe Politice (Geneva), un André Maurois de la Academia Franceză, André Mirabel, membru al Institutului Franței, un Dimităr Kosev, atunci rec-

tor și director ai Institutului de Istorie din Sofia și alții. De la număr la număr, de la an la an sumarele revistei au înmănunchеat subiecte, autori și colaboratori din toate domeniile istoriei și politologiei naționale și universale. S-au scris lucruri bune și frumoase, dar și mai puțin bune, după cum se scuturau norii mai grei sau mai plumburii peste adevăr și peste convingeri. Flacăra a pîlpîit cîteodată, dar nu s-a stins niciodată. Trecînd prin focul lui „Decembrie '89" lumina ei a fost din nou sporită. La mulți ani!

Gh. Buzatu

VIRGIL CÂNDEA,

membru corespondent

al Academiei Române:

„MULT GRÎU CURAT RODIT ÎN PAGINILE MAGAZINULUI ISTORIC

Ce explică faptul că, de cîteva decenii, gustul marelui public se îndreaptă mereu mai stăruitor spre trecut? Căutarea altei imagini despre sine a unui popor? Dorința lui de a-și aprofunda identitatea? Un fel de-a refuza realitatea contemporană? Sute de mii de cititori și-au aflat satisfacția acestor imbolduri în paginile Magazinului istoric. *Tirajul mare al revistei, ca și preocuparea constantă a multora de a avea colecții complete ale ei sînt cele mai bune dovezi de popularitate.*

Dar Magazin istoric *a intrat în istoria istoriografiei și ca publicație de referință în care cercetători reputați și-au semnalat descoperiri sau ipoteze valoroase înainte de a le prezenta, cu aparatul științific obișnuit, în reviste academice.*

S-ar putea reproșa revistei faptul că a început să apară în 1967, cu tot ce decurge din această împrejurare. În ceasul, care trebuie să vină, al judecăților obiective, acest păcat s-ar putea dovedi un merit. Căci pentru oricine va analiza regimul presei într-un stat totalitar va fi evident că nici o publicație — îndeosebi una de istorie — nu s-ar fi putut sustrage rigorilor indicațiilor impuse și cenzurii. Ziare și reviste de mare răspîndire, înființate cu decenii în urmă, care și-au continuat după decembrie 1989 apariția, beneficiind fără limite de libertatea presei, au cunoscut și ele asprimile supravegherii severe și ale limbajului de lemn. Îndepărtarea necruțătoare a neghinelor, pe care, ca totdeauna, o va opera ineluctabil istoria, va lăsa însă mult grîu curat rodit în paginile Magazinului istoric. *Iar fidelitatea de azi a cititorilor constituie cel mai bun gaj al viitorului revistei.*

Virgil Cândea

Dr. PAUL CERNOVODEANU:

„A AVUT CURAJUL SĂ ÎNFRUNTE FURCILE CAUDINE"

Colaborarea mea cu Magazin istoric *datează din 1969 și de atunci coloanele acestei reviste au rămas mereu deschise pentru mine. Am avut satisfacția ca aici să aduc la cunoștința publicului cititor în „premieră" multe din descoperirile mele, căutînd să valorific materiale inedite din arhivele românești și străine, cu predilecție engleze, mai puțin cercetate de specialiștii români. Odată cu înăsprirea dictaturii comuniste — după perioada de „deschidere" a anilor '60 — și amplificarea monstruoasă a cultului personalității lui Ceaușescu, întărindu-se dogmatismul, a devenit sufocantă și paralizantă cenzura impusă de omniprezenta secție de propagandă a fostului c.c. al p.c.r. Efectele ei au fost resimțite de mulți dintre istoricii „neangajați", cu origine socială „nesănătoasă", cu rude apropiate în străinătate și neînregimentați în partid. Posibilitățile de a-mi valorifica lucrările — mai ales cărțile — au devenit din ce în ce mai restrînse, semnătura mea s-a rărit în cuprinsul revistelor de specialitate, cu cîteva excepții, în perioada de după 1980, pentru ca la un moment dat să-mi fie chiar interzis accesul la* Revista de istorie.

Nu pot uita faptul că deși Magazin istoric *— obligat în această perioadă la compromisuri și servituți regretabile — a avut totuși tăria să-și impună o relativă autonomie, să publice materiale interesante dar „neutre" din punct de vedere politic și să nu-și îndepărteze unii din colaboratorii cu care întreținuse anterior relații bune. M-am numărat în rîndul acestora și, în anii cînd numele meu apărea atît de rar în periodicele românești,* Magazin istoric *a avut curajul să înfrunte furcile caudine ale cenzorilor săi și să nu mă dea uitării, publicîndu-mi cîte ceva din materialele realizate cu trudă. De aceea nu pot trece cu vederea acest gest de generozitate, într-o perioadă dificilă a carierei mele, ba dimpotrivă, țin să-l relev cu recunoștință cu prilejul acestui jubileu de 25 de ani de la apariția revistei* Magazin istoric, *căreia îi urez viață lungă și împliniri rodnice în nobila misiune de a propaga totdeauna slova aleasă, scrisă în spiritul adevărului istoric.*

Dr. Paul Cernovodeanu

Dr. FLORIN CONSTANTINIU:

„POPULARIZAREA LA ÎNALT NIVEL"

În sfertul de veac de existență, Magazin istoric *a adus un întreit serviciu istoriografiei românești, și, prin ea, culturii naționale: a abordat, în împrejurări dificile, cu obiectivitate și curaj, probleme zise „delicate" ale istoriei românești și universale, a introdus în circuitul științific surse documentare inedite de cea mai mare valoare și a contribuit, prin popularizarea la înalt nivel, la difuzarea cunoștințelor de istorie în rîndurile marelui public cititor. În tot și în toate,* Magazin istoric *a vădit o exemplară atitudine de responsabilitate științifică și civică. Liber, astăzi, de orice îngrădiri sau directive,* Magazin istoric *este chemat să contribuie la cunoașterea trecutului, oferind, într-o vreme de prefaceri, dar și de confuzie, repere sigure și instructive în drumul atît de anevoios spre adevărul istoric. La mulți și spornici ani!*

Fl. Constantiniu

MIHAI DRĂGĂNESCU,

președintele Academiei Române:

„VALOAREA DE DOCUMENT ȘI PARFUMUL TIMPURILOR"

Revista Magazin istoric *este apreciată prin atitudinea obiectivă în raport cu faptele istorice, dar și cu relatările acestor fapte de către martori și comentatori ai vremurilor trecute. Chiar dacă aceste relatări conțin și nuanțe subiective, ele păstrează valoare de document și parfumul timpurilor. Obiectivitatea revistei prin detașarea de ceea ce este subiectiv, odată cu aplecarea asupra a tot ce este omenesc în viața istorică, dar mai ales obiectivitatea revistei prin înscrierea ei în acel curent de gîndire pe care îl susține și Academia Română, și anume al servirii adevărului istoric, duce la creșterea prestigiului* Magazinului istoric.

Împlinind un sfert de veac, urez acestei reușite publicații, care îmbină istorie cu istorii, ani și ani de noi succese și împlinirea unui rol frumos în cultivarea istoriei în viața culturală a românilor. La mulți ani!

Mihai Drăgănescu

Prof. ANTON DUMITRIU:

„NUMAI OMUL CARE NU ȘTIE ESTE LIPSIT DE MORALITATE"

Mesajul profesorului Anton Dumitriu (1905-1992), atît de îndrăgit inimilor noastre pentru lumina spiritului său și dreapta sa ținută morală, ne-a sosit la începutul lunii noiembrie 1991, înainte ca boala să-și ia revanșa asupra timpului său greu încercat. Îi rămînem îndatorați peste timp atît pentru acest text, probabil printre ultimele date de Domnia Sa, ca și pentru prietenia pe care ne-a arătat-o nouă celor de la revista *Magazin istoric.*

Istoria apare ca o descriere a unor fapte alese subiectiv, fără ca ele să explice în mod real evoluția omenirii. În general, ea ia ca puncte de reper războaiele și personajele care le-au provocat. Însuși Descartes a criticat modul acesta de a face istorie, valabil în timpul lui ca și acum. Ideologia timpurilor recent apuse a luat ca puncte cardinale ale devenirii omenirii răscoalele, revoltele, revoluțiile și chiar grevele... Este însă evident că istoria are și alte momente, mai importante uneori decît bătălia de la Salamina sau de la Austerlitz. Aceste momente trebuie puse în relief, căci de acestea au nevoie acum popoarele și în special poporul nostru. Istoria trebuie deci să sublinieze marile răscruci al gîndirii, care au influențat modul de a fi ale unor epoci, să le explice, punînd în evidență cauzele care au determinat îngustarea viziunii despre lume și prin aceasta scăderea nivelului moral. Fiindcă numai omul care nu știe *este lipsit de moralitate.*

Urez revistei Magazin istoric, *care, în bună parte, a înțeles acest important rol al istoriei, să-și continue drumul, și, prin aceasta, succesul său.*

Anton Dumitriu

Dr. ION DUMITRIU-SNAGOV

„TIMPUL MAGAZINULUI ISTORIC"

Revista este moara Cetății: ușă deschisă, zbatere pentru grăunțe și gînduri, postava încărcată cu plinul pîinii. În fiecare lună un „sac", într-un an 12, în 25 de ani 300 de „saci" plini cu miliardele de cuvinte și date: marele tezaur al Cetății.

Artă și știință, ea îmbină frumosul — pentru Marele Cititor — cu utilul — pentru Marele Specialist, pe singura dimensiune: Timpul.

Timpul Magazinului istoric *este însă Tinerețea și pe aceasta a dăruit-o colaboratori-*

lor. Cine poate să creadă că Tinereţea lui se măsoară cu submultiplul de secol? O bancă de date este mereu şi oricînd Prezentul. Prezentul este o ţintă tehnică pîndită din „terminalul" cititorului.

„Devastată" astfel, Revistei s-ar părea că nu-i rămîne nimic. Şi totuşi ei îi rămîne totul, îi rămîne Cetatea, în care insul are şi frumosul, şi utilul.

Ac. Ion Dumitriu-Snagov

Prof. univ. DINU C. GIURESCU,

membru corespondent

al Academiei Române:

„FĂRĂ CUNOAŞTEREA DEPLINĂ A ACESTUI TRECUT APROPIAT NU EXISTĂ VINDECARE"

Magazin istoric *împlineşte 25 de ani.*

Vîrstă respectabilă, astăzi cînd cuvîntul tipărit este tot mai mult înlocuit de imaginile trecătoare şi amăgitoare ale televiziunii.

Magazin istoric *a pornit în 1967. În acea vreme istoria începea să fie din nou scrisă potrivit documentelor şi regulilor cercetării. Urmînd acest drum, revista a deschis cititorilor multe capitole de interes major sau prea puţin ştiute.*

După 1976-77 mai ales şi pînă în 1989, presiunile stăpînirii şi ale ideologiei au mers sporind cu fiecare an.

De la geto-daci şi pînă în contemporaneitate, trecutul era remodelat, nu odată inventat, potrivit vederilor cîrmuirii comuniste. Apariţia studiilor autentice era plătită cu inserarea citatelor din cuvîntările liderului, cu comentarii dedicate repetatelor „evenimente epocale" cu fanfarele naţionalist-triumfătoare şi chiar cu susţineri aberante.

Prea puţini au scăpat de atari „experienţe" şi „încercări". Cumpănind însă şi făcînd suma, contribuţiile revistei în sprijinul cercetării şi al informării corecte depăşesc sensibil „materialele" cerute şi impuse de stăpînire între 1967 şi 1989.

Odată cu ediţia specială de la finele lunii decembrie 1989, seria nouă a Magazinului istoric *se îndreaptă îndeosebi spre subiectele „tabu", spre cele repetat trunchiate şi deformate.*

Este de fapt o restitutio, începută cu măsură. O restitutio care — am nădejde — va acoperi cu precădere ultimele şase decenii. Sunt anii rămaşi, pentru cei mai mulţi, în ceaţă şi întuneric.

Este nevoie acuma să regîndeşti efectiv sloganurile istoriei, repetate cu fiecare an, sau să te rupi din inerţia unor mentalităţi devenite reflexe.

După cum se adaugă dorinţa unora — destui şi aceştia — de a trece, de a sări peste acest trecut atît de stînjenitor.

Dar fără cunoaşterea deplină a acestui trecut apropiat nu există vindecare.

Foarte greu şi prea încet vom ieşi din învălmăşeala de gîndire ce ne învăluie, vrea să ne înghită, să ne închidă viitorul şi să ne ia speranţa.

La această aniversare, ţin să exprim alese mulţumiri colegelor şi colegilor din redacţie pentru toată străduinţa şi contribuţia lor la restituirea istoriei.

Dinu C. Giurescu

Prof. EUGEN GLÜCK:

„DESCHIDERE ŞI NUANŢARE A PROCESELOR ISTORICE"

Am deosebita cinste de a colabora de mai mulţi ani cu revista Magazin istoric. *Relaţia noastră s-a bazat în principal pe dorinţa comună de a oferi cititorului elemente ale inedítului. Condiţiile istorice au făcut ca multe izvoare ale istoriei României să se difuzeze pe o arie teritorială largă şi în exterior. De aceea cercetarea lor, mai ales pentru istoria Transilvaniei, reclamă multe cunoştinţe de specialitate şi însuşirea mai multor limbi. Un merit al redacţiei îl constituie tocmai străduinţa de a acoperi, prin colaboratorii săi, un evantai cît mai larg al problemelor.*

De asemenea, trebuie să amintim şi faptul că în ciuda tarelor trecutului apropiat, Magazin istoric *a căutat o cît mai mare deschidere şi nuanţare în prezentarea proceselor şi evenimentelor istorice.*

Cunosc şi faptul că redacţia se străduieşte să meargă şi mai departe pe acest drum. Într-adevăr, avem mult de făcut în vederea cunoaşterii patrimoniului cultural-artistic de interes naţional ce zace în mare parte necunoscut dincolo de graniţele României. Un alt capitol important este istoria comunităţilor româneşti de peste hotare, inclusiv a acelora care s-au pierdut în negura vremurilor.

Trebuie să amintesc cu recunoştinţă că şi eu la rîndul meu am profitat din cele publicate de revistă, atît în domeniul activităţii mele, cît şi în vederea dezvoltării culturii mele istorice. Sînt motive ce mă determină să doresc în continuare mult succes revistei!

Eugen Glück

Dr. GEORGETA PENELEA FILITTI:

„ACEA CUMPĂNĂ ÎNȚELEAPTĂ CARE L-A FERIT SĂ DEVINĂ EPIGON"

În peisajul editorial românesc Magazin istoric *a ocupat totdeauna un loc deosebit. Situat la granița între foaia de popularizare și revista științifică de erudiție, urmașul ilustrei creații a lui Nicolae Bălcescu a știut să păstreze acea cumpănă înțeleaptă care l-a ferit să devină epigon. Sau apologet. Prima ipostază au îmbrăcat-o multe foi neputincioase să adopte sobrietatea proprie lumii savante, într-un univers în care proletcultismul, ignoranța agresivă și dogmatismul stupid făceau lege. Apologia sistemului comunist a fost pentru unele publicații rațiunea de a fi, pentru altele prețul supraviețuirii.*

Azi, cînd sîntem tentați să etichetăm cu neîndurare, cînd mulți dintre noi au sentimentul că se află de-a dreapta Tatălui la Judecata de Apoi, răsfoind cele 300 de numere ale Magazinului istoric, *băgăm de seamă că talerul balanței înclină spre lucrul bine făcut. Dincolo de platitudinile cutărui Ceaușescu ori de tămîierea luptătorilor comuniști, socot că* Magazin istoric *s-a impus mentalului colectiv românesc prin cîteva elemente notabile: transmiterea unui număr impresionant de informații istorice într-o manieră agreabilă, ușor de însușit, ceea ce cu anii a făcut ca revista să fie căutată, așteptată cu nerăbdare în mii de cămine românești, considerată de marele public principala sursă de inițiere în materie de istorie națională și universală.*

În al doilea rînd, cu o virtuozitate ce se cere azi subliniată, corpul de redactori ai revistei, beneficiind ce-i drept, de acces la unele fonduri socotite de noi istoricii ca pierdute, au pus în circulație fragmente din literatura memorialistică românească. Efectul asupra cititorului a fost mai mult decît salutar. El a înțeles că în afara scrierii de partid, difuzată la saturație, în România de pînă la comuniști, oamenii au gîndit, au creat, au vibrat la sensurile istoriei. Reluînd de aici înainte aceste texte în forma lor integrală, ne vom adresa unui public avizat. E un lucru pe care-l datorăm Magazinului istoric.

Dacă adăugăm, în sfîrșit, și faptul că, în condițiile unei izolări informaționale penibile, revista a ținut o amplă rubrică bibliografică, bucurîndu-și cititorii cu parte din noutățile editoriale de pe mapamond, trebuie să convenim că ea a constituit un suport moral deloc neglijabil pentru intelectualul silit să trăiască în corsetul totalitar.

Magazin istoric a parcurs cu curaj anii cenzurii. În viitor temeiurile și criteriile publicației se vor nuanța, se vor alinia neîndoios la standardele europene. Îi urez să înfăptuiască acest salt cît mai grabnic.

Georgeta Penelea Filitti

Prof. univ. ZOE PETRE:

„CURAJUL CELUI CARE NU ARE DREPT STĂPÎN DECÎT ADEVĂRUL"

Nu știu în ce măsură mi se cuvine să exprim urările mele unei reviste cu care am colaborat mai degrabă intermitent; pe de altă parte, atît ca profesor, cît și ca reprezentant temporar al Facultății de istorie din București, nu pot lăsa să treacă această împrejurare fără a depune mărturie despre foarte larga difuziune și importanța Magazinului istoric *în cele mai variate medii de învățămînt, ca și în rîndul tuturor celor interesați de istorie.*

Acest statut reprezintă, cred, nu doar o meritată recunoaștere, ci și — poate mai ales — o răspundere deosebită. Într-o lume tot mai interesată de experiențele istorice ale trecutului și de ce pot ele spune contemporanilor, rolul unei asemenea publicații, destinată înainte de toate să ofere informație unui public foarte larg de neprofesioniști, este foarte mare, și responsabilitatea celor care se adresează pe această cale cititorilor este pe măsura succesului lor. Cum în întreaga Europă se constată în ultimii ani mai ales o preferință pentru documentar în raport cu ficțiunea; cum, pe de-altă parte, publicul românesc este avid de informație și de adevăr, sînt convinsă că aceste răspunderi nu vor face decît să crească.

Magazin istoric este chemat mai mult decît oricînd să dea răspunsuri miilor de întrebări pe care cititorii săi i le adresează, și nu pot decît să-i urez să o facă cu competență și cu curaj. Cu competența specialistului care știe să spună ce a fost și să nu spună ce nu știe, sau de bună seamă, ce nu a fost. Cu curajul celui care nu are drept stăpîn decît adevărul, și cu dorința fermă de a educa spiritul critic mai degrabă decît afectele cititorilor săi. Revista pe care o sărbătorim are, neîndoielnic, posibilitatea de a face destul de repede și destul de profund ca publicul larg, dezorientat de succesive revizuiri ale trecutului, să afle de la cei mai autorizați specialiști și adevărurile durabile pe care știința istorică le-a dobîndit, și adevărurile măsluite sau uitate într-o vreme în care adevărul era înfeudat unor considerente propagandistice; și este astfel în măsură să aducă o contribuție esențială nu doar la afirmarea acestui adevăr, ci și la constituirea durabilă a unei conștiințe istorice colective în stare să interzică pe viitor orice tentativă de instrumentalizare a discursului despre trecut în îndoielnicul beneficiu al unui prezent trecător.

De cîte ori am prilejul să răsfoiesc publicații omoloage din alte țări — Historia *franceză, de pildă sau* Archeologia *italiană — mă gîndesc inevitabil că nu doar publicul nostru, ci și redactorii* Magazinului istoric, *atît de dedicați meseriei delicate pe care o practică, ar merita din plin să dispună de*

hîrtia și de condițiile grafice de care asemenea reviste dispun. Așa încît urez revistei să aibă cît de curînd parte de înfățișarea pe care conținutul său îl merită, pentru a putea să-și facă cititorii să vadă, și nu doar să înțeleagă, trecutul. Propriul trecut, ca și experiența universală căreia acest trecut îi aparține. Poate că nu-i indispensabil, și că mai presus de orice stă gîndul de a-i face pe cît mai mulți să afle lucruri interesante, fapte de seamă, izbînzi ale spiritului, de a-i face părtași la marea aventură a omului pe acest pămînt, de a-i ajuta să se deprindă cu alte orizonturi decît cel, inevitabil îngust, al propriului spațiu și timp. Poate că această uriașă experiență de comunicare și respect pentru întreaga umanitate care e studiul istoriei ține înainte de toate de cuvinte; și totuși, pentru bucuria tuturor, urez Magazinului istoric *să adauge înnoirilor de substanță și înnoiri de formă, pentru a putea da mai bine seamă de trecutul pe care are vocația să îl evoce și să ni-l apropie.*

Prof. univ. GHEORGHE PLATON,

membru corespondent

al Academiei Române:

„UN MEȘAGER AL ADEVĂRATEI ISTORII"

Un sfert de veac în viața unei publicații este un fapt care vorbește de la sine. Magazin istoric *a apărut într-un moment în care* istoria românilor *trebuia să-și recapete atributul de* paladiu al naționalității, *să-și reocupe locul de* cea dintîi carte a nației, *cînd spiritul și conștiința națională erau grav amenințate, în împrejurările în care s-a produs un reviriment în viabilitatea căruia se credea.*

A fost o publicație necesară, care — se poate afirma, astăzi, cu întreaga răspundere — a jucat un rol important în răspîndirea cunoștințelor istoriei, a valorilor sale. Asemenea publicațiilor de gen (după declanșarea „revoluției culturale", mai cu seamă), ea nu s-a putut sustrage rigorilor regimului. Materialele apologetice și tonul encomiastic, citatele care exprimau gîndirea „înțeleptului" nu au putut fi evitate, nu au putut să lipsească din cuprinsul unei reviste cu un asemenea profil, care avea o atît de mare răspîndire. Din fericire, tributul plătit s-a înscris în limitele decenței. Magazinul *și-a păstrat linia și autoritatea, sporindu-și audiența și credibilitatea. Își împlinește în continuare destinul, fiind un mesager al adevăratei* istorii, *apropiindu-i pe oameni de înțelesurile dar și de tainele, de frumusețile și de valorile acesteia.*

Colectivului redacțional care i-a alcătuit și i-a păstrat linia — cu acest prilej aniversar — întreaga noastră prețuire, un călduros salut și urări de noi succese. Revistei, din inimă, La mulți ani!

IOAN ROBU,

arhiepiscop catolic de București

„AUTORITATEA CELOR 25 DE ANI DE SUCCESE"

O singură revistă din țară a îndrăznit să țină aprinsă, în vremuri grele, flacăra Romei Eterne; în ea, mereu trează în istorii, viața românilor; întotdeauna cu speranța iubirii în viitorul drepturilor omului. Aceasta este Magazin istoric *și autoritatea celor 25 de ani de succese este prilej de sărbătoare.*

VALERIU MURAVSCHI,

primul ministru al Republicii Moldova:

„VA ÎNVINGE ADEVĂRUL ISTORIC"

Principala lecție care călăuzește încheierea secolului și mileniului și cu care se va trece dincolo de anul 2000 este, după mine, următoarea: istoria omenirii, a fiecărui popor, a fiecărei țări luate aparte are cursul său firesc și orice încercare de a frîna sub orice pretext acest curs are urmări dintre cele mai grave, ba poate și dintre cele mai catastrofale pentru milioane de indivizi, pentru istoria și cultura unui popor; că dictatura politică sub orice formă duce la apariția unor monstruozități politice, sociale și morale cu urmări dintre cele mai nefaste pentru popoare întregi; că omenirea, deși prin jertfa a milioane de vieți, merge totuși spre un viitor mai bun, și că mai devreme ori mai tîrziu învinge dreptatea și adevărul istoric; că o întreagă civilizație, o cultură poate fi durabilă, pătrunsă de ideile umanismului numai dacă are la temelie adevărul; că ideea națională rămîne o forță colosală și că, la anumite etape, cînd o cere istoria, poate izbucni cu energie nebănuită.

Chișinău, 11 februarie 1992

Conf. univ. dr. ANATOL PETRENCU,

decanul Facultăţii de istorie,

Universitatea de Stat din Moldova,

Chişinău:

„O MARE POPULARITATE"

Permiteţi-mi ca în numele profesorilor şi studenţilor Facultăţii de istorie a Universităţii de Stat din Moldova să Vă transmit Dumneavoastră, tuturor celor ce prin muncă asiduă de zi cu zi contribuie la apariţia minunatei reviste de cultură istorică, precum şi tuturor cititorilor Magazinului istoric, *cele mai cordiale felicitări cu ocazia împlinirii unui sfert de veac de la apariţia primului număr al revistei. Vă doresc noi succese în activitatea Dvs. de propagare a realizărilor ştiinţei istorice naţionale şi universale, a culturii istoriče.*

Revista Magazin istoric *se bucură de mare popularitate în rîndurile istoricilor basarabeni. În cadrul Facultăţii de istorie, pe care am onoarea să o conduc, sînt puse la dispoziţia profesorilor universitari şi studenţilor două seturi de* Magazin istoric, *începînd cu primul număr şi terminînd cu cele apărute în ultimele luni. Revistele ne-au parvenit din România sub formă de donaţii din partea bibliotecilor publice şi a persoanelor particulare.*

Sperăm că în viitor se vor stabili şi dezvolta legături trainice între specialiştii şi studenţii Facultăţii de istorie cu redacţia revistei Magazin istoric. *Sperăm, de asemenea, să vedem în paginile* Magazinului istoric *cît mai multe documente, materiale, comentarii referitoare la zbuciumata istorie a românilor din Basarabia.*

La mai mult şi la mai mare!
Cu adînc respect,

ION ŢURCANU,

redactor şef al revistelor Patrimoniu

şi Revistă de istorie a Moldovei,

Chişinău, Republica Moldova:

„O ŞCOALĂ DE ALESE STUDII"

Mulţi basarabeni cunosc revista Magazin istoric *încă din momentul apariţiei ei şi au urmărit-o cu atenţie număr cu număr, citindu-i cu nesaţ fiecare pagină. Cu cît autorităţile se opuneau mai mult pătrunderii ei în mediul nostru, cu atît era căutată mai mult şi citită cu mai mare interes. Ea a fost şi rămîne în continuare o şcoală de alese studii pentru toţi acei de dincoace de Prut, care doresc să-şi cunoască propriul lor trecut, să înveţe istoria cea prea plină de învăţăminte a multîncercatului popor român, să ajungă a cunoaşte cele mai spectaculoase şi mai semnificative fenomene ale istoriei universale.*

Magazin istoric *este un model încurajator şi pentru publicaţiile de profil istoric din Basarabia. Întîi, prin chibzuita selectare a materialelor şi preferinţele ce trădează un gust ales al redactorilor şi al celorlalţi autori şi realizatori ai publicaţiei. Apoi, prin fericita îmbinare a profesionalismului istoricului cu acela al jurnalistului. Şi, în sfîrşit, prin imaginea ei artistică, ilustraţiile şi portretele care sînt, prin ele însele, un documentar istoric deosebit de preţios.*

Prea tînăra şi modesta revistă de lectură istorică Patrimoniu *a pornit cu îngăduială şi cu luare aminte pe calea parcursă de sora ei de la Bucureşti, a cărei susţinere o simţim la fiecare nouă apariţie.*

Cu ocazia împlinirii unui sfert de secol de la prima sa apariţie, aducem Magazinului istoric *omagiile, dar şi mulţumirile colectivelor de creaţie ale revistelor* Patrimoniu *şi* Revistă de istorie a Moldovei, *la care aderă, sîntem siguri, cititorii publicaţiilor noastre.*

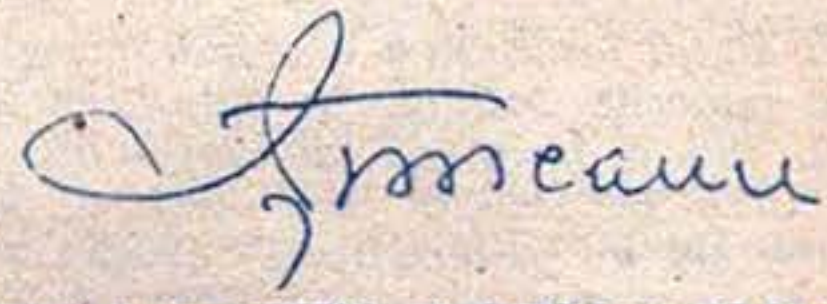

Răspunsurile primite la o anchetă internaţională în rîndul unor personalităţi, anchetă lansată în urmă cu cîteva luni, ne dau în continuare bucuria de a şti că istoria românilor este privită cu mare interes şi admiraţie, iar revista *Magazin istoric* **întruneşte o serie de aprecieri care ne obligă în continuare la efortul maxim pentru ţinuta sa ştiinţifică şi publicistică. Prezentăm în acest număr alte cîteva puncte de vedere ale personalităţilor de peste hotare cărora ne-am adresat, gînduri însoţite de urări pentru binele nostru, al tuturor românilor, 1992 fiind considerat, cu toate marile sale dificultăţi economice şi financiare care ne asaltează, drept un an jubiliar al** *Magazinului istoric,* **în trecere spre un alt sfert de secol.**

Precizăm că în acest număr publicăm numai răspunsurile sosite în redacţie pînă la data limită impusă de cerinţele tipografice, celelalte urmînd a fi prezentate în numerele viitoare.

Deschidem suita de mesaje cu cel al preşedintelui Germaniei, Excelenţa Sa Domnul Richard von Weizsäcker, iar după Domnia Sa, vă veţi întîlni, dragi cititori, cu nume ca: Renaud Vignal, ambasadorul Franţei în România, Jacques Freymond (Elveţia), Jerzy Topolski (Polonia), dr. Kopi Kyçyku (Albania), Kang Chunlin (China), François L'Huillier (Franţa).

Domnul Președinte federal vă felicită cu prilejul celei de-a 25-a aniversări a revistei MAGAZIN ISTORIC

Mult stimate Domnule Popișteanu,

Din însărcinarea președintelui federal von Weizsäcker vă mulțumesc pentru amicala scrisoare primită de noi la 25 noiembrie a.c.

Dl. președinte federal vă felicită cu prilejul celei de-a 25-a aniversări a revistei Dv. Magazin istoric. *Datorită multilateralelor sale preocupări, din păcate, dl. președinte federal nu are în momentul de față răgazul de a vă da un răspuns cuprinzător la temele propuse de Dv.*

Îmi permit de aceea să vă trimit în anexă o ediție a discursurilor domnului președinte federal. Unele din aceste discursuri ar putea fi interesante pentru Dv.

Cu salutări prietenești
Serviciul prezidențial federal
Dr. Claudius R. Fischbach

Bonn, 3 decembrie 1991

RICHARD VON WEIZSÄCKER:

„REALITĂȚI DE ASTĂZI ȘI PROBLEME DE MÎINE"

Pentru noi germanii nu poate exista o cale separată[1]*. Noi avem mai mulți vecini decît ceilalți, iar istoria noastră a însemnat dintotdeauna o înrîurire reciprocă, a noastră asupra acestor vecini și a lor asupra noastră. Am trăit cu toții destule, pentru a fi învățat. De aceea, acum înțelegem mai bine decît înainte, atît în Germania cît și în Europa, că în ultimă instanță interesele noastre sînt comune.*

Țelul creării unei ordini europene întemeiate pe pace presupune ca noi germanii nici să nu avem primul cuvînt, nici să nu fim lăsați deoparte. Numai în felul acesta putem juca cel mai bine rolul unui motor al dezvoltării întregii Europe. Revoluțiile secretă, de obicei, propriile lor ritmuri, propriile lor nerăbdări. Cu atît mai necesare sînt, de aceea, cumpătarea, disciplina în gîndire și acțiune, colaborarea orientată către stabilitate.

Sub șocul emoțional al marilor șanse istorice cucerite pașnic de națiuni a apărut pentru noi o perioadă de verificări.

În cursul proceselor revoluționare, idealul de libertate se întrepătrunde grăbit cu dorința de progres material. Răstimpul cerut de reformele economice este, însă, mai mare decît răbdarea. De aceea, principala misiune care ne stă în față este unirea dinamicii economice cu dreptatea socială.

Este, de fapt, vorba de o nouă rundă a unui vechi conflict. Dubcek a făcut să reînvie cererile sale din timpul primăverii de la Praga, de creare a unui socialism cu față umană. Analiștii numesc acest lucru utopie. Iar popoarele ce tocmai se eliberează de socialismul real nu prea mai vor să audă de utopii. Experiența lor le spune că marxismul, ca sistem politic și economic, a suferit un dezastru. Nimeni nu mai contestă cu adevărat că economia de comandă, centralizată, și-a dovedit definitiv ineficiența în fața sistemului de piață occidental.

Oamenii caută acum să obțină partea lor din succesul unei economii eficiente. Ei vor să devină membri ai uniunii mondiale a națiunilor industrializate, or acestea se întemeiază pe sistemul economiei de piață. Ca atare, acesta este și criteriul după care sînt apreciate planurile de reformă.

Cele de mai sus nu spun însă totul despre dezbaterea aflată în curs de desfășurare. E adevărat, pentru moment, socialismul este în pierdere de viteză. Dar rămîne, totuși, de văzut dacă el și-a pierdut definitiv funcția sa de contrapondere a capitalismului. El a contribuit în mod decisiv la critica și, în consecință, la corectarea abuzurilor capitalismului capabil de perfecționare.

Acest rol ar înceta cu desăvîrșire numai în momentul cînd nu ar mai fi nimic de criticat și corectat. Dar cine poate lua în serios o asemenea eventualitate! Încît rămînem imperios dependenți de judecăți lucide asupra forței și slăbiciunilor ei.

Superioritatea eficienței acesteia este evidentă. Piața acoperă cererea de bunuri și servicii, iar oamenii hotărăsc singuri asupra nevoilor lor, nu li se ordonă. Și, în plus, ca alegători ai unui stat democratic, ei se pot îngriji ca economia de piață să fie regularizată sub raport social. Iar acest lucru duce la cote sociale mai mari sau mai mici.

În Republica Federală Germania, cheltuielile sociale reprezintă circa treizeci la sută din produsul social. De aceea, noi vorbim despre o economie de piață socială. Suede-

[1] Cu acordul președintelui Weizsäcker, publicăm extrase (în traducerea lui D. Hîncu) din volumul 6 (1 iulie 1989-30 iunie 1990) din *Reden und Interviews* (Cuvîntări și interviuri), volume trimise de Excelența Sa domnului dr. Cristian Popișteanu.

zii numesc statul lor, mai evoluat sub raport social, sistem de capitalism social, moderat. Aceste modele, divers concepute, dar avînd la bază același principiu, vor avea, probabil, o înrîurire deloc neglijabilă asupra proiectelor de reformă în curs de aplicare în Europa.

Piața nu trebuie însă să renunțe niciodată la deschiderea ei, spre a putea evita ori regulariza ulterior prejudiciile și omisiunile legate de modul ei de a acționa sau de omisiunile ei. Cel mai important exemplu în acest sens ni-l oferă existența primejduirii naturii. O economie de piață ce nu va ști să facă din măsurile ecologice de protecție o parte componentă a propriului ei mecanism nu va fi trainică și de durată. Rezistențele împotriva acestei cerințe sînt mari, dar nu există alternativă.

Odată cu protecția mediului, se fac însă tot mai categoric simțite în lume și alte direcții de dezvoltare, fără ca economia de piață să reacționeze pînă acum, cum ar trebui.

Astfel, în cursul acestui secol populația globului crește de patru ori, iar consecințele asupra nevoilor de hrană, asupra aprovizionării cu energie, efectul de seră și nu în ultimul rînd mizeria refugiaților, greu de imaginat încă aici la noi, se vor face curînd simțite peste tot. Apar noi situații și necesități economice urgente, iar tehnica grăbește generalizarea condițiilor de trai. Dar dacă, grație telecomunicațiilor, piețele acționează cît se poate de bine pe întreg globul, ele se ocupă, totuși, cu precădere de alte misiuni ca, de pildă, la scara activităților cotidiene, de tranzacții monetare, de hîrtii de valoare, de participații și de tot felul de afaceri bănești.

Marea masă a populației globului rămîne, în cel mai bun caz, spectatoare pasivă și marginalizată. Iar în măsura în care evoluțiile de pe piețe înrîuresc asupra cursurilor valutare și dobînzilor, urmările asupra poverii datoriilor multor state sudice, oricum greu suportabile, devin uneori de-a dreptul pustiitoare.

În fine, mai există și consecințele nefaste ale nevoilor și obișnuințelor consumatorilor de pe propriile noastre piețe. Cel mai funest exemplu îl constituie creșterea continuă a distrugătoarei acțiuni a consumului de droguri, pe baza căruia, de la producție și pînă la spălarea banilor, s-au constituit uriașe interese capitaliste. Un alt exemplu, deși mai greu de certificat, este acela al mass-mediilor și mijloacelor video care, orientate spre piață prin desfacerea produselor lor, înlocuiesc în rîndul tinerilor influența părinților ocupați în alte sfere. Urmările sînt tot mai alarmante, mai ales în zonele de mari concentrări industriale. (Din discursul ținut în cadrul celei de a opta sesiuni de prelegeri a Asociației foștilor studenți ai Școlii tehnice superioare din Zürich, 17 ianuarie 1990.)

Domnul Richard von Weizsäcker s-a născut la 15 aprilie 1920 la Stuttgart. Este căsătorit și tată a patru copii.

Gimnaziul și liceul le-a făcut la Berlin și Berna, iar după absolvirea examenului de bacalaureat, în 1937, a frecventat cursuri de Drept și Istorie la Universitățile din Oxford, Grenoble și Göttingen.

Între 1939—1945 a fost înrolat în armată, din care a fost demobilizat cu gradul de căpitan de rezervă al unui regiment de infanterie.

De la sfîrșitul războiului și pînă în 1953 și-a continuat studiile, și-a efectuat stagiatura și și-a dat cele două examene de stat cerute absolvenților facultăților de drept din Germania.

Au urmat trei ani de activitate în industrie, iar în 1954 dobîndirea titlului de doctor în drept al Universității din Göttingen. În același an, Domnia Sa a intrat și în viața politică, aderînd la partidul Uniunea Creștin Democrată (C.D.U.).

Timp de două decenii, d. Richard von Weizsäcker a fost membru al conducerii federale a C.D.U., iar între 1969 și 1984 și membru al Sinodului și Consiliului Bisericii evanghelice din Germania.

Membru al Parlamentului federal, între 1979 și 1981, Domnia Sa a fost și vicepreședintele acestuia.

Între 1981 și 1984, a fost primar al Berlinului Occidental și deputat în Parlamentul berlinez.

Ales, la 23 mai 1984, în cea mai înaltă demnitate a țării sale, D. Richard von Weizsäcker a îndeplinit un prim mandat de Președinte al Republicii Federale Germania pînă în vara anului 1989. În august 1985, președintele Weizsäcker a rostit o cuvîntare inaugurală la cel de al XVI-lea Congres internațional de științe istorice ținut la Stuttgart.

Beneficiind de mare popularitate printre concetățenii săi, la alegerile generale din vara lui 1989 a fost reales Președinte al Republiții Federale Germania pentru un nou mandat de patru ani.

RENAUD VIGNAL,

ambasadorul Franței la București:

„LA MULȚI ANI

PENTRU MAGAZIN ISTORIC"

Sînt fericit să serbez primul sfert de secol al Magazinului istoric.

Diplomații asociază istoriei o importanță specială. Istoria este pîinea lor de toate zilele cînd vor să înțeleagă țările în care sînt acreditați; așa cum un medic are nevoie de dosarul medical al bolnavului său, un diplomat are nevoie de istoria „țării sale". Ceea ce îi permite să-i stabilească diagnosticul.

Ceea ce ar trebui, de asemenea, să înlesnească pronosticul; sub rezerva, amintită nouă de Valery, că „istoria este știința unor lucruri ce nu se repetă!"

Noroc Magazinului istoric. *Pentru viitorul sfert de secol și un rendez-vous în 2017!*

București, 16 ianuarie 1992

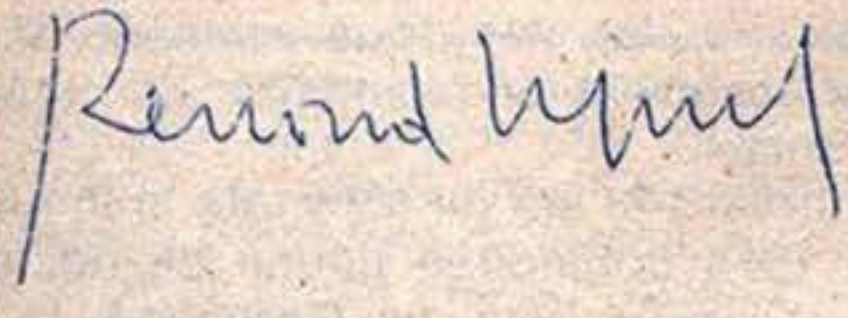

Iată acum, din nou întrebările adresate interlocutorilor noștri:

1. Cum apreciați — din punct de vedere istoric — schimbările survenite după 1989 în țările din centrul și sud-estul Europei ca și din fosta U.R.S.S.?

2. Care vi se pare evenimentul cel mai important din istoria țării Dv. în epoca următoare celui de-al doilea război mondial?

3. Ce rol credeți că trebuie să revină disciplinelor istorice pentru pregătirea intelectuală a omului secolului XXI?

JACQUES FREYMOND, Elveția:

1. Revoluțiile care au survenit în Uniunea Sovietică, în Europa centrală și în Europa de sud-est au antrenat o modificare a raporturilor de forțe în Europa și în sistemul mondial. Dar trebuie relevat că:

a) ele nu s-au terminat și că, în consecință, schimbări a căror importanță n-ar trebui să o subestimăm se pot produce în interiorul societăților „în lucru", cît și în relațiile pe care le întreține ele;

b) Europa nu este centrul lumii; ea trăiește într-un sistem de interdependență mondială;

c) raporturile între om și mediul său înconjurător ocupă un loc dacă nu preponderent, cel puțin prioritar.

2. Elveția nu a fost zdruncinată de un eveniment major. Transformările care s-au produs în Europa și în lume, în mod absolut special în domeniul științific și în economie, au incitat în schimb pe elvețieni să iasă din gestiunea de rutină a prosperității lor pentru a-și pune cîteva probleme existențiale, ca cea a locului lor într-o Europă în mutații. Este posibil ca dezbaterea care a avut loc în mod real în timpul celebrării celei de a 700-a aniversare a Confederației helvetice, singurul sistem de securitate colectivă care a traversat secolele, să-i încurajeze să lupte pentru a-și asigura viitorul.

3. Studiul istoriei este indispensabil celui ce înțelege să-și asume în mod plenar responsabilitățile sale de cetățean. El a fost neglijat într-un mare număr de țări aparent intelectuale, sau, mai frecvent prin absența curiozității sau a iluziei, cu consecințele dramatice ce se cunosc, spirite primare care, asumîndu-și conduita societăților contemporane, au crezut că trecutul n-ar avea nimic să le învețe. Știința politică era concepută ca un substitut al culturii istorice.

Or, istoria formează judecata noastră în măsura în care facem efortul de a o simți pe durată lungă, în continuitatea și dinamica ei. Orice decizie chibzuită implică o cumpătare a consecințelor sale. Orice previziune se bazează, în consecință, pe o cunoaștere a experiențelor trăite de oameni în trecut. Înțelegerea problemelor ce și le pun societățile contemporane necesită o analiză a identității lor culturale, cu scopul de a înțelege astfel persistența unor trăsături de caracter și de comportamente tip, dinamica contradicțiilor lor.

În sfîrșit, istoria are valoarea formatoare a unei discipline științifice, prin ceea ce cere celui ce vrea să o practice, cu reguli precise de identificare și de critică a surselor. Ea ne învață să distingem faptul și imaginea faptului și să evaluăm influența lor relativă. Ceea ce este de o importanță decisivă la vîrsta la care mass-media exercită puterea, efemeră, poate, dar periculos de volatilă.

Geneva, 26 decembrie 1991

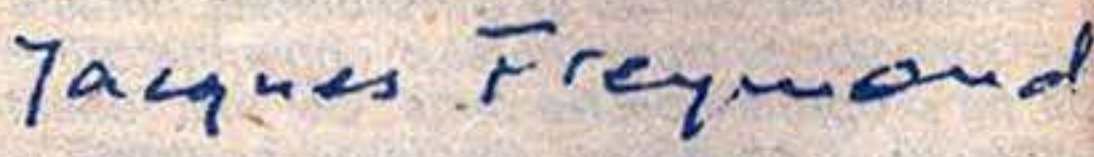

Dr. KOPI KYÇYKU, Academia de științe a Republicii Albania:

1. După părerea mea, pentru a evalua semnificația schimbărilor în curs, ar trebui să începem prin a examina atitudinea țărilor din centrul și sud-estul Europei față de Europa, privită din punct de vedere al civilizației, al construcției economice și, poate, politice.

Din „toamna minunată" a anului 1989, as-

piraţia de a reuni Europa a fost proclamată deschis şi s-a îmbogăţit cu o multitudine de sensuri, ce se sprijină unul pe altul, se completează reciproc — nu fără a provoca, ici şi colo, reflecţii cinice sau dezamăgite.

A reuni Europa înseamnă a redescoperi virtuţile, din multe puncte de vedere abstracte încă, ale societăţilor deschise: pluralismul, libertăţile, economia de piaţă, educaţia deschisă tuturor etc. Înseamnă, de asemenea, a moderniza ţara şi, modernizînd-o, a reînnoi infrastructurile, pretutindeni în stare de ruptură.

Sub această optică, Europa semnifică administraţii cinstite, trotoare care nu se transformă într-o reţea impracticabilă de băltoace în vreme de ploaie şi relaţii umane substrase domniei arbitrariului. Ea semnifică, de asemenea, dorinţa de a avea cele mai grozave automobile, salariile cele mai mari (dar fără o creştere corespunzătoare a muncii), „împărăţia somnului" unei societăţi hedoniste care redescoperă libertatea, dar nu acceptă responsabilităţile.

Pe plan cultural, Europa central-orientală nu a încetat niciodată să aparţină Occidentului. Jacques Rupnik are dreptate fără îndoială cînd afirmă că anume acolo ideea de Europă în calitatea ei de cultură — „sufletul european" — a rămas cea mai vie. Nici pe plan economic lucrurile nu stau altfel.

2. Evenimentul cel mai important din istoria ţării mele după al doilea război mondial, după opinia mea, este instaurarea democraţiei, a noii instituţii, a pluralismului politic şi a unor idei, al căror început a avut loc în toamna lui 1990. Dacă, în pofida tergiversărilor lor, debuturile sînt promiţătoare, aceasta se datoreşte faptului că nici foştii condamnaţi, nici populaţiile multă vreme oprimate, nu cer răzbunare: dimpotrivă în anii 1945–1948 nu au existat nici procese, nici epurări masive. „Ofensaţii" de ieri care urcă spre lumina lumii lor „subterane" — termenul aparţine lui Vaclav Havel — nu cer reparaţii şi aşteaptă de la timp vindecarea rănilor lor. Generaţiile viitoare ale Albaniei nu vor avea nimic să le reproşeze, în afara lipsei lor de experienţă. Fapt capital, nimic nu va întina noile acţiuni fondatoare.

„A repersonaliza" societatea, a-i permite să-şi asume funcţia acestei „infrastructuri" spre crearea, spre care tind conştient şi inconştient toate eforturile mediilor progresiste, iată viziunea promotorilor noii căi în Albania, începută prin puternica mişcare democratică a studenţilor albanezi din anul trecut.

Societatea albaneză se reînnoieşte de sus pînă jos. Ea primeşte cu uşurare sfîrşitul terorii şi al presiunilor ideologice.

Ceea ce se aşteaptă de la liberalism este să se achite de promisiunile pe care nu şi le-a ţinut socialismul: asigurarea locului de muncă, salariu minim garantat, un sistem de asigurări. Un lucru ni se pare sigur: pariul trecerii sistemului de stat totalitar la un sistem liberal-pluralist nu va putea fi cîştigat decît dacă guvernul reuşeşte să remobilizeze societatea, implicînd-o încet-încet în acest proces, pe o bază sectorială la început, în efortul de reconstrucţie care se impune.

Iată cîteva premise favorabile:

a) în pofida caracterului său esenţialmente amorf, societatea se reconstruieşte treptat-treptat;

b) asistăm la renaşterea deocamdată timidă a unei vieţi asociative;

c) sectorul particular al economiei albaneze remediază într-o oarecare măsură deficienţele planificate ale economiei socialiste (şi dispune de cadre formate şi de mînă de lucru calificată, chiar dacă moralul acesteia din urmă lasă foarte adesea de dorit);

d) componentele pluraliste ale sistemului politic sînt din ce în ce mai puse în valoare;

e) trecutul istoric este în mare parte recuperat; continuitatea istorică este, în ciuda moştenirii negative a totalitarismului, restabilită.

3. Aş putea enumera cîteva direcţii fundamentale şi atribuţii ale disciplinelor istorice: identificarea unor căi şi mijloace capabile să orienteze oamenii spre domenii şi activităţi de o importanţă prioritară pentru societate, cu scopul ca ei să poată îndeplini mai bine sarcinile de sinteză culturală şi de reflectare globală orientată spre viitor. Disciplinele istorice trebuie să se înscrie într-o manieră organică în promovarea ideilor de pace, cu scopul de a educa studenţii în spiritul păcii şi înţelegerii.

Problemele internaţionale sînt abordate de obicei în universităţi în cadrul unor discipline ca, de pildă, dreptul internaţional, teoria relaţiilor internaţionale, studii asupra păcii, studiile strategice. Trebuie totodată menţionat că, în zilele noastre, nici o problemă globală nu va putea fi inclusă în domeniul limitat al unei singure ştiinţe sau sub titlul unei singure probleme. De aceea, se impune să se procedeze la o analiză pluridisciplinară a problemelor păcii şi războiului, cînd toate ştiinţele sociale şi, în primul rînd, istoria şi istoriografia, îşi aduc contribuţia lor, cu scopul de a degaja toate dimensiunile şi toate conotaţiile conceptelor întotdeauna mai complexe.

Educarea universitară cu vocaţie istorică trebuie să aibă ca obiect dezvoltarea capacităţii studenţilor de a sesiza rolul lor în viaţa internaţională, şi responsabilităţile ce le incumbă. Numai printr-o atitudine constructivă a studenţilor noştri putem anticipa şi controla evenimentele viitoare; astfel viitorul imediat al pămîntului şi al umanităţii în sec. XXI va fi o puternică certitudine. De înţelepciunea cadrelor viitoare depinde însăşi existenţa planetei noastre.

Aş vrea să menţionez rolul substanţial al disciplinelor istorice şi al istoriei propriu-zise în a respecta şi consolida interesele naţionale. Acţionînd ca un instrument

de sinteză, istoria și disciplinele sale sînt chemate să apropie popoarele, să le ajute să depășească situațiile eventuale dificile, să le aducă soluții problemelor majore ale sec. XXI, soluții susceptibile a satisface toate națiunile și care se dovedesc durabile.

Tirana, 12 decembrie 1991

KOPI KYÇYKU

Prof. JERZY TOPOLSKI, Polonia:

1. Din punct de vedere istoric, consecințele schimbărilor survenite în țările Europei centrale și sud-orientale după 1989 sînt enorme, dar importanța lor pentru viitorul lumii este extrem de greu de prevăzut. Deci, din punct de vedere al istoricului, care nu este un futurolog, se poate vorbi acum de două lucruri: în primul rînd (ceea ce privește procesul istoric) aceste transformări au încheiat o epocă nu numai în istoria țărilor ex-comuniste, dar și în istoria mondială, semnificînd sfîrșitul comunismului, și, prin aceasta, sfîrșitul divizării lumii în două blocuri politice. Bineînțeles că procesul nu este încheiat, dar — aceasta stă în putința istoricului — se poate prevedea încheierea acestui proces într-un viitor nu prea îndepărtat. Acest proces semnifică, de asemenea, sfîrșitul unui mit periculos care a costat viața a milioane de oameni și poate va fi o experiență din care umanitatea va trage concluziile necesare.

A doua consecință primordială privește munca istoricului. Sfîrșitul epocii dă istoricilor o nouă perspectivă, care va permite rescrierea întregii istorii a sec. XX, în special a istoriei ce a fost scrisă în țările unde mitul comunist (sau stalinist) a fost puternic.

2. Eu cred că, dacă în mod necesar, vrem să detașăm numai un eveniment foarte important în istoria Poloniei, după al doilea război mondial, trebuie, după părerea mea, să menționăm trecerea pașnică de la sistemul socialist la sistemul democratic cu ultima lui fază: alegerile din iunie 1989 (victoria masivă a Solidarității).

3. Rolul disciplinelor istorice în formarea omului sec. XXI va fi, mi se pare mie, mai mare decît cel de pînă acum. De ce? Pentru că cultura va deveni mai umanistă. Astăzi, atît reprezentanții științelor exacte cît și ai celor naturale înțeleg că fără cultura umanistă, incluzînd aici și pe cea istorică, progresul în viața umanității (nu numai din punct de vedere tehnic) este imposibil. Fără istorie este imposibil să înțelegi realitatea și fără această înțelegere construcția viitorului este la fel de imposibilă. Istoria este disciplina unică (sau sînt disciplinele unice) ce are ca obiect întreaga viață umană și nu numai aspecte separate ale acestei vieți, deci numai istoria este cea care insereză în cultura umană (nu vorbesc despre arte) viziunea globală, abordarea universală, comprehensiunea profundului. Aceasta impune, bineînțeles, reconstrucția istoriei sau măcar transformările necesare din punct de vedere teoretic și metodologic.

Poznań, 20 decembrie 1991

Jerzy Topolski

Prof. KANG CHUNLIN,

șeful Secției Europa de est-U.R.S.S.,

Institutul de Istorie Universală

al Academiei de științe sociale chineze:

Stimate Domnule Director Dr. Cristian Popișteanu,

Am primit scrisoarea Dumneavoastră despre pregătirea aniversării Magazinului istoric. *Sînt cititor pasionat al* Magazinului istoric, *și mă pregătesc să răspund la întrebările puse de Dv. în scrisoare. Dar de zece ani n-am vorbit românește. Pentru a exprima precis răspunsurile mele, vă rog să-mi permiteți să răspund chinezește.*

1. Consider că aceste schimbări sînt o parte integrantă a dezvoltării istorice, ele nu sînt nici începutul și nici sfîrșitul. Din antichitate pînă azi, și în continuare, în viitor, istoria se găsește într-un permanent progres. U.R.S.S., Europa centrală și Europa de sud-est se află într-un proces evolutiv, față de care, în opinia mea, trebuie să păstrăm o atitudine optimistă.

2. Proclamarea Republicii Populare Chineze la 1 octombrie 1949 constituie, în opinia mea, evenimentul cel mai de seamă din istoria Chinei din perioada de după cel de-al doilea război mondial. Eveniment epocal, cu imens impact, pozitiv, asupra cursului istoriei, condiționează și astăzi dezvoltarea Chinei și a lumii, în general.

3. După părerea mea, mintea oamenilor sec. XXI va deveni tot mai pragmatică. Acest pragmatism va determina oamenii să acorde o importanță crescîndă studiului și cercetării istoriei.

Beijing, 10 decembrie 1991

张芳杰

Prof. FRANÇOIS L'HUILLIER, Franța:

Imediat după războiul din Golf, condus de o largă coaliție, după un program garantat de O.N.U. și de principiile sale universaliste, s-a înălțat speranța spre o „nouă ordine mondială", echilibrată și pașnică. Dar cîteva luni mai tîrziu, revista franceză „Politique internationale" își prezenta analizele sale asupra actualității sub titlul alarmist „Noua dezordine mondială". Trebuia recunoscută o evidență: se impuneau noi probleme, nemaivăzute înainte, unele naționale, altele internaționale, adesea solidare, adică parțial suprapuse, ale căror prime explozii coborau la anul 1989.

1. Văzută de la Strasbourg (și de la Paris), cea mai mare afacere în toamna anului 1989 a fost prăbușirea R.D.G.-ului, începînd cu deschiderea Zidului Berlinului și publicarea (la 28 noiembrie), de către cancelarul Kohl, a unui plan de reunificare care a dus la ruină imediat ultima contraofensivă a lui Gysi, propunînd o simplă confederație germană. În acest joc, politica R.F.G. a forțat ritmul, Kohl a obținut la Moscova, încă din februarie 1990, acceptarea de către U.R.S.S. a unei reunificări aflate deja în mers și care au sancționat alegerile din martie. Perspectiva unei noi „Germanii Mari" a tulburat mai mult decît un francez, chiar guvernul. Dar, în general, în Europa, asimilarea unei R.D.G. — considerată, pe nedrept, fără îndoială, un element robust al centurii democrațiilor populare — a fost judecată ca generatoare de dificultăți interne pe termen scurt sau chiar mediu și de o agravare a dificultăților economico-financiare la vecini. În fapt, integrarea va demara neîntîrziat, costisitoare, dar promițătoare, fără comoția întrevăzută. Integrată total în OTAN — în vreme ce Pactul de la Varșovia agoniza — Germania își reocupa de la o zi la alta — ca să spunem așa — o poziție geopolitică ce afecta Europa centrală, începînd cu Austria, și mai curînd „piețele" Europei orientale și Europei balcanice. Redevenit capitală, Berlinul exploatează din 1990, economic și politic, posibilitățile deschise de Cehoslovacia și Ungaria eliberate, și, în 1991, decide să recunoască, de pe o poziție de avangardă, independența unei Croații și a unei Slovenii în mod evident prietene.

Drama, de altfel patetică, chiar convulsionară a U.R.S.S. Istoricului de azi cred că i-a sesizat-o anunțarea din 1983, anul ultimei alerte a războiului rece și al inventarului unei situații economice dezastruoase. Venind la putere în 1985, pe traiectoria unei cariere de apparatchik, Mihail Gorbaciov a înțeles nebunia marilor întreprinderi, a supraînarmării, a războiului din Afganistan (ca și sensul Cernobîlului — 1986). El a înțeles necesitatea unor reforme, altele decît cele ce fuseseră deja schițate (Hrușciov): a ști să slăbești serios strînsoarea constrîngerilor birocratice ale „centrului", în beneficiul organismelor locale și regionale (perestroika) și a face apel la critică (glasnosti), pentru a epura un partid comunist, de care era cea mai mare nevoie. Paralel, a accepta și chiar a favoriza emanciparea povîrnișurilor democrațiilor populare, oferindu-le totodată un loc interesant în viitoarea „casă comună" a Europei... dar cum să democratizezi jocul politic și să raționalizezi economia, păstrînd în același timp sistemul sovietic și o oarecare formă de imperiu, în vreme ce de zece ani ideile și imaginile vestului și-au găsit treptat drumul în U.R.S.S.? Gorbaciov declanșează, în aceste condiții, un veritabil proces de dizlocare. Pe plan extern, au avut loc renunțarea la pactul de la Varșovia și recunoașterea forțată a secesiunii baltice. Pe plan intern, vidul creat de eclipsa partidului. Existase un popor de „cetățeni sovietici", și nu mai sînt decît mai multe zeci de naționalități, care își caută un mod de exprimare liber, în vreme ce mileniul creștinării favorizează o reînnoire religioasă (1988-1989). Proclamat președinte al U.R.S.S. de instanțele constituționale ale actului din 1922, Gorbaciov își definește pe hîrtie reforma, cu scopul de a crea o economie de piață, dar dezorganizarea macină viața administrativă și înainte de toate viața economică. Gorbaciov se ține bine, dar el este progresiv deposedat de putere, mai ales începînd cu votul din 30 martie 1990, ce proclama, prin glasul unui nou Parlament ales prin sufragiu universal, suveranitatea Rusiei. Din îndepărtata Americă, Soljenițîn lansează (în septembrie 1990) un soi de manifest („cum să reorganizăm Rusia"): printr-o renaștere a națiunilor slave ale fostului imperiu. În decembrie 1991, după criza din august, care a șubrezit și mai mult puterea lui Gorbaciov, „troika" președinților Rusiei (Elțîn), Ucrainei și Bielorusiei sau Belarus afirmă solemn „în calitatea lor de state fondatoare ale U.R.S.S. consemnatare ale tratatului uniunii din 1922... că U.R.S.S. a încetat să existe ca subiect de drept internațional și realitate geo-politică". Alte republici (Kazahstan) aderă curînd la această „comunitate de state suverane". Simbolic, un nou drapel va flutura deasupra Kremlinului începînd din 1 ianuarie 1992.

Odată dispărut „centrul" personificat de Gorbaciov, un altul trebuie în mod indispensabil să-l înlocuiască? Răspuns afirmativ, impus de problema dispersării armelor nucleare (mare grijă a occidentalilor) ca și de aceea a revitalizării producției și a consumului (mare grijă a „rușilor"), dar politologii rămîn perplecși: viitorul aparține oare marilor complexe proslăvite sau practicate multă vreme în est? Sau realizărilor naționale, era să scriu naționalitare, autentice și armonizate? În lumea ex-sovietică, balticii oferă o dovadă încurajatoare, excepțională poate, caucazienii un răspuns alarmant.

Și armata rămîne o necunoscută. Rămîne

ca noțiunea ușor vagă de „comunitate" să deschidă perspectiva unei armonizări care să fie fecundă...

Destinul Europei occidentale? Destinul Europei centrale? Două lumi pe care spiritul nostru le distinge cu încăpățînare din 1871, în special. Sommet-ul de la Maastricht vine și trasează mai clar decît predecesoarele lui direcțiile ce trebuie să conducă la o unitate reală a celor 12. Dar „Europa celor 12" rămîne o entitate lipsită de guvern, de diplomație, de armată. Disputa privind „aprofundarea" sau „extinderea" traduce două imperative aparent ireconciliabile — două imperative care nu trebuie să ascundă pe un al treilea — cel de a ajuta în mod eficace nu pe Gorbaciov, ci statele moștenitoare ale U.R.S.S. Europa nu mai există, cum o arată în mod dur capitolul sîngeros din Iugoslavia, deschis în a doua jumătate a anului 1990, după o perioadă de incubație vizibilă după dispariția lui Tito. Cu locomotiva germană în frunte, statele Europei occidentale vor recunoaște independența Sloveniei și Croației. Mai răul nu este inevitabil. Nașterea unei noi Iugoslavii se poate înscrie într-un proces generator, pe plan politic și cultural al unei „alte Europe" a lui Milosz, aflată între Baltica și Adriatica (vezi cartea recentă a lui Michel Maslowski, Europa de mijloc, *Nancy, 1991).*

Toate acestea nu ne pot face să uităm problemele Orientului Apropiat, dureroase, disperante, din 1948 încoace, considerate insolubile, dar marginale în raporturile dintre cei Mari. De la războiul din Golf, pentru prima oară părțile în cauză admit că aceste probleme există și convin ca ele să fie examinate prin negocieri, incluzîndu-i pe arabi și israelieni: este un eveniment!

2. Pentru mine, nu există un eveniment mai marcant în istoria Franței după 1945, există trei, inseparabile unul de altul: înțelegerea franco-germană pecetluită între 14 și 15 septembrie 1958 (Adenauer la Colombey les deux Églises) și 22 ianuarie 1963 (Tratatul de la Paris) de care depinde și azi o organizare a Europei, nici tehnocratică, nici supranațională, a cărei schițare a fost făcută prin planul Fouchet (în 1961).

3. Leroy-Ladurie scria recent, despre sursele pe care se sprijină istoricul, că acesta este „producător de scris" și că acest scris poate, odată intrat pe mîna unor oameni politici imprudenți sau iresponsabili, să genereze conflicte mortale. De exemplu, „istoricii și geografii francezi, tari în știința lor și uneori în pretențiile lor, care au desenat, începînd din 1915, frontiera actuală a statului iugoslav, pentru care nu pot fi felicitați..." La modul mai general, o nouă lectură a trecutului trebuie să îndepărteze un număr de a priori, exprimate sau subiacente, care simplifică și deformează legatele trecutului, veritabila lui moștenire. Daniel Beauvois, în ultimul număr al Revue d'histoire moderne et contemporaine, *sub titlul „A fi istoric în Polonia", analizează „miturile și amnezia" care au ascuns „adevărul". Se așteaptă de la istoriografia română ca ea să restabilească la dimensiunile lor reale mitul bizantin al lui Iorga, ca și mitul dacic din perioada Ceaușescu. În Franța, munca lui Braudel continuă, pe diverse căi: a se vedea eclipsa mitului „strămoșii noștri galii", cea a unei mari Revoluții franceze, deschizînd singură istoria lumii contemporane. Acest soi de „revizii", ajutate de politologi, al căror loc a crescut foarte mult, vor permite relații internaționale realiste și pașnice.*

În definitiv, de ce n-am reveni la pariul pe buna voință a oamenilor, condiție a înțelepciunii lor, în dificilul pasaj dintre sec. XX și XXI?

Strasbourg, 24 decembrie 1991

fundația culturală
magazin istoric

MEMBRII FONDATORI

Dan Berindei; Barbu Călinescu (Cambridge Anglia); Paul Cernovodeanu; Andrei Ciurunga; Virgil Cândea; Florin Constantiniu; Horia Cozma; Joachim de Diego (Madrid); Radu R. Florescu; Niculae Koslinski; Dan Amedeu Lăzărescu; Camil Mureșanu; Eugen Preda; Gh. Rosetti (Paris); Ion Dumitriu-Snagov; Mihaela Socol; Părintele Dumitru Stăniloaie.

Lor li se adaugă întreaga echipă redacțională a revistei.

DIALOG CU CITITORII

Am primit şi continuăm să primim, acum, cînd Magazin istoric **şi cititorii săi trăiesc momentul jubileului de un sfert de veac de la apariţia primului număr, în aprilie 1967, noi şi emoţionante confesiuni din partea statornicilor noştri prieteni care ne-au stat mereu alături în toţi aceşti ani.**

Sînt evocări ale întîlnirilor dintîi cu revista, tulburătoare acum, la rememorarea lor peste ani, precum amintirea începutului de dragoste. Sînt scrisori calde, nemeşteşugite, păstrînd în simplitatea cuvintelor ataşamentul faţă de revista care, în acel aprilie 1967, îşi făcea intrarea în lumea publicisticii româneşti. Scrisori care, iată, acum, cînd Magazin istoric **intră în cel de-al doilea sfert de veac al existenţei sale, sînt pagini din cronica încă nescrisă a revistei, dar vie atît în sufletele noastre, ale celor care ne îngrijim de apariţia ei lună de lună, cît şi ale tuturor celor care ne-au citit şi ne-au scris.**

Înainte de-a citi alte cîteva fragmente din scrisorile sosite pe adresa redacţiei, pentru această rubrică a dialogului dintre cititori şi revistă (reproducem doar fragmente, întrucît multe scrisori ne fac un portret foarte lung, şi nu credem necesar să redăm elogiile, neomiţînd, în schimb, criticile), adresăm mulţumirile noastre tuturor celor care, de-a lungul acestor primi 25 de ani din viaţa Magazinului istoric, **au ştiut să fie alături de noi şi prin corespondenţa adresată. Un gînd pios, totodată, pentru colaboratorii, corespondenţii şi cititorii noştri trecuţi în nefiinţă de-a lungul acestui sfert de veac. Amintirea lor dăinuie în însăşi dăinuirea revistei.**

LEGĂMÎNTUL SUFLETULUI

Iată ce ne scrie dl. profesor pensionar DIONISIE IONAŞCU, din Cluj, **despre prima sa întîlnire cu** Magazin istoric: Parcă-l văd şi-acum aşezat pe masa din cancelaria şcolii, acel prim număr al revistei **Magazin istoric,** nr. 1 aprilie 1967 cu coperta închinată „Luptătorilor Independenţei". A fost aşezat pe masă cu cuvintele unui fost coleg de şcoală (profesor de istorie): Iată pruncul născut în aprilie 1967, despre care vorbeam noi că se va ivi curînd. Citeşte-l şi te rog să te pronunţi asupra conţinutului, aspectului şi valorii lui. L-am ridicat, i-am mulţumit, l-am privit, l-am admirat, iar mai tîrziu m-am pronunţat şi asupra valorii lui. Este o carte necesară, documentat şi frumos scrisă, care-şi va croi drum sigur în cultura patriei noastre. Cred că va dăinui. Acest moment a fost de mare importanţă pentru mine, fiindcă aşa a luat naştere legămîntul sufletului meu cu **Magazin istoric,** pe care-l păstrez şi astăzi şi-l voi păstra cîte zile voi avea. El m-a însoţit pe drumul spinos al vieţii — în ultimii douăzeci şi cinci de ani —, cu conţinutul său adesea presărat cu subiecte impuse (pînă în 1989), dar cu mult har dăruit simţămintelor noastre cotidiene sau trecutului nostru demn de cel mai sfînt respect.

M-am purtat cu el ca şi cu un copil al meu, căruia trebuie să-i dai cea mai demnă îngrijire; l-am broşat în fiecare an şi-l păstrez la loc de cinste în casa mea şi casa copiilor mei.

Între timp, din 1976, am abonat la el şi pe doi nepoţi din Republica Moldova. Aşa că pot spune cu deplină mulţumire, trecînd pragul vieţii, am prelungit pentru viitor o moştenire sufletească dreaptă şi curată ca apa de izvor.

TRECÎND EXAMENELE CU REVISTA

Dl. profesor de istorie IULIAN GRĂDINARU, din Iaşi, **ne vorbeşte despre legătura sa cu revista noastră datînd încă din anii liceului.**

Cu **Magazin istoric** am luat cunoştinţă încă din primul an de liceu, de cînd am început să-l aştept şi să-l cumpăr lună de lună. Am acum toată colecţia, mai puţin 4-5 numere.

La ce m-a ajutat? Foarte mult. În afară că îmi satisfăceam dorinţa de cunoaştere a istoriei neamului şi a celei universale, mi-a fost de mare, chiar foarte mare ajutor în susţinerea examenului de admitere la Universitatea Al. I. Cuza — Iaşi, secţia istorie.

În 1984, de asemenea, o serie de articole publicate în **Magazin istoric** m-au ajutat să-mi pun la punct cunoştinţele necesare susţinerii examenului de definitivat, iar în 1989, pentru a reuşi cu bine la examenul pentru gradul didactic II. Oricum, astăzi, sînt singurul absolvent din toate promoţiile Liceului energetic — Iaşi, care a urmat cursurile Facultăţii de istorie a Universităţii Al. I. Cuza — Iaşi. Aceasta a fost, este, şi cred că va rămîne, o adevărată revistă de cuget şi profundă simţire românească.

Începînd cu anul 1980, timp de zece ani am activat ca navetist în satul Cîrniceni-Iaşi, unde am iniţiat un foarte activ cerc de istorie cu specific arheologic pentru cercetarea, descoperirea şi atestarea elementelor existente, reprezentative pentru istoria locală a aşezării, colaborînd în special cu Institutul A.D. Xenopol-Iaşi, Muzeul de istorie al Moldovei, Muzeul de istorie naţională sau Seminarul de arheologie al Universităţii Al. I. Cuza. Pe lîngă atestarea unor aşezări aparţinînd culturilor Precucuteni, Cucuteni sau Horodiştea-Erbiceni etc., am reuşit să fim printre direcţii participanţi la descoperirea absolută a verigii lipsă pînă acum dintre eneolitic şi perioada de trecere, ce marchează, prin însăşi prezenţa ei, secvenţa finală a frumoasei culturi a ceramicii pictate de tip Cucuteni — e vorba de faimoasa amforetă cuprinzînd în stilistica sa picturală imaginea dansatoarei de la Cîrniceni, ce rămîne încă şi în prezent un unicat absolut al arheologiei noastre. Faptul în sine a fost anunţat chiar în paginile revistei dv., în numărul 3 al acesteia — martie 1986.

Aţi fost şi rămîneţi mai departe o revistă serioasă care merită întreaga atenţie a cititorului, indiferent de vîrstă.

MI-AM ABONAT PRIETENII

Statornic popularizator (ulterior şi colaborator) al revistei noastre, încă de la primul număr, este dl. ALECU BĂDĂLUŢĂ, din Bucureşti, **din partea căruia primim:** Înfiinţarea **Fundaţiei Culturale Magazin istoric** este o înfăptuire minunată. Mărturisesc cu mîna pe inimă, că mă gîndisem la aşa ceva şi urma să vă scriu. Cu Dumnezeu, înainte!

La apariţia **Magazinului istoric** nr. 1, am scris 6 cărţi poştale la colegi şi prieteni, răspîndiţi prin satele din provincie, atrăgîndu-le atenţia să nu scape prilejul şi să pună mîna pe acest prim număr al **Magazinului istoric.** Am primit mulţumiri şi pe parcurs, cu rugămintea şi de la alţi colegi, de a le trimite numere din revistă, pe care nu le-au putut avea în provincie. Am primit întotdeauna, mulţumiri.

Eram abonat la **Magazin istoric,** dar fiindcă primeam abonamentul cu întîrziere, cumpăram revista din prima zi, de la chioşc. Astfel, s-a format colecţia de **Magazin istoric,** pe care am donat-o la Mănăstirea Sinaia.

Vechi popularizator al revistei este şi dl. AUREL PETRICĂ, pensionar, din Oradea: De la apariţia în 1967 a revistei **Magazin istoric,** începînd cu primul număr posed întreaga colecţie. Această revistă face parte din însăşi viaţa mea. Nu am cuvinte prin care să redau cîte satisfacţii şi cîte bucurii am avut în acest sfert de secol de existenţă a revistei din care am aflat numeroase fapte inedite şi necunoscute mie din istoria zbuciumată a poporului nostru şi a altora.

Acum sînt pensionar, dar în anii precedenţi, cînd am lucrat la primăria oraşului Oradea am popularizat revista **Magazin istoric,** reuşind să atrag 10 cititori (abonaţi) permanenţi care îmi mulţumesc adeseori pentru că i-am făcut să cunoască cea mai preţuită revistă.

(Continuare în p. 93)

CIVILIZAŢIA ROMÂNEASCĂ

ÎNTRE ORIENT ŞI OCCIDENT

ILIE MINEA

După ce în nr. 4 şi 5/1990 ale revistei am prezentat fragmente inedite **din cursurile de istorie românească ţinute la Facultatea de istorie şi filosofie a Universităţii bucureştene de doi profesori şi istorici din generaţii diferite, Constantin C. Giurescu şi, respectiv, Dimitre Onciul, oferim acum cititorilor noştri pasaje, tot** inedite, **din prelegerile în faţa studenţilor ale unui istoric ieşean — Ilie Minea (1881-1943; vezi şi** Magazin istoric, **nr. 4/1983). Este vorba de cursul de istorie naţională, partea a III-a, intitulat** Civilisaţiunea română în sec. XIII-XV, **predat în anul 1921 la Universitatea din Iaşi, unde Ilie Minea va deveni, din 1922, titularul catedrei de istoria românilor.**

Prelegerile sale din acest curs — păstrate în copii manuscrise, litografiate — sînt consacrate, după cum arată şi titlul lor, elementelor de civilizaţie autohtonă din veacurile în care se consolidau statele româneşti de sine stătătoare. După o prezentare generală, autorul trece la analiza cîtorva componente distincte ale civilizaţiei acestor secole: instituţiile, cultura, rolul bisericii etc., subliniind faptul că toate acestea s-au dezvoltat pe o puternică tradiţie autohtonă, cu rădăcini adînci în timp. Aşezaţi la confluenţa a două zone de cultură şi civilizaţie, Orientul şi Occidentul, românii — arată I. Minea — şi-au făurit o civilizaţie originală, altoind pe străvechea lor moştenire elemente atît orientale cît şi occidentale. Cu discernămînt, istoricul relevă, de asemenea, faptul că legăturile românilor cu Occidentul au fost mult mai vechi şi mai profunde decît se credea în vremea sa, cercetările istorice ulterioare confirmînd şi evidenţiind acest fapt.

Reproducem, în continuare, cîteva fragmente din acest curs, readucînd astfel în atenţia cititorilor noştri opera unui istoric, încă nereeditată, care-şi aşteaptă reintegrarea în circuitul istoriografic şi cultural al vremii de acum.

I. LĂCUSTĂ

Principatele române nu reprezentau [în sec. XIII-XIV] numai o voinţă politică, care e un aspect al voinţei sociale şi economice, adică forţa materială, ci şi o formă de civilizaţie, cu toţi factorii săi. Înfiinţarea principatelor române, către sfîrşitul sec. XIII a Ţării Româneşti şi după 1359 a Moldovei independente, a creat necesităţi noi nu numai politice, ci şi sociale, economice şi intelectuale. Neamul românesc va trebui să-şi schimbe din vechile cadre ale formei de organizare politică şi socială, cînd se înjghebă organizaţia de stat românească. Şi fiindcă ne referim la monumentele ce pot să ne servească drept mărturii din trecutul nostru social-politic anterior înfiinţării principatelor române, nu trebuie să ne mirăm că sînt puţine — unele, ruinele, nici nu mai ne lasă să bănuim ce a fost. N-au putut rămînea multe mărturii de preţ pe un bulevard aşa de frecventat de serii veşnic noi de popoare care au trecut peste pămîntul românesc.

Atîta cît avem ne arată că a existat o veche civilizaţiune românească, anterioară întemeierii principatelor române. Statul român şi conştiinţa românească ieşeau la sfîrşitul sec. XIII dintr-o luptă nu numai politică ci şi culturală, fiindcă nu exista atunci o conştiinţă europeană ale cărei rezultate va trebui să le apere şi vecinii n-au aplaudat noua creaţiune. Ieşit din luptă, statul român va trebui să poarte aceeaşi luptă pentru a-şi menţine existenţa sa şi va recurge nu numai la mijloace materiale, ci şi la mijloace spirituale. Sufletul românesc va prezenta o năzuinţă spre o nouă civilizaţie. Izvorul principal e însă vechea civilizaţiune românească. Aşezaţi aici, la răspîntia dintre Orient şi Occident, lupta internă care s-a dat în noile state româneşti a fost grea. A trebuit să ducem lupta în contra influenţelor occidentale şi orientale; fiecare ne cerea să ne hotărîm pentru una din ele. Noi însă am creat ceva nou: n-am pierdut baza de origină.

Tocmai de aceea la începutul neamului românesc trebuie să punem existenţa şi a acestei lupte culturale. Mult timp s-a crezut în istoriografia noastră că înfiinţarea principatelor române este în legătură cu influenţa orientală, căutîndu-se să se şteargă orice influenţă apuseană. Re-

centele săpături de la Curtea de Argeș confirmă că la începutul civilizațiunii noastre în forme de stat, atîrnau mai greu în balanță înrîuririle occidentale, decît cele orientale. Biserica Sîn-Nicoară ridicată pe o colină dominantă de la Curtea de Argeș e o vie mărturie în direcția aceasta. Ea e zidită în stil gotic, arătînd ce a fost și ce persista, iar biserica Sf. Nicolae de la Curtea domnească, cu fastul său, reprezenta legăturile noastre noi cu cultura bizantină. [...]

Biserica Sf. Nicolae din Curtea de Argeș (detaliu de frescă)

Influența occidentală vine însă și peste statele slave care ne separau de Marea Adriatică. Italia sec. XIV își trimitea produsele sale nu numai prin Marea Neagră în Orientul european, ci și prin Bosnia și Serbia, prin raguzanii care făceau schimbul între Orient și Occident și dintre care se constată foarte mulți în Bosnia, Serbia, Dobrogea, Țara Românească.

Cînd la noi se introducea presa, tiparul acesta e de origine tot occidentală — Mănăstirea din Deal, cu arhitectura ei, e tot de origine occidentală. Iar în vremea lui Neagoe se constată legături strînse între noi și Veneția. Influența occidentală în Moldova își are la bază civilizația adusă acasă de maramureșeni. Legăturile cu Polonia însă sînt mijlocul de transmisiune al culturii Europei Centrale [...] Din Caffa, din Trapezunt, dar mai ales prin Cetatea Albă și Chilia intra cultura occidentală adusă de genovezi și venețieni. Interese comune politice făceau și mai strînse legăturile culturale. [...]

În ambele principate, din cele mai vechi vremuri, civilizațiunea occidentală era propagată de biserica catolică luptătoare: cisterciți, franciscani și dominicani înființează biserici, reprezintă cultura de formă latină, iar episcopatele catolice din Țara Românească și Moldova luptă și în contra modei slave și bizantine. În vremea lui Latcu, acești pionieri ai catolicismului au recurs a propovădui legea lor și în limba noastră națională și deci dacă s-ar fi păstrat din acest timp, ar trebui să avem unele urme ale literaturii românești și alfabetului latin cunoscut cancelariilor domnești.

Această civilizație occidentală caută să dea un colorit mai aproape de sufletul nostru influențelor multiple care se exercită asupra civilizațiunii noastre străvechi, care nutrea astfel o multicoloră transformare prin civilizațiuni orientale de două forme bine stabilite: cea de formă slavă, întîi, și în al doilea rînd civilizațiunea rafinată bizantină. Influența slavă la noi nu e așa de veche cum s-a crezut. Această influență slavă în țările române s-a manifestat în organizarea politică și bisericească abia după înființarea mănăstirilor. Călugării acestor mănăstiri, înființate pe te-

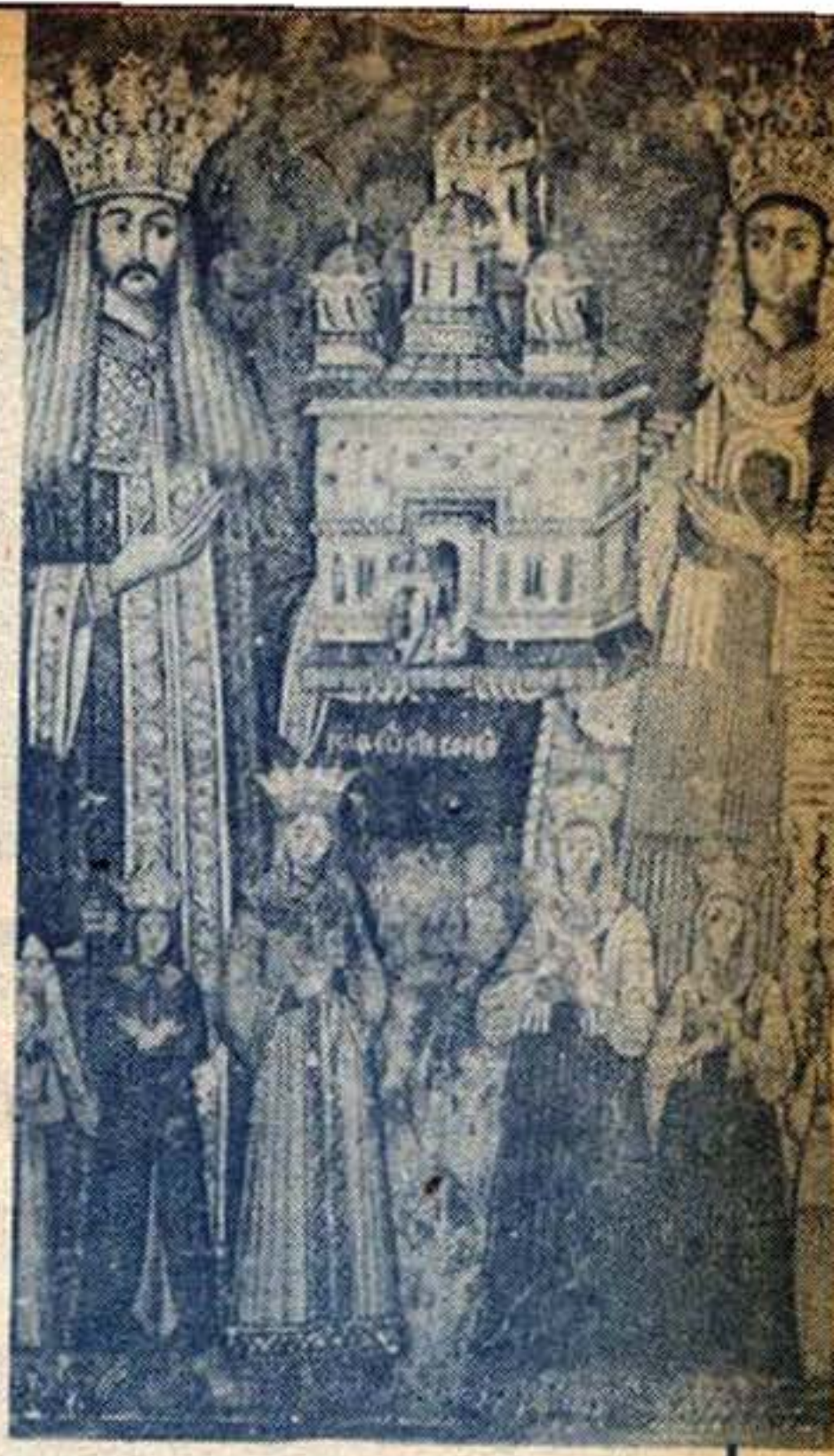

Neagoe Basarab, soția sa Despina și copiii (detaliu din vechea frescă a bisericii episcopale din Curtea de Argeș)

ritoriul românesc, sînt aceia care au introdus slavonismul la noi. În afară de această cale, slavonismul a pătruns la noi și prin anturajele curții. Dinastia primilor basarabi a fost în strînse legături de rudenie cu dinastiile slave din Balcani. Nicolae Alexandru a avut în prima sa căsătorie o soție o prințesă de origine bosniacă, iar a doua sa soție a fost de origine din Ungaria. Alexandru, țarul bulgar, după care Bulgaria se împarte în două, a avut de soție o românca. Sracimi a ținut în căsătorie pe sora lui Vlaicu. Vedem dar cît erau de puternice legăturile primilor noștri domnitori cu dinastiile balcanice, care legături nu puteau rămîne fără influențe de-o parte și de alta. Iar cînd slavii din Balcani se vor prăbuși, nu puțină lume slavă va căuta la noi un adăpost, precum Eutimie Cărturarul, patriarh bulgăresc care trecu în Țara Românească. După

această dată se constată un mai mare și neîntrerupt flux al călugărilor, al oamenilor de frunte, precum și al unor oameni de afaceri, [...]

Domnii dădeau documente slavone, dar și latinești. Nevoia legăturilor noastre cu Ardealul necesita introducerea limbii latine, care însă nu se prezintă într-o stare de evoluție a formelor, ci așa rămăsese cum am împrumutat-o, pentru a strînge legăturile noastre diplomatice cu Ungaria sau cu Polonia.[...]

Civilizația veche românească a avut să sufere și influența grecească-bizantină, care fu foarte puternică. Mai întîi din punct de vedere economic, statele românești reprezentau o bogăție de materii prime, cunoscută negustorilor din Constantinopol. Apoi populația grecească era pe tot litoralul Mării Negre, care greci, în majoritatea lor,

Biserica episcopală din Curtea de Argeș

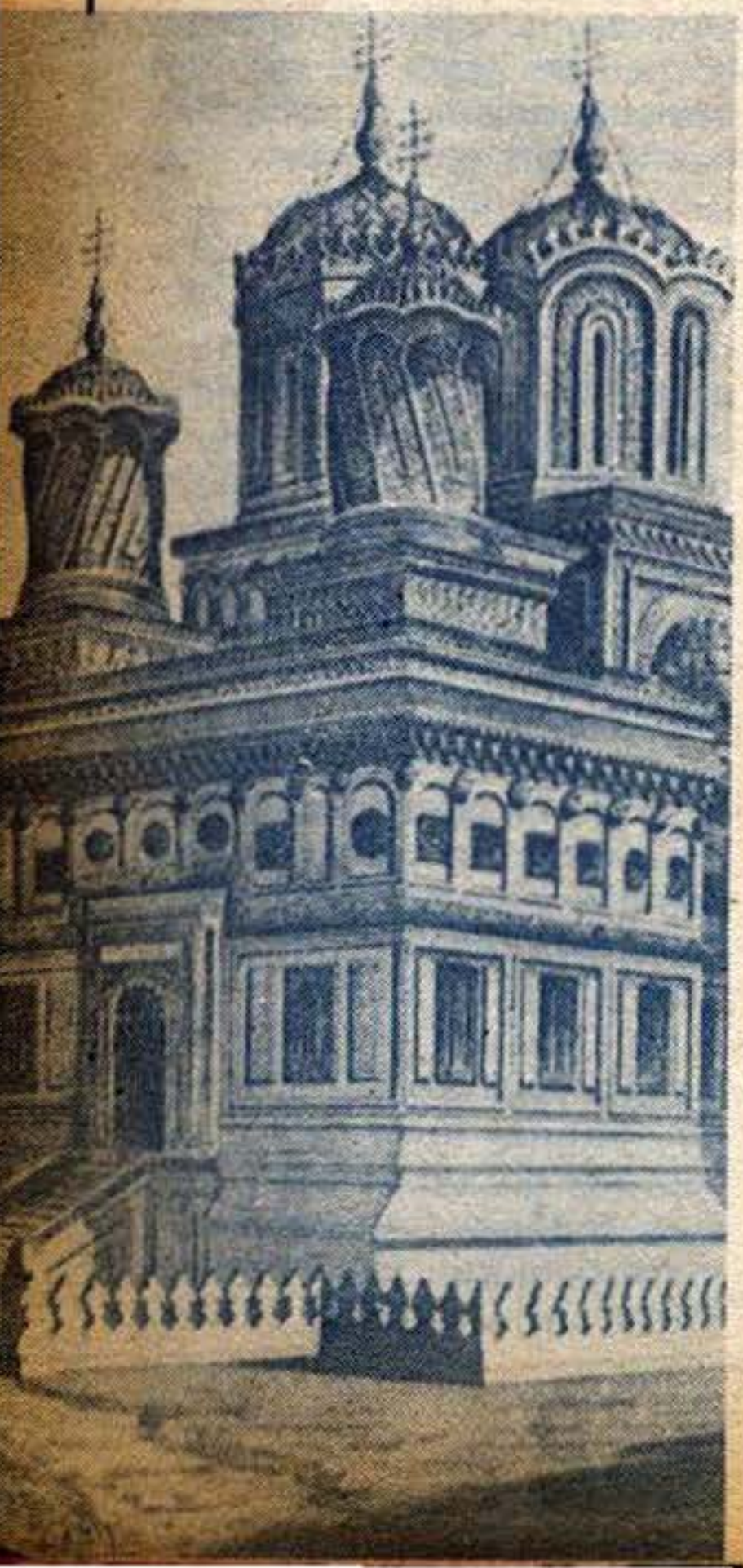

făceau comerț. De aceea, la început, grecismul se introduce la noi prin intermediul lumii negustorești. Nu se poate vorbi însă de un exod grecesc la noi, cum a fost în Apus. [...] Calea însă cea mai bună a influenței bizantine în țările noastre a fost biserica [...] Pe lîngă influența de formă bisericească, bizantinismul s-a introdus l-a noi și prin legăturile dinastice cu curtea din Bizanț. Soția lui Radu I se numea Calinichia, care era de origine greacă, poate o fiică a lui Dobrotici. Mircea cel Bătrîn în reprezentarea sa murală la Cozia poartă coroană de aur obișnuită rudelor familiilor imperiale grecești și la titlul său își adaugă numele de *despot*. Alexandru cel Bun, așa cum s-a găsit reprezentat pe patrafirul din 1429, poartă pălăria imperială bizantină. Același domn a avut o soție de origine grecească, pe Marina. Alături de soțul ei, Alexandru, și despre această Marina vorbește inscripția grecească a evangheliarului astăzi la Oxford. Toate acestea sînt dovezi că și în Moldova pătrunsese influența grecească. Mircea cel Bătrîn are costum occidental, dar vulturii imperiali de pe umeri și [de] pe cnemide arată influența bizantină. Nepotul lui Mircea, Dan, își petrece tinerețea la Constantinopol. El petrecea mai ales între mulți fii de boieri care iarăși la Constantinopol învățau cultura mai înaltă și pornirea mai rafinată a vieții. [...]

De formă apuseană sînt și acele litere cu care s-au făcut primele tipărituri românești. În vremea lui Radu cel Mare s-a înființat la noi prima tipografie de un refugiat muntenegrean, ieromonahul Macarie. Macarie învățase meșteșugul tiparului la Veneția, unde pe această vreme se tipăreau cărți pentru întregul Orient slav.[...]

Radu [cel Mare] a primit foarte bine pe acest Macarie care a adus cu sine tot ceea ce atunci era necesar pentru o tipografie, adică atîtea slove de tăietură venețiană, slove chirilice, cîte puteau să alcătuiască o tipografie primitivă pe vremea aceea, cît putea să încapă în desagii unui călugăr. [...]

În legătură cu biserica și viața religioasă a trebuit să se dezvolte la noi și muzica bisericească. Muzica noastră bisericească a trebuit să fie în legătură cu muzica cunoscută mai în general în biserica orientală. În muzica orientală, în cele dintîi vremuri, s-a ajuns la 8 glasuri, 8 cadențe melodice, care formară tipicul cîntării bisericești. Acest tipic a fost moartea oricărui progres în această muzică bisericească.

Țăranul și atunci și-a cîntat, cum își cîntă și acum, doina sa; dar cine ar putea să așeze o barieră în timp pentru literatura care se transmitea din gură în gură? Cînd bucurii mari răscoleau sufletul poporului sau necazuri și mai mari și dureri neobișnuite îi sfîșiau sufletul, neamul românesc totdeauna a căutat să-și aline suferințele sau să-și reprezinte bucuria în creațiuni poetice, epice sau lirice.

Basmele, așa de răspîndite și pînă azi, au fost pe vremuri mai prețuite și n-au existat generații care să nu-și fi legănat copilăria în auzul frumoaselor basme românești. De la început, întrucît conținutul lor este foarte vechi, a trebuit să pătrundă la noi beletristica poporală și comună întregului Orient.

Dar cine poate crede ca, după ruinele care le-au îngrămădit atîtea războaie ale neamului, să putem constata anume specificul ce a fost în această direcție în secolele XIII-XV? ■

ION I. C. BRĂTIANU: SURPRINZĂTORUL DOCUMENT

Aflat printre alte hîrtii ale familiei lui Ion I.C. Brătianu, textul pe care îl publicăm în continuare ni s-a părut că prezintă suficiente elemente pentru a-l atribui marelui bărbat de stat. Același stil, aceeași frază cu ample rezonanțe evocatoare, același cuvînt bine găsit, același scris mărunt și clar cu care este corectată dactilograma ca și în alte texte cu caracter memorialistic pe care le-am depistat și publicat cu un alt prilej (Magazin istoric, **nr. 2-3/1984). Există însă în document, cum vor constata cititorii înșiși, și alte indicii mai precise care ne-au făcut să nu ezităm în a-i atribui fostului prim-ministru Ion I. C. Brătianu acest început de evocare a unui moment istoric de maximă importanță: Conferința de pace de la Paris prin care s-a pus capăt primei conflagrații mondiale. Exprimîndu-ne regretul pentru faptul că autorul nu și-a putut împlini intențiile sale de a ne face părtași la lucrările Conferinței de pace de la Versailles, ținem să atragem atenția asupra valorii cu totul deosebite a ideilor omului de stat român implicat în evenimente cu desfășurări europene și mondiale. Îndrăznim să considerăm că în cele cîteva pagini — rămase neîncheiate —, scrise desigur la o oră tîrzie din noapte de șeful delegației române la Conferința păcii, găsim idei și impresii ce răzbat atît de percutant în realitatea zilelor noastre, încît ne obligă să ne amintim că românii nu numai că nu au desconsiderat existența marilor puteri, dar de-a lungul întregii lor istorii au făcut permanente eforturi pentru a-și asigura existența și ființa lor națională prin evitarea chingilor impuse de aprigul joc al vinovatelor interese nutrite de „cei mari". În puține pagini de manuscris, Ionel Brătianu — pe care nu-l putem suspecta că nu înțelegea interesele țării în context european — ne-a lăsat o clarvăzătoare judecată istorică.**

Iată conținutul documentului, nu înainte de a-i mulțumi călduros doamnei Safta Varlam **pentru faptul de a-l fi încredințat spre publicare în exclusivitate la** Magazin istoric.

Marian ȘTEFAN

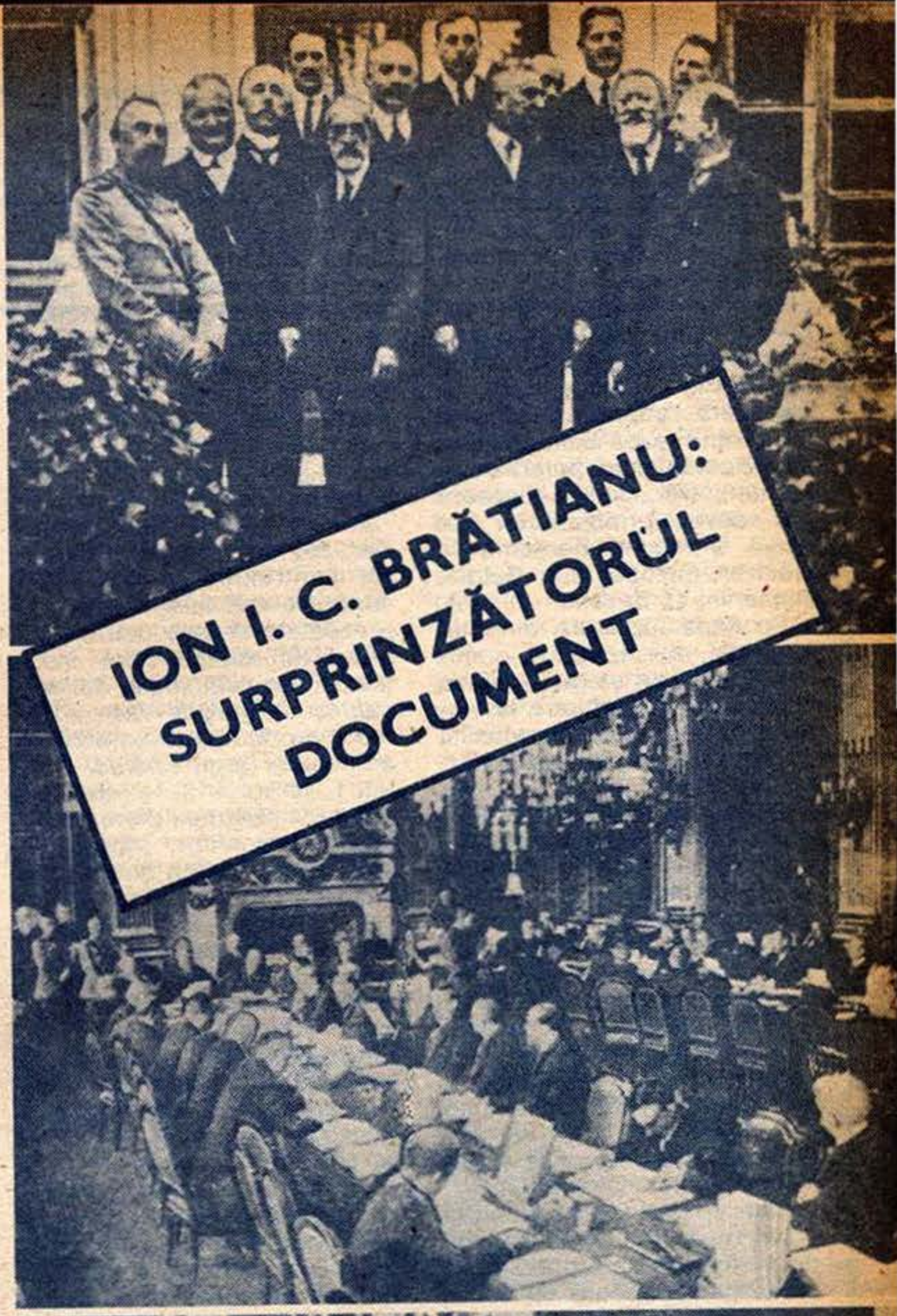

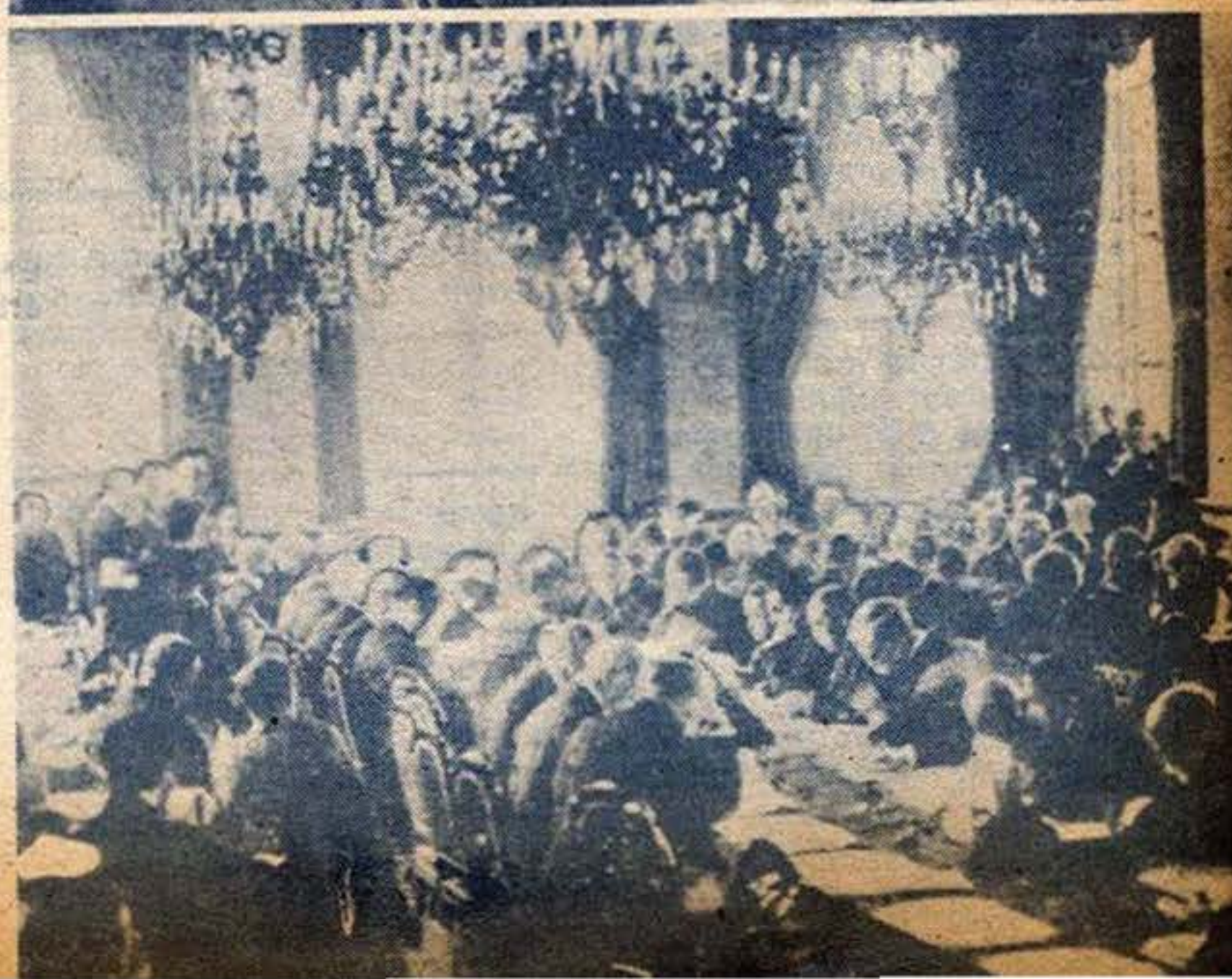

I.I.C Brătianu - șeful delegației române la Conferința de pace -, înconjurat de membrii primului guvern al României Mari (sus) și două secvențe din timpul desfășurării lucrărilor Conferinței

Cu greu și-ar fi închipuit, înainte de armistițiu, cei care duceau greutățile și suferințele războiului, aspectul conferinței pe răspunderea căreia Consiliul suprem, în lungi, și sterile scremete, alcătuia pacea.

În prima ședință însuși aspectul sălii arăta deviația monstruoasă deja produsă în raporturile Aliaților care își vărsaseră împreună sîngele pe cîmpurile de bătaie. Afară de cele trei mari puteri occidentale, trei state aduseseră într-adevăr prinosul lor de sînge întreg și netocmit la clădirea Europei noi: Belgia, România și Serbia.

Pe lîngă luptătorii din plin sîngerați, America, cu o minimă jertfă de sînge, avusese și ea parte hotărîtoare la victorie prin ajutorul ei material și prin efectul moral al manifestărilor ei.

Cu jertfe minime și fără vreun efect hotărîtor, atitudinea și manifestările grecilor, cehilor, polonezilor și portughezilor crescuseră și ele puterile morale ale Aliaților. Și micile lor contingente, oricît de neînsemnate ar fi fost partea lor la luptă, aduseseră prin prezența drapelelor lor o contribuție de ordin moral prețioasă fiindcă accentuau caracterul războiului în care Europa lupta împotriva stăpînirii Puterilor Centrale.

Și-ar fi putut deci închipui naivii, cum mai erau înainte de armistițiu, că reprezentanții acestor popoare vor avea să discute sincer și serios condițiunile păcii și soarta viitoare a continentului european. Acei care luptînd pentru aspirațiile lor naționale credeau că luptă totdeodată pentru dreptate între popoare și independența celor mici în fața celor mari, își puteau închipui că la conferința de pace se vor manifesta și în alcătuirea și în lucrarea și în rezultatele ei, aceste mari principii atît de solemn și de frumos trîmbițate în tot cursul luptei împotriva hegemoniei germane.

Aspectul sălii conferinței chiar din prag da cea mai cumplită dezmințire unor asemenea iluziuni. În fund, la masa principală, între cele două delegații anglo-saxone — la dreapta cea americană, la stînga cea britanică —, prezida Clemenceau, era să zic Sir George Clemenceau. După delegația americană, ședeau la masă formînd aripa dreaptă delegația franceză, cea italiană și cea belgiană, între care fără voie privirile se fixau asupra mareșalului Foch.

Aici însă se opreau cele ce s-ar fi putut prevedea. Nu doar că statele a căror contribuție la război am amintit-o mai sus nu erau reprezentate la cele două lungi aripe lăturalnice care însoțeau masa principală, dar *rari nantes in gurgite vasto* [Rareori înotînd vezi oameni în adîncurile largi; *Eneida*, Cartea I, versul 118], ei se pierdeau în mulțimea plenipotențiarilor coloniilor, tributarilor și clienților celor două state anglo-saxone.

Astfel, la întreaga masă la care cei doi delegați români și cei doi colegi ai lor polonezi erau înconjurați de Siam și de emirul Feisal, afară de reprezentanții Japoniei, toată latura din față era ocupată de reprezentanții Canadei, ai Australiei, ai Africii de Sud și ai Indiilor.

La fiecare ședință românii luau astfel o adevărată lecție de geografie mondială, scrutînd în gesturile și privirile colaboratorilor extraeuropeni ai Imperiului britanic, ba aș putea zice chiar în costumele și atitudinile lor, căci eleganta ținută a finului semit înfățișată de emirul Feisal și turbanul enorm al unui rajah indian dau acestei mese un caracter exotic și pitoresc care de altfel se manifesta și în figurile siamezilor, japonezilor și chinezilor. În special nu pot uita interesul ce-mi prezentau și impresia ce mi-au făcut plenipotențiarii japonezi. Masca permanentă pe care omul galben o poartă pentru noi, mai puțin obișnuiți cu trăsăturile lor și gata a-i confunda într-un tip unic, era accentuat la japonezi prin disciplina puternicei lor educațiuni și imposibilitatea aparentă cu care participau la orice dezbatere și nu lăsau să scape nici o licărire din ochii lor ascunși în spintecătura strîmtă a pleoapelor mongolice.

Dar nu pot uita cum deodată pisica care moțăia lîngă foc se deșteptă panteră cînd chinezul din fața ei aduse vorba de acțiunea Japoniei în Imperiul de mijloc. Deodată, dintre pleoape apărură în întregimea lor rotunjimile pupilelor pline de foc și străpungătoare și parcă și perii asprii și zbîrliți ai mustăților luaseră aspectul fiarelor feline.

Iar de partea cealaltă a sălii, la masa din dreapta președintelui, pe lîngă Brazilia și alte republici sud-americane, Cuba, Haiti, Panama completau clientela Statelor Unite.

Fiind dat că Marile Puteri de la început stabiliseră că fiecare din ele trebuiau să fie reprezentate prin cinci delegați, pe cînd noi nu aveam dreptul decît la doi... ■

ORIENTALĂ
(Biverb: 5,4)

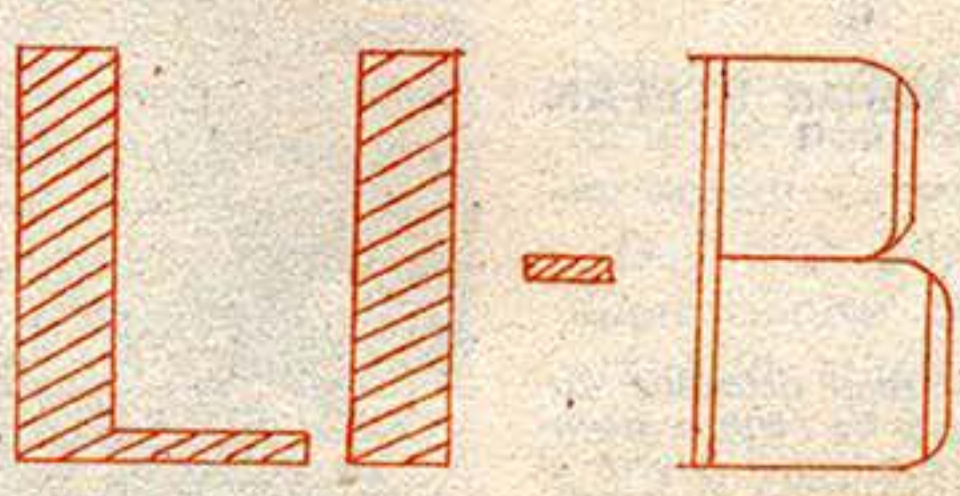

Gheorghe BRAȘOVEANU

TEZAURUL NAŢIONAL ÎN PRIBEGIE

RADU NEGREA

In toamna anului 1916, în împrejurările tragice cînd o parte din ţară fusese ocupată de trupele germane, autorităţile române, în frunte cu familia regală, s-au refugiat la Iaşi, spre a continua lupta pentru alungarea inamicului de pe pămîntul românesc. Cu acel prilej, Banca Naţională a României a transportat tot la Iaşi documente esenţiale şi întregul stoc de metal preţios ce reprezenta acoperirea emisiunilor băneşti, precum şi titluri şi diverse valori, evitîndu-se să ajungă în mîinile inamicului.

Perspectiva unei înaintări a trupelor invadatoare şi a căderii Moldovei sub ocupaţie a determinat Consiliul General, care conducea Banca Naţională, să hotărască mutarea din nou a sediului central şi punerea la adăpost a tezaurului ţării în străinătate, respectiv în Rusia, aliata României atunci. În acele momente grele pentru ţară, guvernul şi-a asumat pe deplin răspunderea pentru măsurile de punere la adăpost a tezaurului Băncii Naţionale şi a depozitelor Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni, avuţii care reprezentau toată economia mobiliară a străduinţelor poporului român de aproape 50 de ani.

Din guvernul ce a hotărît strămutarea tezaurului în străinătate făceau parte mari oameni politici, adevăraţi ctitori ai României Mari: Ion I.C. Brătianu, Vintilă Brătianu, I.G. Duca, M.G. Cantacuzino, C.I. Istrate, M. Pherechide, E. Costinescu, D. Greceanu, Al. Constantinescu, Gh. Mîrzescu. Decizia de atunci şi-a avut deci deplină motivaţie, fiind urmată de toate precauţiile impuse de un act atît de important.

Întrucît după luarea hotărîrilor privind strămutarea valorilor mobiliare peste graniţă situaţia pe front s-a agravat, guvernul a cerut, printr-o adresă trimisă la 8 decembrie 1916, de la Ministerul finanţelor la Banca Naţională, să se procedeze în consecinţă.

La 11 decembrie 1916, Ministerul de finanţe al României a confirmat primirea autorizaţiei din partea Ministerului de finanţe al Rusiei, ca generalul A. Mossoloff, ministrul plenipotenţiar al Imperiului ţarist în ţara noastră, să semneze protocolul privind transportarea şi păstrarea tezaurului românesc în spaţiul tezaurului imperial de la Kremlin. Prin protocolul care s-a încheiat cu reprezentanţii ţării noastre, ministrul rus avea să confirme încărcarea unui număr de 17 vagoane, în perioada 12-14 decembrie 1916, cu 1 738 casete conţinînd monede şi lingouri de aur. Valoarea stocului de metal preţios se ridica la 314 580 456,84 lei aur. Distinct au fost încărcate două casete cu splendidele bijuterii aparţinînd Reginei Maria, a căror valoare declarată era de 7 milioane lei aur.

Intervenind o nouă înţelegere cu guvernul provizoriu rus, instalat după Revoluţia din februarie 1917 şi abdicarea ţarului Nicolae al II-lea, s-a procedat la încă un transport de valori spre Moscova. La 27 iulie 1917, aşadar în zilele de cumpănă ale marii ofensive germane, cînd s-a dat bătălia de la Mărăşeşti, s-au expediat la Moscova cu un tren special un număr de 188 lăzi cu o valoare de 1 594 836 721,09 lei aur, reprezentînd încă o parte din stocul constituit de Banca Naţională pentru acoperirea circulaţiei monetare, din care aur efectiv 574 524,57 lei aur, iar restul titluri, efecte, depozite, alte valori. Distinct au fost încărcate depozite ale Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni, ale ministerelor, băncilor şi ale unor persoane fizice, în total 1 621 lăzi, cu acţiuni, diverse acte de proprietate, bijuterii, tablouri de valoare, colecţii de artă, alte obiecte preţioase, avuţii estimate la peste 7,5 miliarde lei aur.

Guvernul rus a semnat la 6 august 1917 un protocol prin care se constata constituirea noului depozit la Kremlin şi se garanta conservarea şi înapoierea întregului tezaur către guvernul român. În acel moment, deci se afla depus în Kremlin un imens tezaur românesc, format din 3 549 casete conţinînd aur, titluri şi bunuri de preţ în valoare totală, conform inventarelor, de 9 416 417 177,93 lei aur.

Dincolo de aceste cifre se ascund multe comori cu o valoare inestimabilă, trecute în inventare după evaluări grabnice în toiul pregătirilor de evacuare. Mai cu seamă odoarele mănăstireşti, toată aurăria şi argintăria ce s-a adunat în secole, ferecăturile bătute în nestemate, înscrisuri din vechime, ţesături cu fir şi perle din care atîtea nu s-au mai întors în ţară.

Cît timp a existat aşa-numitul guvern provizoriu, condus de Kerenski, tezaurul României a continuat să fie în siguranţă. Dar după instalarea Puterii Sovietice, în urma Revoluţiei din Octombrie 1917, a devenit clară primejdia ce ameninţa această importantă parte din avuţia noastră naţională.

Riposta fermă dată de guvernul român agitatorilor bol-

șevici din trupele rusești aflate în Moldova, care urmăreau să provoace și aici revoluție (*Magazin istoric*, nr. 10-12/1991, 1, 2/1992), apoi restabilirea ordinii de armata română în Basarabia, ce avea să revină la patria-mamă, au reprezentat pretexte pentru ca Puterea Sovietică să se declare în stare de război cu România. La 26 ianuarie 1918 o radiogramă difuzată în numele lui Troțki anunța ruperea relațiilor diplomatice cu România și preciza că tezaurul aflat la Moscova nu va fi restituit autorităților noastre, calificate ca reprezentînd „oligarhia română". Consiliul Comisarilor Poporului și-a însușit astfel tezaurul, formulînd promisiuni nebuloase de a-l preda în mîinile poporului român, fără condiții clare și angajamente precise. Iată textul documentului, transmis de radio Petrograd și primit la București la 15/28 ianuarie 1918: „1. Considerînd că măsura preventivă de arestare pentru scurtă vreme a ministrului plenipotențiar român n-a avut efect și că crimele își urmează cursul lor, Consiliul Comisarilor Poporului dispune:

I. Toate relațiile diplomatice cu România sînt întrerupte, Consulatul Român și în general toți agenții guvernului român sînt trimiși înapoi, pe drumul cel mai scurt dincolo de frontieră.

II. Fondul român de aur care se găsește la Moscova este declarat intangibil pentru oligarhia română. Guvernul Sovietelor își asumă răspunderea de a conserva acest fond și de a-l remite în mîinile poporului român.

III. Scerbacev, revoltat contra revoluției și comandant suprem al frontului român e declarat dușman al poporului și în afara legii.

Palatul Taurida
13/26 ianuarie 1918"

Chestiunea atît de dureroasă a tezaurului nostru deținut samavolnic de statul sovietic a fost adusă în fața Conferinței Păcii de la Paris, începută la 18 ianuarie 1919. Demersurile făcute de reprezentanții României, corespondența purtată direct de primul ministru Ion I. C. Brătianu, memoriile depuse nu au condus la un rezultat satisfăcător. Deși în ianuarie 1918, Clemenceau, primul ministru francez, a garantat în numele Aliaților tezaurul român de la Moscova, după război aceste angajamente nu au fost recunoscute. Cererea României de a fi făcute răspunzătoare Germania și aliatele sale de pierderea tezaurului depus la Moscova de asemenea nu a fost satisfăcută. În Comisia Reparațiunilor, care a primit prin tratatul de pace semnat la Versailles atribuția să stabilească pagubele provocate ca urmare a conflagrației, s-a ajuns la o concluzie vădit în defavoarea României, aceea că strămutarea tezaurului român la Moscova nu a reprezentat o consecință directă a războiului și deci România nu putea avea pretenții și obține despăgubiri de la fostele țări vrăjmașe.

Trei ani mai tîrziu, a avut loc Conferința Economică Internațională de la Genova, din 1922. Guvernul român a expus din nou problema tezaurului într-un memoriu pe care-l publicăm, în traducere,

Octombrie 1917. Luptători din Garda roșie în parcul de tramvaie din Moscova

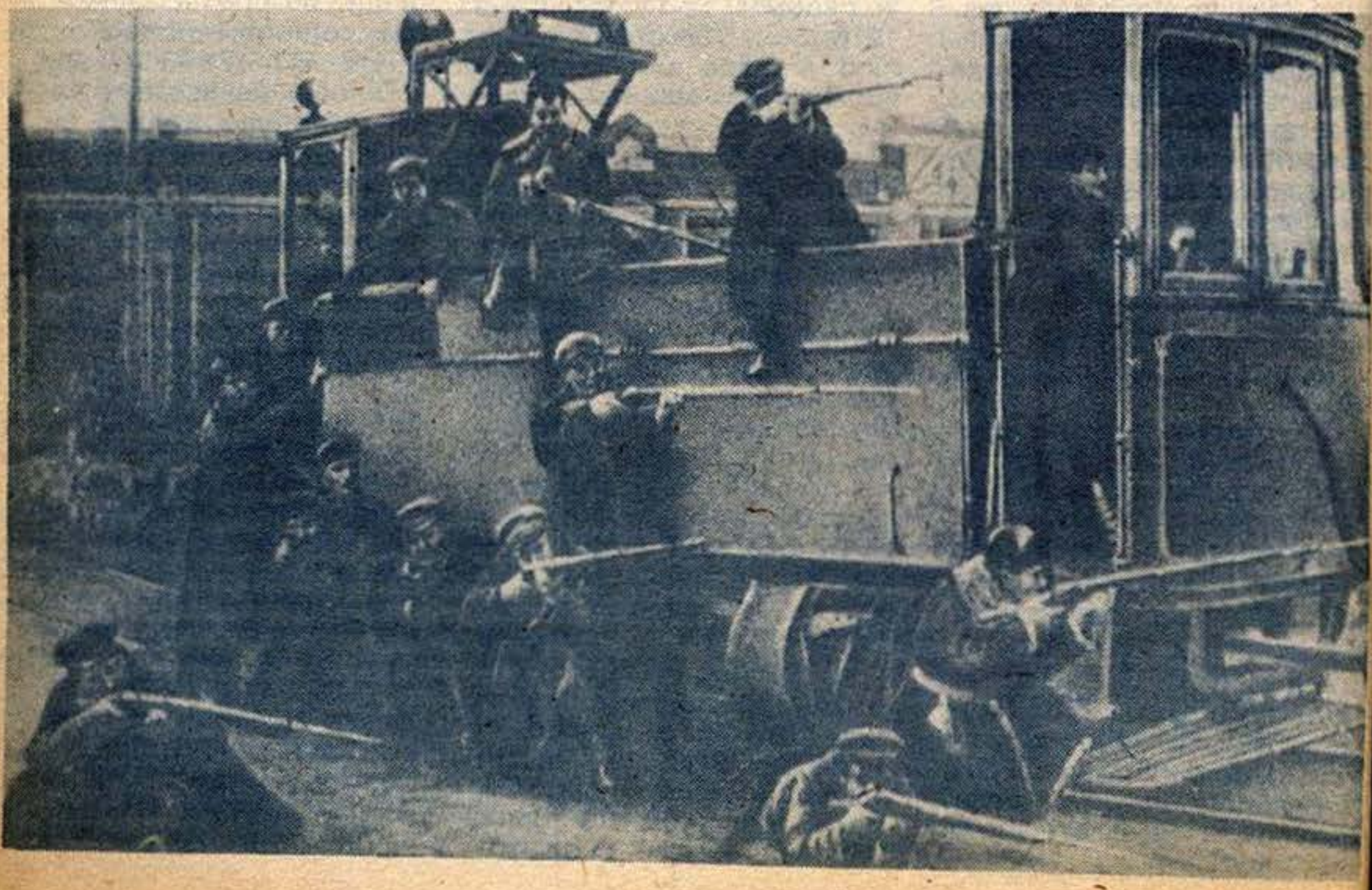

în acest număr.

Documentul reprezintă o sinteză a eforturilor făcute de România pînă în acel moment pentru recuperarea tezaurului şi o prezentare, în faţa importantei reuniuni internaţionale, a imenselor valori de care fusese păgubită ţara noastră. Ca o consecinţă a demersurilor făcute de guvernul român în documentul final al Conferinţei de la Genova se stipula: „Guvernul sovietic rus va restitui guvernului român valorile depozitate la Moscova de numitul guvern român".

Strădaniile autorităţilor române de a recupera valorile însuşite de puterea sovietică în mod samavolnic au rămas fără rezultate practice. În 1937, au fost înapoiate o parte din documente (acte de proprietate funciară şi acţiuni), dar acestea, practic, nu mai aveau nici o valoare. În 1956, o altă parte din tezaur (piese arheologice — între care şi „Cloşca cu puii de aur" — tablouri, icoane, o colecţie de monede şi medalii etc.) a fost restituită României, fără ca prin aceasta să se fi soluţionat problema.

În timpul vizitei efectuate la Moscova în 5-6 aprilie 1991, dl. Ion Iliescu, preşedintele României, a ridicat în convorbirile cu fostul preşedinte al U.R.S.S., Mihail Gorbaciov, problema tezaurului nostru depus în Rusia, fără însă a primi un răspuns, ci doar promisiunea de a se cerceta situaţia.

O prezentare mai amănunţită a întregii problematici, cititorii pot întîlni în cartea noastră *Spoliatorii*, Bucureşti, 1991.

Dar, să parcurgem documentul prezentat de România la Conferinţa Economică Internaţională din 1922.

Memoriu privitor la tezaurul român depus la Moscova, prezentat de delegaţia română la Conferinţa de la Genova, din aprilie 1922.

Depozitul constituit de România în Rusia — cunoscut sub numele de „Tezaurul român de la Moscova" — este compus din: 1) totalitatea stocului metalic de aur al Băncii Naţionale a României (bancă privată cu privilegii de stat); 2) bijuterii aparţinînd M.S. Regina României; 3) depuneri de la Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni a României aparţinînd particularilor şi constînd în valori, titluri, bijuterii, documente, acte de familie, testamente, tablouri de maeştri; 4) valori şi arhive aparţinînd instituţiilor financiare şi bancare private (arhiva Creditului Funciar Rural, conţinînd actele de proprietate ale unui important număr de bunuri funciare); 5) documente, cărţi rare, arhive şi tablouri aparţinînd Açademiei Române şi Pinacotecii etc.

Această depunere a fost efectuată ca urmare a evenimentelor determinate de război, în următoarele condiţii:

În luna septembrie 1916, sub ameninţarea invaziei teritoriului de către inamic, în momentul în care, sub pre-

S-A SCURS TEZAURUL ROMÂNIEI SPRE S.U.A.?

O întrebare pe cît de incitantă pe atît de surprinzătoare. Motivat sau nu, ea ne-a fost iscată de faptul că în august 1921 între Departamentul de stat din Washington şi Legaţia Statelor Unite ale Americii din Bucureşti a avut loc un schimb de telegrame al căror conţinut ne-a dat, credem noi, suficiente motive să ne punem o astfel de întrebare. Mai precis, la Arhivele Statului, în Colecţia de microfilme S.U.A., Rola 648, cadrele 508-513, 515-516 şi 518-522, se află telegramele schimbate între secretarul de stat Charles Evans Hughes şi ministrul american la Bucureşti Charles Jay, prin care primul cerea presant relaţii amănunţite despre tezaurul României depus spre păstrare la Moscova în timpul primului război mondial, iar cel de al doilea, comunica, după o consultare cu Ministerul de externe român şi cu organele de resort din Ministerul finanţelor şi de la Banca Naţională a României, informaţiile solicitate. Din telegrame nu rezultă însă nici un indiciu lămuritor în legătură cu ce anume determinase interesul administraţiei pentru o astfel de problemă. Faptul este de-a dreptul incitant, fiind vorba despre un element atît de nou şi surprinzător în lămurirea unei chestiuni rămase încă în actualitate.

Dacă ne-am rezuma la conţinutul strict al telegramelor, am putea presupune că autorităţile din Washington înregistraseră intrarea în ţara lor sau pe piaţa aurului a unor cantităţi de metal preţios a căror provenienţă le era necunoscută şi făceau investigaţii pentru identificarea acestora. Şi cum soarta tezaurului României — în 1921 — era o chestiune mult discutată, dar rămasă nerezolvată în urma Conferinţei de pace de la Paris, sondajul făcut la Bucureşti de Departamentul de stat pare, la prima vedere, un lucru firesc.

Din păcate, investigaţiile noastre nu ne permit să răspundem la întrebarea formulată în titlul sub care semnalăm documentele publicate mai jos, pe care le socotim de excepţional interes din multiple puncte de vedere. Întrebarea merită însă a fi reţinută de specialişti, atît cei din ţară, cît şi cei din S.U.A., pentru a-şi primi pe viitor un răspuns corespunzător.

Marian ŞTEFAN,
Ileana CHIRTU

siunea formidabilă a acestuia, forţele române erau obligate să se replieze luptînd, guvernul român a fost obligat, la rîndul său, să capete acordul statelor majore aliate, în afară de măsurile militare dictate de situaţie, şi pentru alte măsuri de conservare, între care în primul rînd s-a decis transferul la Iaşi a sediului, ca şi a activelor Băncii Naţionale a României (Jurnalul Consiliului de Miniştri nr. 2080 din decembrie 1916).

Înaintarea forţelor inamice pe frontul oriental de sud-est luase o asemenea amploare încît stabilitatea frontului devenise nesigură.

Guvernul României a fost obligat — din acest motiv — să ia noi măsuri de securitate generală. Condiţiile erau de aşa natură că duceau chiar la ideea eventualităţii părăsirii teritoriului naţional.

România a fost astfel sfătuită de a pune în siguranţă stocul metalic al Băncii Naţionale a României. O înţelegere a intervenit, pe această temă, între guvernul român şi guvernul rus la data de 14/27 decembrie 1916 care fixa condiţiile (Scrisoarea semnată de ministrul Rusiei la Iaşi, generalul Mossoloff). Transportul stocului metalic de la Banca Naţională a României s-a efectuat în condiţiile prevăzute şi depunerile constînd în 1 740 lăzi au fost verificate corespunzător în condiţiile prevăzute de către reprezentanţi autorizaţi special de cele două guverne, la Kremlin (Sala Armelor) la 21 decembrie. Protocoluri şi procese verbale întocmite şi semnate de aceşti reprezentanţi la 16 februarie 1917, dată la care s-au încheiat operaţiunile de verificare, au stabilit valoarea care se ridica la 314 580 456 franci, 84 centime aur efectiv, plus două cutii conţinînd bijuteriile M.S. Regina României, evaluate, la acea vreme, la 7 000 000 franci, garantîndu-se atît păstrarea, cît şi transportul înapoi în România.

Revoluţia odată izbucnită în 1917, guvernul provizoriu rus a aplicat, la rîndul său, silegii pe încăperile blindate unde se afla tezaurul român. Securitatea cît şi intangibilitatea acestuia au continuat să fie asigurate de noul regim.

În iulie 1927, aceleaşi necesităţi imperioase ale războiului au obligat guvernul român de a evacua în Rusia valorile rămase în Moldova, aparţinînd statului, Băncii Naţionale a României şi altor instituţii şi bănci. Ca urmare a unei noi înţelegeri încheiate cu guvernul rus, confirmat de ministrul Rusiei la Iaşi la data de 27 iulie 1917, s-a procedat la un nou transport care consta în 188 de lăzi conţinînd valoarea de 1 594 336 721 franci, 09 centime, din care 574 525 franci, 57 centime aur efectiv, totul aparţinînd Băncii Naţionale a României. Valoarea activelor evacuate de alte instituţii financiare, conţinute în 1 621 lăzi, depăşea suma de 7 miliarde şi jumătate franci.

Cu acest transport au fost de asemenea evacuate, în afară de valorile în numerar, bijuterii, tablouri şi alte dife-

Jay, ministrul S.U.A. la Bucureşti către Take Ionescu, ministrul român de externe
Bucureşti, 13 august 1921

Am onoarea să informez pe Excelenţa Voastră că Legaţia [S.U.A. la Bucureşti] a primit de la guvernul său următoarea depeşă, datată 14 mai: „Obţineţi descrierea mărcii tezaurului şi trimiteţi descrierea prin cel mai rapid mijloc cu putinţă".

Regret că trebuie să recunosc în faţa Excelenţei Voastre că printr-o eroare foarte regretabilă Legaţia nu a făcut, pare-se, nici un demers în acest sens.

Astăzi am primit o telegramă cu următorul conţinut:

Secretarul de stat Hughes către Jay
13 august 1921

Guvernul român imprimă insemne oficiale ale monetăriei pe aur? Dacă da, aceste insemne reprezintă garanţia titlului guvernamental sau numai gradul de finete? Telegrafiaţi imediat descrierea mărcii imprimate pe aur.

Legaţia S.U.A. către secretarul de stat
13 august 1921

Referitor la telegrama nr. 75 a Departamentului din 13 august, 6 p.m. Sînt informat, neoficial, de Ministerul de finanţe al României că guvernul imprimă două feluri de mărci pe aur, una indicînd greutatea, cealaltă finetea [caratele]. După cît se pare, această marcă este garantată de titlul guvernamental. Mă străduiesc să obţin descrierea exactă a mărcii şi o confirmare oficială a celor de mai sus de la Ministerul de externe.

Jay

Bucureşti, 14 august 1921

Notă pentru ministru:
Convorbirea dintre dl. Carey [de la Legaţia S.U.A.] şi şeful de cabinet al ministrului român de finanţe referitoare la aurul românesc

Domnul Carey îi traduce telegrama Departamentului din 13 august, obţinînd următoarele informaţii:

1. Guvernul român imprimă marca oficială a Ministerului de finanţe pe lingourile de aur aduse din minele româneşti. Această marcă are două componente: una indicînd greutatea — „1 kg..., 2 kg..., 3 kg... etc.", iar cealaltă calitatea aurului. Interlocutorul d-lui Carey crede, dar nu este sigur, că aurul marcat poartă, de obicei, marca 14, 15 sau 18 carate.

2. De aceea, aurul astfel marcat nu garantează numai titlul guvernamental asupra aurului, ci indică şi gradul de finete.

3. Au fost obţinute următoarele trei informaţii:

rite depuneri făcute de particulari, arhivele băncilor, acte de proprietate, acte de familie, testamente etc.

Reprezentanții autorizați ai celor două guverne au semnat, la data de 5 august 1917, protocoluri constatatoare ale depunerilor acestor valori la Kremlin și respectiv la Soudnaya-Kassna, guvernul rus garantînd, de asemenea, păstrarea și înapoierea lor în România.

Lupta politică s-a accentuat apoi între diferitele facțiuni revoluționare, situația devenind foarte gravă la Moscova. Sub bombardamentul neîntrerupt și suportînd mișcările anarhice, în ciuda ofenselor nenumărate aduse personalului român de către șefii revoluționari, acesta a mai rămas totuși o vreme pe loc.

Dar, după cîștigarea puterii de către partidul bolșevic, reprezentanții Sovietelor de la Moscova au început să-și manifeste intenția de a pune mîna pe tezaur cît și pe celelalte depuneri ale statului român. Imprimeria instalată în acel oraș de către Banca Națională a României a fost sechestrată și biletele de bancă deja imprimate, sau în curs de imprimare, au fost ridicate. Guvernul român, prin consulatul general al României, a informat guvernele aliate de primejdia ce amenința depunerile și le-a solicitat sprijinul.

Ca urmare a abandonării frontului de sud-est de către trupele rusești, guvernele aliate au intervenit pe lîngă guvernul român pentru a lua măsurile de ordine împotriva bandelor de trupe rusești, care jefuiau Moldova, iar guvernul român, doritor de a garanta depunerile de la Moscova, a condiționat intervenția sa de garanția colectivă a aliaților asupra tezaurului evacuat, garanție care i-a fost imediat dată (telegrama din 21 februarie a ministrului român de la Paris).

În aceste condiții, la Petrograd, guvernul sovietelor s-a declarat în stare de război cu România. Fapt fără precedent în dreptul internațional, dl. Diamandy, ministrul României, cît și întregul personal al legației au fost închiși la fortăreața Petro-Pavlovsk. Execuția lor fusese hotărîtă, dar după intervenția energică a ambasadorilor aliaților, guvernul sovietelor s-a mulțumit doar să-i expulzeze.

În aceste condiții, Ambasada franceză la Petrograd a fost însărcinată cu protecția intereselor române. Consulul general al României la Moscova a depus deci la Consulatul General al Franței — odată cu arhivele sale — de acord cu directorul Băncii Naționale a României și cu directorul Casei de depuneri, care se găseau la Moscova, cheia tezaurului românesc, cît și documentele originale care constatau depunerile la Kremlin (proces verbal din 7/20 februarie 1918).

Ca urmare a inervențiilor, despre care s-a menționat mai sus, făcute de către guvernul român pe lîngă guvernele aliate, pentru a asigura protecția tezaurului, ambasadorul Franței a dat consulului său general de la Moscova misiunea de a face demersul

minele de aur românești, chiar și cele particulare, sînt controlate de guvern, care plătește minelor 25-30 000 lei pe kg de aur. El este apoi transportat la Banca Națională a României, care a cerut guvernului să nu permită exportul pentru a putea garanta emisiunea de bani-hîrtie a țării.

În consecință, guvernul român nu permite deocamdată exporturile de aur românesc. Șeful de cabinet, deși admite că telegrama Departamentului de stat pare să indice că este posibil ca guvernul american să fi constatat existența aurului românesc în Statele Unite, nu și-a putut explica prezența acestuia, dată fiind interdicția mai sus menționată.

El a dat să se înțeleagă însă că s-ar putea ca o parte din cei 500 000 000 lei în monezi aur, depozitați la Moscova de guvernul român în 1917 și garantați, după cum socotește el, de guvernele britanic, francez și rus, să fi luat drumul spre Statele Unite.

Secretarul de stat către ministrul Jay
15 august 1921

Comunicați cantitatea exactă a aurului românesc trimisă la Moscova spre păstrare și dacă se prezenta sub formă de monede sau lingouri.

București, 15 augst 1921

Notă pentru ministru:
Întîlnirea dintre dl. Carey și dl. Rozoga, subdirector în Ministerul de finanțe al României.

Descrierea monedelor de aur românești

Monedele de aur emise în timpul domniei lui Carol I al României (1866-1914) au pe o parte efigia acestuia, iar pe cealaltă stema României.

În 1916 au fost emise noi monede de aur în valoare de 12, 15, 20, 25, 50 și 100 lei, cu prilejul aniversării a 50 ani de domnie a regelui Carol I.

Înainte de acest moment, majoritatea monedelor de aur erau de 20 lei.

[În josul paginii — stema României]

București, 15 august 1921
Convorbire între dl. Carey și dl. Christescu de la Banca Națională a României:

1) Descrierea lingourilor de aur aflate acum în Banca Națională a României.

Aceste lingouri au fost depozitate la Banca Ministerului de finanțe al României, emițîndu-se în schimb bani-hîrtie de către acesta.

Lingourile sînt dreptunghiulare, măsurînd 1x1x4 țoli. Privit dintr-o parte, fiecare lingou, în partea dreaptă sus, în colț, se poate vedea o dată (probabil data cînd a intrat în bancă după achiziționarea de la mina respectivă de către Ministerul de finanțe). În colțul din dreapta jos este marcat un număr, reprezentînd greutatea în kg sau subdiviziunile acestuia, a lingoului.

După cît se pare, nu există nici o indicație a calității aurului.

pe lîngă comisarii poporului. Acestui demers, căruia i s-a alăturat consulul general al Angliei, a fost făcut la 14 februarie 1918 sub forma unei note verbale prezentate domnului Fritsche, comisar al afacerilor externe.

La 27 februarie dl. Fritsche a cerut consulului general al Franței să i se înmîneze cheile tezaurului. La observația consulului general al Franței că nu putea accepta să înmîneze cheile decît unui reprezentant oficial al României, dl. Fritsche a răspuns că „valorile aparținînd guvernului român erau, prin decizia comisarilor poporului de la Petrograd, pur și simplu confiscate, din motive de stare de război, și ca atare solicită înmînarea cheilor, chiar prin folosirea forței".

Consulul general al Franței, silit de împrejurări, după solicitarea asistenței consulului general britanic și a celui american, a procedat la redactarea unui protocol constatator al faptelor. În prezența acestor consuli generali, și după luarea la cunoștință a acestui protocol, comisarul afacerilor externe și-a limitat cererea de remitere a cheilor în următoarele condiții:

1) predare temporară

2) deschiderea ușilor și vizita în prezența agentului consular francez.

Văzînd această nouă propunere, consulul general al Franței a cerut o garanție scrisă de intangibilitatea valorilor române. Dl. Fritsche a acceptat și la data de 1/14 martie 1918, cu nr. 7595, a dat în scris asigurarea că „valorile guvernului român, depuse conform protocolurilor cunoscute, vor rămîne intacte". Ca urmare acestei declarații, cheile au fost înmînate, depozitul vizitat și 8 lăzi, pretinse ca aparținînd Sovietelor dar care în realitate conțineau bilete de 2 lei ale băncii române, în sumă de 1 350 000 lei, au fost luate, după care cheile au fost restituite Consulatului general al Franței.

În luna august 1918, după arestarea consulului general al Franței, cheile tezaurului român, pe care continua să le dețină, au trecut la consulul general al Danemarcei, însărcinat cu protecția intereselor franceze.

De remarcat că, în acea perioadă, Banca Națională a României a intervenit pe lîngă comisarul afacerilor externe prin intermediul Consulatului General al Norvegiei, însărcinat cu protecția intereselor române, pentru obținerea arhivei sale, cît și a biletelor de bancă, imprimate și a hîrtiei care se aflau sechestrate la tipografia sa din Moscova, comisarul afacerilor externe răspunzînd consulatului Norvegiei că în această problemă ce privește România el nu poate hotărî nimic fără avizul prealabil al „tovarășului Rakowski", președintele „Savnakorm" (nr. 335 din 9 septembrie 1918). Acest aviz nu a fost comunicat niciodată.

Începînd cu această dată, un mister adînc apasă asupra soartei tezaurului român de

În colțul din stînga sus sînt gravate literele „R 12 A", ceea ce înseamnă „12 Apostoli", care în limba transilvăneană [sic!] este numele minei de unde provine lingoul.

2) Cantitatea exactă a aurului românesc trimis spre păstrare la Moscova.

Tezaurul românesc a fost mai întîi expediat de la București la Iași și de aici la Moscova. El a fost împărțit în două transporturi; a) cea mai mare parte a părăsit Iașul pe 27 decembrie 1916. Aurul a fost depus la Kremlin (tezaurul Băncii Rusiei) la Moscova. Acest prim transport conținea: 1) monede de aur în valoare de 314 580 456,84 lei, 2) lingouri de aur în valoare de 337 247,80 lei, 3) două casete cu bijuterii aparținînd reginei Maria a României a căror valoare declarată era de 7 000 000 lei.

b) cel de al doilea transport — mai mic — a părăsit Iașul la 9 august 1917 și a fost, de asemenea, depus în palatul Kremlinului de la Moscova. El conținea:

1) monede de aur în valoare de 574 523,57 lei;

2) titluri de rentă și o anumită valoare în dobînzi la acestea.

Nici unul din lingourile trimise la Moscova nu a fost marcat în vreun fel.

Monedele de aur sînt de toate naționalitățile, inclusiv românești. Monedele românești erau dintre cele emise înainte de 1916, avînd pe o față efigia regelui Carol I.

București, 15 august 1921

Notă verbală.
Ministrul S.U.A. la București, Jay,
către Ministerul de externe al României

Legația Statelor Unite are onoarea să aducă la cunoștința Ministerului regal al afacerilor externe că a primit în această dimineață o telegramă a guvernului său cerîndu-i să telegrafieze îndată suma exactă a aurului depus de guvernul român la Moscova în 1917 și, totodată, dacă aurul era în monede sau în lingouri.

Dată fiind urgența acestei solicitări, Legația are onoarea să roage Ministerul regal să aibă amabilitatea să-i comunice această informație cît mai curînd posibil.

Legația S.U.A. din București către Ambasada S.U.A. din Paris *16 august 1921*

Pentru Secretarul de stat. Referitor la telegrama Departamentului nr. 74, din 15 august, 5 p.m. Banca Națională a României afirmă următoarele despre aurul trimis la Moscova spre păstrare: monede de aur de diferite naționalități, inclusiv românești, în valoare de 315 154 980 lei și lingouri de aur în valoare de 337 247 lei și, de asemenea, două casete cu bijuterii, proprietatea reginei Maria, cu o valoare declarată de 7 milioane lei. După cît se pare, lingourile trimise la Moscova nu erau marcate. Mă străduiesc să obțin de la Ministerul de externe o confirmare oficială.

la Moscova...

Este de crezut că acest tezaur nu se mai află în starea sa anterioară, că a fost mutat și dispersat.

Cînd guvernul sovietic a propus guvernului român angajarea de negocieri în ceea ce privește navigația pe Nistru, a fost pusă problema tezaurului român, dar invers chiar de către delegații ruși, care au cerut reprezentanților români să renunțe la restituirea lui.

Mai tîrziu, cînd delegații români s-au întîlnit cu cei ruși la Varșovia, aceeași problemă a fost pusă de aceștia din urmă. Conform instrucțiunilor guvernului, reprezentanții români au solicitat mai întîi restituirea integrală a tezaurului, înainte de începerea oricăror discuții.

Pe scurt reies în mod evident faptele expuse mai sus.

Guvernul român, forțat de necesitățile de război și cu garanția guvernelor aliate, avînd încredere în angajamentele guvernului rus, a transportat în Rusia inițial stocul metalic de la Banca Națională a României, adică 314 580 456 franci, 84 centime, aur efectiv, plus două lăzi conținînd bijuterii estimate la 7 milioane de franci proprietatea M.S. Regina României, iar ulterior peste 7 miliarde și jumătate franci valori aparținînd fie statului, fie Băncii Naționale ori altor instituții financiare publice sau private.

Acest depozit constituie în ansamblul său active private, aparținînd particularilor. Este garantat, prin angajamentele luate de Rusia (în ce privește păstrarea, securitatea, restituirea și întoarcerea sa în România):

1. Nota ministrului Rusiei la Iași, nr. 148 din 11 decembrie 1916 (anexa A).

2. Protocol semnat la data de 14/27 decembrie 1916 de către ministrul rus la Iași special autorizat în acest sens, de guvernul rus nr. 1267, din 14 decembrie 1916 (anexa B).

3. Protocol semnat la Moscova de către reprezentanții autorizați ai guvernelor rus și român la 16 februarie 1917 (anexa C).

4. Nota ministrului rus la Iași nr. 1671 din 24 iulie 1917 (anexa D).

5. Notă a ministrului rus la Iași nr. 1672 din iulie 1917 (anexa E).

6. Protocol semnat la 27 iulie 1917, de către ministrul rus la Iași (anexa F și G).

7. Procese verbale semnate la Moscova de către reprezentanții guvernelor rus și român din 5/18 august 1917 (anexa H și I).

Aceste obligații nu pot fi contestate.

Drept urmare, guvernul român — în deplinătatea drepturilor sale, și întemeindu-se pe alineatul 3 din rezoluția adoptată de către Consiliul Suprem al Puterilor Aliate, la Conferința de la Cannes din 6 ianuarie 1922 — solicită Conferinței de la Genova să ia în considerare cererea sa justă privind hotărîrea restituirii integrale și imediate a depozitului trimis de România în Rusia, în condițiile mai sus expuse. ■

Legația S.U.A. din București către Ambasada S.U.A. din Paris

16 august, 11 a.m.

Referitor la telegrama 69 a Departamentului, din 16 august, 11 a.m. și nr. 66 a Legației din 13 august, 1 p.m., Banca Națională a 'României afirmă că lingourile de aur trimise la Moscova nu erau marcate în nici un fel, dar cele de la minele locale, aflate acum în Banca Națională, sînt marcate oficial cu greutatea și data lor de intrare. Nu am putut să văd lingourile, dar sînt informat că nu este marcată finețea lor [în karate]. Remarcați contradicția între această informație și cea dată de Ministerul de finanțe român pe 13 august.

București, 20 august 1921

Ministerul afacerilor externe.
Notă verbală

Mulțumind Legației Statelor Unite ale Americii pentru nota sa verbală din 15 august, nr. 88, Ministerul afacerilor externe are onoarea să Vă aducă la cunoștință că Banca Națională a evacuat la Moscova 314 800 000 lei aur în numerar și 337 000 lei aur în lingouri.

Legația S.U.A. la București către Ambasada S.U.A. din Paris

21 august 1921

[Reproduce textul notei-verbale publicat mai sus, însoțindu-l de următoarea remarcă]:

Sînt înclinat să cred că cifrele date de Bancă, deși neoficiale, sînt mai corecte decît cele furnizate de Ministerul de externe.

Jay

Ministrul S.U.A. la Viena către Departamentul de stat. Raport cu privire la întreruperea tratativelor româno-sovietice din capitala Austriei. Raportul avea anexate documentele: 1. Declarația delegației române la conferință; 2. Drepturile României asupra Basarabiei din punct de vedere istoric, etnic și al autodeterminării; 3) Unirea Basarabiei cu patria-mamă, România, documente depuse la Ambasada S.U.A. din Viena în ziua de 9 aprilie 1924.

Pe marginea primului document depus de delegația română există următorul comentariu al diplomatului american în capitala Austriei:

„Tezaurul României și toate valorile particulare au fost încredințate Rusiei aliate în 1917 și trimise la Moscova pe motive de securitate. Este, de aceea, un loc de depozitare onorabil, ca să mă exprim astfel. Sîntem deci uimiți să auzim de la guvernul rus că ar putea să confiște aceste valori și că este decis să nu le restituie, ba mai mult, să ceară [în schimbul restituirii lor] Basarabia de la România".

MINISTERUL APACERILOR INTERNE
Nr.o122.413 din 24 IUI 1954

C ă t r e

TINCA MAZILU
Str.Mitropolitul Filaret
Nr.29
Bucureşti

MĂRTURII DIN ANII DICTATURII

Vă facem cunoscut că cererile Dv. adresate Pre-
zidiului Marii Adunări Naţionale au fost aprobate, urmî
.ca după 15 august 1954, soţul dv. să vină în Bucureşti.

D I R E C T O R,

Patru ani detenţie dintr-o eroare de o literă

„În numele legii, deschide!" În faţa uşii, în bine-cunoscutele haine de piele, cu pălăriile trase adînc pe frunte, pentru a le ascunde trăsăturile chipului, patru indivizi aşteptau, nerăbdători, cu mîinile în buzunare; desigur, piedicile revolverelor erau deja trase, pentru a preîntîmpina orice eventualitate. În faţa lor stătea însă un bătrîn de aproape şaptezeci de ani, absolut inofensiv.

— Dumitru Mazilu? — s-a interesat unul dintre necunoscuţi şi, fără a mai aştepta confirmarea, i-a spus: „Urmează-ne la secţie; ai de dat nişte explicaţii".

Era 15 august 1952. În faţa lui Dumitru P. Mazilu, născut la 13 octombrie 1885, în comuna Broşteni, judeţul Vrancea (fost Rîmnicu Sărat) se deschidea hăul întunecat al închisorilor comuniste. O situaţie pe care nimic, dar absolut nimic, nu o prevedea. Dimpotrivă. Activitatea politică a celui atunci arestat, om cu largi vederi democratice şi luări de poziţie în favoarea cercurilor de stînga din perioada interbelică, ar fi trebuit să-i asigure respectul autorităţilor comuniste, ajunse la putere, ori măcar să-i dea dreptul la o bătrîneţe liniştită.

Într-adevăr, cum se prezenta trecutul lui Dumitru P. Mazilu? Iată-l, în cîteva notaţii succinte. Fiu al unui preot (totodată şi învăţător) în comuna natală, Dumitru Mazilu făcea parte dintr-o familie de ţărani cu vechi tradiţii în lupta naţională şi socială. Bunicul său, Gheorghiţă Lupescu, a fost delegat al judeţului Rîmnicu Sărat în Adunarea ad-hoc a Ţării Româneşti, afirmîndu-se ca unul dintre cei mai hotărîţi susţinători ai împroprietăririi ţăranilor clăcaşi *(Magazin istoric*, nr. 1/1987).

Nepotul i-a moştenit preocupările pentru soarta ţăranilor, ca membru al Partidului Ţărănesc, din care a făcut parte încă din anul 1918, după ce anterior fusese membru în gruparea junimist-conservatoare (între 1908-1918), fiind chiar deputat de Iaşi, în 1918.

Avea încheiate la acea dată studiile în drept, litere şi filosofie. După terminarea studiilor a profesat la Şcoala Normală din Craiova şi la Liceul „Vasile Boerescu" din Rîmnicu Sărat (ca profesor de limba română), apoi a fost mobilizat, participînd atît la războiul balcanic, cît şi la cel de reîntregire a neamului, fiind răsplătit, pentru meritele sale, cu Ordinul „Steaua Ro-

mâniei" cu spade, clasa a 5-a în gradul de cavaler.

La 24 iunie 1918, deputat junimist-conservator fiind, a rostit în Parlament un memorabil discurs, în care prezintă aspectele deosebit de grave ale situației țăranilor pe plan național susținînd necesitatea împroprietăririi acestora. Deosebitul succes al discursului său (i s-au adresat scrisori din multe colțuri ale țării) l-a determinat să se alăture Partidului Țărănesc și, totodată, să se dedice politicii. După fuzionarea din toamna anului 1926, dintre partidele țărănesc și național din Transilvania și formarea Partidului Național-Țărănesc, împreună cu doctorul N. Lupu și alți fruntași, a participat la crearea Partidului Țărănesc, al cărui secretar general a fost pînă în anul 1934. În această calitate, precum și ca deputat în Parlamentul României a participat la elaborarea unor legi în favoarea muncitorilor, cum au fost legea pentru ocrotirea muncii minorilor și a femeilor și durata muncii, propusă de Partidul Țărănesc și adoptată de Parlament la 13 aprilie 1928, sau Codul Cooperației, a cărui susținere în Parlament a fost făcută chiar de către D. P. Mazilu.

De asemenea, prin activitatea de presă (a editat și condus ziarul *Aurora*), D. P. Mazilu ca, de altfel, întreaga grupare condusă de dr. N. Lupu, s-a situat deseori pe poziții de apărare a cercurilor de stînga, inclusiv a comuniștilor. În articole apărute în diverse publicații (*Adevărul*, *Dimineața* ș.a.) D. P. Mazilu s-a pronunțat deseori pentru apărarea principiilor democratice, iar după ce direcția acestor publicații a fost preluată de Mihail Sadoveanu, a intrat în noua conducere constituită. Acuzat (ca, de altfel, și alți membri din echipa de conducere) de sentimente prosemite, D. P. Mazilu era, de fapt, consecvent ideilor democratice pe care le susținuse în întreaga sa activitate de pînă atunci.

După ce în 1934 Partidul Țărănesc, al dr. N. Lupu fuzionase cu Partidul Național-Țărănesc, un timp, ca președinte al secției din Rîmnicu Sărat, s-a afirmat în cadrul campaniei antirevizioniste inițiate de P.N.Ț. După 1936 însă a abandonat viața politică, consacrîndu-se gazetăriei și muncii la catedră — atitudine ce și-a păstrat-o și în timpul guvernării antonesciene, precum și după 1944.

Cu toate că se dovedise, așadar, un apărător al stîngii, inclusiv al comuniștilor în perioada interbelică, D. P. Mazilu a fost totuși arestat de Securitate. Cum a fost posibil?

Explicația a venit foarte repede. Încă de la primul interogatoriu s-a aflat că Dumitru P. Mazilu nu era același cu persoana care trebuia arestată. Acesta se numea tot Dumitru Mazilu, cu precizarea că inițiala tatălui era *O*. Între cei doi existau însă și alte coincidențe — nu doar de nume. Și Dumitru O. Mazilu fusese profesor de limba română și colaborator la diverse publicații, între care *Curentul*, dar se afirmase, în general, ca adept al cercurilor de dreapta, atitudine pe care o păstrase și după 1944, motiv pentru care fusese îndepărtat, în 1945, de la catedra pe care o deținea la Liceul „Dimitrie Cantemir" din Capitală.

Ce ar fi urmat, în mod normal, într-un stat democratic, la descoperirea acestei confuzii, căci evident, era vorba de o confuzie de persoană? Desigur, eliberarea celui reținut cu eventuale scuze. Dar normalitatea lipsea din „arsenalul" Securității. Încît, Dumitru P. Mazilu a rămas bun arestat, chiar dacă nu i s-a adus nici o acuzație și chiar dacă procesul său nu a fost judecat niciodată. Mai mult, chiar dacă adevărata persoană, căutată de agenți, Dumitru O. Mazilu a fost, la rîndul ei reținută, murind după un an, în 1953.

Firește, familia celui abuziv reținut a încercat să afle ceva despre soarta lui D. P. Mazilu, adresînd — cînd a primit unele informații — felurite memorii organelor de anchetă, judiciare, inclusiv Prezidiului Marii Adunări Naționale. Declarații ale unor vechi colaboratori și cunoștințe ale profesorului și avocatului D. P. Mazilu atestau meritele incontestabile ale acestuia în lupta democratică și nevinovăția sa. Erau semnate, între alții, de scriitorul Demostene Botez, de academician profesor doctor Gheorghe N. Lupu, de ziaristul Arthur Munte, de Bondi Almosnino, vechi luptător ilegalist, de scriitorul Tudor Teodorescu-Branișteanu.

După repetate demersuri, la 24 iulie 1954, Tinca Mazilu, soția celui arestat, era anunțată, prin adresa nr. 0122.413, a Ministerului afacerilor interne: „Vă facem cunoscut că cererile Dv. adresate Prezidiului Marii Adunări Naționale au fost aprobate, urmînd ca după 15 august 1954, soțul dv. să vină în București".

Dumitru P. Mazilu nu s-a reîntors însă, la data promisă, acasă. A mai rămas aproape încă doi ani, cu domiciliu forțat în orașul Tulcea, probabil pentru a nu avea prea proaspăt în minte tratamentul la care fusese supus în timpul detenției. A revenit, în sfîrșit, acasă în anul 1956, fiind nevoit, la vîrsta de 71 ani, să se angajeze la departamentul arhivelor din Ministerul învățămîntului și culturii, fiind plătit din fond nescriptic, pentru a-și completa anii de vechime necesari pensiei. Pensionat la vîrsta de 73 ani, a trăit pînă la 30 ianuarie 1964.

Fiul său, C. D. Mazilu, exmatriculat din facultate, ca urmare a statutului tatălui său, s-a străduit, din toate puterile, după 1965, să-i reabiliteze memoria. Dar deși numeroase lucrări consacrate istoriei contemporane au menționat contribuția democratică a lui D. P. Mazilu, totuși nici una dintre ele nu a prezentat împrejurările arestării sale din 1952. Aceasta, în concepția autorităților comuniste, făcea parte dintre acele erori ce nu puteau fi scoase în vileag. ■

Gh. DAVID

În Kent — Ohio (S.U.A.): costume tradiţionale româneşti

La Kent State University Museum, în oraşul Kent, Statul Ohio din S.U.A., s-a deschis în toamna anului trecut o amplă expoziţie de costume tradiţionale româneşti, organizată de Muzeul de Istorie şi Artă al Municipiului Bucureşti, în colaborare cu alte cîteva instituţii muzeale importante din ţară (Muzeul Satului, Muzeul de Etnografie a Transilvaniei din Cluj, Complexul Muzeal judeţean Vrancea din Focşani, Muzeul Militar Naţional din Capitală, precum şi colecţiile Patriarhiei Române şi ale Mănăstirii Cernica). Expoziţia marchează un moment deosebit în cadrul schimburilor culturale româno-americane de după cel de-al doilea război mondial, ultima participare de anvergură a ţării noastre cu exponate etnografice în S.U.A. fiind la Expoziţia Universală de la New York din 1939.

Muzeul din Kent este o instituţie dedicată în exclusivitate istoriei costumului şi artelor decorative aferente acestuia. Expoziţia românească găzduită în sălile sale a fost salutată cu entuziasm de publicul vizitator pentru complexitatea sa, care a permis nu numai admirarea unor piese de mare valoare artistică, dar şi evocarea unor etape ale istoriei naţionale. Astfel, de la somptuoasele costume fanariote, bogate prin materialele din care sînt făcute (mătase, catifea, postavuri fine, blănuri scumpe) şi înnobilate cu broderii din fir de aur sau argint, la amplele rochii cu crinolină din epoca Unirii Principatelor şi la cele cu turnură din vremea Războiului de independenţă, au fost reprezentate o mare parte din formele vestimentare purtate în ţinuturile noastre.

Perioadele de bărbăţie şi glorie ale războaielor de neatîrnare din 1877-1878 şi de reîntregire din 1916-1919 au fost ilustrate printr-o suită de frumoase uniforme militare ale armelor şi gradelor armatei române. O copie a coroanei reginei Maria, trena rochiei sale, o broderie lucrată de ea şi doamnele de companie, împreună cu mai multe costume ţărăneşti din colecţia regală (donate de regină în excursia sa americană din 1926 şi de fiica ei, principesa Ileana, călugărită sub numele de Maica Alexandra — o veche prietenă a muzeului din Kent) au constituit, de asemenea, mari atracţii ale expoziţiei. Alături de acestea, exemplare de port popular din toate regiunile ţării au completat imaginea creativităţii şi talentului ţăranului român. A fost, de altfel, reconstituit şi un interior de locuinţă tradiţională, cu laviţa plină de scoarţe şi perini, cuptorul uriaş în care arde un foc molcom, rînduri de ştergare şi ulcele prinse pe pereţi, alături de icoanele de închinăciune.

O întreagă sală a fost rezervată costumelor sacerdotale (ierarh, diacon, preot şi monah). Scenografia spaţiului şi aranjarea inspirată şi cu gust a exponatelor aparţine d-lui dr. Shannon Rodgers, directorul muzeului din Kent.

Pentru completarea panoramei vestimentare a ţării noastre, într-una dintre săli au fost panotate portrete pictate de artişti anonimi din primul sfert al secolului XIX, cît şi de maeştri consacraţi de mai tîrziu, precum Anton Chladek, Ion Negulici, Johann Frankenberger, Petre Alexandrescu, Mihail Dan, Eustaţiu Stoenescu, Nicolae Tonitza, Iosif Iser, Theodor Pallady (operele ultimilor patru pictori provenind din bogata colecţie a bisericii Sf. Maria din Cleveland, Ohio).

Cu ocazia expoziţiei — ce rămîne deschisă pînă în iunie 1992 — au fost tipărite, în condiţii grafice deosebite, un set de cărţi poştale şi un catalog.

Adrian-Silvan IONESCU

COPERTELE

① ④ Repere grafice ale unui portret **Magazin istoric** la 25 ani

② Două dintre săbiile lui Alexandru Ioan Cuza — relicve de mare valoare artistică şi istorică — reîntoarse de curînd în România şi prezentate, împreună cu alte obiecte personale ale domnitorului (aflate în ţară) în expoziţia organizată la Ministerul afacerilor externe **(Valori naţionale se reîntorc din pribegie,** p. 44)

③ Piese vestimentare prezentate în cadrul expoziţiei de costume tradiţionale româneşti deschisă la Kent State University Museum (Kent — Ohio, S.U.A.): trei costume de influenţă orientală purtate de boieroaice la sfîrşitul sec. XVIII (sus) şi la începutul sec. XIX (stînga jos); costum ţărănesc din sudul Munteniei (sfîrşitul sec. XIX) şi uniformă de dorobanţ valah din 1842 (dreapta jos) **(În Kent — Ohio (S.U.A.): costume tradiţionale româneşti,** p. 32)

PLANSELE

① I.L. Caragiale şi cîteva dintre personajele nemuritoarelor sale piese **O noapte furtunoasă** şi **O scrisoare pierdută,** în viziunea graficianului A. Jiquidi (1896-1962). ② Cei din jurul „scrisorii pierdute". **Zoe Trahanache** (stînga sus): „Sunt nenorocită, Fănică..."; **Nae Caţavencu** (dreapta sus): „Ca orice român, ca orice fiu al ţării sale..."; **Zaharia Trahanache** (stînga jos): „Bine, frate, înţeleg plastografie, pînă unde se poate, dar pînă aci nu înţeleg..."; **Tache Farfuridi** şi **Iordache Brînzovenescu** (dreapta jos): „trebuie să ai curaj: anonimă". ③ **Cetăţeanul turmentat** (stînga sus): „O scrisoare, da, domnule Nae... Nu mai mergem pe la o ţuică?"; **Ghiţă Pristanda** (dreapta sus): „Două la primărie, optspce, patru la şcoli, douăzeci şi patru, două la catrindală la Sf. Niculae, treizeci..." Din „noaptea furtunoasă". **Jupîn Dumitrache Titircă Inimă-Rea** (stînga jos): „Toate ca toate, dar la onoarea de familist să ţii"; **Nae Ipingescu** (dreapta jos): „Stai să vezi: acum vine un ce şi mai tare". ④ **Jupîn Dumitrache** (sus): „S-a ţinut după mine pînă la răscruci, ştii, unde vrei s-apuci spre cazarmă"; **Zaharia Trahanache** (jos): „Daţi-mi voie! Cine a pronunţat cuvîntul trădare?" **(I.L. Caragiale — un bun prieten,** p. 70)

Congratulations

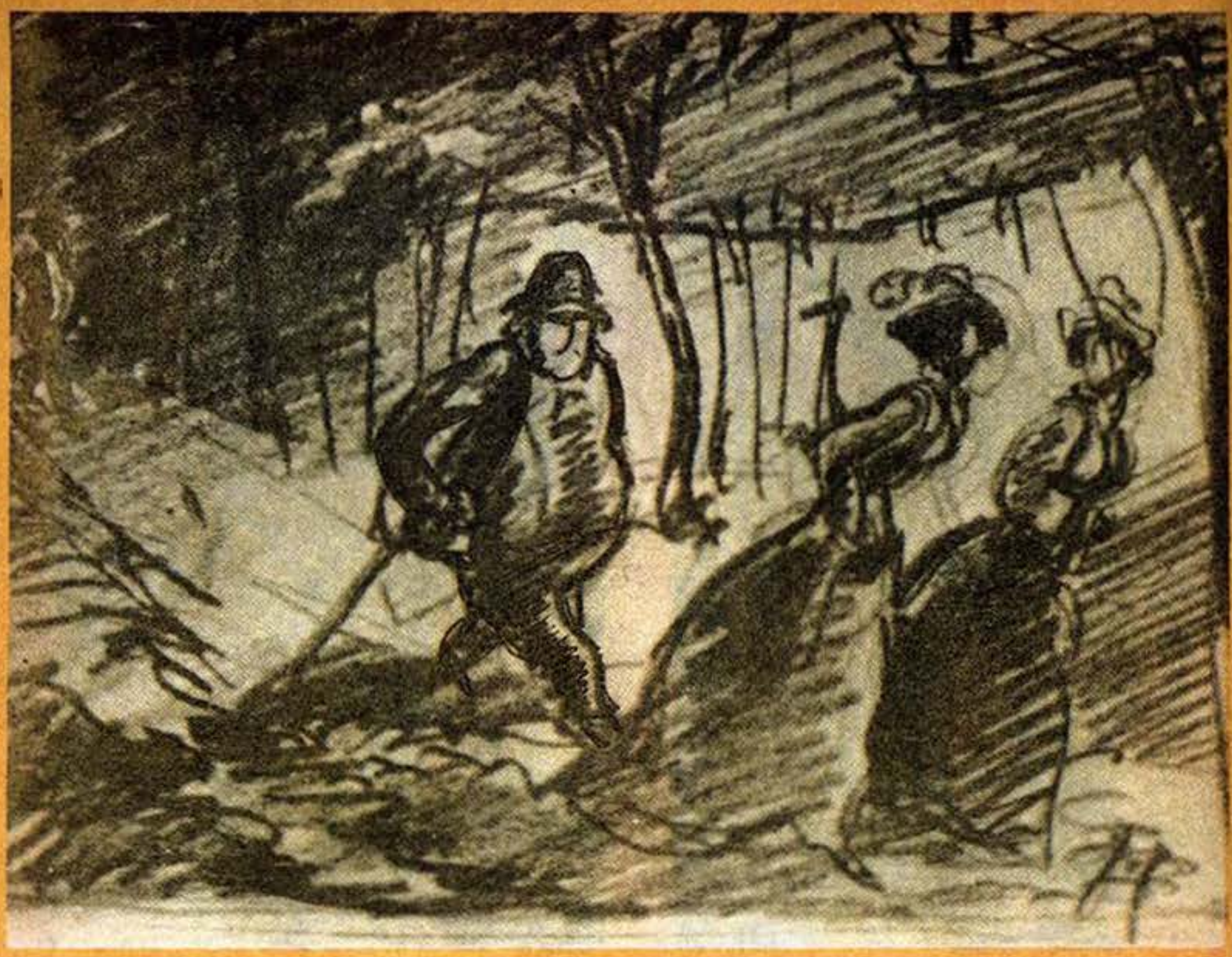

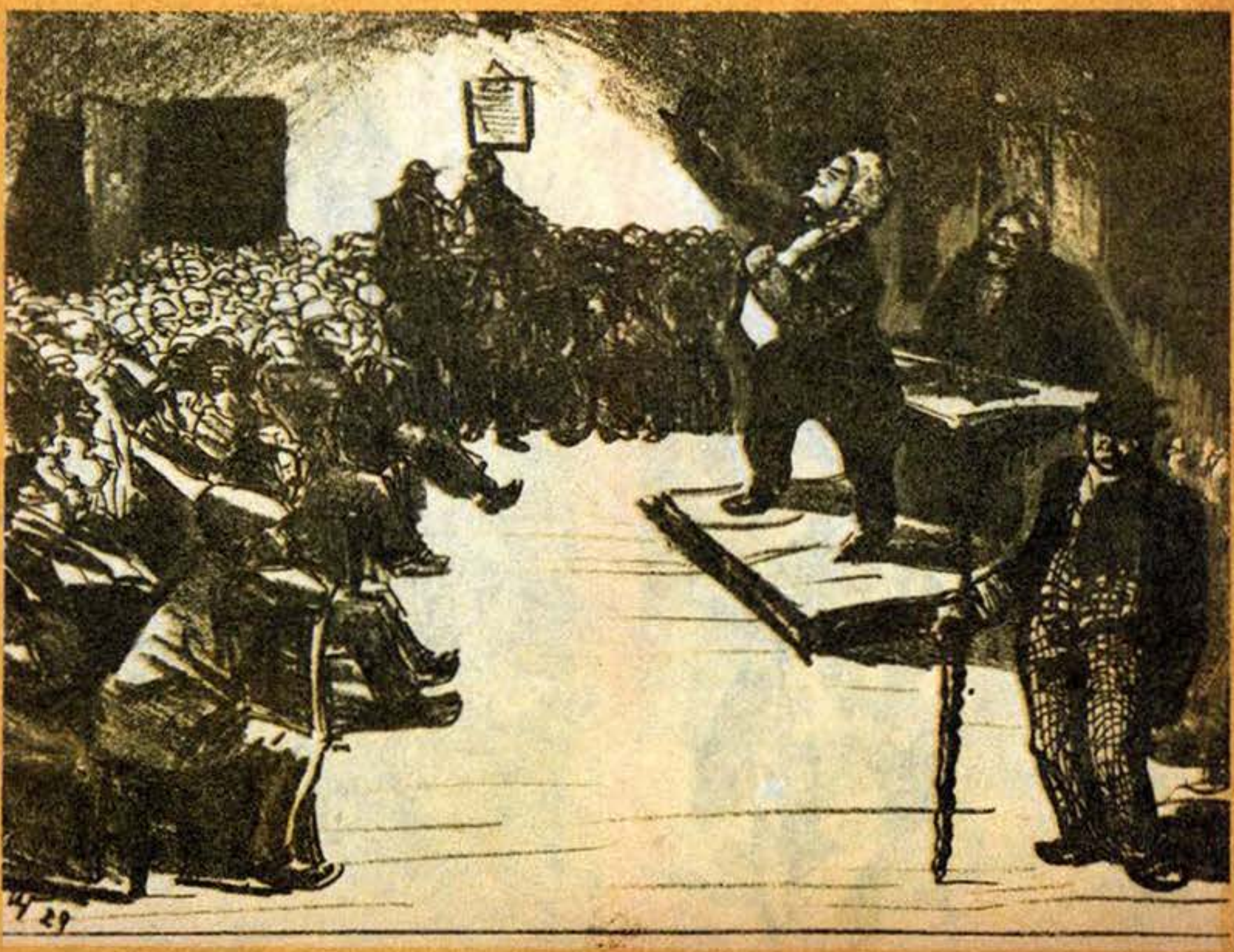

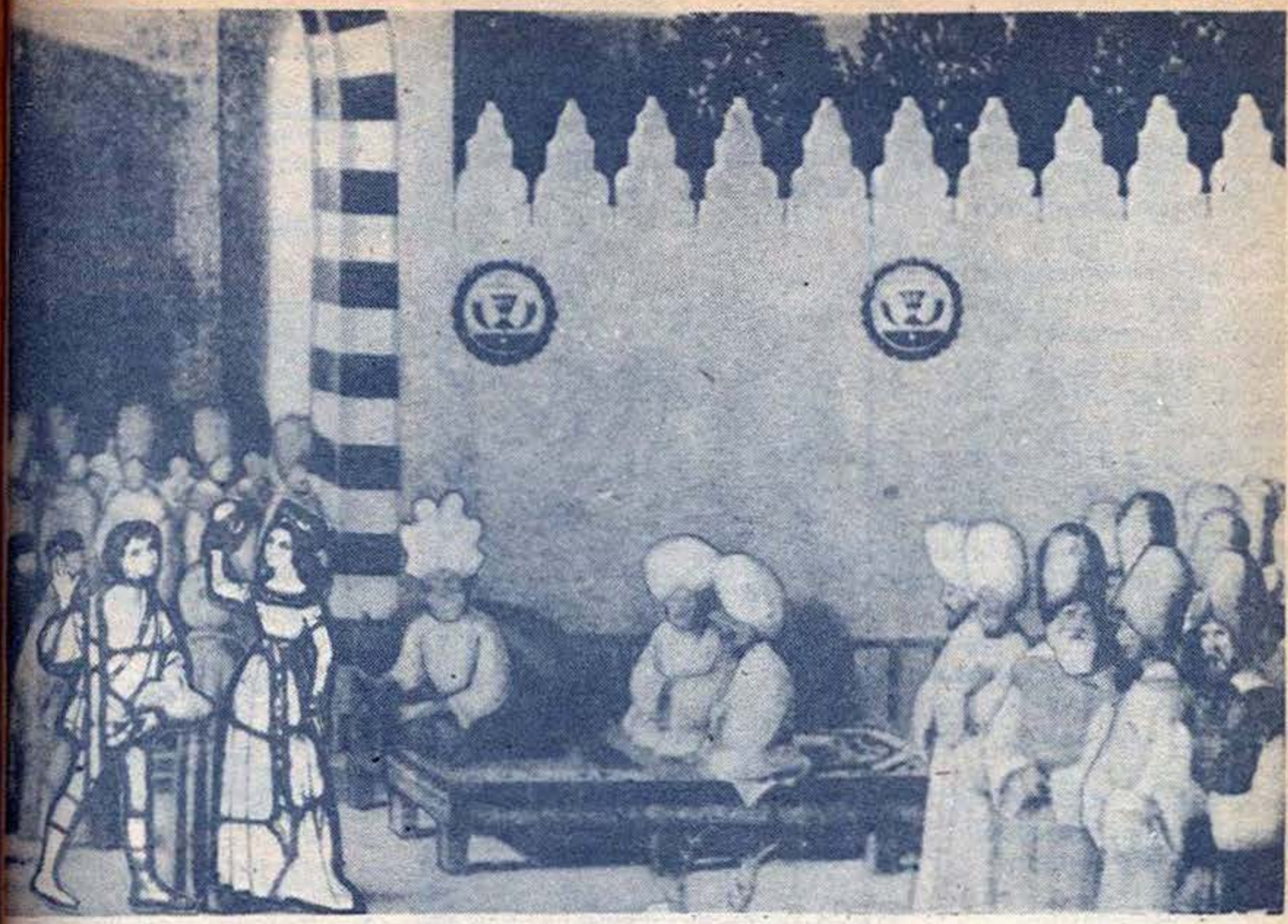

25 din 25

A TREIA SERIE DE ÎNTREBĂRI

1. Printre cele 25 de locașuri dărîmate de dictatură în Capitală s-a aflat și biserica Sfînta Vineri, ctitorită de Nicolae vel aga (jos).

Între ce ani a fost ea ridicată?

a) 1641-1645
b) 1660-1673
c) 1693-1699

2. În această scenă au pătruns doi intruși, veniți dintr-un alt număr de revistă.

Știți din care?

3. Un moment deosebit în cadrul constituirii alianței antinaziste l-a reprezentat întîlnirea dintre F.D. Roosevelt și W. Churchill din 9-14 august 1941, cînd s-a adoptat o *Declarație* de principii, care oferea o primă platformă internațională comună tuturor celor care luptau împotriva fascismului.

25 DIN 25

Cum mai este cunoscut acest document dat publicității la 14 august 1941?

a) Declarația de colaborare

b) Memoriul Națiunilor Aliate

c) Carta Atlanticului

4. Între 3 noiembrie și 15 decembrie 1990 la New York a fost organizată expoziția „Brâncuși, capodopere din muzeele românești" — eveniment artistic care s-a bucurat de interesul deosebit al lumii artistice americane.

Puteți menționa titlurile celor șase sculpturi brâncușiene prezentate în expoziție?

5. La cît s-au ridicat pierderile în oameni (civili și militari) ale României în cursul celui de-al doilea război mondial?

a) peste 1 100 000 oameni

b) 1 000 000 oameni

c) 950 000 oameni

Dată fiind abundența de material din acest număr aniversar al revistei, rezultatele primei anchete *Magazin istoric* vor fi publicate în numărul viitor, 5/1992.

După cum am anunțat, în cadrul concursului nostru vor fi acordate și trei mențiuni speciale, constînd dintr-o icoană pe lemn, un tablou pe pînză și, respectiv, o lucrare de grafică, toate trei aparținînd pictorului *Dumitru Tecuci Păltineanu*, donate de doamna *Marsilia Tecuci Păltineanu*, din București.

Aceste trei mențiuni speciale vor fi acordate prin tragere la sorți.

Reproducem, mai jos, fotografiile celor trei lucrări:

Miracolul lumii (icoană pe lemn)

Ochiul lumii (tablou pe pînză)

Sfîrșitul lumii (grafică)

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

3

CARTE DE VIZITĂ

(6, 5; 7)

TITU E. GRIGORE
SNAGOV

Prin anagramare aflați numele unui erou din timpul războiului de independență și localitatea unde a căzut în luptă.

Gheorghe BRAȘOVEANU

MISTERUL CELEI DE A CINCEA VALIZE A LUI NICOLAE TITULESCU

JACQUES DE LAUNAY

La 17 martie 1991, la Geneva, la București, la Paris Nicolae Titulescu a fost comemorat la împlinirea a 50 de ani de la moartea sa petrecută la Cannes. Acest mare om de stat român, care a fost unul dintre fondatorii Micii Înțelegeri și președinte al Societății Națiunilor, a lăsat o amintire de neșters. Lupta sa pentru realizarea unei securități colective și definirea agresiunii sînt vestite, mai ales în perioada războiului italian împotriva Etiopiei *(Magazin istoric*, nr. 10/1986) și a atacării Chinei de către japonezi *(Magazin istoric*, nr. 10/1986).

Înlăturat, la 29 august 1937, din viața politică românească de către regele Carol II și camarila sa, Titulescu a apărat pînă la moarte, în 1941, ideile libertății, democrației și progresului și a combătut manevrele naziștilor și comuniștilor.

În timpul invaziei germane în Franța din 1940, Titulescu și soția lui s-au prezentat, la începutul lunii iunie, la frontiera elvețiană pentru a obține azil politic. Ambii posedau vizele necesare, dar potrivit butadei bancherii elvețieni îți oferă o umbrelă cînd e senin și ți-o cer înapoi cînd plouă, soții Titulescu au fost întorși înapoi.

S-au dus atunci la Hendaye, la frontiera cu Spania, avînd pașapoartele lor diplomatice și au cerut să treacă Pirineii, mărturisind că doreau să se refugieze în Brazilia. Același refuz din partea autorităților spaniole.

Soții Titulescu aveau cu ei cinci valize; au cerut unui curier diplomatic să le depoziteze la ambasadorul Marii Britanii din Lisabona. De această dată, au avut mai mult noroc căci cele cinci bagaje au ajuns în deplină siguranță la Sir Ronald Campbell, ambasadorul britanic din Portugalia.

Ce conțineau acele valize? Primele patru erau pline cu hîrtii personale; în cea de a cincea se găseau documente oficiale originale și confidențiale, mai ales privind discuțiile lui Titulescu cu ministrul de externe sovietic Litvinov.

După război, doamna Titulescu, refugiată la familia sa aflată la Madrid, a cerut Ambasadei britanice din Lisabona să îi restituie cele cinci valize. Ele au fost remise domnului Nenișor, nepot și fost secretar al lui Titulescu. În mîinile văduvei Titulescu la Madrid n-au ajuns însă decît patru. Ele conțineau în primul rînd discursuri și conferințe, cele 187 agende ale vieții sale politice, din 1923 pînă în 1931, memorandumuri și note din 1925 pînă în 1936. După lungi negocieri și grație sprijinului doamnei Titulescu, am putut obține ca respectivele documente să fie conservate de către cercetători de la Institutul Hoover, din Stanford. O copie a textelor ce îi interesau pe români am remis-o arhivelor românești.

Conținutul celei de a cincea valize a fost luat de soții Nenișor. Ce s-a întîmplat cu el? Colonelul Sergiu Nenișor a dorit să revină în România postbelică. Însoțit de doamna Nenișor, s-a dus la Viena, în 1946, pentru a-și negocia reîntoarcerea. Dar într-o zi, pe una dintre străzile orașului, a fost răpit de Securitatea[1] română, după cît se pare. Nimeni nu a mai aflat vreodată ceva despre ele, nici despre hîrtiile care au dispărut tot atunci. Doamna Nenișor s-a reîntors la Paris. Am încercat s-o găsesc. A locuit succesiv pe strada Chanez, în arondismentul XVI, apoi în Faubourg St. Honoré. Cu ajutorul poliției franceze, am putut stabili că a divorțat de soțul ei, naturalizîndu-se cetățeancă franceză la 1 septembrie 1966. A părăsit Parisul la sfîrșitul anului 1968 pentru castelul d'Abondant, unde a murit la 17 februarie 1969. N-a lăsat în urma ei nici un fel de hîrtii.

Ancheta pe care am făcut-o la București nu mi-a permis să regăsesc urma colonelului Șegiu Nenișor. Hîrtiile au rămas probabil în mîinile Securității române. Nimic anormal, în fond. În anii '60, prietenii mei istorici români mi-au cerut să caut la Moscova urma hîrtiilor și confesiunilor lăsate de mareșalul Antonescu în timpul captivității sale. Sovieticii însă mi-au răspuns:

— Arhivele justiției militare nu au vreo legătură cu cele ale justiției civile și guvernului. Trebuie așteptat pînă se împlinește termenul legal după care are loc transferul, mai mult sau mai puțin automat, al arhivelor justiției militare către Arhivele generale.

Să sperăm că arhivele Securității române vor fi în curînd deschise și accesibile pentru a cunoaște conținutul celei de a cincea valize a lui Titulescu. ■

[1] Instituția ca atare și cu numele respectiv nu apăruse încă. Continua să funcționeze Serviciul Special de Informații, controlat deja de sovietici *(n. red.)*.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

• **Ion Nistor — ISTORIA BASARABIEI** (ediție și studiu bibliografic de **Stelian Neagoe**).
Editura Humanitas, București, 1991, 353 pp., 195 lei.

• **Ion Nistor — ISTORIA BUCOVINEI** (ediție și studiu bibliografic de **Stelian Neagoe**).
Editura Humanitas, București, 1991, 454 pp., 375 lei: un autor ținut la index multă vreme și două cărți — cea de a doua editată pentru prima oară după manuscrisul olograf — de maximă actualitate.

• **SECURITATEA ȘI COOPERAREA ÎN EUROPA. DOCUMENTE. 1972-1989** (ediție îngrijită de **Valentin Lipatti** și **Ion Diaconu**).
Editura Academiei Române, București, 1991, 261 pp., 200 lei: acum cîțiva ani, ambasadorul Valentin Lipatti începea, în revista *Lumea*, un serial pe această temă, curmat brusc „din ordinul conducerii superioare". Azi ne oferă, în colaborare cu Ion Diaconu, volumul de documente de mai sus; multe din ele sînt inedite, fiind interzise să apară din aceleași ordine ale „conducerii superioare". Cartea răspunde interesului sporit față de evoluția și perspectivele procesului politic declanșat de Conferința de la Helsinki.

• **Dan Berindei — REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN 1821.**
Editura Academiei, București, 1991, 272 pp., 171 lei: un bilanț al unui moment crucial al istoriei naționale, care a provocat dezbateri și polemici, prezentat în încadrarea sa universală dar și cu sublinierea trăsăturilor specifice.

• **Nicolae Koslinski — RĂZBOAIE PE MARE ÎN VEACUL AL XVI-LEA. PREVEZA ȘI LEPANTO.**
Editura militară, București, 1991, 205 pp., 60 lei: două bătălii navale, prima la începutul secolului *(Magazin istoric,* nr. 5/1967), cea de a doua la sfîrșitul său, care și-au pus amprenta asupra destinului Imperiului otoman.

• **Adrian-Silvan Ionescu — ARTĂ ȘI DOCUMENT.**
Editura Meridiane, București, 1990, 320 pp., 22,50 lei: ne-a sosit la redacție — mai bine mai tîrziu decît niciodată — o lucrare despre artiștii documentariști din sec. XIX, cei care, cu blocul de desen în mînă și trusa de culori la subsuoară, în lipsa aparatului de fotografiat, ne-au lăsat amintiri trainice despre o lume apusă.

ROMÂNIA ÎN DOCUMENTELE VATICANULUI

Dr. ION DUMITRIU-SNAGOV

Confruntarea românilor cu izvoarele istoriei este o încercare de măsură obiectivă cu timpul, în care starea lor (forma politică de status — **cu înțelesul din** sto, stare) **este rezultanta raportului dintre geneză și perspectivă, într-o mișcare în sine continuă de conservare și înnoire.** Starea **românilor în dinamica ei organizată, aceea, de** stat, **este atestată documentar dintru începuturi și, dincolo de ele, înspre astăzi sau chiar scrutînd ziua de mîine.**

Documentele din Vatican — în piatră, papirus, pergament sau hîrtie — oferă cercetătorilor date despre actvitatea bisericii, dar și despre locurile și oamenii din afara ei. Istoria românilor în spațiul carpato-danubiano-pontic se împletește cu istoria Vaticanului de foarte de timpuriu. Avantajul, față de alte mari bănci de date documentare, este însă acela că, pînă la restrîngerea Sfîntului Scaun pe cele 44 hectare cît ocupă azi Cetatea Vaticanului, Cetatea Eternă a adunat documente despre istoria popoarelor nu numai la Roma, ci și în afara ei, în vechi arhive europene constituite în structură ecleziastică.

Ab natione condita

La Roma, dacul are o forță emblematică și în Columna lui Traian sau Arcul lui Constantin cel Mare, și în Muzeele Vaticanului sau în ansamblul Pieței Poporului, și în Palatul Farnese sau la Ostia Antica; dacul este superlativul gloriei romane pentru Dacia Felix, ca provincie a imperiului, pentru Terra Valachorum, ca efigie a evului de mijloc și aspirație de comuniune romanică de nobilă autodeterminare în *Mundi Recentior*. Cu toate aceste mărturii, locuitorii Romei sînt obișnuiți și, la contactul cu un român, aprecierile lor se asociază automat, integrînd totul în *limes imperii*. Ei suprapun imaginea românului de astăzi pe aceea din documentele păstrate în locurile publice, și aceasta înainte chiar de a căuta locul poporului nostru prin atlasele și hărțile contemporane.

Într-o bună zi, pe Esquilin, în lapidariul Institutului Pontifical Oriental, un erudit profesor — Mikó Lackó — m-a invitat în fața unei pietre funerare:

— Vino să-ți recunoști strămoșul! Din cîți sîntem azi prin părțile Europei — mi-a zis el —, numai românii îl pot revendica în linie directă!

Inscripția monumentului readucea în aminitire zile de acum două milenii, vorbindu-ne despre „Flavius Muciano soldat în Cohorta V... domiciliat în Nicopol...“ M-a impresionat nu atît „cazul“ ostașului Flavius Muciano, cît acela al ruteanului Mikó Lackó, afirmînd cu deferență autohtonia românilor de azi, evidențiind prezența strămoșilor lor în armata romană la Roma. Din nisipul gîndurilor, mi-am amintit că, în ierarhia catolică, Episcopia de Nicopolis ad Istrum evoca vechea cetate romană a lui Flavius Muciano din apropierea Tîrnovei de azi și că ea a funcționat aproape un secol, pînă în 1883, sub conducerea episcopului său rezident la București.

În *Biblioteca Apostolică a Vaticanului* „minunile“ se înmulțesc. Spațiul de care dispunem nu ne îngăduie să le prezentăm pe toate, vom aminti cîteva. Un splendid manuscris, *Vatican Grec*, de 408 file din pergament (Nr. 1660) reproduce, în anul 912, *Pătimirile Sfîntului Sava Gotul* mort la 12 aprilie 372, înecat în rîul Buzău. Originalul din anul 374 este celebra *Scrisoare a Bisericii din Gothia către Biserica din Capadocia*, iar personajul nu este altul decît Sfîntul Sava Gotul, sărbătorit în calendarul ortodox la 18 aprilie *(Magazin istoric*, nr. 12/1991).

Numeroase alte documente evocă istoria antică a României. Manuscrisul *Vatican Reginensis 1260*, de pildă, reproduce o *Cosmografie* datorată inițial lui Aethicus Histrus, un erudit de la jumătatea sec. IV *(nobile prosapia parentum)* al cetății dobrogene Histria *(Magazin istoric*, nr. 12/1988). *Cosmografia* — o adevărată enciclopedie a timpului — este destul de puțin cunoscută specialiștilor noștri. Ea merită un studiu metodic multidisciplinar, dată fiind complexitatea și importanța informațiilor pe care le conține. Manuscrisul din Vatican se încheie cu un alfabet local, compus din 22 litere, reprezentînd un fel de sinteză a grafiilor antice din zona pontică și mediteraniană orientală, pe care unii oameni de știință înclină să-l considere precursorul (sau izvorul) scrierii paleoslave.

Interesul Romei papale pentru relațiile cu poporul român, în spațiul geografic în care viețuia, s-a împletit cu argumentul genezei de sînge. *Registrele Vaticane 4* și *5* conțin, printre *Scrisorile originale ale papilor din sec. XIII*, pe acelea ale lui Inocențiu III adresate, în anii 1199-1207, lui Ioniță Asan *(Nobili viro Johannitio)* — încoronat de papă ca *rege al bulgarilor și valahilor*. Inițiativa papei nu a fost deloc întîmplătoare, iată cum și-o motiva el însuși: „... Noi, auzind că înaintașii tăi își trăgeau originea din nobilul neam al Romei și tu ai moștenit de la ei atît noblețea sîngelui cît și sentimentul devotamentului sincer pe care îl porți față de Scaunul Apostolic, așa zicînd cu drept de moștenire, de mult ne-am propus să te cercetăm prin scrisoare și trimiși...“ În acest context, legatul papal Ioan Casamari s-a deplasat la Tîrnovo, intrînd în tratative cu Ioniță Asan.

Păstrători ai latinei populare

În jurul altui manuscris, *Vat. Lat. 2222*, se reface o întreagă lume a Renașterii, prin Cercul Sf. Victor al literaților și al asociațiilor din Quirinal, în Roma secolului XV.

Printre personalitățile de vîrf ale Academiei Romane, Paolo Pompilio (1455-1491) se impunea, în ciuda vîrstei sale tinere, prin aprofundarea studiior privind evoluția limbii latine în formele sale romanice (italiană, franceză, spaniolă, portugheză, română). În lucrarea *De antiquitate linguae latinae*, el face următoarea precizare, ceea ce ni se pare a fi o monumentală odă închinată românilor și limbii lor: „Latina a început să fie modificată în timpul lui Marcus Terențius Varro (116-27 a. Chr.) pînă și în Latium și într-atît, încît, față de limba vorbită în popor, ea s-a păstrat numai în scrierile învățaților. Venind apoi în Italia goții, vandalii, hunii, alanii, gepizii și mai pe urmă longobarzii, aceasta s-a corupt și mai mult, după Constantin cel Mare, fiind ajutată și de divizarea imperiului, încît abia mai este de recunoscut.

Ea s-a păstrat cu dîrzenie într-un singur loc. Acolo ea a rămas pînă astăzi, la niște oameni demni, care o folosesc cu statornicie, un popor din părțile nordice, care vorbește chiar limba latină, cel mai curat din toate popoarele și ei își spun valahi, odinioară cunoscuți sub numele de daci. Ei sînt dincolo de Moesia Inferioară, peste Dunăre, pe unde se află astăzi turcii și unde noi nu mai avem decît două orașe — Chilia și

Cetatea Albă..."

Paolo Pompilio, prin asiduitatea studiilor sale lingvistice, își crease o punte proprie de deschidere a vechilor valori spirituale în fața contemporanilor săi.» Biograful lui, episcop de Barcelona, ne spune că Pompilio „cunoștea atît de bine limbile neolatine, încît a scris un vast dicționar organizat pe materii, în care a înregistrat toate cuvintele formate în aceste limbi în ultimii 700 de ani". Nu încape îndoială deci că acest vast dicționar cu înregistrarea inovațiilor lexicale romanice începînd din sec. VIII constituie un adevărat testament științific pentru noi cei de azi. Din păcate, ca și restul operei lui Pompilio, din el nu a mai rămas nici o urmă. În ce mă privește, deși căutările pe care le-am întreprins durează de zeci de ani, enigma dicționarului este, pe măsură ce trece timpul, mereu mai vie.

În aceeași epocă au fost însă și alte condeie — și încă dintre cele mai prestigioase ale Renașterii — care s-au oprit cu atenție asupra românilor. Ne gîndim la paginile srise de Enea Silvio Piccolomini (ulterior papa Pius II) în lucrarea sa *Istoria Europei* (1458), pe care a trimis-o episcopului Antonio de Lerida (Spania). Chiar dacă în limitele spațiului de care dispunem nu putem comenta pe larg opera lui Piccolomini, două importante valențe documentare ale acesteia merită amintite, ele privind direct și istoria românilor. Prima este aceea că Piccolomini a introdus în studiul istoriei interesul față de masele populare, descătușînd istoriografia de concepția medievală a neglijării lor totale. În concepția lui, istoria nu mai era un produs exclusiv al căpeteniilor lumești (regi, împărați) și al căpeteniilor religioase în ierarhia iudeo-creștină. Această nouă concepție este și mai evidentă atunci cînd se compară *Istoria Europei* cu *Cronica lui Schedel*, la care a fost atașată de către Anton Koberger, dînd astfel naștere celui mai răspîndit incunabul, cunoscut sub denumirea de *Cronica de la Nürnberg* (1493, ediție latină și germană). Sub această formă, opera lui Piccolomini a făcut ca românii să fie cunoscuți în unitatea lor etnică și pe întreg arealul geografic al vechii Dacii, cu existența lor continuă în acest spațiu, afirmîndu-se în concertul popoarelor la nivelul continentului.

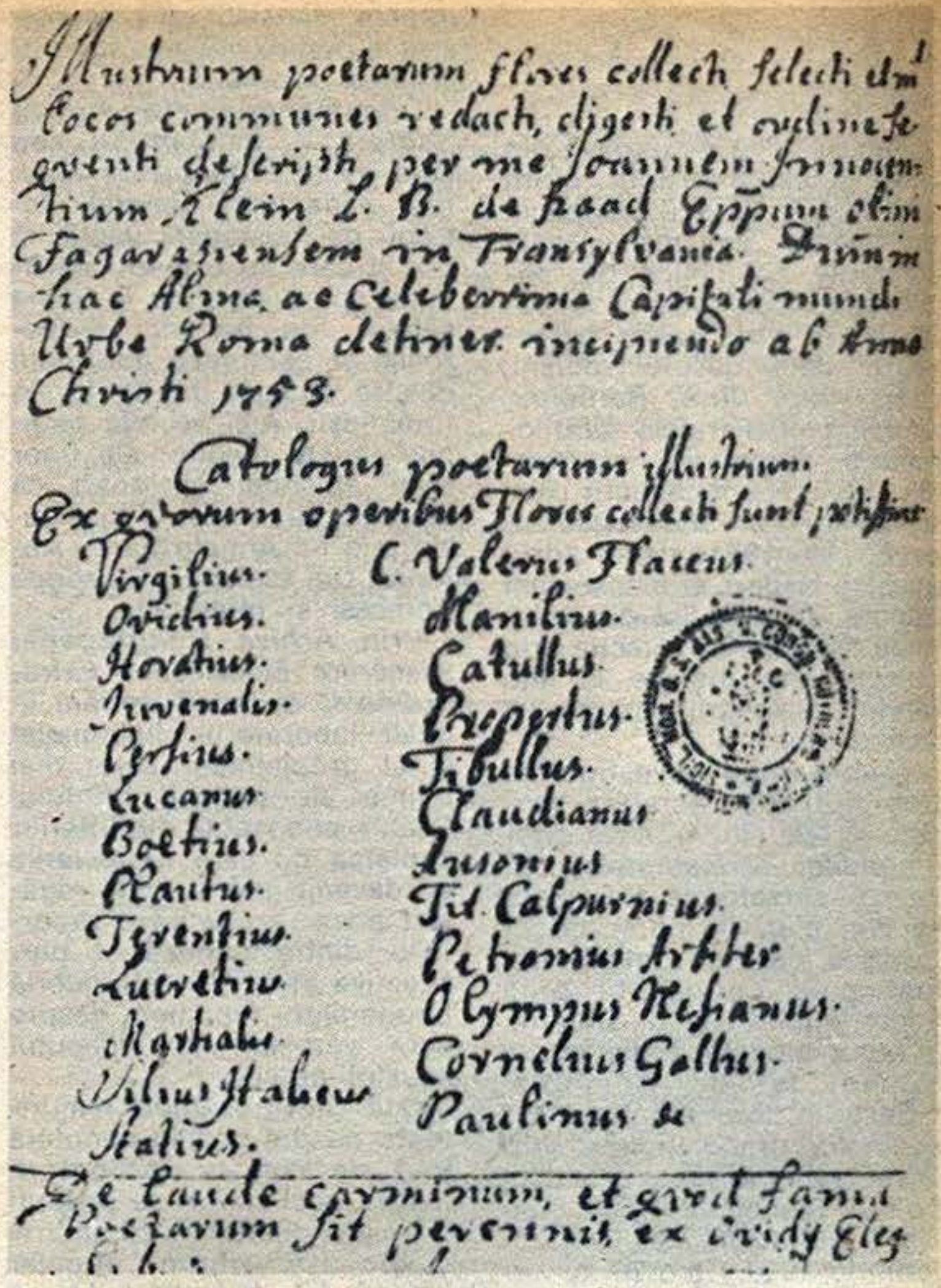
Illustrium poetarum flores collecti et ex
locos communes redacti, eligenti et ordine se-
quenti descripti, per me Joannem Sommer-
rium Klein L. B. de Haad Episcopum olim
Fagarasiensem in Transylvania. Primum
hic Alma ac Celeberrima Caput orbis mundi
Urbe Roma detiner. inceptumque ab Anno
Christi 1753.

Catalogus poetarum illustrium.
Ex quorum operibus Flores collecti sunt, ordine

Virgilius. — C. Valerius Flaccus.
Ovidius. — Manilius.
Horatius. — Catullus.
Juvenalis. — Propertius.
Persius. — Tibullus.
Lucanus. — Claudianus
Boetius. — Ausonius
Plautus. — Jul. Calpurnius.
Terentius. — Petronius Arbiter
Lucretius. — Olympius Nemesianus.
Martialis. — Cornelius Gallus.
Silius Italicus — Paulinus de
Statius.

De laude carminum, et quid famae
Poetarum sit perennis, ex Ovidij Eleg
. 1. 3.

Filă de manuscris ograf din antologia poeziei latine, întocmită de Ion-Inocențiu Micu și aflată în colecția Bibliotecii Ordinului Bazilian S. Giosafat din Roma

În p. 37: *papa Sixt IV fondează Biblioteca Vaticană, în 1475 (pictură de Melozzo da Forli, aflată în Pinacoteca Vaticana)*

Merită deasemenea amintit *Cîntecul Dunării (Urbin. Lat. 402)*, pergament original, sec. XV, ff. 238v-239r: *Carmen ad Istrum)*, o odă a unirii popoarelor Europei pe cursul marelui fluviu, în drumul acestuia spre Pontul Euxin și în care, Enea Silvio Piccolomini afirmă: „... Lin prin Pannonia zăbovești peste ogoare/ Îi mîngîi pe sîrbi și, de-aici înainte, îi desparți pe valahi..."

Întrebarea, firească pentru zilele noastre, este: oare ce densitate de populație românească era în 1450 în sudul Dunării dacă, după cinci veacuri și mai bine, aceasta este încă consistentă? Iată încă unul din motivele pentru care mi-l readuc în minte pe Mikó Lackó, cînd mă invita în fața monumentului funerar al lui Flavius Muciano, ostașul născut la Nicopolis ad Istrum, spre a-mi recunoaște strămoșul...

România Mare în 72 hărți

Pentru tema generoasă din titlul acestui articol n-am amintit, fie și sub beneficiu de inventar, nici măcar toate fondurile colecțiilor din *Biblioteca Apostolică a Vaticanului,* în care găsim numeroase date despre români: *Slav, Arab, Turc, Barberini, Cappaccini, Ferajoli, Ottoboniensis, Reginensis, Urbinates* etc. N-am amintit nici măcar fondul *Vatican Român,* creat în 1981 de autorul acestor rînduri și în care am adunat un prim lot din volumele manuscrise rătăcite prin colecții sau incluse în alte fonduri ale marii biblioteci a Vaticanului.

Atunci cînd investigațiile trec în *Arhiva Secretă a Vaticanului* sau în *Arhivele congregațiilor și institutelor din Roma,* sursele de informare se multiplică la infinit, documentele despre români, numai cele cunoscute pînă acum, putînd alcătui, singure, o bună bibliotecă. În aceste arhive, istoria României trăiește în diverse chipuri. Un exemplu grăitor: Alexandru Cisar, arhiepiscopul și mitropolitul Bucureștilor, cu ocazia vizitei *ad limina,* la 7 octombrie 1929, pe lîngă raportul obișnuit (în *Archivum Concilii, Relationes),* a depus un mare atlas geografic în culori, executat de mîna proprie, după toate normele științifice, cu titlul *De Regno Romaniae-Magnae sub 72 variis aspectibus* (Regatul României Mari în 72 hărți), începînd cu partea istorică, din cele mai vechi timpuri, și terminînd cu industria și cultura (astăzi aflat în *Biblioteca Apostolică — Vat. Lat. 13446).* Legătura din piele, cu gravuri emailate de înaltă tehnică și măiestrie în arta heraldicii, ridică manuscrisul la valoare culturală inexprimabilă. El ilustrează o epocă a împlinirilor țării noastre, cînd biserica catolică se integra organic în societatea românească modernă, pentru a cărei edificare diplomația Sfîntului Scaun manifestase interes deosebit și-i oferise sprijin pentru noua ei *stare* în ultimele secole.

Documentele din *Arhiva Secretă a Vaticanului* sau cele de la *Propaganda Fide,* prin pana unor generații întregi de misionari veniți la noi și care au urmărit activitățile spirituale pînă în inima satelor, ne transmit numeroase și complexe informații despre situația din teritoriile românești. Aici se află paginile (multe inedite) ale unor mari episcopi misionari ca Marcus Bandinus, Vito Piluzio, ale lui Angelo Parsi, Antonio De Stefano, Giuseppe Tomassi și mulți alții.

Prin *Arhiva Congregației Afacerilor Ecleziastice Extraordinare,* de pildă, intrăm în chiar laboratorul diplomației și al problemelor celor mai intime ale politicii Sfîntului Scaun, cunoscînd din interior suplețea cu care negocierile au devenit artă și unde regăsim acea rezultantă a raportului dintre geneză și perspectivă în ce privește istoria popoarelor, fenomen despre care vorbeam la începutul acestui articol.

Iată cîteva exemple lămuritoare despre poziția adoptată față de români, probatorii pentru acel *status* de asupriți de către diferite forțe străine și sub diverse forme, și chiar în propriul lor teritoriu, și că ei, românii, considerați *schismatici,* erau incluși în pămîntul de misiune al Romei, pentru a fi atrași la credința catolică. În aceste pămînturi nu de puține ori adversarii românilor s-au considerat stîlpii catolicismului, pentru ei dogma iubirii aproapelui — în speță, român — trecînd neobservată.

Ecouri din Divanul ad-hoc

Este cu totul interesant de urmărit cum, dacă în timpul revoluției de la 1848 Ungaria a încercat să integreze Transilvania în granițele sale de Regat Apostolic, papa Pius IX a creat, în 1853, *Provincia ecleziastică română de Făgăraș și Alba Iulia de rit oriental,* în granițe etnice, cu structură diecezană și mitropolie proprie la Blaj și înființînd două noi episcopii (la Lugoj și Gherla), provincie ecleziastică ce cuprindea Banatul, Crișana, Maramureșul și Transilvania istorică. În acest fel s-a ajuns la reconfirmarea teritoriului propriu al românilor (prin bula papală *Ecclesiam Christi ex omni lingua* din 23 noiembrie 1853), teritoriu scos apoi de sub jurisdicția primatului Ungariei de la Esztergom și trecut sub jurisdicția directă a Romei, la Congregația De Propaganda Fide.

De cealaltă parte a Carpaților, peste numai cîțiva ani, se pregătea unirea Moldovei cu Țara Românească și, în cadrul schimbărilor pe care le antrena noua structură de stat, intra și situația politică a credincioșilor catolici. Episcopul din Iași, Antonio De Stefano, scria la 10 ianuarie 1858 secretarului de stat din Vatican, cardinalul Barnabó: „În Divanul *ad-hoc,* diverși deputați, dar mai călduros și cu toată energia, dl. Mihail Kogălniceanu, au expus cauza catolicilor; și după lungile lor alocuțiuni, în încheiere, dl. Costache Negri a arătat că, în mod special, catolicilor trebuie să li se acorde bucuria de a avea toate drepturile, în mod egal cu credincioșii care aparțin religiei dominante [ortodoxă] și pentru că sînt în Moldova *ab antiquo,* și pentru că, la fel cu ceilalți locuitori ortodocși din principat, la chemarea principelui, au luat întotdeauna armele pentru apărarea patriei comune.

Această situație este confirmată de fapt prin miliția națională, care este compusă oficial numai din moldoveni catolici și ortodocși" (ACPF, SC, Moldova, vol. 11).

În Transilvania, crearea Provinciei ecleziastice române de Făgăraș și Alba Iulia a determinat reacții și chiar proteste din partea autorităților ungare, proteste ce exprimau nu atît temeri de natură eclesiastică, cît mai ales adversitate politică antiromâ-

nească și dorința de a menține rudimente de servitute feudală. Apărînd privilegii ale maghiarilor, episcopul latin Ludovic Haynald de la Alba Iulia, iritat de crearea Mitropoliei de Blaj, se adresa, la 2 mai 1859, papei Pius IX, cerînd ridicarea Episcopiei de Alba Iulia la rangul de arhiepiscopie, motivînd astfel: „Episcopul romano-catolic se vede deposedat de această onoare și de această întîietate în care el era obișnuit să fie... Cînd a fost întemeiată Arhiepiscopia [la Blaj, în 1853], se atribuia această promovare nu atît pentru ritul bizantin, care îmbrățișează marea majoritate a locuitorilor acestei provincii, ci mai mult pentru pretinsa națiune românească... Nu ne este permis să uităm influența Mitropoliei de la Blaj asupra maselor populare pentru unirea probabilă a acestei provincii [Transilvania] cu Principatele Unite și cu revoluția lor [unirea de la 24 ianuarie 1859]... Elementul românesc (capabil să tindă la ieșirea din monarhia habsburgică) se vede întărit în această concentrare de putere, iar elementul maghiar, ca element catolic, comandat de acesta... Această națiune maghiară este animată de spiritul monarhic și aristocratic. Acela care afirmă că poporul maghiar este republican sau democratic, acela nu-l cunoaște... Biserica romano-catolică a fost și va fi întotdeauna, din punct de vedere politic, importantă pentru dinastia habsburgică..., pe bună dreptate biserica împăratului, a dinastiei, a guvernului și a armatei..." (ASV, Archivum Concilii, Relationes, Transilvania, 810.B).

Acțiunea episcopului Haynald avea să rămînă însă un palid demers față de tot ceea ce avea să se organizeze oficial în timpul dualismului austro-ungar instaurat în 1867. Dar să lăsăm din nou dreptul de evocare documentelor din arhivele Vaticanului.

La 22 noiembrie 1886, nunțiul apostolic din Viena, Serafino Vanutelli raporta cardinalului Simeoni, la Vatican: „În tot Imperiul austro-ungar sînt foarte cunoscute eforturile neîncetate ale maghiarilor din Ungaria pentru a obliga alte popoare din acel regat (croați, români, sîrbi, slovaci, ruteni etc.) fie să se unească trup și suflet cu ei, fie să suporte consecințe grave la orice fel de rezistență. Calificativele cele mai dezonorante, acuzele cele mai dure sînt date celor care nu se supun de bună voie acestei opere de maghiarizare, cu atît mai puțin justificabilă cu cît maghiarii constituie abia a treia parte din toată populația Regatului Sf. Ștefan.

Același lucru se pretinde episcopilor și clerului, ca și cum acestora le-ar fi permis să se convertească în agenți politici ai guvernului și să se angajeze în teritoriul național într-o luptă deschisă cu propria lor turmă...

Trebuie să notez că acuzele făcute în Ungaria de către maghiari împotriva românilor nu sînt deloc acelea că ei ar tinde spre Rusia, ci de a aspira la unire cu regatul vecin al României. Probabil că ei [ungurii] în mod voit au vorbit despre Rusia, pentru a face acuza lor mai odioasă și mai sensibilă".

Piatra funerară a lui Flavius Muciano păstrată în lapidariul Institutului Pontifical Oriental din Roma

Bula blocată de Nunțiatură

În condițiile în care Principatele române se aflau în raporturi de vasalitate față de Sublima Poartă și aceasta nu recunoștea încă unirea de la 24 ianuarie 1859, Alexandru Ioan Cuza a inițiat negocieri cu Sfîntul Scaun în vederea unui concordat, dorind astfel să ajungă la o recunoaștere pe plan internațional a statului român și dobîndirea de către acesta a autorității de a negocia afaceri diplomatice. Totodată, Cuza intenționa și crearea unei ierarhii catolice proprii, așa cum o cerea o societate modernă în domeniul libertăților religioase. Tratativele au avut din start un traseu sinuos, desfășurîndu-se prin Nunțiatura din Viena, și s-au prelungit mult în timp. Un rol important în cadrul acestor negocieri l-a avut ministrul român la Viena, Ion Bălăceanu. Obiectivul propus inițial nu a fost decît parțial atins și anume, crearea Arhiepiscopiei de București în 1883 și a Episcopiei de Iași în 1884, acoperind cu structura lor teritoriul Olteniei, Munteniei, Dobrogei și, respectiv, al Moldovei pînă la Nistru. Ca și în cazul provinciei ecleziastice române de Făgăraș și Alba Iulia, jurisdicția unităților nou create a fost atribuită tot Congregației De Propaganda Fide. Alăturînd cele trei unități de la nord, sud și răsărit de Carpați, constatăm că, etnic și teritorial, ele prefigurau organizarea României moderne ca stat unitar național, cu guvernare unică și for suprem de autoritate morală la Roma. Acest moment istoric aduce în prim plan geopolitic un fel de *Status Catholicus Romaniae* (stat calotic al României), integrat unității teritoriale catolice, pe care Sfîntul Scaun îl acceptă în protecția sa și pe care va trebui să-l apere împotriva diferitelor ofensive ale adversarilor românilor, care sub mască religioasă nu au întîrziat să se manifeste. Alte cîteva exemple vor fi edificatoare.

Deși la începuturile instaurării regimului dualist s-au făcut presiuni asupra Romei pentru a accepta crearea la Hajdudorogh, în Ungaria, a unei episcopii maghiare de rit oriental, care să includă pe greco-catolicii ungarofoni proveniți din ruteni și români, Curia papală a înțeles de la început că era vorba despre o manevră politică prin care se încerca atragerea bisericii în acțiunea de maghiarizare forțată a celorlalte naționalități inițiată de guvernul de la Budapesta. În 1910, guvernul amintit și-a reluat ofensiva și a reușit chiar să-l sensibilizeze pe papa Pius X, care, la 18 iunie 1912, a dat bula *Christi fideles graeci*, în vederea creării noii dieceze prin dezmembrarea diecezelor române din Transilvania. Măsura a stîrnit vii nemulțumiri în rîndul populației, integrată cu forța în procesul de maghiarizare. Într-o intervenție a celui care va deveni mai tîrziu Monseniorul Vladimir Ghika (făcută în numele său, dar și al guvernului din București) către secretarul de stat din Vatican, se arăta că prin acea măsură „se servește o probă irefutabilă că biserica unită devine, cu ajutorul Romei, instrumentul cel mai perfid adaptat pentru deznaționalizarea românilor".

Sesizînd că, într-adevăr, noua dieceză a înglobat un număr mult mai mare de parohii românești din Transilvania decît al celor din Ungaria și că fusese tîrît într-un joc eminamente politic, Pius X a hotărît revizuirea deciziei, bula fiind blocată la Nunțiatură. Declanșarea războiului în 1914 a împiedicat transpunerea în practică a planurilor de creare a noii episcopii, iar din 1919 aceasta a fost redusă la nivelul Ungariei.

Războiul a constituit de altfel un examen dificil și extrem de dureros pentru întreaga omenire. Parțial cotropită de armatele Puterilor Centrale, România părea să se prăbușească total și odată cu ea și aspirațiile naționale ale românilor. În schimb, Germania și Austro-Ungaria, cel puțin în primii ani, jubilau în rolul lor de campioane ale „apărării" religiei catolice. Intervenind susținut pentru diminuarea suferințelor războiului, Sfîntul Scaun, în eforturile sale de pace și de promotor al înțelegerii între popoare, a fost solicitat de ambele tabere beligerante în apărarea intereselor fiecărui petent. Dar mersul războiului s-a schimbat și cei care păreau învingători siguri, la sfîrșitul anului 1918 au intrat în panică: la 3 noiembrie s-a semnat armistițiul între Austro-Ungaria și Antantă, la 11 noiembrie cel dintre Germania și Aliați, iar la 13 noiembrie, la Belgrad, armistițiul dintre Ungaria și Antantă.

„Cîntecul de jale" al unui episcop

Prins în manevrele conservatorilor unguri, la 14 noiembrie 1918, episcopul de Alba Iulia, Gustav Majlath s-a adresat în următorii termeni papei Benedict XV: „Congresul general al Autonomiei catolice a diecezei din Transilvania, convocat de mine pentru a se ocupa de întemeierea școlilor și de problemele economice ale episcopiei, după invocarea Sfîntului Duh, cu sufletul plin de încredere și cu supunere sinceră, se adresează bunătății paterne a Sanctității Voastre, cerînd Apostolica Sa binecuvîntare. Cu această ocazie, ne prosternăm cu sentimentele noastre pline de mulțumire către Sanctitatea Voastră, pentru oboselile depuse și repetate de atîtea ori de-a lungul acestui groaznic război, pentru îndepărtarea cruzimilor lui și pentru a scurta timpul acestor mizerii.

Rugăm pe Sanctitatea Voastră să binevoiască a interveni, în numele creștinătății, în cauza disperată a Ungariei, în secolele trecute cea mai chinuită națiune dintre toate cîte sînt și pentru unitatea patriei noastre, realizată teritorial de o mie de ani, ca să se poată dezvolta mai departe în vechile ei granițe, or-

ganizată acum după noi principii, în plină pace cu naţionalităţile conlocuitoare. Cerem în mod special ajutorul Sanctităţii Voastre pentru vechea dieceză a Transilvaniei care, în vecinătatea României ortodoxe, conservă pînă astăzi credinţa şi unitatea catolică" (ASV, SS, Rubrica 283, 1918, Fasc. 6, fo. 49r + v).

Care a fost în acele condiţii atitudinea Sfîntului Scaun?

Dosarele din *Arhiva Afacerilor Ecleziastice Extraordinare* (Fond România, Fasc. 10, 15, 17) conţin documente pe care, în substanţialitatea lor, le-am prezentat într-un articol special publicat de *Magazin istoric* în nr. 12/1988. Este şi motivul pentru care de această dată nu vom reproduce decît un fragment din scrisoarea pe care secretarul de stat al Vaticanului a adresat-o lui Vladimir Ghika la 31 decembrie 1918: „Asigur pe Excelenţa Voastră că Sfîntului Scaun îi face mare plăcere să intre în relaţii cu un popor de origine latină, faţă de care El a nutrit în mod constant cele mai vii simpatii. De fapt, nimic nu-i este mai plăcut Sfîntului Scaun decît să poată coopera pentru cel mai bun viitor al naţiunii române, faţă de care exprimă din partea Sa cele mai calde sentimente.

De altfel, pentru confirmarea celor mai binevoitoare sentimente ale mele, Sfîntul Scaun este dispus ca, din acest moment, să ia în studiu în modul cel mai atent şi mai serios proiectul de concordat pe care Excelenţa Voastră ni l-aţi remis" (Protocol 84264).

Ulterior, relaţiile României cu Sfîntul Scaun şi-au urmat cursul normal şi concordatul propus încă de Al. Ioan Cuza a fost încheiat în 1927 (ratificat în 1929), înlăturînd temerile conservatoare care invocau incompatibilităţi de interese ale poporului român cu Vaticanul.

Investigate, arhivele au scos la lumină în ultimul timp numeroase momente sumbre ale trecutului, evenimente tragice pentru omenire şi poporul român deopotrivă: München 1938, pactul Ribbentrop-Molotov, Dictatul de la Viena din 30 august 1940, lagărele morţii organizate de naziști, gulagul stalinist, Conferinţa de la Ialta... pentru poziţia Vaticanului faţă de România ni se pare definitorie afirmaţia lui Domenico Tardini, secretarul pentru afaceri eclesiastice extraordinare, care, alături de Curia papală, la 2 noiembrie 1940, într-o epocă de triumf nazist, declara: „Cine poate lua ca bază stabilă Dictatul de la Viena?" (De altfel, într-o carte pe care am publicat-o în 1987 în Italia — *La Romania nella diplomazia Vaticana. 1939-1944* — şi a cărei versiune românească, mult îmbogăţită — *România în diplomaţia Vaticanului. 1939-1944* — a apărut la Bucureşti în vara anului trecut, fiind prefaţată, ca şi ediţia italiană, de Mons. Ioan Robu, arhiepiscop de Bucureşti şi mitropolit al bisericii catolice — am analizat pe larg şi în toată complexitatea ei poziţia Vaticanului faţă de România în anii celui de al doilea război mondial, supunînd atenţiei specialiştilor şi publicului larg cititor un mare număr de documente inedite depistate în arhivele Sfîntului Scaun).

Răspunsul l-a dat din nou viaţa, cu forţa de necesitate a istoriei. Şi l-a dat, în ciuda faptului că nostalgicii, de generaţii, nu contenesc să se afunde în extremele unei politici cu planuri de nimicire a popoarelor, invocînd „drepturi" ale unor minorităţi neconsultate şi în numele cărora gestează destabilizări sîngeroase... ■

24 ianuarie 1992

VALORI NAȚIONALE SE REÎNTORC DIN PRIBEGIE

ADRIAN NĂSTASE

Sărbătorind azi, aici, la Ministerul afacerilor externe, unul din cele mai importante momente din viața poporului român, avînd drept pavăză și martori săbiile domnitorului Alexandru Ioan Cuza, înfăptuitorul unirii principatelor, aș dori să subliniez, chiar dacă afirmația a mai fost făcută, că Unirea ca idee și ca faptă ne-a marcat ca popor secole de-a rîndul și ne marchează în continuare.

Se știe că începînd cu primele forme de manifestare ca entitate distinctă în rîndul popoarelor continentului, românii au dovedit o evoluție unitară, remarcată pregnant prin structuri identice economice, prin forme asemănătoare administrativ-teritoriale apărute aproape concomitent. Aceasta l-a determinat pe Nicolae Iorga să afirme că poporul român „și-a închipuit țara întotdeauna în legătură cu *întreg* trecutul și *tot* pămîntul pe care l-au locuit ai lui". Aserțiunea marelui învățat și istoric pleca de la ideea că de-a lungul întregii lor existențe medievale, țările române au știut să depășească barierele nefirești, artificiale, iscate între ele de vicisitudinile istoriei, aflîndu-se mereu pe terenul unei exemplare colaborări ce s-a înfăptuit pe toate tărîmurile vieții.

Mihai Viteazul, domnul ce a îndeplinit cel dintîi „visarea iubită a voievozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari" — cum frumos spunea Nicolae Bălcescu — lăsa posterității nu numai o dorință, ci și o stea călăuzitoare.

Constituirea statului național român, prin unirea celor două principate, la 24 ianuarie 1859, avîndu-l domnitor pe Al.I. Cuza, așa cum îl vedem imortalizat pe marea frescă a lui Costin Petrescu de la Ateneul Român, înconjurat de cei care au săvîrșit acest act măreț: poporul român și intelectualii săi de frunte, acei remarcabili bărbați de stat și ctitori ai diplomației moderne românești — Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri sau Costache Negri — reprezintă o victorie a tuturor forțelor națiunii. În context mai larg, unirea principatelor a fost expresia particulară a unui fenomen general european, a tendinței națiunilor de pe continent de a se afirma în cadrul unor organisme statale unitare și independente. Căci, nu întîmplător unirea țărilor române a fost definită: „cheie de boltă a echilibrului european" sau „nod gordian al relațiilor dintre puteri".

Pentru a face față problematicii europene a timpului deosebit de complexe, domnitorul Al. I. Cuza se va implica personal în politica externă, conlucrînd cu cele mai luminate minți din generația sa, activitatea acestora fiind oglindită în rapoarte de înaltă ținută ce le putem consulta și azi în arhiva Ministerului de externe, pilde vii de patriotism și capacitate a analizei.

Aducerea în țară și reintegrarea în patrimoniul cultural al națiunii a săbiilor ce au aparținut domnitorului Unirii este prinosul nostru de cinstire și recunoștință adus marelui înaintaș. Lăsați-mă să cred și să sper că acest gest nu este decît un început de operă.

Menționez că prima din ele, împodobită cu pietre prețioase, avînd gravată inscripția *Amicus certus in re incerta*, cu mînerul sculptat în aur, a fost dăruită domnitorului Alexandru Ioan Cuza de către prințul Mihail al III-lea Obrenovici al Serbiei în anul 1861.

Cea de a doua sabie, placată în aur și incrustată cu diamante a fost oferită la 1859 domnitorului român de sultanul Turciei, Abdul Medjid.

După moartea domnitorului, ambele nestemate au trecut în moștenirea descendenților săi.

Pentru recuperarea celor două săbii, Ministerul afacerilor externe a depus un efort cu totul deosebit. Și făcînd această afirmație nu mă gîndesc numai la suma considerabilă pe care a trebuit să o pună la dispoziție pentru achiziționarea lor.

Este locul să felicit Ambasada română de la Londra, care s-a implicat în această acțiune și aduc călduroase mulțumiri domnului Nagel, care se află în mijlocul nostru, pentru neîntrecuta sa măiestrie de negociator, pentru absoluta sa corectitudine dovedită în timpul acestei acțiuni și — nu în ultimul rînd — pentru devotțiunea față de pămîntul pe care s-a născut.

În vederea recuperării sumelor cheltuite pentru a aduce în patrimoniul național două nestemate care aparțin istorei sale, adresez calda rugăminte tuturor organizațiilor politice și apolitice, instituțiilor guvernamentale și neguvernamentale, fundațiilor și ligilor culturale, bisericilor de a contribui la acest efort. Fie acesta, astăzi în ziua Unirii, un semn de unire. De asemenea, mă adresez colegilor și colaboratorilor mei din Ministerul afacerilor externe, atît din centrală cît și de la oficiile diplomatice, în vederea strîngerii unei sume care să permită acoperirea cheltuielilor pentru una dintre săbii pe care, incluzînd-o în patrimoniu, să o putem păstra în Ministerul afacerilor externe, spre neîncetată aducere aminte a obligației ce o avem de a aduce în țară atîtea valori ce ne aparțin și care s-au înstrăinat în vremuri de cumpănă.

Dicţionar istoric

TÎRGURI, ORAŞE ŞI CETĂŢI DINTRE PRUT ŞI NISTRU

CONSTANTIN C. GIURESCU

Se poate scrie, cu calm şi obiectivitate, despre o perioadă pe care ai trăit-o? Mai ales dacă în vremea respectivă fie ai avut de suferit din cauza regimului politic, fie ai profitat din plin de el? Pe baza experienţei din ultimii doi ani, credem că este foarte dificil. Se pare că este într-adevăr nevoie să se scurgă o perioadă de timp pentru a căpăta acea detaşare absolut necesară în judecarea faptelor şi oamenilor şi, mai ales, pentru a avea acces la arhive. Ce poate să facă istoricul pînă atunci? Dacă nu este atins de morbul politichiei, trebuie să caute să ţină în punctul zero acul balanţei, ce zboară cînd la stînga, cînd la dreapta. Pentru asta el trebuie să reamintească ceea ce s-a uitat, folosindu-se de exemple concrete, pe care le ştie bine şi care sînt mai presus de orice contestare.

Un astfel de caz îl constituie modul cum a fost tratată problema teritoriului dintre Prut şi Nistru în istoriografia română, în intervalul 1965-1989. Dacă pînă în aprilie 1964, abordarea problemei în spiritul intereselor naţionale te ducea — la fel ca şi intonarea cîntecului Trei culori **— la domiciliu forţat sau chiar la puşcărie, ulterior a început a se vorbi deschis şi corect, deşi pe spaţii tipografice restrînse. Dar nu tot timpul şi cu aceeaşi intensitate se putea evoca sau invoca Basarabia şi Bucovina, căci geo-politica are legile ei dure, cu care nu te joci, iar imperiul sovietic în conjuncţiile sale cu marile puteri occidentale nu putea fi ignorat. Mai mult, cînd situaţia o impunea, Ceauşescu punea surdina. Şi vom cita două exemple.**

Primul ţine de viaţa redacţiei Magazin istoric. **În anul 1978 se împlineau 60 de ani de la realizarea României Mari. În redacţie s-a lucrat, mai multe luni, la alcătuirea unei ample cronologii a Marii Uniri, ce urma să apară în numerele 11 şi 12 din acel an. Se primise „aprobarea" pentru a prezenta pe larg şi istoria Basarabiei şi a Bucovinei. Numai că Moscova a aflat şi a făcut presiuni. În ultimul moment, redacţia a primit dispoziţia să „perie" cronologia. Astfel încît la numărul din decembrie — îl puteţi lua din colecţie şi verifica —** 32 de pagini au trebuit completate, în ultima clipă, cu alte materiale.

Al doilea exemplu îl constituie cartea regretatului academician Constantin C. Giurescu Tîrguri sau oraşe şi cetăţi moldovene. Din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea. **Lucrarea, aflăm din prima notă de subsol, a fost alcătuită între 1959-1960, la puţin timp după ce profesorul C.C. Giurescu ieşise din zona detenţiei şi a domiciliului forţat şi înaintată la 24 decembrie 1964 direcţiei colecţiei „Bibliotheca Historica Romaniae". Ea a apărut după 3 ani în anul 1967, la Editura Academiei. Tirajul, indicat în căsuţa tehnică, a fost de 1 000 exemplare. Foarte puţini au reuşit însă să intre în posesia cărţii, căci** ea a fost distribuită doar pe bază de listă şi cu aprobări speciale. **Motivul? Se prezenta, pentru prima oară după 1947, şi istoria oraşelor bucovinene şi basarabene.**

Ţinînd cont de condiţiile vitrege în care a circulat cartea, cît şi de faptul că istoria respectivelor oraşe este foarte puţin cunoscută publicului larg, ne-am gîndit să vă oferim — sub forma unui Dicţionar istoric **— paginile respective, din partea a doua a lucrării. Pentru dumneavoastră, stimaţi cititori, vor fi fişe extrem de utile. Absenţa celei referitoare la oraşul Chişinău se explică prin limitele cronologice ale cărţii. Trebuie să spunem că, în general şi cu puţine excepţii (Chilia, Cetatea Albă mai ales), istoriografia noastră s-a ocupat foarte puţin de un asemenea subiect. Folosim acest prilej pentru a lansa un îndemn istoricilor români de pe ambele maluri ale Prutului ca acum, în condiţiile în care nu mai există oprelişti, să îşi reunească efortu-rile pentru cercetarea temei. Ar fi încă o posibilitate de integrare a istoriei celor două ramuri ale aceleiaşi tulpini, silite de vitregia vremurilor să se dezvolte separat.**

CERNĂUȚII (R.S.S. Ucraineană). În lista orașelor „volohe"[1], adică românești, listă care precede pe aceea a orașelor rusești, figurează, ca al doilea din cap, după „Belgorod" (Cetatea Albă) și înaintea Iașilor, orașul „Cern"[2]. Asupra localizării acestuia, cercetătorii nu sînt de acord. Ultimul editor al listei, M.N. Tihomirov, crede că e vorba de „orășelul Cerna (Czarn)" care apare „în hărțile secolelor XVII-XVIII, în fața Akermanului, pe țărmul stîng al limanului Nistru". Pe același țărm stîng, de răsărit, al „Nistrului inferior", îl așază și J. Bromberg, socotind că e „probabil" una și aceeași localitate cu „Maurocastro" din izvorul geografic spaniol „Libro del Conosçimiento". Cercetătorii români Al. Gonța și G. Bezviconi identifică „Cern" cu așezarea fortificată de la „Muncel-Vaslui" (raionul Negrești, regiunea Iași) a boierului dregător Duma Ciornii. În sfîrșit, cercetătorul sovietic F. Grecul, fără să se refere la lista amintită, pune alături numele Cernăuților de „orașul slav Cern".

În încercarea de a stabili care din localizările de mai sus corespunde realității, credem că e necesară precizarea cîtorva fapte. În primul rînd a aceluia că înșirarea diferitelor orașe din lista amintită nu se face într-o ordine strictă și precisă, de la sud spre nord, ci are un caracter variabil. Într-adevăr, după Belgorod, Cern și Iași, vine Romanul, spre sud-vest de Iași, apoi Neamțul, după care urmează, la sud de acesta, Piatra lui Crăciun. Vin apoi Suceava, Siretul și Baia, ultima fiind nu numai la sud mult de Siret, dar și la sud de Suceava. La urmă, după Kolomeia, vine tîrgușorul sau orășelul de pe Ceremuș, care, indiferent de localizare — dacă e Vijnița, cum propune, ca o ipoteză posibilă, Tihomirov, sau o altă așezare —, este situat, în orice caz, mai spre miazăzi. Așadar, Cern nu trebuie situat neapărat la sud de Iași, cum ar fi cazul dacă înșirarea diferitelor orașe ar urma o progresiune riguroasă, spre miază-noapte. Nici nu trebuie situat pe Nistru, deoarece dacă într-adevăr era așa, autorul listei ar fi spus-o, așa cum o spune pentru Cetatea Albă și pentru Hotin. De altfel, toate celelalte orașe „volohe" vin la apus de Nistru, nici unul la răsărit și la nord de el; ar fi deci o curioasă excepție prezența „Cern"-ului pe malul de est al limanului și așa de aproape de importantul centru „Belgorod", în fața lui chiar. Ce rost ar fi avut două porturi la vărsarea Nistrului, în același timp?

Al doilea fapt de care trebuie să se ție seamă în încercarea de localizare este acela că lista cuprinde, cu o singură excepție, așezări însemnate, cunoscute, orașe și cetăți. Iar asupra acelei excepții, autorul listei atrage atenția el singur, întrebuințînd diminutivul gorodok. Prin urmare, nu credem că Cern să fie așezarea fortificată de la Muncel a boierului Duma Ciornii. Aceasta nu avea o importanță deosebită, nu putea fi pusă alături de centrele mari, cunoscute, de felul Cetății Albe, care precede, sau a Iașilor, care urmează. Asemenea așezări fortificate boierești mai erau și altele în cuprinsul Moldovei, la finele secolului al XIV-lea și începutul celui de-al XV-lea, niciuna din ele însă nu era pe punctul și nici n-a ajuns pe viitor să se transforme într-un tîrg sau oraș.

Ni se pare mai probabilă identificarea „Cern"-ului cu Cernăuții. Aceasta nu numai din asemănarea numelor, dar și pentru următorul motiv: Cernăuții apar ca un centru bine cunoscut la vadul Prutului, pe marele drum de negoț Dunăre-Liov și ca un punct important vamal. În tratatul comercial încheiat în 1408, de Alexandru cel Bun cu lovenii, se specifică: „Iar în Cernăuți (au Cernovți) vama pentru un car nemțesc patru groși, pentru carul armenesc șase groși, pentru o vită cornută un groș, pentru zece porci un groș, pentru zece oi un groș, iar pentru un cal sau iapă cîte doi groși. Iar la trecători, și pentru carele nemțești și pentru cele armenești, cîte patru groși. Aceasta-i vama Cernăuților (ta mîto Cernovskoe). Tratatul prevede de asemenea: „În Cernăuți carele să nu se scormone, (ne strasti) ci negutătorul să-și dea cuvîntul că nu are marfă oprită în carul său: jderi, argint, ceară și cai buni de țară". La exportul de pește, se va plăti „în Cernăuți, vama pentru car". Dat fiind că pe aici, pe la Cernăuți, trecea unul din drumurile de seamă ale comerțului liovean, dat fiind că acest comerț e anterior întemeierii statului moldovean, fiind constatat documentar în 1339, ținînd apoi seamă de faptul că în această regiune nordică a Moldovei a existat o formațiune teritorială deosebită, o „țară" a Șepeniților, nu există, după părerea noastră, nici un impediment împotriva identificării „Cern"-ului din lista orașelor „volohe" cu Cernăuții. Noi credem că așezarea a existat înainte de întemeierea Moldovei; F. Grecul pune întemeierea ei chiar „în secolul al XIII-lea", fără să aducă, e adevărat, o dovadă sau un argument în sprijinul afirmației sale.

Un element care va fi contribuit la dezvoltarea Cernăuților a fost, ca și la Baia, exploatarea minieră din vecinătate. Într-adevăr, la sud-est de oraș, constituind un punct de reper al hotarnicei satului vecin Cozminul, se constată, în 1488, existența unei mine sau „băi" numite „baia de la Cozia". Nu putem preciza deocamdată vechimea acestei exploatări miniere; știm doar că ea nu era departe de „drumul mare care vine de la Cernăuți".

Între cele 50 de biserici pe care Alexandru cel Bun le pune sub ascultarea episcopiei de Rădăuți sînt și „două biserici... din tîrg din Cernăuți"; Ștefan cel Mare confirmă această rînduială prin actul din 15 martie 1490. Aceeași episcopie avea, printre posesiunile ei, „o prisacă în hotarul tîrgului Cernăuți, unde au fost stupii panului Grumază staroste"; o știm din actul cu data de 6 octombrie 1520, de la Ștefăniță voievod.

Cînd s-a făcut prima împărțire administrativă a Moldovei în ținuturi, s-a dat oare unuia din ele numele de Cernăuți? Îl constatăm documentar în mod sigur la 1 iunie 1476; mai înainte cu decenii la 18 octombrie 1435, apare „ținutul Țeținei". Au coexistat ele oare sau ținutul, numit la început al Țeținei, și-a schimbat ulterior numele în al Cernăuților? Un răspuns sigur nu se poate da în stadiul actual al cercetărilor; mai probabilă pare însă cea de a doua ipoteză. ■

(Va urma)

---

[1] Este vorba despre „Lista orașelor îndepărtate și apropiate", document redactat între 1387 și 1392, în care sînt cuprinse și o serie de orașe moldovenești.

[2] În textul original se indicau și denumirile în alfabet slav sau grecesc. Din rațiuni de tipar am fost obligați să le dăm în transliterație.

Literatura istorică consacrată vieții și activității celui care a fost mareșalul Ion Antonescu și-a concentrat pînă acum atenția mai ales asupra ultimului deceniu din viața acestuia. Și de fapt — cu excepția volumelor publicate de istorici străini — Andreas Hillgruber, Larry Watts — sau de autori români — G. Barbul, Ion Gheorghe, Iosif Constantin Drăgan —, istoriografia Ion Antonescu începe în România abia după Revoluția din decembrie 1989. Lăsăm la o parte sutele și sutele de evocări și articole din presa cotidiană și săptămînală, cele mai multe lipsite de rigoare științifică și de o dreaptă judecată istorică, dar trebuie să spunem că avem, în mai puțin de doi ani, mai multe volume (amintim pe cele editate de cunoscutul istoric ieșean Gh. Buzatu, ca și recentele apariții datorate lui Ion Ardeleanu, Vasile Arimia și Ștefan Lache) și studii în reviste de istorie, ceea ce înseamnă un bun cîștigat. Magazin istoric reprezintă, după opinia noastră, o contribuție importantă la clarificarea substraturilor regimului antonescian. Este vorba despre stenograma concisă făcută de Antonescu însuși a convorbirilor pe care le-a avut în zilele de 27, 28 și 29 noiembrie 1933 cu generalul N. Uică, Carol II și I.G. Duca, înainte de a fi fost numit șef al Marelui Stat Major Român. În afara unor detalii nu lipsite de interes privitoare la condițiile în care a fost numit în această importantă funcție, atenție deosebită merită opiniile exprimate de generalul Antonescu referitoare la diferite aspecte ale vieții politice românești din acea vreme și, în mod cu totul deosebit, poziția sa față de mișcarea legionară.

Dar iată conținutul documentului, pe care l-am reprodus cu respectarea sublinierilor aparținînd autorului său.

Marian ȘTEFAN

„REGELE MI-A SPUS SĂ-L IERT CĂ-MI SPUNE TOT «CÎINE ROȘU»"

și-a dovedit și asupra acestui subiect tabu pînă de curînd și fierbinte de atunci încoace capacitatea de a da la iveală documente și analize ce nu pot fi găsite în alte surse (Magazin istoric, nr. 4-7, 8, 9-12/1990, 1,6,7-11/1991 și 1-3/1992).

Concentrarea atenției istoricilor și publiciștilor asupra ultimului deceniu din viața lui Antonescu este, într-un fel, explicabilă: abia la 28 decembrie 1937, prin participarea sa la echipa guvernamentală condusă de Octavian Goga, viitorul mareșal s-a angajat în viața politică, manifestîndu-și în mod public ideile și convingerile politice. Și aceasta atît cît îi era permis s-o facă în calitatea sa de militar, acestei categorii socio-profesionale fiindu-i, prin statut, interzisă activitatea politică. Ar fi însă o eroare acceptarea ideii că omul politic Ion Antonescu s-a născut instantaneu în decembrie 1937. Documente din arhive publice sau particulare — ce-i drept prea puțin cercetate și puse în circuit public — vin să sprijine această afirmație. Și pentru a avea deplină credibilitate, ne grăbim să exemplificăm prin publicarea unui astfel de document, semnificativ și relevant totodată. Și nu doar pentru a susține afirmația noastră facem cunoscut acest document, ci mai ales pentru faptul că el va pune la dispoziția specialiștilor numeroase elemente pentru o analiză mai nuanțată și mai exactă a personalității omului politic Ion Antonescu, a evoluției în timp a ideilor și convingerilor sale politice, o analiză temeinică și o explicare a multora din pozițiile și atitudinile sale din perioada în care s-a aflat la conducerea statului. Se vor putea desluși cu mai multă limpezime liniile de continuitate, ca și unele elemente de conjunctură, dar mai ales vom furniza un suport temeinic ideii că în toată cariera sa politică Ion Antonescu a fost animat de dorința de a transpune și în cîmpul politicii practicile, metodele și spiritul mediului în care fusese format și educat militarul de înaltă probitate și profesionalitate.

Textul pe care îl vom reproduce în continuare

REZUMATUL CONVERSAȚIILOR AVUTE CU M.S. REGELE ȘI DIFERITE PERSONALITĂȚI

27 noiembrie 1933: întrevederea cu domnul ministru al apărării naționale [generalul de divizie N. Uică].

Discuțiuni privitoare la numirea mea ca șef al Marelui Stat Major.

Am arătat că nu pot accepta acest post decît cu deplina încredere a M.S. Regelui și a guvernului și cu concursul total al Ministerului Apărării Naționale pentru a putea realiza *programul de reorganizare al armatei* pe care-l voi propune.

Numai dacă acest program va fi acceptat primesc funcțiunea de șef al Marelui Stat Major.

Am cerut deasemenea să se raporteze M.S. Regelui că dacă prin numirea mea în această funcțiune întîmpină vreo dificultate, atunci să fiu înlăturat, întrucît personal mă simt tot atît de bine și în situația de comandant al unei divizii.

Pentru a evita nemulțumirile celor mai vechi în grad, am propus să mi se dea funcțiunea de subșef al M. St. Major.

Dl. ministru al apărării naționale mi-a arătat că au fost foarte multe protestări indicînd chiar unele persoane.

Deasemenea, mi-a arătat că sînt unii care au afirmat că lor li se cuvine funcțiunea de șef al M. St. Major.

Auzind numele celor două persoane care pretind că le revine de drept șefia Marelui Stat Major am arătat d-lui ministru că sînt anumite funcțiuni ce nu pot fi pretinse întrucît ele se acordă numai de către capul statului.

În orice caz, ambele persoane ce au revendicat acest post mi-au afirmat, cu un an înainte, că eu sînt persoana cea mai indicată să-l ocup și ca atare mă surprinde inconsecvența lor, totuși sînt gata să le cedez locul.

În ceea ce privește programul de reorganizare a armatei, dl. ministru mi-a arătat că nu are nici un proiect în acest sens, știe însă că m-am pregătit în această direcțiune și îmi va da completa sa adeziune.

28 noiembrie 1933: audiența la M.S.Regele.

Am fost invitat de către M.S.Regele la un dejun intim, după care a urmat o audiență de trei ore.

În timpul audienței am raportat M.S. Regelui că am auzit de marea vîlvă ce a provocat printre cei bătrîni ai oștirii zvonul numirii mele ca șef al M. St. Major, sub pretext că sînt prea tînăr.

Am subliniat M. Sale că unul din aceștia, care invocă acest pretext și pe față și între culise, a fost în aceeași situație la M. St. Major mai tînăr ca mine și fără a avea același trecut. Am conchis că nu pretind acest post și dacă M.S. Regele întîmpină dificultăți, atunci să fiu dat deoparte; dacă totuși voi fi însărcinat cu această funcțiune, în ziua cînd, din cauza greutăților ce voi întîmpina sau dacă nu voi fi la înălțimea încrederii ce mi se acordă, voi pleca fără a trînti ușa sau a vorbi contra cuiva.

Consider că nimeni nu trebuie să se cramponeze de un post de care depinde apărarea națională și că persoana pusă în acest loc trebuie să fie absolut calificată și să se bucure de totala încredere a capului statului și a organelor diriguitoare.

M.S. Regele a răspuns că nu ține seama de nimic, mi-a urmărit activitatea de la început, știe foarte bine și ce am făcut eu și cei ce protestează și, după o matură examinare a valorii ofițerilor generali, s-a oprit net la persoana mea. A spus că chestiunea vîrstei și a vechimei nu au importanță, că dorește să se termine cu galonismul în armată și că pe viitor își rezervă integral dreptul de a numi pe șeful M. St. Major și inspectorii de armată.

De acum înainte vrea să afirme acest punct de vedere în mod deosebit și în acest scop șeful M.St Major va lucra numai cu Maiestatea Sa Regele, înțelegînd prin aceasta să vină la M. St. Major și să participe la lucrările în legătură cu organizarea, pregătirea și instruirea armatei.

Odată lămurită această chestiune, am început să expun M.S. Regelui modul cum privesc *actuala situație a armatei* și care sînt mijloacele de a o îndrepta.

Am arătat M.S. Regelui *haosul ce dăinuiește în armată*, că acest haos a fost provocat de o legislație rău studiată, la care au contribuit organe diferite și că în marea majoritate a cazurilor s-au vizat interesele personale în dauna celor generale.

Datorită acestei legislații s-a ajuns la un organism monstruos: comandamentele dezvoltate peste măsură îi dau un aspect de hidrocefal și împreună cu creațiunea enormă de servicii au produs slăbirea trupului — corpurile de trupă —, care au ajuns ca o pînză de păianjen.

Tot din cauza acestei legislații și a intereselor personale, ne prezentăm astăzi cu trei armate: grăniceri, jandarmi și armata propriu-zisă; primele au pompat toate resursele disponibile și cele mai bune elemente ale națiunii, în timp ce infanteria, regina bătăliei, este alimentată cu resturile națiunii.

Am arătat apoi că această stare de lucruri nu mai poate să dăinuiască și este deci necesar să se revizuiască legislația, organizarea, încadrarea și serviciile armatei.

Această reorganizare totală va duce la o mai bună întrebuințare a mijloacelor.

Fiind întrebat apoi ce părere am *asupra contractului Skoda*, am răspuns M.S. Regelui că orice comandă în străinătate o consider, pentru țară, ca o aruncare inutilă de miliarde peste graniță căci nu rezolvă întru nimic problema.

Pentru concretizare am arătat că toate statele înțelept conduse s-au înarmat plecînd de la existentul pe care l-au modernizat, perfecționat și completat. Această modernizare a dus pe cei ce au aplicat-o la dezvoltarea utilajului, formarea personalului, la crearea de capitaluri și indi-

rect la sporirea potențialului de război.

Analizînd în sine comanda făcută la Uzinele Skoda, am afirmat că aceasta nu rezolvă problema, căci *cele 2 000 tunuri,* pot sări în a doua zi de război în aer din cauza muniției, ceea ce ar echivala cu o catastrofă națională.

Admițînd că tunul Skoda prezintă perfecte calități tehnice și balistice, comanda făcută nu reprezintă decît o mică parte din totalul necesar și în comandă nu s-a prevăzut muniția necesară. Cum aceasta costă mai scump decît materialul, ar însemna că aruncăm peste hotare alte zeci de miliarde pentru a putea utiliza materialul comandat. Cu banii care reprezintă comanda la Skoda am fi putut pune în bună stare tot materialul și munițiile existente.

Trebuie să ne respectăm iscălitura pusă pe acest contract însă este necesar să-l ameliorăm.

M.S. Regele a afirmat că este de perfect acord, că vede la fel această chestiune și că va duce o energică luptă pentru dezvoltarea industriei naționale.

După aceasta, M.S. Regele m-a întrebat ce părere am *despre Garda de fier.*

Am răspuns Maiestății Sale că nu cunosc programul politic al acestei organizații[1], sînt informat totuși că *vrea să ajungă la putere cu ajutorul revoluției.* Aceasta înseamnă *dezordine* și odată *izbucnită* se va întinde în întreaga țară și *de ea vor profita inamicii noștri;* a doua zi *rușii vor invada Basarabia, ungurii Transilvania și bulgarii Dobrogea,* iar Maiestatea Sa nu va avea armata cu care să-i dea afară.

Din această cauză *sînt și rămîn partizan neînduplecat al menținerii ordinii prin orice mijloace, chiar prin brutalitate* și deci, acei care fără să-și dea seama de situația țării ne împing la dezordine trebuie tratați *fără nici o considerație.*

Nu contest patriotismul domnilor Codreanu, Cuza, Forțu etc., din contră, le dau circumstanța favorabilă că sînt mai patrioți ca mine, ceea ce nu cred posibil, totuși dacă ne împing la dezordine internă, nu va trebui să ezităm *ca fruntariile cîștigate cu sînge, la nevoie să le menținem tot cu sînge împotriva lor.*

M.S. Regele a spus că am dreptate în privința menținerii ordinei cu orice preț, dar că tineretului îi trebuie o ideologie.

La aceasta am adăugat: „Da, Maiestate, dar ideologia să fie sprijinită pe iubirea de patrie, muncă și ordine, *nu pe revolver și topor".*

M.S. Regele a răspuns că este de perfect acord și că tineretul trebuie îndreptat spre această ideologie care să aibă la bază aceste sentimente.

Fiind de acord în special asupra programului, a ordonat să i se prezinte decretul pentru semnare, și a repetat că are absolut toată încrederea că voi duce la bun sfîrșit opera încredințată; știe că *sînt om dificil în anumite ocazii, dar este convins că totdeauna va lucra cu mine în armonie desăvîrșită chiar și în unele chestiuni în care s-ar putea ca anumite idei să ne separe.*

Am mulțumit M.S. Regelui pentru încrederea acordată și am cerut voie să-mi exprim mirarea de reputația făcută, reamintind că nu am pedepsit pe nimeni, nu am avut plîngeri în contra modului meu de purtare față de subalterni și totuși regele Ferdinand îmi spunea „cîine roșu". „Și dacă mi se spunea astfel, Maiestate — am adăugat —, este că din școala militară și pînă astăzi am avut dificultăți și chestiuni violente cu cei mai mari ca mine pentru că am fost provocat. Ca probă, nu am avut de suferit nici o consecință disciplinară".

M.S. Regele mi-a spus să-l iert că-mi zice tot astfel („cîine roșu"), dar știe că nu corespunde ceea ce spune cu realitatea și de asemenea știe că am avut dificultăți numai cu cei mai mari și că întotdeauna dreptatea a fost de partea mea.

Mi-a comunicat apoi că am fost cerut de dl. Duca ca ministru al apărării naționale, însă M.S. Regele a refuzat, pentru că îmi rezervase un post mai bun; avea nevoie de mine la M. St. Major, căci nu găsea un altul.

Am raportat Maiestății Sale că știam aceasta. Fusesem prevenit de d-nii Duca și Brătianu că, împreună cu conducătorii partidului, trecînd în revistă generalii armatei, se opriseră la mine. La aceasta le-am răspuns că temperamentul meu nu este bun pentru post politic, căci am o mînă prea forte și că tăria ei ar simți-o cei mai mari ca mine; interesul carierei mele este ca să nu ocup de pe acum acest post și ca atare le-am recomandat ca ministru al apărării naționale [să fie] o persoană cu cea mai

---

[1] La data cînd se desfășura această întrevedere, generalul Ion Antonescu citise și adnotase documentul intitulat *Studiu asupra organizației Garda de fier. 1933,* întocmit la Marele Stat Major. Pe prima pagină a documentului se află următoarea rezoluție a generalului Antonescu, precedată de data 11.XI.1933: *„S.S. va urmări și stabili cît mai urgent care sînt militarii care s-au înregimentat în această organizație. Secția a II-a va primi instrucțiuni verbale de ceea ce trebuie să facă cu această chestiune".* Nu credem că este lipsit de interes să menționăm aici cîteva din adnotările făcute de Antonescu pe marginea acestui document, unele dintre ele, după opinia noastră, indicînd o anumită conduită a sa față de mișcarea legionară, dar mai ales venind să confirme măsurile pe care le va lua peste cîțiva ani împotriva acesteia. Pe marginea diferitelor puncte ale programului mișcării legionare se află observații de genul: *„Aceasta este demagogie"; „Prin organizația claselor românești, iar nu prin gesturi brutale care strică tuturor"; „Neserios. Nu se poate improviza într-o noapte nici programul unei gospodării familiare, dar al unui vast organism ca statul modern"; „Aceiași preoți și învățători profitori ai organizațiilor politice actuale. Preoții și învățătorii să se întoarcă fiecare la biserică și la școală"; „Nu sînt partizanul acestor procedee care pot provoca anarhia și distruge granițele"; „Cum rămîne cu jurămîntul de credință dat regelui? Poate dl. Z.C. clădi organizația care are f. multe principii directoare sănătoase pe oameni capabili să-și calce jurămîntul? Acești oameni* [eventualii militari aderenți la Garda de fier] *pot inspira încredere? Armata trebuie ferită de astfel de procedee. Altfel statul se va prăbuși și nu aceasta este opera pe care o poate urmări dl. Z.C.".*

mare vază în partid, iar eu să trec la Marele Stat Major.

29 noiembrie 1933: întrevederea cu dl. Duca.

Am discutat pe scurt reorganizarea armatei. M-a asigurat că tot guvernul are încredere în mine și că speră că împreună să îndreptăm relele din oștire.

De asemenea mi-a declarat că atît personal cît și întreg guvernul nu ar face, în ceea ce privește armata, nici un pas fără asentimentul meu și numai al meu.

Fiind întrebat apoi de dl. Duca despre Garda de fier, i-am dat același răspuns ca și M.S. Regelui. D-sa a găsit acest răspuns ca foarte bun și totodată mi-a comunicat că are intenţiunea să dizolve acest partid care periclitează ordinea internă și m-a rugat *să nu spun despre aceasta nimănui*[1].

Am mai fost întrebat ce părere am despre contractul Skoda și militarii implicaţi că au luat bani.

Am răspuns că nu am obiceiul să afirm lucruri nedovedite; am auzit multe, dar nu pot pune temei pe zvonuri. Găsesc însă că este în interesul statului, al oștirii și chiar al ofiţerilor terfeliţi, în special cei ce ocupă situaţii înalte, să se lămurească complet această chestiune, să se facă ancheta fără tărăgăneli, pentru ca opinia publică să vadă cine are sau nu are dreptate și să se dea sancţiuni. Fără o astfel de măsură guvernul liberal nu-și poate menţine creditul în faţa opiniei publice, căci în opoziţie a manifestat energie în acest sens.

Domnul Duca mi-a comunicat că a dat chestiunea la diferiţi juriști pentru ca să-i indice modalitatea de a deschide această chestiune și e ferm hotărît a o face. ■

[1] Intenţia a devenit realitate la 10 decembrie 1933, cînd guvernul liberal a interzis activitatea Gărzii de fier; reacţia legionară nu a întîrziat, asasinîndu-l pe primul ministru, la Sinaia, la 29 decembrie 1933 *(Magazin istoric*, nr. 3/1967).

Ce s-a întîmplat, de fapt, la trecerea Rubiconului?

ROBERT A. TUCKER

Robert A. Tucker, de la Universitatea statului Georgia, Statele Unite ale Americii, își pune această întrebare și încearcă să răspundă în revista Historia, **publicaţie de istorie antică ce apare la Stuttgart. Reproducem în continuare articolul său, într-o formă condensată.**

Rubiconul, acel rîuleţ ce pare a-și fi luat coloratul nume de la pietrele roșii ce-i căptușeau albia, a marcat nu numai frontiera dintre Galia Cisalpină și Italia, ci și o fază a istoriei antice. Trecînd rîul, la începutul lunii ianuarie, 49 î.e.n., în fruntea armatei sale, Cezar a declanșat războiul civil cu Pompei, care avea să moară asasinat, în Egipt (*Magazin istoric*, nr. 2/1970, 4/1972). Cezar a devenit dictator pe viaţă, dar a sfîrșit și el asasinat, în anul 44 î.e.n. La scurtă vreme, republica romană lua sfîrșit și începea aproape jumătate de mileniu de istorie a dominaţiei imperiale a Romei. Ce a simţit atunci în ianuarie 49 î.e.n., Cezar?

Poetul Lucan (39-65) ne spune că el ar fi fost oprit brusc de o viziune a Romei înseși, întruchipată sub forma unei zeiţe supărate, care l-a certat că vrea să intre cu trupele sale în Italia, lucru interzis generalilor romani. Pasajul respectiv ar sta mărturie frămîntării care trebuie să îl fi încercat pe viitorul dictator. Dar este relatarea lui Lucan corectă? Să vedem mai întîi cum prezintă celelalte izvoare antice episodul.

Protagonistul Cezar — care ne-a lăsat propria-i relatare, *Despre războiul civil* — nu pomenește nimic. Alţi trei autori antici, care, asemenea lui Cezar, au scris înaintea lui Lucan — este vorba despre Cicero (106-43 î.e.n.), Titus Livius (59 î.e.n. - 17 e.n.) și Velleius Paterculus (c. 19 î.e.n. - c. 30 e.n.) — nu pomenesc nici ei despre viziunea lui Cezar, despre ezitările lui sau cuvintele pe care le-ar fi rostit. De altfel, Paterculus este singurul care menţionează rîul Rubicon.

În schimb, trei dintre cei patru istorici latini care au scris după moartea lui Lucan pomenesc episodul. Doar Dio Cassius (155-c.236) înregistrează sosirea lui Cezar în Italia, fără a menţiona trecerea Rubiconului. În schimb, Plutarh (46-127), Suetoniu (c.70-c.150) și Appian (c.100-162) vorbesc despre trecerea Rubiconului, momentele de cumpănă de dinainte, cît și despre faimoasa formulă „Zarul este aruncat". Suetoniu este singurul care menţionează o viziune de bun augur pe care ar fi avut-o Cezar.

Am putut deci stabili că Lucan — un poet — a fost primul care a introdus scena ezitării lui Cezar la trecerea Rubiconului. A dispus el cumva de o sursă pierdută ulterior? Putem formula mai multe ipoteze. Prima: a inventat întreg episodul. Altă variantă: a cunoscut o sursă, folosită ulterior și de Suetoniu, dar care n-a ajuns pînă la noi. Nemulţumit de faptul că acolo Cezar era îndemnat să treacă rîul — căci pentru Lucan, Pompei era campionul libertăţii, iar Cezar tiranul cel rău, care a distrus Roma republicană — i-a substituit propria viziune: zeiţa supărată, care a încercat să îl oprească.

Așadar, a trecut Cezar Rubiconul?

JOSEPH MARIA VON RADOWITZ

ÎN MISIUNE LA BUCUREŞTI (III)

DUMITRU HÎNCU

• Un profet mincinos: Strousberg • Îndărătul aparenţelor calme • Ar fi putut izbuti Candiano-Popescu? • O scrisoare foarte discretă... şi una publică • Speranţele cabinetelor de la Viena şi Pesta • O victorie militară şi o „serbare a păcii" • Un eveniment care a făcut senzaţie • Noaptea spre Palat

Consulul general prusian s-a întîlnit cu Strousberg la Giurgiu, unde cel din urmă venise să inspecteze lucrările căii ferate ce urma să lege Capitala de portul dunărean. „*Strousberg mai era încă* — îşi va aminti peste ani diplomatul — *o mărime ce impunea publicului; era omul ce împărţea aur şi cîştiguri şi de la care oricine putea trage un folos*". Dar în cercurile guvernamentale româneşti, observa tot el, „*în măsura în care nu fuseseră direct interesate de Strousberg, începea să se facă simţit un sentiment de ostilitate, pricinuit, mai ales, de atitudinea lipsită de tact şi de aroganţa pletorii lui de funcţionari şi agenţi, mulţi germani*". Bancherului părea însă să nici nu-i treacă prin minte că norocul şi-ar putea întoarce faţa de la el. Reuşita combinaţiilor lui depindea de menţinerea atmosferei de euforie pe care o crease în jur şi, de aceea, cu orice prilej, afişa un dinamism ostentativ, ce nu îngăduia nici o rezervă. Strousberg afirma că „*primea de pretutindeni rapoarte, iar acestea îl îndrituiau să fie foarte sigur că n-o să aibă loc nici un război în Europa, în ciuda aprehensiunilor nutrite de diplomaţi. Naţiunea franceză dorea să-şi dezvolte în pace bunăstarea, împăratul Napoleon nu se gîndea să rişte un război fără rost, iar Prusiei nici prin gînd nu-i putea trece să-i atace pe francezi*". Mai mult, spre a-şi întări argumentele şi ca o dovadă de specială bunăvoinţă faţă de von Radowitz, Strousberg s-a arătat chiar gata să-l

ajute și pe diplomat să-și croiască *„o situație materială independentă“*. Singura condiție era ca acesta să-i acorde toată încrederea. Dar von Radowitz s-a arătat — ne încredințează el — reticent și, mai tîrziu, n-a avut decît să se felicite pentru această prudență.

Oricum, pînă una-alta, sosirea soției îi cerea să caute, cu și mai multă stăruință decît pînă atunci, să cultive relații cu familiile ce „contau“ în viața mondenă a Bucureștilor și, mai cu seamă, cu cele care, *„prin diverse recomandări“*, îi fuseseră semnalate a nu avea sentimente antigermane. Printre acestea, se numărau, după spusele diplomatului, soții Oteteleșanu *„care trăiau pe picior mare și practicau o strălucitoare ospitalitate în frumoasa lor reședință de vară de la Măgurele“*. De aceea, în fiecare duminică, acolo, la Măgurele, se reunea „crema“ înaltei societăți. O altă familie prietenă era aceea a lui Grigore Cuza, care mai păstra vechiul stil de viață boieresc; apoi vecinii diplomatului, familia lui Dimitrie Ghica, fost prim-ministru, soții Cantacuzino, socrii lui Dimitrie Sturza (și ulterior și ai lui Petre Carp), Știrbeii, care nu zăboveau însă prea mult la București, Coco Sturza, Pathouri, Zoe Bibescu și alții.

Sub aceste aparențe calme, odihnitoare, ale începutului de vară a anului 1870, un observator atent, cum se voia von Radowitz, putea totuși distinge și *„multă neliniște și nesiguranță“*. Guvernul recent numit organizase noi alegeri, dar acestea *„nu-i asiguraseră decît o precară majoritate parlamentară, «roșii» agitau mai departe spiritele împotriva prințului“*. În schimb, în viața politică internațională nu se întrevedeau semne îngrijorătoare. Singurul eveniment care reținuse cu adevărat atenția lumii pînă la începutul lunii iulie fusese uriașul incendiu care devastase cartierul constantinopolitan Pera (20 iunie).

Ce ar fi plăcut cel mai mult Vienei și Pestei

Curînd totuși dimensiunile și acuitatea întîmplărilor ce polarizau atenția opiniei publice, atît în vestul Europei, cît și la noi, aveau să sufere modificări dramatice. *„Cîte ceva despre negocierile privitoare la succesiunea la tronul Spaniei auzisem de mai înainte, grație unor aluzii confidențiale ale prințului Carol, însă nu mă așteptasem ca ele să constituie atît de repede impulsul pentru un nou război, deși în speranțele și convingerile mele, acesta era inevitabil“* — ne încredințează von Radowitz. În orice caz, imediat ce perspectiva unui conflict armat franco-prusian a devenit iminentă, primul gînd al consulului general a fost să ceară înrolarea în armata operativă prusiană; dar superiorii săi i-au descurajat acest elan belicos și i-au cerut să rămînă pe loc, la București. *„Așa încît* — se autocompătimește el — *a trebuit să mă resemnez a petrece această epocă măreață și hotărîtoare, al cărei presentiment dominase de ani de zile gîndurile mele, în exilul românesc, printre oameni răuvoitori și dezagreabili agitați, fără să-mi pot aduce altă contribuție decît aceea impusă de plicticoasele, fastidioasele treburi cotidiene“*.

Rațiunile acestei stări de spirit prea puțin stenice se întemeiau pe mai multe surse de nemulțumire. Prima dintre ele era acutizarea conflictului dintre prinț și guvern pe de o parte și *„valul de radicalism“* al opiniei publice — ale cărei simpatii pentru Franța și antipatii față de Prusia luau forme tot mai manifeste —, pe de altă parte. E adevărat, mișcarea republicană declanșată la Ploiești, la 20 august 1870, de Candiano-Popescu eșuase (*Magazin istoric*, nr.9/1972), iar după înăbușirea ei prințul și guvernul socotiseră că, în loc să dramatizeze evenimentul, cel mai cuminte era să-l ridiculizeze. Von Radowitz nu era însă de aceeași părere. *„În realitate* — credea el a ști — *lucrurile nu stăteau așa; dacă Candiano n-ar fi acționat atît de imprudent și și-ar fi acordat mai mult răgaz pentru pregătiri, ar fi putut rezulta o revoluție care ar fi măturat dinastia tînărului Hohenzollern“*. Și ca și cum toate acestea n-ar fi fost de ajuns, în octombrie a urmat verdictul Curții cu juri din Tîrgoviște, care îi achitase pe toți complotiștii, în frunte cu Candiano. *„Imediat s-a aflat* — mai pretinde consulul general — *că sentința a fost cumpărată cu bani dați de partidul roșu“*. Lezat în amorul propriu, prințul Carol a considerat-o însă un afront personal și a hotărît să se retragă de la guvernarea unei țări *„în care se puteau petrece asemenea lucruri“*.

Dar nu și-a pus totuși imediat în aplicare gîndul. Mai mult, la începutul lui decembrie 1870, a decis să întreprindă un demers pe lîngă puterile garante, cu excepția Franței, spre a obține aprobarea pentru schimbarea Constituției, iar în caz de refuz să abdice. În versiunea lui von Radowitz, lucrurile s-ar fi petrecut astfel:

„El [prințul] *ar fi vrut ca scrisoarea către suveranii puterilor garante să fie expediată printr-o foarte discretă mijlocire a reprezentanților lor la București. Abia la cererea colegilor mei englez și austriac a hotărît să adreseze o scrisoare similară și sultanului, solicitînd, însă, în acest scop o intermediere engleză. Care s-a și produs, dar fie din cauza unei indiscreții voite, fie dintr-o stîngăcie, s-a soldat doar cu rezultatul că a stîrnit o și mai mare suspiciune a Porții, sultanul refuzînd acceptarea scrisorii, în timp ce celelalte curți o și primiseră. Întreg demersul prințului pe lîngă puteri n-a fost nici abil, nici oportun. Eu îl avertizasem, în schimb, n-am dezaprobat deloc hotărîrea lui de a părăsi România. De altfel primisem și de la Bismarck, aflat la*

Versailles, răspunsul ca prinţul să renunţe la demersul lui pe lîngă puteri ori să-l amîne pînă după încheierea păcii, întrucît orice complicaţie românească era de două ori inoportună, iar noi nu i-am putea da nici măcar un ajutor moral. Era, însă, prea tîrziu, scrisoarea către regele nostru şi către ceilalţi suverani fusese expediată".

Între timp, constata von Radowitz, agitaţia „roşilor" lua o nouă amploare. La 14/26 decembrie, sub presiunea ostilităţii din Cameră faţă de prinţ şi de guvernul considerat prea obedient faţă de el, cabinetul Manolache Costache Epureanu a trebuit să-şi depună mandatul; Corpurile legiuitoare au impus prinţului un guvern prezidat de Ion Ghica şi sprijinit pe elemente antidinastice. Şi, culmea, o nouă înrăutăţire a situaţiei s-a produs la numai cîteva zile după aceea — mai exact la 18 decembrie — cînd s-a aflat că Strousberg nu putea plăti cuponul pe ianuarie al obligaţiilor emise de căile ferate şi că solicita garanţia statului român. În aceste împrejurări, prinţul Carol a dat publicităţii (mai întîi în ziarele germane) faimoasa sa scrisoare privată prin care condamna Constituţia prea liberală din România şi-şi justifica „ultima încercare" de a dobîndi sprijinul marilor puteri. Ceea ce a înveninat însă şi mai mult polemicile din presă şi Parlament, sporind ostilitatea faţă de orice era prusian. În acelaşi timp, victoriile germane împotriva Franţei, departe de a înfrînge acest sentiment, îl exacerbau şi mai mult, iar partidul „roşu" se folosea de această stare de spirit spre a lovi şi mai puternic în domnitor (amănunte în *Magazin istoric*, nr. 10/1972).

De altă parte, sesizînd ceea ce li se părea un prilej favorabil, cabinetele de la Viena şi Pesta păreau să intrevadă cu toată seriozitatea o posibilitate nesperată de a dezmembra Principatele române. O scrisoare primită de von Radowitz, la sfîrşitul lui februarie 1871, de la von Steinitz, ministrul Prusiei la Viena, evoca cît se poate de explicit această eventualitate: *„Este limpede că ameninţarea cu abdicarea a prinţului a provocat la Viena şi Pesta temeri de o dominaţie roşie şi, legată de ea, o propagandă naţională; dorinţa ca prinţul să rămînă este, de aceea, firească şi sinceră, cu atît mai mult, cu cît atît Beust şi contele Andrassy, cît şi împăratul Frantz Joseph cred, în fine, ceea ce pînă acum n-au vrut niciodată să creadă, anume că prinţul Carol n-o să fie utilizat de noi împotriva Austriei. De îndată ce Hohenzollernului îi va fi luat acest caracter de torpilă anti-ungurească la Dunărea de Jos, el va fi, evident, mai agreabil decît Brătianu celor din Viena şi Pesta.*

Însă şi mai mult, ei ar prefera o despărţire a principatelor, această dorinţă este, probabil, singura comună Rusiei şi Austriei; şi e împărtăşită şi de Turcia".

Afacerea Strousberg *(caricatură din 1869)*

În p. 51: *sindrofie la Bucureşti pe la 1870 (acvaforte de Theodor Aman)*

În „rolul principal"

La sfîrşitul primei decade a lui martie 1871, respectiv în seara zilei de 10/22, a survenit un eveniment care, după toate probabilităţile, a apăsat foarte greu asupra amintirilor lăsate diplomatului de timpul petrecut la Bucureşti. A fost, după propria-i exprimare: *„O întîmplare care atunci a făcut senzaţie departe peste hotarele României şi în care eu am jucat rolul principal".*

Să-l lăsăm deci pe von Radowitz să-şi interpreteze partitura acestui rol. Nu înainte totuşi de a preciza că punctul ei de plecare a fost ostentativa marcare a victoriei prusiene asupra Franţei. Aşadar, ce s-a întîmplat?

„De la începutul războiului cu Franţa — relatează von Radowitz — *colonia germană din Bucureşti evitase cu bună ştiinţă orice demonstraţii, chiar cu caracter strict privat, întrucît, din cauza binecunoscutelor simpatii ale populaţiei moldo-valahe, ele ar fi putut stîrni indignare. Odată cu apropierea lui 22 martie, ziua de naştere a regelui şi de puţină vreme şi împăratul nostru, şi odată pacea cu Franţa încheiată, nu mai exista, însă, nici un motiv pentru a nu organiza această sărbătoare, în maniera obişnuită, în cadrul coloniei germane. Ea a fost pregătită ca o sărbătoare a păcii şi întru-*

cît prințul, din cauza doliului din familia prințesei, nu putea da un dineu oficial la Palat, era de la sine înțeles ca eu să preiau conducerea banchetului nostru german. Pînă seara, sărbătorirea zilei de naștere a regelui s-a bucurat de o largă participare a concetățenilor noștri și fără nici o piedică: serviciu religios solemn, la care am luat parte împreună cu reprezentanți ai prințului în uniformă, vizite oficiale ale miniștrilor, personalului de la Curte, colegilor mei și multor altor persoane. Banchetul era aranjat în sala Slătineanu [ulterior Capșa], *într-o încăpere de restaurant separată, mult utilizată în asemenea scopuri și prevăzut pentru ora 8 seara. Cum primisem unele semnale că s-ar putea ca seara să aibă loc o demonstrație a gloatei împotriva noastră, cu două zile înainte și în dimineața acelei zile i-am întrebat atît pe primul-ministru, cît și pe prefectul poliției ce cred despre asta și amîndoi m-au asigurat că nu trebuia să-mi fac nici o grijă. Nici nu ne așezasem, însă, la masă (eram circa 150 persoane), cînd a început primul atac din stradă. Continuarea descrierii celor întîmplate o las în seama relatării publicate de* Norddeutsche Allgemeine Zeitung".

De ce a crezut von Radowitz că corespondența din ziar i-ar putea întări propria versiune e acum greu de știut, cu atît mai mult cu cît s-ar putea prea bine ca ambele relatări să fi avut aceeași sursă sau, în orice caz, una *foarte* apropiată. Oricum, descrierea din ziar a continuat-o perfect pe aceea a diplomatului, din punctul unde acesta se oprise: *„...Atunci cînd s-au adunat, participanții la banchet nu credeau în posibilitatea unor tulburări serioase, deși în stradă nu era nici urmă de pază polițienească. Numai la ușile sălii erau șase jandarmi, aduși și plătiți (după obiceiul locului) de comitetul organizator. Deodată — era puțin după 8 seara și invitații tocmai dădeau să se așeze la masă — o gloată de vreo șaizeci de inși a urcat, în fugă, treptele și a dat buzna în sală. Jandarmii au fost dați deoparte, dar invitații s-au apărat împotriva invadatorilor și i-au gonit în josul scării, după care s-au întors în sală și au baricadat ușile. Atunci, mulțimea din stradă a lansat un înfricoșător bombardament cu pietre asupra casei scării, care a fost complet distrusă. Pînă atunci poliția nu-și făcuse deloc simțită prezența. Abia la sosirea unui detașament de polițiști s-a retras gloata de la intrare, dar numai pentru ca, în larma huiduielilor, să zvîrle cu pietre în ferestrele și balconul dinspre stradă al sălii. Aceasta a durat peste o oră și a dus la totala distrugere a ferestrelor balconului și chiar a unui colț al zidului. Cînd, în fine, au apărut trupele, ele au ocupat trotuarul, dar s-au mulțumit doar să interzică masei să intre în clădire. Ploaia de pietre a continuat. N-a fost schițată nici măcar o tentativă de a curăța strada, dimpotrivă organe de poliție și ofițeri s-au asociat la vacarmul general. Întrebați de ce nu intervin cu armele împotriva gloatei, au răspuns că niciodată un român n-are să ridice arma contra altui român de dragul nemților. Din surse sigure se știe, însă, că ministrul interzisese categoric capilor armatei să intervină, fie și numai cu baioneta. Abia după cîteva ore, asediatorii s-au retras destul de mult, pentru ca germanii să plece, în grupuri răzlețe și sub proprie acoperire..."*

A doua zi, într-o scrisoare către familie, von Radowitz a povestit cum — atunci cînd manifestanții au pătruns în sală — o piatră de pavaj, destinată să-l izbească în cap, i-a lovit umărul stîng, iar cîteva focuri de revolver trase asupră-i nu și-au atins ținta.

În 10/22 martie însă rămas ultimul la fața locului, afirmă von Radowitz, după miezul nopții s-a dus de-a dreptul la Palat, însoțit de ministrul de externe Callimachi-Catargiu și de ministrul de finanțe D. Sturza. În drum spre Palat, relatează tot el, s-a folosit de prilej spre a exprima celor doi *„pe tonul cel mai energic"* părerea sa despre *„mizerabilul rol jucat"* în acea împrejurare de guvern, în frunte cu Ion Ghica și să le recomande, *„în cazul că mai voiau să-și păstreze propria onorabilitate"*, să se dezică imediat și public de primul ministru. *„Cînd am intrat în Palat* — citim mai departe — *l-am găsit pe prinț foarte nervos și zguduit de cele întîmplate, încît n-a mai fost nevoie să protestez energic. În jurnalul său (vol. II, p.175) el se referă astfel la întrevederea noastră: «Consulul general e calm, dar profund jignit de cele întîmplate; el comunică prințului că socotește drept complici poliția și guvernul și așteaptă, ca satisfacție pentru nemaipomenitele evenimente, demiterea lui Ion Ghica...»"*.

Ceea ce, după cum se știe, s-a și întîmplat. În versiunea lui von Radowitz, despărțirea de primul ministru s-a produs însă în condiții cel puțin neprotocolare. Într-adevăr, cînd, la scurtă vreme după aceea, a sosit la Palat Ion Ghica, prințul i-ar fi strigat, de față cu consulul general german: *„Je vous donne votre démission. Je vous chasse tous du ministère"*. Și, adaugă von Radowitz: *„Cred că am auzit că, în enervarea lui, a adăugat: «vous n'êtes qu' un tas de canailles», dar nu pot să jur dacă așa s-a exprimat mai înainte, în cursul discuției noastre, sau i-a spus-o direct lui Ion Ghica"*. Ceea ce, însă, sigur a știut von Radowitz chiar după trei decenii este că, bucuros de violenta ieșire a prințului, el nu s-a putut împiedica să-i șoptească: *„Bravo, Înălțimea Ta! Așa ar trebui să procedați mereu cu acești inși!"* ■

(Va urma)

IMAGOLOGIA —

O NOUĂ DISCIPLINĂ SOCIALĂ DE GRANIŢĂ

DAN A. LĂZĂRESCU

Exaltarea spiritului german, în viziunea lui F. Staffen, autorul (în 1913) unei ilustraţii inspirate din creaţia lui Wagner. Cele trei elemente simbolice, preluate din miturile germanice, sînt: războinicul, focul, forţa

Un modest învăţător şi literat, Apostol Culea, director al şcolii primare Cuibul-cu-Barză, a formulat pentru elevii săi, în anul 1915 — în timpul neutralităţii României în primul război mondial — o temă prin excelenţă imagologică. Le-a dat un extemporal în care le cerea să-şi arate aprecierile asupra popoarelor beligerante (francezii, germanii, austriecii, maghiarii, englezii, ruşii, belgienii, italienii, sîrbii şi turcii) şi să-i caracterizeze pe fiecare.

Este evident că, la un asemenea test, imagologic prin excelenţă, micuţii şcolari ai lui Apostol Culea au trebuit să transcrie imagini căpătate de ei, fie din ziare, fie, mai probabil, de pe urma discuţiilor care aveau loc în familia fiecărula.

Răspunsurile sînt extrem de semnificative şi, în mare măsură, corespund portretelor-robot reţinute îndeobşte de imagologie pe seama popoarelor în cauză.

Unul singur dintre elevii testaţi s-a simţit obligat să introducă în test o părere personală, corespunzînd, probabil, părerii politice a părintelui său. Despre nemţi, a scris următoarele: „viteji, serioşi, bine organizaţi, muncitori pricepuţi în toate... dar tot vor minca bătaie pînă la urmă..“

Ca dovadă că orice imagine, orice stereotipie naţională, prilejuieşte două investigaţii psihologice: una pe seama poporului supus la test. Cealaltă, pe seama poporului din care face parte cel care răspunde la test.

Acum 25 ani am publicat în numărul din luna iulie a anului 1967, în revista piteşteană *Argeşul*, un mic articol intitulat *Introducere în imagologie*. Cred că era vorba de cel dintîi studiu de imagologie publicat în ţara noastră. Constituită, simultan, în mai multe centre culturale ale planetei, mai cu seamă din Statele Unite şi din Franţa (în speţă, la Universitatea din Caen, în cadrul căreia se publica importantul periodic *Revue de la Psychologie des peuples* — Revista de psihologie a popoarelor), imagologia a avut, în sfîrşit, prilejul să-şi omologheze statutul ca disciplină socială autonomă, în cadrul celui de-al XVI-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, în luna septembrie 1985, la Stuttgart. Acolo a funcţionat o subsecţie — prezidată de cunoscuta savantă franceză doamna Hélène Ahrweiller, specialistă în istoria Bizanţului — care avea drept temă *imaginea celuilalt*, obiectul de studiu al imagologiei.

Disciplină de graniţă prin excelenţă, constituită pe un teren în care se încrucişează datele antropologiei cu acelea furnizate de istoria universală, imagologia foloseşte, precumpănitor, datele puse

ei la dispoziție de către paremiologie — disciplina care se ocupă cu studierea proverbelor. Într-adevăr, proverbele tuturor popoarelor lumii conțin nenumărate formulări imagologice pe seama altor popoare, de obicei învecinate, dar, uneori, și mai îndepărtate în spațiu. *Turcul plătește... cal verde și sîrb cuminte... tricher comme un Grec* (să înșele ca un grec)... *querelle d'Allemand* (ceartă fără motiv)... *tête de Turc* (cap de turc), iată numai cîteva mostre din arsenalul de proverbe prin care fiecare popor se pune, preventiv, la adăpost de primejdiile la care s-ar expune prin contactul cu indivizi aparținînd altor popoare.

Imagine și autoimagine

Imaginile nu rămîn stereotipe, ci evoluează în timp, ajungînd uneori să se răstoarne, prin forța împrejurărilor. Multă vreme, încă înainte de războiul de o sută de ani (1337-1453), imaginea francezului în ochii englezului și cea a englezului în ochii francezului au fost peiorative. Aceasta a durat pînă la Waterloo (1815) și chiar în continuare, în ciuda frăției de arme de sub zidurile Sevastopolului, pînă în anul 1898, cînd, orientată primejdios de interesele diplomației țariste, puterea colonială franceză s-a ciocnit la Fachoda, pe Nil, cu oștirea lordului Kitchener. Războiul părea inevitabil. Dar înțelepciunea a prevalat: a Treia Republică franceză a cedat la timp și a ajuns, peste numai șapte ani, să încheie, cu același guvern britanic cu care era gata să intre în război în 1898, acordurile alianței cordiale, care prefigurau cel dintîi război mondial (1914-1918).

Tot astfel, jocul imagologic între greci și turci a suferit o evoluție pînă la răsturnare, între veacurile al XIII-lea și al XV-lea. Inițial, bizantinii aveau în minte o imagine disprețuitoare a turcilor osmanîi: aceea a unui popor insuficient înzestrat cu produsele spiritului, un popor de războinici viteji, dar reduși la minte. Pentru turcii osmanlîi, bizantinii apăreau ca un popor împărătesc, moștenitori, deopotrivă, ai tradițiilor elenistice făurite de către Alexandru cel Mare, și ai tradițiilor Dominatului roman, prin marele împărat Constantin cel Mare, întemeietorul Constantinopolului. Dar neîncetatele înfrîngeri suferite de bizantini din partea turcilor, între anii 1360-1453, și, în final, cucerirea Constantinopolului și a Trapezuntului și nimicirea împărățiilor bizantine a inversat raportul imagologic. Turcii au apărut în ochii grecilor ca un popor cuceritor, ale cărui insuficiențe mentale trebuiau speculate, în timp, pentru reconstituirea năruitei împărății bizantine. Iar grecii și-au pierdut în ochii turcilor biruitori trufașa aureolă împărătească și au ajuns să fie socotiți unul din popoarele de ghiauri supuse aliotmanului și împărtășind soarta de *capitis diminutio* cu toate celelalte popoare creștine de la sudul Dunării și de pe cursul ei median, pînă la Buda.

Cercetarea imagologică se elaborează, de altfel, pe linia deschisă acum un veac prin cercetările marelui psiholog german, profesorul Wilhelm Wundt, autorul monumentalei opere intitulate *Völkerpsychologie* (Psihologia popoarelor). S-a constatat că imaginile pe care și le făuresc diferitele popoare ale lumii, unele pe seama altora — acesta constituie principalul capitol al imagologiei — conțin elemente constante și, uneori, și elemente deosebite. Colectîndu-se toate aceste imagini se poate ajunge la făurirea unui fel de *portret-robot* al fiecărui popor, portret-imagine care conține aprecierile comune pe care le au diferitele popoare ale lumii pe seama unui anumit popor. În afara acestui portret-robot mai există, de obicei, și imagini pe care le au numai anumite popoare asupra poporului al cărui portret-robot s-a constituit. Aceste imagini deosebite slujesc și pentru investigarea istorică, dar și psihologic-abisală, a poporului care, în imaginea care-i stăruie în minte pe seama altui popor, adaugă unele nuanțe subiective, specifice, nuanțelor comune preluate din imaginea făurită de alte popoare asupra celui luat ca subiect.

Un capitol extrem de important al imagologiei îl constituie *auto-imaginile*, adică *imaginile pe care le au în minte popoarele despre ele-însele*. Despre acest fel de imagini s-a ocupat, acum mai bine de o sută de ani, savantul american Oliver Wendell Holmes și, la începutul secolului nostru, marele elenist și filosof spaniol Miguel de Unamuno, în lucrarea lui celebră intitulată *Entorno al Casticismo* (Pe marginea spiritului castilian). În speță, auto-imaginea poate fi de mai multe feluri, la diferite nivele. Este mai întîi imaginea instinctivă, arhetipală, pe care un popor o are, intuitiv, despre el însuși. O asemenea imagine se oglindește, de pildă, în proverbul românesc: *„Românului îi este greu pînă se apucă de lucru; că de lăsat, îndată se lasă"*. O a doua auto-imagine este aceea preluată de la străini. În sfîrșit, o a treia este *imaginea pe care un popor dorește să și-o poată făuri pe seama lui însuși*. O asemenea *auto-imagine ideală* este, uneori, preluată de științele educației și folosită pe scară largă pentru orientarea strădaniilor de perfecționare educativă către o asemenea auto-imagine. Pe un asemenea proces psihologic-educativ s-a constituit, de pildă, sistemul educativ britanic, care urmărește, stăruitor, realizarea la toate nivelele sociale, a tipului social de *gentleman*.

Unitatea Italiei, așa cum și-a imaginat-o un caricaturist din Peninsulă. În stînga, Napoleon III se străduie să rețină pe dușmanii procesului de unificare; el a „pescuit" deja doi pești: Nisa și Savoia. În dreapta, Garibaldi „pescuiește" Sicilia, iar Cavour are deja în coș Milano, Como și Modena. Au rămas în apă „leul" venețian și „cheile" pontificale

Pentru a glorifica expansiunea imperiului japonez, se foloseau și astfel de stampe; cea din imagine înfățișează un moment din războiul chino-japonez, din 1895

Răsturnări de imagini

Imaginile etnice se pot ramifica pe varietăți etnice locale. De pildă, ce imagine au moldovenii despre olteni, oltenii despre ardeleni, provensalii despre normanzi, auvergnații despre gasconi, scoțienii despre englezi, germanii despre austrieci etc. Există și *imagini profesionale*. De pildă, ce părere au preoții despre călugări, țăranii despre boieri, ofițerii despre oamenii politici etc.

Un capitol deosebit se ocupă de imaginile făurite pe seama personalităților istorice fundamentale sau pe seama ideologiilor, instituțiilor, confesiunilor etc. În prima formulă, marele critic german Friedrich Gundolf a consacrat, acum 60 ani, o lucrare imaginii lui Cezar în memoria diferitelor popoare europene și asiatice. Același lucru se poate face pe seama lui Alexandru cel Mare, a lui Carol cel Mare, a lui Napoleon, a lui Lenin etc. Tot astfel se poate elabora o lucrare în care să se consemneze imaginile pe care le au despre comunism, liberalism, capitalism, instituția parlamentară, confesiunea romano-catolică etc. diferitele popoare ale lumii.

De altfel, toți marii scriitori ai Europei folosesc, frecvent, în operele lor, teme imagologice. La Shakespeare, francezii, adversari ai englezilor în războiul de 100 ani, sînt înfățișați ca superficiali, lăudăroși, nedisciplinați, desfrînați. Probabil că nu întîmplător unele personaje negative poartă nume franceze: curteanul Boyet din *Zadarnice necazuri de iubire*, penibilul Parolles din *Totul e bine cînd se sfîrșește cu bine*, Dr. Caius din *Nevestele vesele din Windsor*. Alte personaje negative poartă nume italiene: Iago, Iachimo (din *Cymbeline*). În sfîrșit, într-o scenă celebră, din *Negustătorul din Veneția*, Nerissa, camerista frumoasei Portia de la Belmont, îi detaliază stăpînei sale lista diferiților pretendenți la mîna ei; prilej pentru iscusita Portia să califice cît se poate de imagologic caracterele și temperamentele acestor pretendenți, printre care se aflau: francezi, englezi, scoțieni, italieni, germani, olandezi etc.

Opera monumentală a lui Honoré de Balzac, vestita *Condiție umană*, conține, în unele romane sau nuvele ale ei, portrete imagologice admirabil creionate. Cel mai caracteristic este acela al muzicianului german Schmucke, singurul personaj pozitiv din romanul *Le Cousin Pons* (Vărul Pons). Acest lucru este de deosebită importanță. Într-adevăr, vreme de cîteva veacuri, mai ales între 1650-1870, imaginea germanului în mentalul francez a fost aceea a unui om eminamente cinstit, lipsit de spirit, dar erudit pînă la pedanterie și totdeauna pașnic, ceea ce părea a contrazice dictonul francez *Querelle d'Allemand*. O imagine asemănătoare o găsim și în romanul filosofic *Candide*, al lui Voltaire, ca și în numeroase alte lucrări literare franceze. Războiul din 1870-1871 a reprezentat, pentru poporul francez, o adevărată răsturnare imagologică. Germanul pașnic, blînd, cinstit, harnic, s-a transformat peste noapte într-o ființă incultă, brutală, imorală.

O răsturnare imagologică similară a avut loc, între anii 1871 și 1914, în mentalul german; pe seama imaginii poporului francez, dar și pe seama autoimaginii.

Înfrînt aproape pe toate cîmpurile de luptă, silit să-și salveze ordinea socială și libertatea prin intervenția hotărîtoare a prizonierilor de război, restituiți cu generozitate de către Bismarck, pentru a-i îngădui lui Adolphe Thiers să înăbușe sinistra Comună din Paris — respingătoare strădanie a tuturor dezmoșteniților civilizației europene — poporul francez a ajuns să fie considerat, pe neașteptate, de poporul german — și chiar de marea majoritate a intelectualilor germani — ca un popor supus legii fiziologice, darwiniste, a regresului ireversibil. Neodarwiniștii imperialiști germani reținеau mai ales două caracteristici care urmau să ducă la prăbușirea poporului francez: amestecul rasial și democrația egalitară.

Vestitul plan Schlieffen, care preconiza lichidarea armatelor franceze în decurs de 40 de zile de la începerea primului război mondial, a ținut în mare măsură seama de această imagine a poporului francez strecurată în mentalul german. Imagine căreia i se opunea autoimaginea exaltatoare popularizată de asociațiile pangermaniste *(Alldeutsche Vereine)* și de unii interpreți exaltați și stîngaci ai teoriilor lui Friedrich Nietzsche, în frunte cu englezul Houston Stewart Chamberlain.

Observăm deci că politologia și știința strategică sînt în mare măsură tributare imagologiei.

Încă mai tributară pare a fi diplomația.

Într-adevăr, dacă urmărim istoria modernă și contemporană a Europei, începînd cu secolul al XVI-lea, vom constata că, în strădaniile lor, monarhii și oamenii de stat ai Europei au trebuit, în prealabil, să soluționeze o problemă fundamentală. Anume, să sconteze reacțiile probabile ale conducerii politice britanice față de măsurile politice luate de principalele puteri ale Europei.

Istoria consemnează faptul că numai acei oameni de stat europeni care s-au priceput să deslușească adevăratele linii de forță ale politicii britanice — și, uneori, să ajungă să influențeze aceste linii de forță, din afară sau chiar din lăuntru — și-au încheiat cariera cu succes.

Astfel au fost, de pildă, regele Henric al IV-lea al Franței, cardinalii de Richelieu și Mazarin, țarul Rusiei Petru cel Mare , regele Prusiei Friedrich al II-lea, Otto von Bismarck (*Magazin istoric*, nr. 8-10/1991), contele de Cavour (*Magazin istoric*, nr. 9/1972), Gustav Stresemann (*Magazin istoric*, nr. 12/1985)

(Continuare în p. 88)

Dicţionar istoric

LITUANIA

Între cele trei ţări baltice, Lituania (65 200 km², 3 641 000 locuitori, în 1987) se detaşează net prin bogata sa istorie medievală şi evoluţia ei teritorială în acea epocă[1]. În perioada lui de maximă expansiune, marele principat, cu capitala, începînd din 1323, la Vilno (Vilnius) se învecina cu Ordinul teutonic, regatul Poloniei, Moldova, Marea Neagră, Hanatul Crimeii şi marele cnezat al Moscovei, adică îngloba teritoriul actual (în întregime sau parţial) al Lituaniei, Bielorusiei, Ucrainei, Rusiei. Astăzi, Lituania independentă este mărginită de Letonia (la nord), Belarus (la est), Polonia şi Rusia (la sud), Marea Baltică (la vest).

Pînă în veacul XIII trecutul Lituaniei nu este clar, obscuritatea ce-i învăluie originile nedisipîndu-se total nici măcar atunci, în acel secol. Cronologia lungii serii de războaie în care a fost angajată rămîne în continuare incertă, iar frontierele principatului — mobile, din cauza ocupării şi pierderii repetate a aceloraşi teritorii. Inevitabil, atribuind unui prinţ sau altuia aceste cuceriri, istoricii comit erori. Totuşi, să încercăm să stabilim cîteva repere ale evoluţiei istorice a lituanienilor.

Înainte de a se grupa în jurul mai multor căpetenii, apoi numai al uneia, lituanienii trăiau în pădurile şi pe terenurile lor mlăştinoase. Aveau o organizare extrem de simplă, fără legi scrise, şi întreţineau relaţii de negoţ cu vecinii lor slavi şi suedezi. Nu se uneau decît atunci cînd porneau campanii împotriva ruşilor, în ale căror teritorii au efectuat multe incursiuni. Nu întîmplător, prima lor menţionare scrisă se păstrează în *Povest vremennîh let,* cunoscută şi sub denumirea de *Cronica lui Nestor,* călugărul rus din Kiev (1056-1114), ce relatează victoria repurtată asupra lituanienilor în anul 1040 sau 1045 de către marele cneaz de Kiev, Iaroslav cel Înţelept.

Aceste expediţii, dar mai ales nevoia de a-şi apăra în faţa germanilor independenţa şi religia, i-au regrupat pe lituanieni, la începutul veacului XIII. De altfel, situarea geografică a Lituaniei explică parţial traseul istoriei ei. Aşezată ca între dinţii unui cleşte, între slavi şi germani, neputînd să se sprijine pe frontiere naturale, plasată la convergenţa civilizaţiilor orientală şi occidentală, a creştinismului grec şi a bisericii romane, Lituania a avut o singură şansă: temeritatea şi geniul unor prinţi ai săi, pe fundalul slăbiciunii vecinilor, ei înşişi aflaţi în perioada de organizare politică, deci incapabili de cuceriri durabile. Aşa încît, în ciuda circumstanţelor, ţara nu numai că a supravieţuit, dar s-a şi extins ca teritoriu, ajungînd, la un moment dat, pînă la Marea Neagră.

În condiţiile în care letonii fuseseră supuşi de cavalerii gladiferi din anul 1225, iar prusienii de către teutoni la sfîrşitul sec. XIII, Ringold, considerat a fi primul mare prinţ lituanian, a înregistrat mai multe victorii, pe de o parte, asupra ruşilor, slăbiţi în urma invaziilor mongole, reuşind să-şi extindă stăpînirea pînă la Poloţk, Vitebsk şi Smolensk, pe de alta, asupra cavalerilor gladiferi, în anul 1236, în bătălia de la Şiauliai.

Lui Ringold i-a succedat fiul său, Mindvog (Mindaugas), aparţinînd şi el aceleiaşi familii de mari prinţi lituanieni *(kunigas).* În anul 1250, el a reuşit să unifice diversele triburi lituaniene, să le convertească la creştinism, pentru a cîştiga alianţa Ordinului teuton, apoi s-a încoronat rege, în 1253, cu acordul papei Inocenţiu IV. În această calitate, Mindvog şi-a extins stăpînirile în teritoriile cnejilor ruşi, a luptat cu tătarii, iar în anul 1261 i-a învins răsunător pe cavalerii Ordinului teutonic şi livonian lîngă lacul Durbe, ulterior abjurînd şi revenind la păgînism. Asasinat în 1263, printr-un complot al aristocraţiei lituaniene, înainte de a-şi încheia opera de unificare a statului, marele cneaz a lăsat Lituania însîngerată de lupta purtată de fiul său Vaişvilkas împotriva asasinilor. Ţara a cunoscut vreme de 50 ani o anarhie totală.

Sub domnia marelui cneaz Gedimin (1316-1341), veritabilul fondator al puterii lituaniene, ţara a devenit, prin diplomaţia abilă a suveranului şi politica sa matrimonială, una dintre cele mai puternice ale Europei orientale. Autoritatea lui Gedimin, în urma unor înfruntări purtate alături de polonezi, aliaţii săi, cu ru-

[1] Precizăm — ca şi în numerele 2, 3/1992, unde am prezentat repere din evoluţia istorică a Estoniei şi Letoniei — că, după eliberarea lor de sub dominaţia sovietică, istoricii celor trei ţări baltice îşi vor elabora probabil propria istorie, o vor supune unor analize noi şi complete, beneficiind de revelaţii documentare la care noi nu am avut acces. Menţionăm, de asemenea, că în întocmirea acestui articol ne-am izbit de penuria surselor documentare — de altfel şi acelea contradictorii — fapt explicabil însă, tema nemaifiind prezentă pînă acum în istoriografia română.

șii, susținuți de tătari, cu teutonii, gladiferii și regele Boemiei, se întindea nu numai asupra Lituaniei propriu-zise, ci și a nord-vestului Ucrainei, pînă la Kiev și Marea Neagră, asupra Bielorusiei, pînă la Nipru.

În acel moment, Lituania s-a aflat la apogeul întinderii sale teritoriale, fiind probabil privită de Occident ca o pavăză în calea mongolilor. Gedimin, conștient că țara nu putea rămîne izolată, a stabilit relații cu diferite popoare ale Europei, a suferit puternice influențe ruse, ortodoxe, a atras meșteri străini și a purtat negocieri cu orașele hanseatice. Papa putea spera — în aceste condiții — la momentul cînd Lituania avea să se convertească și, într-adevăr, Gedimin a făcut apel la papa Ioan XXII, promițînd să se boteze (1323). Dar el s-a izbit de o atît de mare rezistență a lituanienilor păgîni și a supușilor ortodocși, încît nu și-a putut respecta promisiunea. La moartea lui Gedimin, Lituania, puternică, cu orașe și fortărețe numeroase, cu structuri sociale solide, a fost împărțită între cei șapte fii ai săi, premisă a unor noi dezordini și tulburări.

Urmașul său, Olgierd sau Algirdas (1345-1377), a acaparat puterea detronîndu-l pe fratele său mai mare, Iavnut, și cîrmuind împreună cu un alt frate, mai mic, Kestutis. Domnia lui Olgierd a abundat în războaie. Atît contra teutonilor, care l-au învins, avansînd pînă la Vilno, cît și contra polonilor, tătarilor și cnejilor Moscovei. Împotriva acestora din urmă a luptat împreună cu vărul său, cneazul de Tver; ei nu au reușit însă să cucerească Moscova, deși s-au apropiat de trei ori de oraș. După ce, în 1361, a pus stăpînire pe Kiev, apoi pe Podolia și a ajuns în Crimeea, Lituania se întindea de la Marea Baltică la Marea Neagră, de la Bug la izvoarele Donețului. Dar urcarea pe tronul Moscovei a cneazului Dmitri Donskoi, ca și luptele dinastice ce au urmat morții lui Olgierd au încetinit progresele teritoriale ale Lituaniei.

Cuprinsă între o mare și alta, Lituaniei, o adevărată federație de popoare, îi lipseau coerența statală, organizarea, unitatea națională, politică și religioasă. Centrul și nordul erau păgîne, vestul catolic, „importat" din Polonia, estul și sudul ortodox. Pe de altă parte, deși în familia lui Gedimin puterea se transmitea ereditar, toți marii prinți proveniți din acest trunchi și-o disputau neîncetat. Fondat exclusiv pe cuceriri, statul nu putea dura decît adoptînd instituțiile vecinilor, mai civilizați, ruși sau polonі. Încă din vremea lui Gedimin, lituanienii adoptă, pentru raporturile lor cu statele vecine, limba rușilor, ea rămînînd, pînă în veacul XVI, limba oficială a cancelariei. Toate ambițiile lituaniene erau de fapt întoarse către est, către Novgorod, Tver, Moscova. Părea că Vilno fusese destinat a deveni un fel de metropolă a Rusiei occidentale, opusă unei Rusii orientale, formate în jurul Moscovei.

Dacă sub domnia lui Olgierd Biserica ortodoxă a făcut numeroși adepți, marele prinț încurajînd influențele rusești, care, treptat, au absorbit elementul lituanian, fiul său Jagellon (1377-1381; 1382-1401) s-a căsătorit în 1386 cu Hedwiga d'Anjou,

Repere româno-lituaniene

În anul 1574, trecea prin Moldova și Țara Românească, în solie către Istanbul, polonezul Maciej Stryjkowski de Osostowicz; un an mai tîrziu, la reîntoarcere, urma același drum, peripețiile călătoriei descriindu-le într-o *Cronică acum întîi dată la lumină a Poloniei, Litvaniei, Samogiției și a toată Rusia Kieveană, Moscovită, a Sieverului, Voliniei, Podoliei, Podgoriei, Poloniei etc., precum și a diferite întîmplări războinice și casnice...* lucrare apărută în 1582, la Königsberg.

Între multele informații referitoare la cele două principate române pe care le străbătuse — unele preluate de la alți istorici sau călători, altele socotite fanteziste de către istorici — se afla și următoarea observație, de o surprinzătoare intuiție: „Litvanii obișnuiesc să serbeze amintirea morților, a părinților, mamelor și rudelor lor, de obicei în luna octombrie, sau, cîteodată, la fiecare sărbătoare, cîntînd bocete pe morminte, și plîngînd, mai ales femeile care înșiră vitejiile, virtuțile, însușirile de gospodari ale bărbaților lor. *Acest obicei se păstrează nu numai la aceștia, dar și în Moldova, în Țara Românească și în Bulgaria, precum singur am văzut în cîteva orășele, la Buzău, la Rusciuc, la Giurgiu pe Dunăre și la București, orașul de scaun al domnului muntenesc, unde, pe lîngă acelea, aprind lumînări și cădelnițează cu tămîie pe morminte [s.n.]*".

Maciej Stryjkowski făcea o descoperire care va lăsa să curgă multă cerneală în secolul istoriografiei romantice — aceea a similitudinilor între anumite aspecte ale istoriei geto-dacilor și a unor vechi populații de pe teritoriul Poloniei și Lituaniei (*Magazin istoric*, nr. 7/1980). Îndeosebi între datinile și limba lituanienilor și acelea ale geto-dacilor s-au făcut numeroase asocieri, ambele fiind considerate realizări ale unor populații aparținînd unui trunchi comun străvechi, ori înrudite. Între argumentele semnificative era și acela că atît la români cît și la lituanieni s-a păstrat una din cele mai originale expresii poetico-artistice — *doina*.

Destine și interese comune

Afinitatea sufletească reprezenta, desigur, unul din motivele relațiilor statornicite între cele două popoare (prin conducătorii lor) încă din zorii intrării lor în viața politică europeană. Evident însă că, în conturarea acestor relații, rolul esențial l-au avut interesele și evoluția istorică a celor două popoare.

Începutul relațiilor româno-lituaniene se plasează la finele veacului XIV, fiind favorizate de faptul că în anul 1387, rege al Poloniei devenea Jogailo, cneazul (din 1377) Lituaniei, sub numele

moștenitoarea tronului Poloniei, fiica lui Ludovic, rege al Ungariei și al Poloniei, punînd astfel capăt acestor tendințe. Suveranul s-a convertit la catolicism, a adoptat numele de Wladyslaw, devenind el însuși rege al Poloniei și întemeind — el, un lituanian — dinastia Jagellonilor, ce va domni asupra Lituaniei, Poloniei, Boemiei și Ungariei.

Nici căsătoria din 1386, nici convertirea lituanienilor botezați oficial nu au însemnat însă dispariția lituanienilor ca etnie distinctă. Deși unită cu Polonia peste 400 de ani (pînă în 1795), Lituania și-a păstrat multă vreme administrația proprie. Această orientare a rezistat și după ce Jagellon, obligat să aleagă între cele două coroane ale sale, a lăsat Lituania vărului său Wytautas (Witold), în timpul căruia lituanienii au luat parte, alături de polonezi, la marea campanie împotriva Ordinului teuton, încheiată cu victoria de la Grünwald (1410). După cum se știe, o perioadă, Witold a întreținut bune raporturi cu Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, care între anii 1418 și 1421, a avut ca soție pe Ryngalla, sora lui Witold.

Pe de altă parte, eșecurile lui Witold în campaniile orientale și în special înfrîngerea sa de către tătari i-au barat expansiunea în teritoriile ruse. Catolicismul, odinioară detestat de lituanieni și asociat de ei cu religia inamicului lor ereditar, a căpătat o mare influență la Curte, amenințînd puternic ortodoxia.

După moartea sa, în 1430, și după un scurt război civil, ce l-a adus la tron pe prințul catolic Sigismund, destinele Lituaniei s-au împletit strîns cu cele ale Poloniei, țara avînd cînd același suveran, cînd unul al ei, dar oricum descendent al lui Jagellon. Această situație indecisă a durat pînă în a doua jumătate a sec. XVI, cînd Uniunea de la Lublin, de 1 iulie 1569, avea să marcheze unirea definitivă a principatului cu Polonia, cele două state avînd ulterior o soartă comună. Era o uniune impusă și de primejdia pe care o reprezentau cnejii moscoviți.

Dar în ce consta Uniunea de la Lublin? Nobilimea a convenit ca cele două coroane să fie reunite pe același cap, să existe o singură Dietă, un singur Senat, cu sediul la Varșovia, devenită astfel un soi de capitală mixtă și înlocuind deopotrivă Cracovia și Vilno. Polonia și Lituania își păstrau fiecare marii săi demnitari, cancelarul, vicecancelarul, mareșalii, hatmanii, armatele și legile proprii. Era evident însă că, în ciuda tuturor precauțiunilor luate de Lituania pentru a-și păstra autonomia, Uniunea de la Lublin a reprezentat în realitate începutul unei epoci de accentuare a dependenței față de Polonia. Mai mult sau mai puțin completă, „polonizarea" Lituaniei era inevitabilă și ea avea să dea naștere unui soi de patriotism lituaniano-polonez. De altfel, încă în timpul ultimilor mari cneji, Curtea de la Vilno era în întregime poloneză, marea nobilime trecuse la catolicism, deși poporul rămăsese ortodox. Această dualitate religioasă a făcut permanent precară unirea politică fondată la Lublin, situație de care au profitat cnejii Moscovei, chemați uneori în ajutor de ortodocșii oprimați. Or, Moscova nu putea să nu pro-

În p. 59: *timbru emis de Lituania independentă, în anul 1920*

Tablou de Jan Matejko (1838-1893), înfățișînd bătălia de la Grünwald (1410), unde marele prinț Wytautas și vărul său Ludovic II Jagellon, regele Poloniei, i-au înfrînt pe teutoni

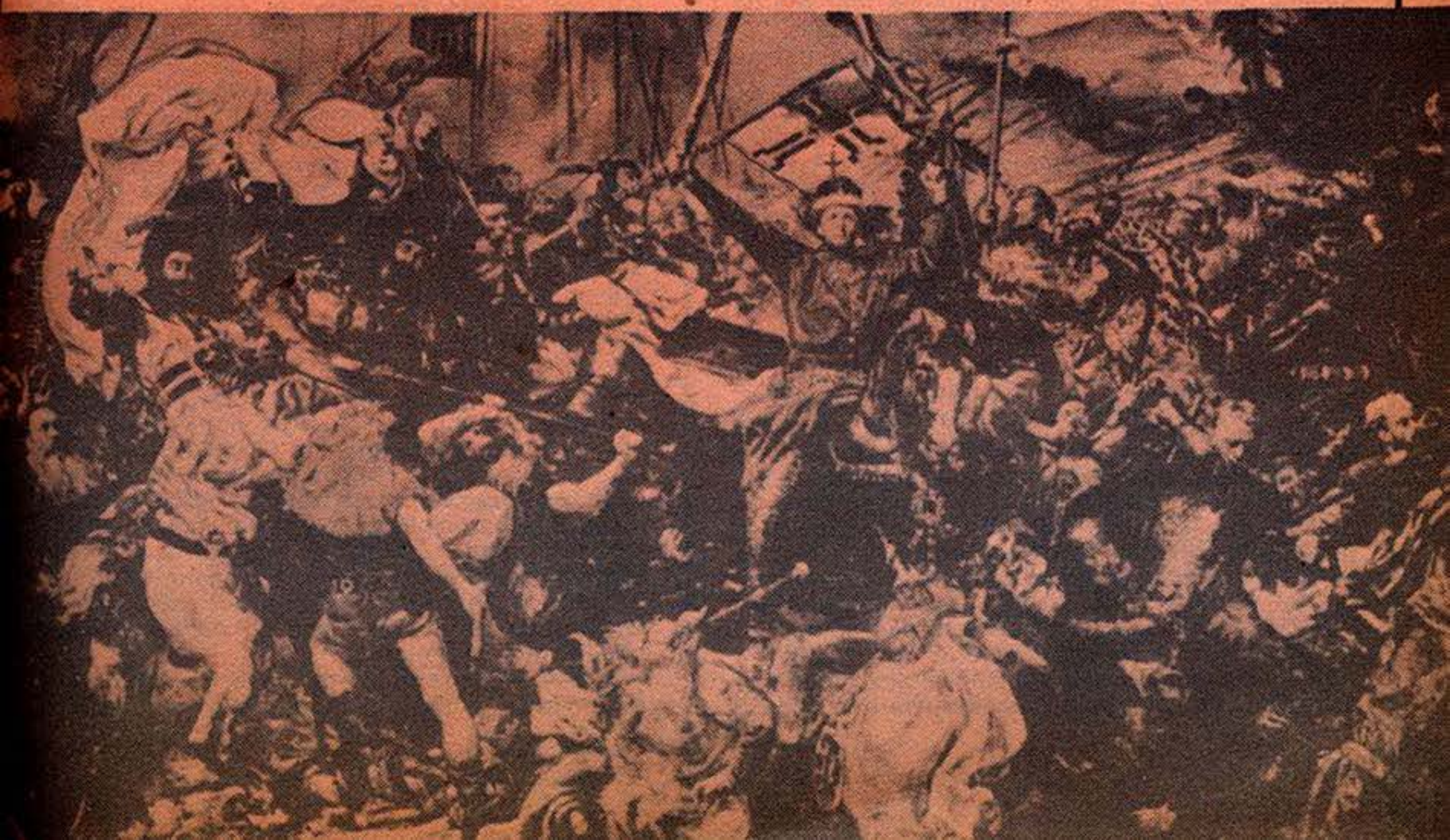

fite de ocazie pentru dezmembrarea marelui principat și extinderea propriei dominații.

În anul 1654, țarul Aleksei Mihailovici, al doilea din dinastia Romanov, a cucerit succesiv Poloțkul, Vitebskul, Smolenskul, Moghilevul, iar în anul următor, Grodno, Kovno (Kaunas), Vilno. Întreaga Lituanie se afla în puterea moscoviților, țarul putînd chiar spera să fie proclamat mare cneaz de către magnații polono-lituanieni. Mulți dintre ei, mai ales aceia din provinciile orientale, preferau dominația rusească autorității uneori atît de lejere a regelui de la Varșovia. Dar după anul 1660, polonezii au recucerit cea mai mare parte a teritoriilor anterior pierdute, așa încît, la armistițiul ruso-polon încheiat la Andrusovo, în ianuarie 1667, țarul nu a mai putut păstra decît Smolenskul și Kievul.

În secolul XVIII, statul dualist polono-lituanian a fost supus celor trei împărțiri succesive (1772, 1792 și 1795), Lituania „căzînd" la Rusia, în cea mai mare parte, iar regiunile Memel (Klaipeda) și Gumbinnen la Prusia. Regimul țarist a zdrobit prin forță orice element non-rusesc din Lituania. De aceea, la 28 iunie 1812, cînd Marea armată a lui Napoleon a ocupat Vilno (schimbînd această denumire rusească în

Martie 1920, pe malul Berezinei. Fotografie „de familie": generali polonezi pozează alături de militarii din misiunile franceză și engleză

de Vladislav Jagiello, rege căruia, în anul următor, domnitorul Moldovei Petru I Mușatinul i-a prestat omagiul de vasalitate. Din 1387 și pînă în 1401, Polonia și Lituania au alcătuit o uniune dinastică, marcată însă de necontenite tendințe de desprindere a Lituaniei, conduse de Vytautas, fiul lui Kestutis, care avea să și fie recunoscut, în cele din urmă (1401), ca mare cneaz al Lituaniei.

În 1411, Vytautas (sau Witold, cum a intrat îndeobște în istoriografia noastră), în urma victoriilor dobîndite împotriva Hoardei de Aur, a ajuns vecin cu Moldova. Mai mult chiar, în același an, legăturile dintre cele două țări au devenit și mai strînse, prin căsătoria lui Alexandru cel Bun cu sora lui Witold, cneaghina Ringalla (sau Ringaila, cum i s-a mai spus la noi). Nici acest eveniment însă nu a dus la eliminarea tuturor asperităților dintre cei doi capi de state, stare provocată și de atitudinea diferită pe care Alexandru (apropiat lui Vladislav Jagiello) și Witold (opunîndu-se hegemoniei polone) le aveau față de regatul suzeran.

Cele două state s-au aflat însă în aceeași tabără în două momente de importanță deosebită pentru existența țărilor din zonă — înfruntările cu teutonii din 1410, de la Grünwald (Tannenberg) și aceea din 1422, de la Marienburg, în care moldovenii și lituanienii, ca aliați ai polonezilor, au avut o contribuție decisivă la obținerea victoriei și îndepărtarea primejdiei reprezentate de Ordinul cavalerilor teutoni *(Magazin istoric*, nr. 1/1982).

În 1421, alianța matrimonială moldo-lituaniană s-a destrămat, Ringaila înapoindu-se în Lituania. De la ea sau de la o altă Ringaila a rămas o amintire și în toponimia moldoveană — satul Ringhilești, din județul Botoșani.

Dacă relațiile lui Alexandru cel Bun cu Witold au fost adesea încordate, în timpul urmașului acestuia din urmă — Svitrigaila (sau Swidrigaillo, cum este îndeobște cunoscut) —, ele au fost foarte bune, ambele țări, împreună cu Ungaria, fiind interesate să acționeze împreună împotriva tendințelor hegemoniste ale lui Vladislav Jagiello. Alexandru, nemulțumit de faptul că regele Poloniei și-a reinstaurat autoritatea asupra Pocuției (provincia fusese cedată Moldovei, ca urmare a neachitării împrumutului făcut de Jagiello încă din timpul domniei lui Petru I Mușatinul) a susținut pretențiile lui Swidrigaillo la tronul polon. Totodată, a refuzat să persecute husitismul; dimpotrivă, a acordat tot sprijinul refugiaților husiți și, în cele din urmă, a intrat cu armata în Pocuția, înaintînd pînă la Lvov. Sub presiunea acestor evenimente, au început tratative între beligeranți, ajungîndu-se la un armistițiu (26 august 1431), nu însă și la pace, căci Swidrigaillo, aliatul moldovenilor, a refuzat să poarte tratative separate cu Polonia, fără participarea delegaților moldoveni și ai Ordinului teuton. Moartea succesivă a ambilor aliați (Alexandru cel Bun — 1 ianuarie 1432, Swidrigaillo — 2 februarie 1432) a pus capăt unei înțelegeri ce se anunța deosebit de primejdioasă pentru regatul Poloniei.

Bunele relații moldo-lituaniene au continuat și în perioada care a urmat, ajungîndu-se la încheie-

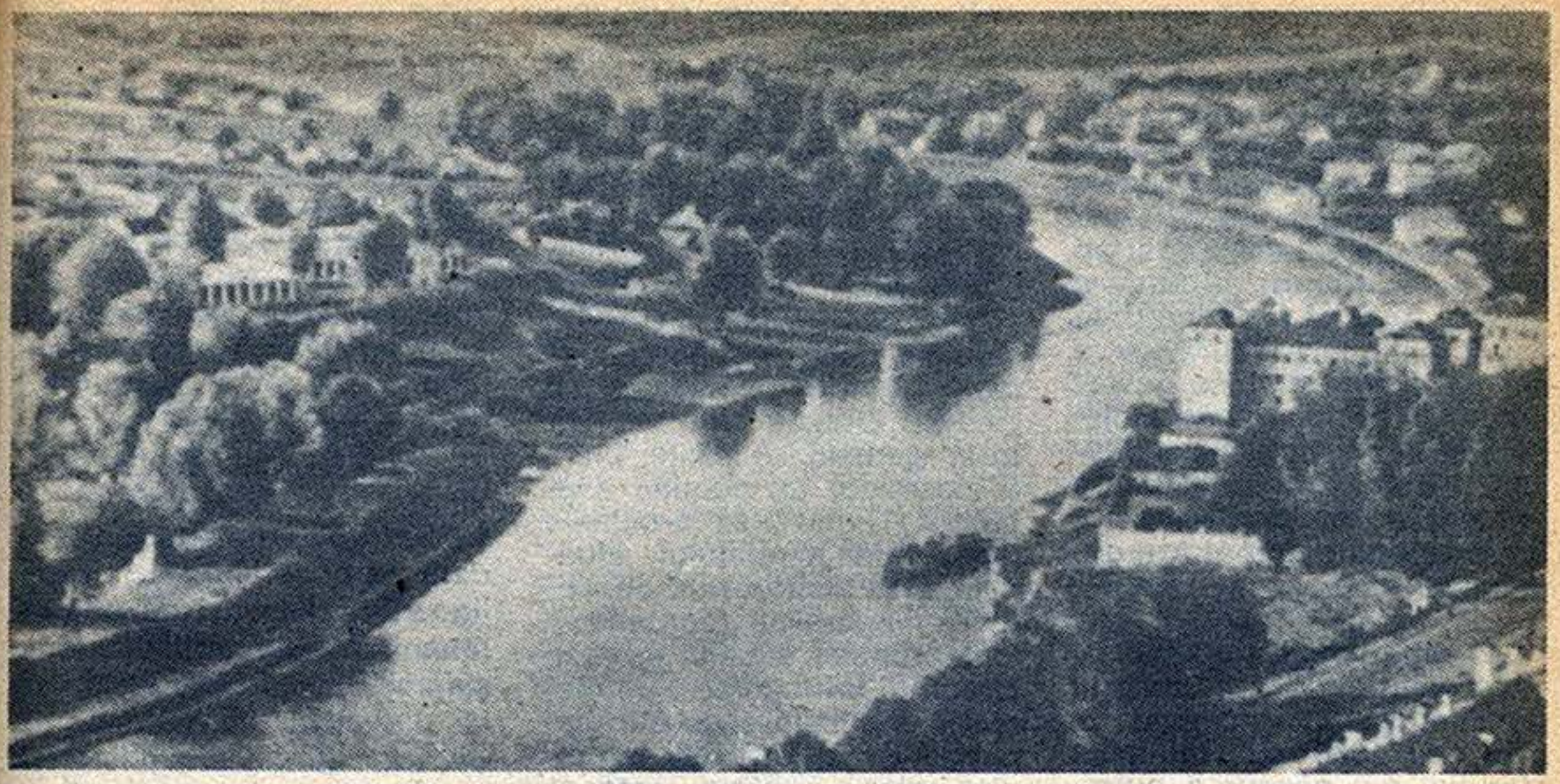

Rîul Vilia, la gurile căruia este situată capitala Lituaniei, Vilnius

Wilna), lituanienii au nutrit speranţa recuceririi independenţei, în ipoteza înfrîngerii ruşilor. Napoleon a făcut din oraş (100 000 locuitori) una dintre cele mai importante baze ale campaniei sale. Curînd însă a survenit retragerea francezilor, iar speranţele lituanienilor au rămas neîmplinite.

În urma răscoalei antiţariste care a avut loc în Polonia, în 1830, la care au luat parte şi reprezentanţi ai unor clase de vîrf lituaniene, numele Lituania a fost înlocuit, printr-un ucaz dat de ţar în 1840, cu acela, extrem de echivoc „Provinciile de nord-vest", în ţară instituindu-se o violentă persecuţie religioasă. Rusificarea a avut ca etape principale transferul universităţii de la Vilno la Kiev, în 1832, reprimarea sîngeroasă, sub domnia ţarului Nicolae I, a celor mai mici tentative de revoltă, exilul şi confiscarea bunurilor marilor proprietari.

rea primelor tratate solemne dintre cele două state. Începutul l-a făcut Ilie Vodă, la Suceava (6 februarie 1442), semnînd un tratat, confirmat în acelaşi an, la 8 iulie, în Lituania de marele cneaz Kazimieras (Cazimir). Părţile îşi promiteau sprijin reciproc, ori de cîte ori erau ameninţate. Trei ani mai tîrziu, la 25 iunie 1445, Ştefan II a încheiat la Iaşi un tratat asemănător.

În 1447, asemenea lui Vladislav Jagiello, Kazimieras a devenit rege al Poloniei sub numele de Cazimir IV, continuînd însă să îndeplinească, în cadrul unei noi uniuni polono-lituaniene, şi atribuţiile de mare cneaz al Lituaniei. În această ţară se şi află în anul 1476, cînd a primit solia lui Ştefan cel Mare, care-i cerea ajutorul în faţa iminentei campanii otomane din vara acelui an. Cazimir a preferat însă să-şi rezolve problemele la hotarul nord-estic, refuzul său de a trimite ajutorul solicitat de Ştefan fiind unul din motivele care au contribuit la înfrîngerea de la Războieni (Valea Albă) a oastei Moldovei (26 iulie 1476).

„Pace şi prietenie, aşa cum au avut strămoşii"

Între cele două ţări s-au schimbat numeroase solii, cu propuneri dintre cele mai prieteneşti, dar, din păcate, cu prea puţin efect. Astfel, la 27 octombrie 1493, noul mare cneaz lituan, Alexandru, primind solia lui Ştefan cel Mare, care-i propunea colaborarea împotriva „păgînătăţii", dădea un răspuns evaziv, în sensul că se va gîndi să facă în aşa fel „ca să nu fie asuprită creştinătatea din partea păgînilor". Deşi, un an mai tîrziu, o solie lituaniană sosită în Moldova îl asigura pe Ştefan de dorinţa marelui cneaz de a statornici între cele două ţări „pace şi prietenie, aşa cum au avut strămoşii", evenimentele au făcut ca cele două ţări să nu acţioneze în bloc, atît Moldova cît şi Lituania confruntîndu-se în mod separat cu proprii lor inamici: Moldova cu otomanii (dar şi cu Polonia lui Ioan Albert), Lituania cu Ordinul teuton (dar şi cu cneazul Moscovei). Cu toate dificultăţile prin care trecea Moldova, Ştefan cel Mare a acceptat să medieze între Lituania şi cnezatul Moscovei: mai întîi, în 1498, solii săi îl îndemnau pe cneazul Moscovei (care era cuscru cu Ştefan) să păstreze pacea cu marele cneaz al Lituaniei şi să colaboreze cu principii creştini la lupta antiotomană. Un an mai tîrziu, ca răspuns la solia cneazului lituan Alexandru în Moldova, Ştefan îi comunica acestuia că intervenţia pe lîngă cneazul Moscovei nu a dat roade, deoarece acesta îi aducea diverse acuzaţii cneazului Lituaniei. Ştefan cerea totodată cneazului lituan restituirea boierilor pribegi moldoveni şi îl anunţa despre trimiterea unei noi solii la Moscova şi a unei alte solii la Mengli Ghiray, hanul tătarilor din Crimeea, în acelaşi scop de mediere a înţelegerii cu Lituania.

În 1501, pentru a treia oară, un mare cneaz al Lituaniei a devenit rege al Poloniei. Felicitîndu-l pe Alexandru, pentru alegere, Ştefan cel Mare îl asigura că-i va păstra vechea prietenie, anunţîn-

După cea de-a doua răscoală de eliberare națională poloneză din 1863, guvernatorul Muraviov, poreclit „Spînzurătorul", a declanșat o veritabilă operație de exterminare a lituanienilor: 180 au fost executați, 9 000 deportați în Siberia. Pentru 40 ani s-a interzis tipărirea de cărți în limba națională. Muraviov a aplicat asiduu politica guvernului său de încurajare a disputelor dintre polonezi și lituanieni, cu scopul de a sparge unitatea de rezistență a celor două popoare împotriva dominației ruse.

Grație limbii, tradițiilor și religiei lor, lituanienii au supraviețuit. Începînd de prin anii 1880, sub influența clerului, s-a născut o puternică mișcare națională lituaniană de esență țărănească. În 1905, încurajați de înfrîngerea Rusiei în războiul cu Japonia, lituanienii au cerut autonomia și au obținut învățămînt în limba națională.

La 7 august 1915, trupele germane au intrat în Kovno (Kaunas), ocupîndu-l, germanii încurajînd aici mișcarea națională. În februarie 1916, mai mulți fruntași politici lituanieni au ținut la Berlin o conferință, în ideea eliberării țării lor. După revoluția rusă din februarie 1917, la Vilno s-a întrunit un comitet, cu scopul de a organiza o Dietă care să declare ruperea oricărei legături cu Rusia și să plaseze Lituania sub protectorat german. Această Dietă a însărcinat un comitet executiv, „Tariba", să proclame independența statului lituanian și să elaboreze o constituție monarhică (coroana a fost propusă ducelui german Uvach). Înfrîngerea Germaniei a năruit însă aceste planuri. A urmat o raliere la opinia omului politic Antanas Smetona, care preconiza formarea unei republici lituaniene independente. Ea a fost proclamată în noiembrie 1918. Deși nu era menționată în Tratatul de la Versailles, ea a fost recunoscută, *de facto*, de o serie de puteri, între care Anglia, în septembrie 1919, Franța, în mai 1920, și U.R.S.S. în același an, 1920.

Dacă frontierele noului stat aveau să fie ușor stabilite atît cu Rusia sovietică (prin tratatul de la Riga, din 18 martie 1921), cît și cu Letonia (tot în martie 1921), cu Polonia au apărut neînțelegeri. Inspirată de Germania, „Tariba" (comitetul executiv) a pretins ca țara să încorporeze regiunile Suwalki, Grodno, Bialystok și Vilno. Dar la 9 octombrie 1920, trupele polone, comandate de generalul Lucjan Zeligowski, el însuși de origine lituaniană, din ordinul mareșalului Joseph Pilsudski, un alt lituanian de obîrșie, au cucerit Vilno, capitala istorică a Lituaniei, oraș fondat în sec. X, ce va rămîne polonez pînă în anul 1939. În toți acești aproape 20 ani, capitala Lituaniei independente a fost orașul Kovno (Kaunas), înălțat în veacul XIII și îndelung disputat între teutoni și lituanieni.

---

du-l despre trimiterea unei noi solii la Moscova, dar cerîndu-i încă o dată să nu adăpostească pe boierii pribegi, ostili domniei — semn că suveranul vecin se abătea de la principiile statornicite între cele două state.

În deceniile următoare, Lituania — tot mai insistent confruntată cu presiunile externe teutone, moscovite ș.a. — a sfîrșit prin încheierea Uniunii de la Lublin (28 iunie 1569), în urma căreia a fost alipită regatului polon. În felul acesta, au încetat relațiile medievale directe moldo-lituaniene.

Ele au renăscut însă în epoca contemporană, îndată după reapariția statului lituanian pe eșichierul politic european. În perioada interbelică, România și Lituania s-au găsit deseori în ipostaze politice asemănătoare, fapt ce a determinat situarea lor pe poziții identice. Astfel, la 9 februarie 1929, ambele state s-au numărat printre semnatarele Protocolului de la Moscova pentru punerea în vigoare cu anticipație a Tratatului multilateral pentru renunțarea la război ca instrument de politică națională (Pactul Briand-Kellog), ambele — ca și Estonia, Letonia, Polonia — fiind interesate în statornicirea unor relații pașnice cu puternicul vecin de la răsărit, Uniunea Sovietică.

Și interesele economice situau cele două state în aceeași tabără, fapt exprimat de intrarea amîndurora în Blocul statelor agrare, constituit la Varșovia (28-30 august 1930) în vederea căutării unor soluții pentru ieșirea din marea criză economică ce afecta profund țările agrare ale Europei: România, Iugoslavia, Cehoslovacia, Ungaria, Bulgaria, Estonia, Letonia și Lituania.

În primăvara următoare, la Berlin, s-a încheiat primul acord comercial dintre cele două țări, potrivit căruia resortisanții și întreprinderile cu personalitate juridică aparținînd unuia din cele două state, dar funcționînd pe teritoriul celeilalte, beneficiau de tratamentul națiunii celei mai favorizate.

Și tot împreună s-au găsit Lituania și România și în grelele împrejurări ale anului 1939, cînd, conform Protocolului secret al Pactului Ribbentrop-Molotov, ambele au fost incluse pe lista tranzacțiilor comunisto-naziste. Urmările se cunosc. Lituania a fost încorporată în Uniunea Sovietică; de asemenea, teritoriul dintre Prut și Nistru, precum și nordul Bucovinei împreună cu ținutul Herței au fost smulse României prin ultimatumul din iunie 1940 și încorporate teritoriului sovietic. Fără îndoială, destinul, în multe privințe asemănător, al celor două state, a reverberat prin vremuri. De aceea, nu este întîmplător faptul că atunci cînd mișcările de redeșteptare națională ale românilor dintre Prut și Nistru și ale lituanienilor au căpătat o extensie tot mai pronunțată, eforturile basarabenilor de a obține grafia latină au găsit înțelegere și sprijin la Vilnius: primul ziar cu litere latine din Moldova, *Glasul*, a fost tipărit cu sprijinul lituanienilor. Și nu este o întîmplare că Lituania a recunoscut independența Republicii Moldova după proclamarea acesteia la 27 august 1991.

Recunoașterea statului independent Lituania de către România, survenită în august 1991, reprezintă, așadar, o consecință firească a vechilor legături statornicite de veacuri între cele două state. ■

Gheorghe DAVID

Anii 1920-1923 au înregistrat o elasticitate a granițelor Lituaniei independente. După o nouă ofensivă poloneză, frontiera polono-lituaniană a fost definitiv fixată de către conferința ambasadorilor, din martie 1923, care a condamnat acțiunile militare poloneze, dar a lăsat orașul Vilno Poloniei. Lituanienii au primit în schimb teritoriul Memel (Klaipeda), fondat în 1252 de cavalerii teutoni, administrat de Franța între anii 1920-1923 și cucerit de trupele lituaniene în ianuarie 1923[1].

În ciuda existenței unei constituții democratice, votate la 1 august 1922, și a unei Diete alese prin vot universal (în mai 1923 și în mai 1926), la 17 decembrie 1926, o lovitură de stat a instituit în țară un regim autoritar, al lui Augustin Voldemaras (fostul prim-ministru al primului guvern al Lituaniei independente, format la 5 noiembrie 1918), înlocuit în 1929 de Antanas Smetona (1929-1930).

În urma pactului germano-sovietic, din august 1939 (*Magazin istoric*, nr. 12/1989), Lituania a fost abandonată de Germania sferei de influență a Rusiei. Prin tratatul din octombrie același an, rușii au restituit Lituaniei orașul Vilno, pe care îl recuceriseră de la polonezi, dar au pretins cedarea de baze militare pe teritoriul lituanian. La 15 iunie 1940, Lituania a fost ocupată de armata sovietică, devenind, la 21 iulie același an, republică în cadrul U.R.S.S.. Deportării preoților și elitei catolice de către autoritățile sovietice i-a urmat exterminarea minorității evreiești de către germani, atunci cînd ei au ocupat țara între anii 1941 și 1944, încorporînd-o în Ostland (cele trei țări baltice și Bielorusia). În iulie-august 1944, Lituania a fost recucerită de la germani de armata sovietică. Ulterior, Lituania a fost reanexată la U.R.S.S., în cadrul căreia a format Republica Sovietică Socialistă Lituania, pînă în martie 1990, cînd și-a declarat independența. ■

[1] În anul 1939, Memelul a fost reanexat de Germania, iar în 1945 a trecut la U.R.S.S.

Ziua cînd 1 Aprilie a devenit 14 Aprilie

„Reforma este importantă, căci este în afară de orice discuție că atît organismul complex al statului, cît și nevoia de a stabili o legătură între nenumăratele interese economice și sociale cereau de mult, în ce privește calendarul, un sistem unitar... Desigur că altă dată, măsura ar fi întîmpinat greutăți, dovadă discuțiunile făcute de cîte ori s-a pus chestiunea. Nu se putea înova ușor într-o materie în care considerațiile de ordin tradițional și religios intră într-o măsură însemnată. Astăzi însă, cînd prevalează considerațiunile de înalt ordin social și cînd sentimentul solidarității dintre state trebuie tradus prin pași hotărîți spre realizarea unei identități cît mai întinse în viața publică a tuturor statelor, reforma calendarului e și mai legitimă în fond și mai ușor de realizat".

Astfel își informa cititorii ziarul *Universul*, apărut în ziua de 31 martie 1919, că ziua următoare avea să fie 14 aprilie și nu 1 aprilie. Nu, nu era vorba de vreo păcăleală! Pur și simplu, a doua zi urma să intre în vigoare Decretul regelui Ferdinand I, semnat la 5 martie 1919 (și publicat în *Monitorul Oficial* din ziua următoare) care introducea și la noi reforma gregoriană a calendarului.

Pentru a răspunde repetatelor întrebări ale cititorilor revistei *Magazin istoric* despre datele esențiale ale reformei gregoriene (*Magazin istoric*, nr. 12/1969) trebuie să spunem mai întîi două cuvinte despre cea întreprinsă în anul 45 î.e.n. de Iulius Caesar. Acesta, pentru a pune capăt dezordinii calendarului utilizat la Roma și calculat după fazele lunii, a introdus unul nou, bazat pe mișcarea soarelui. Dar anul iulian era mai lung decît cel astronomic cu 11 minute și aproximativ 14 secunde. Datorită acestei diferențe, dacă, de pildă, în anul reformei lui Caesar echinocțiul de primăvară avusese loc la 25 martie, în anul sinodului de la Niceea, 325 e.n., el cădea la 21 martie. Pînă în sec. XVI, anul astronomic rămăsese în urmă cu 10 zile față de cel calendaristic sau civil. Drept urmare, papa Grigore XIII a numit o comisie care să ofere o soluție de îndreptare. La 24 februarie 1582, papa a emis bula *Inter gravissimas* prin care se elimina decalajul: ziua de 4 octombrie 1582 era urmată de ziua de 15 octombrie. Se prevedea totodată și modalitatea eliminării pe viitor a celei mai mari părți a diferenței prin modul de calculare a anilor bisecți. Astfel, anul astronomic urma să rămînă în urma celui civil cu o zi la circa 3 500 ani. Fiind o măsură venită din partea papei, doar țările catolice au îmbrățișat-o, pe rînd și ele. Cele protestante au făcut-o abia după 1700. Biserica ortodoxă doar în secolul nostru. La noi în țară, biserica a adoptat noul calendar la cinci ani de la declararea lui oficială, în 1924, cînd ziua de 1 octombrie a devenit 14 octombrie. Rezistența se explică prin rațiuni de ordin ideologic, dar și prin unele de ordin practic; se modifica sistemul de calcul al stabilirii Paștelui, sărbătoare care, cum se știe, nu are dată fixă, ci este determinată printr-un procedeu de calcul destul de complicat.

O ultimă precizare. Pentru a trece corect o dată din stilul vechi (calendarul iulian) în stilul nou (calendarul gregorian) trebuie să ținem cont că pînă la 18 februarie 1700 diferența dintre ele a fost de 10 zile, apoi pînă la 18 februarie 1800 de 11 zile, de 12 zile pînă la 16 februarie 1900 și de 13 zile din 17 februarie 1900 și pînă la 15 februarie 2100.

UN CAVALER AL ORDINULUI „MIHAI VITEAZUL"

Ziarist de marcă în perioada interbelică, chiar dacă uneori a fost contestat de cei care nu au scăpat de virulența campaniilor de presă ale *Curentului*, Pamfil Șeicaru a intrat în gazetărie venind „direct de pe front". Nu, nu este o simplă metaforă, ci pura realitate. Așa cum afirmă într-una din numeroasele sale scrieri, Pamfil Șeicaru și-a început activitatea în presa cotidiană *„la 18 aprilie 1918, cînd, în urma armistițiului* [semnat la 20 februarie/ 5 martie 1918 între România și Puterile Centrale], *am fost demobilizat. Apariția ziarului* Arena *din inițiativa unor foști combatanți: Demostene Botez, Ion Vinea, Al. Busuioceanu, Alexandru Hodoș, Alfred Hefter și eu, coincidea cu formarea guvernului Alexandru Marghiloman* [la 5/18 martie 1918]..."

Dar nu despre gazetarul Pamfil Șeicaru ne-am propus să vorbim în aceste rînduri, ci despre ostașul brav care a fost și despre care se știu mai puține lucruri. Participarea sa la război a fost efectivă, în prima linie, ca sublocotenent de rezervă, la început comandant de pluton și apoi — la cererea sa — comandant de companie de mitraliere. Făcînd parte din Regimentul 17 Mehedinți, a participat la luptele de pe înălțimile de la Orșova, apoi la Arcani-Rașovița și pe înălțimile Semileul de lîngă Dobrița, după care, ca unitate de ariergardă, compania sa a început retragerea, apărînd malul stîng al Oltului și luînd parte la o bătălie pe Argeș. Pe teatrul de operații din Moldova, unitatea sa a luptat la Mărăști, Soveja, Pichetul Tabla, pripoarele Coșnei și, apoi, la Cota 771, acoperindu-se de lauri, așa cum se arată în expunerea de motive prin care i s-a acordat Ordinul „Mihai Viteazul" clasa a II-a: *„Pentru vitejia și îndîrjirea cu care a comandat compania de mitraliere în luptele de la Cota 771 (Cireșoaia) la*

27, 28 și 29 august 1917. În timpul bombardamentului inamic, cu mortiere de tranșee, fiind omorît ochitorul unei mitraliere, l-a înlocuit, producînd pierderi inamicului și înlesnind înaintarea noastră".

Decorarea a avut loc chiar pe cîmpul de luptă și a fost făcută de regele Ferdinand însuși, în prezența reginei Maria și a generalului Al. Averescu.

Referindu-se la evenimentele petrecute pe frontul românesc în vara anului 1917, Pamfil Șeicaru subliniază următoarele: *„Este demn de amintit, absoluta imunitate a unităților române, disprețul total al soldaților cît și al ofițerilor pentru spectacolul pe care îl ofereau soldații ruși, contaminați de propaganda bolșevică. Nu s-a înregistrat absolut nici un caz de indisciplină în toate unitățile românești. Dezmățul trupelor rusești a îndîrjit unitățile noastre, a dat atacurilor contra inamicului o violență fără egal".* Și ca o concluzie menită să explice eroismul și vitejia ostașilor români în acele zile de grea cumpănă pentru țară: *„Patria era o realitate în conștiința fiecărui ostaș".*

Niciodată Pamfil Șeicaru nu a uitat eroismul românesc din anii primului război mondial. Ca un prinos de recunoștință, în 1934, pe cheltuială proprie, a ridicat monumentul „Victoria" la întretăierea drumului Focșani-Bacău cu cel care duce la Tecuci (km 200), operă a sculptorului prieten Oscar Han și mai tîrziu, prin anii 1940-1941, a ctitorit biserica mănăstirii Sfinta Ana, pe dealul care domină Orșova, de asemenea închinată eroilor din primul război mondial.

În fine, în emigrație fiind, cu toată puținătatea documentelor de care dispunea, dar folosind din plin vasta sa experiență de comentator politic, Pamfil Șeicaru a publicat, în editura pariziană Minard, două volume intitulate *La Roumanie dans la Grand Guerre* (1968). Dar el a mai avut un gînd, care din cauza vitregiei vremurilor nu l-a putut duce la bun sfîrșit: a preconizat plantarea „Dumbrăvilor sacre" — un monument de o măreție fără precedent, cuprinzînd cîte un copac pentru fiecare erou al neamului, sădit și îngrijit prin recunoștința urmașilor.

Desigur, puțini sînt cei care, astăzi, cunosc personalitatea lui Pamfil Șeicaru. Readucerea lui în actualitate este absolut necesară, și nu atît prin fraze meșteșugite ci prin cunoașterea lucrărilor și faptelor sale, atît din țară cît și cele din emigrație. Și dacă ziaristul Pamfil Șeicaru, într-un fel sau altul, mai este cunoscut (fie și pentru faptul că au rezistat peste timp colecțiile publicațiilor în care a scris sau ale celor pe care el însuși le-a editat, iar unele din cărțile scrise de el în anii emigrației, în ciuda tuturor restricțiilor, au reușit să pătrundă în țară), am crezut nimerit ca, în aceste cîteva rînduri, să-l amintim pe ostașul Pamfil Șeicaru, eroul din timpul primului război mondial, război care, pentru el și sutele de mii de camarazi ai săi, a fost marele război pentru reîntregirea neamului și a patriei. ■

Mircea DUMITRESCU

PAGINI DE VIAŢĂ (IV)

ARTUR GOROVEI

Primăvara anului 1907 a stat sub semnul tragicelor evenimente ale marii răscoale a țăranilor, care au exercitat o înrîurire profundă și asupra conștiinței intelectualității vremii. Între cei care și-au ridicat cuvîntul în apărarea țăranilor răsculați, s-au aflat personalități de frunte ale vieții culturale și științifice românești, precum Nicolae Iorga, Spiru Haret, Mihail Sadoveanu, Alexandru Vlahuță.

Impresionat de cele văzute la Pașcani, Mihail Sadoveanu îi scria la 8 martie 1907 poetului Șt. O. Iosif: „La Pașcani, unde am fost eu, mulțimea s-a retras în fața armatei. Un sătean a spus: «Noi ne ducem. Dar cît o să stea armata? Are să se ducă peste o săptămînă, și după ce se duce ea, ne întoarcem noi...» Acu gîndește-te ce gravitate are mișcarea. Aici nu e o chestie ușoară și trecătoare. E chestie de viață. A ajuns cuțitul la os. Armata nu va face nimic. Acestea nu sînt măsuri. Guvernul va cădea și cei ce vor veni vor trebui să ia imediat măsuri pentru a potoli spiritele, acum, și pentru a pregăti legi — un sistem întreg — care să rezolve în sfîrșit dureroasa chestie țărănească".

Pentru atitudinea sa de înțelegere a situației grele a locuitorilor de la sate, pentru activitatea sa publicistică în slujba luminării și progresului țărănimii române, M. Sadoveanu a fost bănuit de a fi fost unul dintre instigatorii ridicării la luptă. Același lucru i-a fost imputat și lui Iorga.

Și Artur Gorovei, ale cărui preocupări folcloristice îl făcuseră și pe el să înțeleagă profund viața țăranilor, a fost puternic impresionat de aceste evenimente, fapt ce se oglindește și în paginile sale de însemnări. Sub influența evenimentelor de atunci, a hotărît, împreună cu Mihail Sadoveanu, să tipărească o gazetă pentru țărani, Răvașul poporului. La rîndul său, Sadoveanu — din însărcinarea lui Spiru Haret, ministru al instrucțiunii — a întreprins o anchetă în rîndul învățătorilor din județul Suceava, pentru a stabili rolul acestora în desfășurarea evenimentelor. Datat 3 septembrie 1907, raportul[1] sublinia că „dreptatea este a muncitorului obijduit", iar pricina mișcărilor țărănești au constituit-o „relațiile dintre muncitor și exploatatorul de pămînt".

Deschizînd jurnalul inedit al lui A. Gorovei la capitolul care începe cu 1907, să facem loc altor fragmente din aceste însemnări, care prezintă fapte și întîmplări pe o perioadă de alți cinci ani, așa cum le-a trăit sau le-a cunoscut. Precizăm că am păstrat, ca și la episoadele din numerele precedente, particularitățile stilistice ale autorului, adoptînd însă normele ortografice actuale. Nu am mai marcat, pentru cursivitatea lecturii, întreruperile din text. Titlul, notele de subsol și explicațiile din paranteze drepte ne aparțin. Datele sînt pe stil vechi.

Ioan LĂCUSTĂ

[1] Publicat integral în M. Sadoveanu, *Opere*, vol. V, Editura Minerva, 1988.

1907

19 mart. Nici nu mai poți gîndi. Anarhia care domnește în țară te pune în neputință de a judeca cu mintea senină.

Inconștient, neputînd sau nevoind să-și dea seama de pricina răscoalelor, toți pierzîndu-și capul, învinuiesc pe Iorga că ar fi autorul moral al răscoalelor. Am început să-i scriu o scrisoare, în care-mi arătam indignarea contra unor asemenea imbecili, dar pentru motive de prudență n-am mai scris-o.

Zilele trecute, procurorul a făcut o percheziție la M. Sadoveanu, ca să găsească manifeste incendiare și corespondență compromițătoare. Sadoveanu nici nu era acasă.

Îți trebuie mult tact și mult sînge rece, ca să nu faci acte de imprudență, față cu revolta care-ți tulbură sufletul cînd vezi că începe a bate un vînt reacționar asupra vieții noastre.

21 mart. Răscoalele se vor astîmpăra, dar spiritele nu se vor liniști. O viață nouă ne așteaptă.

Sadoveanu a venit de la București. Am fost în astă seară la el. E îmbrăcat în uniformă de sublocotenent. L-a tulburat percheziția care i s-a făcut.

31 mai. Am pus la cale cu Sadoveanu întemeierea unei gazete pentru țărani, care s-ar numi *Răvașul poporului*[1]. Moruzi a făgăduit să susție cheltuielile[2].

Cu Sadoveanu am făcut o plimbare cu trăsura pînă la Cornu Luncii.

3 iunie. Moruzi pare a fi animat de cele mai bune intențiuni pentru chestia țărănească. Alaltăseară, am fost cu el, cu Sadoveanu și cu

[1] Primul număr s-a tipărit la 15 noiembrie 1907. Publicația, bilunară, a apărut pînă în octombrie 1909 (42 numere). În paginile ei erau prezentate informații și sfaturi pentru săteni, notițe istorice, povestiri, noțiuni de igienă etc. *Răvașul* — după cum se sublinia în articolul program din primul număr — „este scris numai pentru popor și nu va avea în vedere decît nevoile poporului".

[2] Sebastian Moruzi, proprietar din localitate, cu preocupări literare.

Nicolae Iorga

În p. 67: șezătoare literară la Fălticeni în 1923; în primul rînd: Artur Gorovei și Mihail Sadoveanu (al treilea și, respectiv, al patrulea, de la stînga la dreapta)

Gh. Kirileanu la Buneşti, unde am luat masa. Am vorbit multe. În timpul zilei el fusese deja la Sadoveanu, cu care a vorbit despre gazeta proiectată și despre o broșură care trebuie scrisă și în care să se schițeze ideile noastre despre reformele țărănești.

Haret el însuși — după cum îmi spune Sadoveanu — a trecut *Șezătoarea* pe lista revistelor la care va abona Casa Școalelor.

1908

14 ianuar. În timpul vacanței [de vară] am legat prietenie mai strînsă cu Sadoveanu. El a fost mai de multe ori la Buneşti, a rămas pe noapte, a stat la masă, am umblat la vînat împreună.

8 april. Vas[ile] Lovinescu mi-a adus știrea că Nicu Gane l-a autorizat să-mi spuie că am fost propus la Academie să fiu ales membru corespondent și că a căzut propunerea pentru un motiv politic: sînt takist[3].

[3] La 10/23 aprilie 1908 I. Bianu — care îl propusese să fie ales „membru corespondent al Academiei la Secția literară pentru ale poporului", îi scria lui A. Gorovei: „Eu nu te-am întrebat ce fel de -ist ești și înțelegi că și eu știu că tot ce se mișcă în acest bun și scump regat al nostru trebuie să poarte un atribut obiectival terminat

Cu Sadoveanu am pus la cale *Calendarul pentru popor* ce voim să-l scoatem. Planul e frumos.

15 april. Am făcut cunoștință cu Bogdan[4], cumnatul lui Iorga. Umblă după documente din timpul lui Ștefan cel Mare și avea o copie decalcată [copiată pe hîrtie de calc] a unui document, fără să știe că-i de la mine. M-a rugat să-i arăt originalul.

25 april. Dumineca trecută [20 aprilie] sara m-am dus cu Sadoveanu la Iași. La Pașcani ne-am întîlnit cu Coșbuc. Venea din Botoșani, unde ținuse o conferință și mergea spre București, dar din pricină că era foarte multă lume în tren se hotărîse să meargă la Iași, ca să poată dormi.

Am mers tustrei împreună. Pînă la Iași, Coșbuc ne-a spus o mulțime de anecdote.

De la gara Iași, am plecat tustrei în trăsură și am colindat mai multe oteluri fără să putem găsi odăi. La otel „Bristol" găsisem una sin-

cu acest nou sufix. Nu am avut nici o supărare din pricina d-tale — nici nu am căzut, nici nu ai fost respins! Nimic din toate acestea! Iată cum stau lucrurile în adevărul adevărat și fără floricele, dar și fără dungi negre.

Ți-am cerut voie să te propun și-ți mulțumesc că mi-ai dat-o; am făcut propunerea și s-au mai făcut și altele și au fost multe, fiindcă și noi eram vreo 8-9 și fiecare avem cîte o propunere două de pus înainte.

Nimeni nu a spus decît cuvinte de laudă despre d-ta și s-au rostit și mai multe după motivarea propunerii mele. Despre nici un fel de -ist nu s-a vorbit la d-ta. A biruit ideea de a se alege întîi candidații mai vechi, adică cei care de 2-3 și alții de mai multe sesiuni mereu erau puși înainte...

Scoate-ți deci din minte că ai căzut, că ai fost respins, că am avut supărare din cauza d-tale, care — cum foarte bine zici — întru nimic nu ai fi fost vinovat, dacă aș fi avut neplăcere...

Deci... nu politica, ci *Șezătoarea* și celelalte lucrări despre popor și despre manifestările sufletului bun m-au făcut să te chem la noua muncă. Cine ți-a spus altfel — nu a spus lucrurile cum sînt din neștiința rostului chestiunii".

[4] Ioan Bogdan (1864-1919), filolog și istoric român; profesor universitar la București, membru (1903) și vicepreședinte (1910) al Academiei Române; președinte al Comisiei istorice a României (1909); editor de cronici și documente: *Vechile cronici moldovenești pînă la Ureche* (1891), *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor* (1895), *Documentele lui Ștefan cel Mare*, 2 vol. (1913).

gură, pe care n-am voit s-o luăm și la urmă l-am trimis pe Coșbuc s-o ocupe, rămînînd ca noi să mai căutăm și ne-am dat întîlnire la berăria Bragadiru.

Am răscolit cu Sadoveanu tot Iașul și n-am găsit un pat ca să ne odihnim și ne-am dus la Bragadiru unde am stat, împreună cu Coșbuc, pînă la ceasurile două după miezul nopții[1].

Coșbuc ne-a istorisit mai multe întîmplări din viața lui.

Într-un rînd s-a dus și el noaptea la Tîrgoviște și nu a găsit nici o odaie. A fost nevoit să-și petreacă noaptea prin cafenele.

Mai importantă dintre toate povestirile lui Coșbuc a fost aceea despre cum a petrecut el șase zile în Pașcani.

Acum 18 ani, îmbrăcat în redingotă, călătorea din București spre Burdujeni. Era în clasa a II-a, iar în clasa a III-a zărise o fată nostimă și intrînd în vorbă cu ea află că se duce la Ruginoasa, să intre în serviciul principesei Cuza.

La gara Roman, fata își cumpără niște pere. Coșbuc le găsește rele și se duce să cumpere altele. Negustorul era în dosul gării. Cumpără Coșbuc pere și pe cînd plătea, aude clopotul sunînd a treia oară. Grăbit, pune punga pe un stîlp din dosul gării și începe a-și vîrî perele în buzunarul redingotei, uită punga și fuge la vagon.

La Pașcani, trebuia să-și cumpere bilet și dă de lipsa pungii, în care avea 56 lei. Îi mai rămăsese numai 55 bani. I-a fost rușine să mai dea ochi cu fata, s-a pierdut printre mulțime și dînd unui birjar 50 bani a cerut să-l ducă la otel. A fost dus în tîrgul din deal, [la un hotel] unde i-a dat un pat în care, peste noapte, s-a mai culcat și alt călător. Cu cei 5 bani a trimes o carte poștală la Ploiești[2], cerînd bani de urgență.

1909

8 mart. Zece luni de cînd n-am mai scris nimic. În afară de articolele pentru *Răvașul poporului* și de acele pentru *Albina,* altă nimica n-am mai scris. Am retipărit în colecția Minerva cartea lui Vîrnav *Istoria vieții mele*[3], am tipărit vol. X din *Șezătoarea,* am scris *Datinile noastre la naștere,* broșură care va apare tot la Minerva.

25 iunie. În luna mai am botezat împreună cu d-na Fanny Seculici, cunoscută în literatură cu pseudonimul Bucura Dumbravă[4], cu Sadoveanu și dr. Iliescu un copil la Păunești, în jud. Putna. D-ra Seculici căuta pe cineva care s-o conducă la mănăstirea Secu, pe care vroia s-o vadă pentru a-și putea scrie noul roman, în care vorbește despre Tudor Vladimirescu.

5 novembre. Azi am cumpărat de la Nicu Gane casa lui, în care locuiesc de patru ani. A plîns cînd a vîndut casa în care s-a născut.

1910

24 april. Ieri a fost Sadoveanu la mine; mi-a cerut să-i scriu o comedie pentru teatrul [Național] de Iași, al cărui director a fost numit de curînd.

6 mai. Astă noapte am vegheat pînă la 4 ceasuri ca să văd cum vom trece prin coada cometei Halley[5]. Nu a fost nimic.

Nu pot să spun că m-am îngrijit că se va sfîrși lumea; credeam însă că s-ar putea să cadă o ploaie de pietre care să aducă vătămare pe ici-colo.

1911

27 februarie. În ziua de 4 februar am trecut în țară pe Racovski [*Magazin istoric,* nr. 7/1990][6], împreună cu Moruzi, prin vama Bunești. L-am luat din Suceava și l-am adus direct la gară, și Moruzi l-a condus pînă în București, la Mille.

Pe Sadoveanu îl văd foarte rar. Mai zilele trecute, pe cînd eram bolnav în pat, l-am văzut trecînd pe stradă. Omul acesta are o fire foarte ciudată. De cînd îl cunosc, nu am auzit de la el un cuvînt, nu numai despre cele ce simte și gîndește, dar nici măcar despre cele ce se petrec la întrunirile publice la care ia parte.

16 mart. Mare zarvă în țară cu chestia Racovski. Poliția de siguranță a făcut cercetări și a constatat că Moruzi și cu mine am adus în țară pe Racovski. Despre Moruzi încă nu-i vorbă mare. Pe mine mă pun la cale.

22 mart. Chestia Racovski a ajuns și în Cameră. Toncescu a denunțat, în discuția răspunsului la mesaj, că Moruzi și cu mine, takiști, am adus pe Racovski pentru a crea dificultăți guvernului [I.I.C. Brătianu].

13 april. La 28 mart am fost chemat la Consiliul superior al agriculturii[7] pentru a explica afacerea cu intrarea lui Racovski în țară. Nu am spus cum s-au petrecut lucrurile, dar am contestat Consiliului dreptul de a mă judeca, fiind o chestiune care nu intră în atribuțiunile mele de inspector agricol.

Rezultatul: am fost destituit. ■

---

[1] Această întîlnire cu G. Coșbuc este evocată și de Mihail Sadoveanu, sub titlul *Iașii, primăvara,* în revista *Însemnări ieșene,* nr. 5/1940. „Cei care nu l-au cunoscut și nu l-au apucat pe badea George Coșbuc — scrie Sadoveanu — să afle că era un tovarăș încîntător. Era așa de îngăduitor, așa de bun, așa de modest — cum nu mai sînt într-adevăr, azi, literații. Mai cu seamă pentru blîndețea și lipsa lui de morgă mi-a fost scump totdeauna și probabil că el simțea asta în toată purtarea mea față de el; de aceea întîlnirile noastre, de la început, s-au așezat sub semnul prieteniei".

[2] La Ploiești era C. Dobrogeanu-Gherea, care ținea restaurantul gării.

[3] Teodor Vîrnav (1801—1860), moșier moldovean, autorul primei cărți de amintiri din literatură noastră - *Istoria vieții mele* (publicată de A. Gorovei întîi în 1895 în *Gazeta sătenului,* ce apărea la Rîmnicu Sărat, apoi în volum în 1908), în care sînt evocate, cu umor și talent, diferite medii sociale din Moldova primei jumătăți a veacului XIX.

[4] Scriitoare, autoarea romanelor *Haiducul* (1907), *Pandurul* (1912), *Cartea munților* (1920), *Ceasuri sfinte* (1921).

[5] *Magazin istoric,* nr. 3/1986.

[6] În 1907, a fost expulzat din țară, ca urmare a activității sale din timpul răscoalelor țărănești. În străinătate a desfășurat o violentă campanie de presă împotriva guvernului român. În 1911, s-a întors în țară, fiind ales membru în Comitetul Executiv și secretar al Partidului Social Democrat din România.

[7] Artur Gorovei era, în acel timp, inspector agricol pentru județele Botoșani și Dorohoi.

I.L. CARAGIALE — un bun prieten

B. BRĂNIȘTEANU

În acest an, 1992, se împlinesc 140 ani de la nașterea și 80 ani de la moartea celui mai mare autor dramatic de la noi — I.L. Caragiale.

Despre opera și despre viața lui s-au publicat, de-a lungul deceniilor, nenumărate pagini de studii și de evocări memorialistice. Căci nu numai piesele, momentele sau schițele lui Caragiale au fost primite cu deosebit interes de contemporani — și au continuat să se bucure de o neștirbită popularitate pînă în zilele noastre —, ci și personalitatea scriitorului s-a aflat în centrul atenției publicului românesc.

Printre cei care l-au cunoscut îndeaproape pe Caragiale în ultimii săi ani de viață, s-a numărat și gazetarul B. Brănișteanu (1874-1947), unul dintre colaboratorii cu cele mai îndelungate „state de servicii" în redacția ziarului Adevărul.

Din jurnalul său inedit din anii 1940-1944, d-na Mioara Cremene ne-a oferit spre publicare cîteva pagini în care B. Brănișteanu evocă întîlnirile sale cu I.L. Caragiale, conturînd chipul neuitatului autor al Scrisorii pierdute, **așa cum l-a păstrat peste decenii în amintire. Și nu greșim, credem, atunci cînd spunem că, evocîndu-l pe Caragiale, autorul evocă o întreagă epocă istorică.**

Unele fragmente din amintirile lui B. Brănișteanu despre I.L. Caragiale au fost publicate în revista Viața românească, **nr. 6/1962, număr consacrat marelui scriitor, la cinci decenii de la moarte. Noi prezentăm, în cele ce urmează, cîteva însemnări privind legăturile lui Caragiale cu politica, respectiv cu Take Ionescu și Partidul Conservator-Democrat. Precizăm că am păstrat particularitățile stilistice ale autorului, urmînd însă normele ortografice actuale. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat întreruperile din text.**

Intervențiile explicative în parantezele drepte și notele de subsol aparțin redacției.

I. L.

În imagine: trei mari prieteni: Vlahuță, Caragiale și Delavrancea.

Pasiune politică, și mai ales pentru luptă politică, prietenul Caragiale n-a avut. Om de partid n-a fost niciodată. Gîndirea lui cumpănită excludea cu desăvîrșire fanatismul. A avut prieteni buni în toate partidele de la noi. În cel conservator, pe aproape toți junimiștii. La liberali, pe Delavrancea (devenit mai tîrziu conservator), pe Titu Frumușeanu și încă pe mulți alții. La socialiști, pe Gherea, pe Morțun, pe Mille și pe foarte mulți alții. Politicienii partidelor burgheze se simțeau de multe ori, chiar și în contactul personal, vizați de spiritul lui caustic și cînd se întîlneau cu dînsul erau, nu arareori, ținta glumelor sale usturătoare. Ca și Toni Bacalbașa[1], și, cred, ca toți înzestrații cu darul cu două tăișuri al humorului, Caragiale nu se putea reține, cînd avea un spirit de lansat, și o făcea fără a se da înapoi nici la gîndul că ar putea să-și piardă un prieten sau ar putea să-și facă din cel vizat un dușman.

Cei pe care el îi lovea se împărțeau în două categorii: unii inteligenți, înțelegători și ei înșiși oameni de spirit, rîdeau cu poftă și ripostînd, dacă verva îi ajuta, rămîneau prieteni buni. Ceilalți, rîdeau și ei, făcînd zîmbre, dar prindeau ură contra maestrului și dacă nu-i făceau sau nu puteau să-i facă de-a dreptul rău, apoi răbufneau cel puțin, negîndu-i orice seriozitate, oprindu-se la slăbiciunea lui pentru divinul nectar și ocolindu-l, dacă în asemenea ocazii el îi lăsa să-i scape.

O singură dată s-ar fi putut părea că maestrul s-a înrolat într-un partid și anume Partidul Conservator-Democrat, pe care-l întemeiase Take Ionescu, după ce se rupsese de Partidul Conservator. Caragiale a participat și vorbit la numeroase întruniri publice de propagandă ale noului partid, s-a manifestat în ele cu mult succes și și-a atras un public numeros prin faima lui literară și de un om cu haz.

Ce l-a făcut să ia această atitudine?

Poate revolta că un om de talent ca Take Ionescu a fost silit să părăsească un partid pe care-l ilustrase. Poate anume datorii de recunoștință. Mai probabil anume afinități sufletești și de temperament cu Take. Într-adevăr, marea slăbiciune a lui Caragiale de a sta la taifas era și slăbiciunea lui Take Ionescu. Cu unul și cu altul convorbirea devenea repede un monolog, în care interlocutorul, comeseanul, era repede redus la tăcere și tăcea cu plăcerea invincibilă de a-i asculta, ceea ce am făcut și eu de multe ori.

În această asemănare era însă și o deosebire. Caragiale pentru a da o șuetă avea nevoie de un pahar de vin și avea mai totdeauna timp nelimitat. Take Ionescu avea nevoie însă de o ceașcă de ceai de mușețel, ca de obicei cam pe la unul sau două după miezul nopții, să-și licențieze auditoriul pentru a studia un dosar al unui proces sau a prepara o lege sau un discurs pentru Cameră.

Amîndoi se asemănau însă prin aceea că nu se mulțumeau cu o unitate din lichidul favorit, ci absorbeau mai multe, multe chiar.

Destul că, și ori din ce cauză va fi fost, Caragiale s-a înrolat în Partidul Conservator-Democrat și la începuturile acestuia era alături de Take Ionescu în toate turneurile de propagandă, în Capitală sau în provincie.

Nu e exclus, ba chiar probabil, că nici el însuși nu se lua în serios în acest rol, de care totuși s-a apucat cu seriozitate și, natural, cu mult talent, deci cu mult succes. Nu încape însă îndoială că se privea și pe sine cu hazul cu care privise atîtea tipuri de politicieni care îi serviseră în trecut de model și, cum spera, aveau să-i mai servească în viitor. Căci, pînă la sfîrșitul vieții, s-a purtat cu gîndul să mai scrie o comedie politică. Dar cu intenția a rămas.

În tot cazul, noul și ultimul lui rol nu-i mergea, cum se spune în teatru, cum arată și următoarea anecdotă autentică.

Pe cînd, într-unul din turneele de propagandă pentru Partidul Conservator-Democrat, se scobora din tren, pe peronul gării Pașcani se întîlni cu un prieten care-l întrebă:

— Ce faci tu aici, Caragiale?

Prompt la răspuns, Caragiale îi strigă:

— Umblu cu trupa!

Răspunsul acesta a făcut atunci turul Capitalei și probabil al țării. Pentru că el a fost mai mult decît o simplă butadă, fără înțeles mai adînc. Poate că el trăda starea psihică a lui Caragiale față cu rolul ce juca în acel moment.

Actorul — mi-a spus el odată — trebuie să-și trăiască rolul conștiincios cînd joacă, dar nici un moment nu trebuie să uite că-l joacă numai. Nu trebuie să piardă controlul asupra jocului său. Tot timpul trebuie să-și supravegheze fiecare gest, fiecare mișcare a sa, nici un moment nu trebuie să se abată de la indicațiile regizorului: nici pe unde intră, nici pe unde iese, unde stă, pe primul plan sau în fundul scenei, în dreapta sau în stînga partenerului căruia trebuie să-i menajeze replicile, să-i înlesnească jocul, în fine, tot timpul nu trebuie să uite că e numai o roată, oricît de însemnată ar fi, numai o roată sau o rotiță în caz de rol episodic, în ansamblul a cărui reușită trebuie să-i fie tot atît de însemnată ca propriul lui succes, fiindcă altfel poate compromite însăși piesa, succesul tuturor, al autorului, un artist și el, tot atît de indispensabil ca și talentul și priceperea actorului, precum și succesul partenerilor de pe scenă și aprobarea publicului din sală. Cu alte cuvinte, poate da peste cap însăși instituția teatrală pe care o slujește, pe care trebuie s-o slujească.

Conștiincios în tot ce întreprindea, dacă se hotăra să întreprindă, dacă realiza ho-

[1] *Magazin istoric*, nr.2/1976, 10/1981.

tărîrea și se prezenta marelui judecător, publicul, Caragiale a fost desigur sincer și cînd apărea la tribuna politică.

Dacă credea, dacă cunoștea programul noului partid e greu de spus. Mai ales că este greu de spus dacă însuși Take credea în noul său partid și în ideile pe care i le imputa. Căci cred că pot afirma că cel puțin cînd a fondat partidul său, Take Ionescu n-a fost democrat, nici n-a crezut în virtutea ideilor democrate.

Mai tîrziu, în timpul războiului mondial, cu intuiția omului politic născut, acesta a știut și crezut că, o vreme, o lume nouă începe, după această groaznică încăierare. El nu putea prevedea cum cu douăzeci de ani mai tîrziu alta mai groaznică avea să se producă, iar lumea nu va mai putea reveni la ce a fost. De aceea a cerut sincer: împroprietărirea și votul universal. Dar atunci la începutul partidului său, el nu era democrat, nu credea în virtuțile democrației, iar slăbiciunea lui mergea spre partidul conservator, pe care-l iubea, de care se simțea legat, de care-l lega amintirea lui Lascăr Catargiu, de care-l lega amintirea debuturilor sale politice.

Fiu de negustor, el se îndreptase întîi spre Partidul Liberal, căruia aparținuse părintele său. Acesta, de multe ori, se arăta nedumerit cînd vorbea de fiul său de care, se înțelege, era mîndru: ce caută Take, întreba el, în Partidul Conservator? Ce caută el printre boieri? Locul lui era la liberali.

Iar la liberali exista o protipendadă, o castă privilegiată, drumul în sus era complet barat celor noi și talentul nu și-l putea deschide decît printr-o deisciplină oarbă, printr-o disciplină de fier, printr-o supunere necondiționată, față de șefi și de cei cîțiva conducători, care formau ceea ce pe vremea ceea se numea oculta. Nu-i vorbă, nu odată Partidul Conservator, tulburat de competițiuni și pretenții ale membrilor săi, a invidiat această disciplină. Mi-aduc aminte de o scenă la Senat. Conservatorii erau la putere, cînd izbucni, în plină ședință, unul din acele incidente care au compromis de mai multe ori guvernările conservatoare. Conul Pavlică Brătășanu, prietenul lui Take și omul lui devotat, adresîndu-se liberalilor în incintă, strigă: „Ăsta partid zic și eu, douăzeci de ani a avut în fruntea lui un nebun și i s-a supus fără să crîcnească".[1]

S-a desprins deci Take, la începutul carierei sale, de Partidul Liberal, condus atunci de un grup de oameni, care, după o faimoasă vorbă a lui Niculae Fleva, forma o tagmă călugărească. Și a răspuns chemării lui Lascăr Catargiu, acest adevărat boier moldovean, fără mare cultură, fără pretenții de cultură, care avea însă acel simț născut de conducător, care a fost partea ereditară a boierimii noastre, a cărei — de altfel totală — dispariție a lăsat un gol.

Catargiu, căruia i se zicea vulpoi bătrîn, a mirosit că Take ar fi o mare achiziție pentru partidul său, care în mod fatal trebuia să piardă tot mai mult teren de sub picioare, și l-a primit cu brațele deschise, bombardîndu-l de-a dreptul ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice.

Take n-a făcut atunci nici un sacrificiu de convingere, fiindcă n-a fost nici liberal, nici democrat. Fondul convingerii lui a fost conservator și locul lui ar fi fost mai potrivit și mai firesc alături de junimiști și încă la aripa dreaptă a acestora. Aceasta rezultă și din persecuțiile ce a practicat ca ministru al Instrucțiunii contra socialiștilor, și din discriminarea evreilor de la gratuitatea învățămîntului și de la obligativitatea acestuia. Aceste măsuri pe care le-a luat ca ministru au rămas de fapt o pată asupra carierei lui politice.

Totuși, Take Ionescu a fost un om bun, dar un democrat pe vremea aceea și pînă la războiul mondial 1914-1918 n-a fost, ci a rămas un călduros conservator și, relativ mult după fondarea partidului său, la observația mea că poate într-o zi tot se va împăca cu partidul conservator, mi-a răspuns:

— Conservatorii nici nu știu ce partizan au în casa mea. Pe nevastă-mea. Ea, englezoaică, nu-și poate imagina un partid conservator fără boieri. Un asemenea partid îi apare ei oarecum ca o *contradictio in adjecto*. Și eu, mai că sînt de părerea ei, așa că vezi...

Dar să revin la Caragiale.

Oricît e cu neputință ca un om de seamă ca dînsul să nu fi cugetat la probleme politice și sociale, fapt este că nu și-a croit o concepție solidă, că nu s-a fixat asupra vreunui program. Ce a spus odată despre atitudinea sa față de literatură, se aplică și atitudinii sale în politică.

„Eu nu sînt în stare — a spus el odată — să am vreo părere și nici să împărtășesc vreuna pe de-a-ntregul. Pentru mine (toate) părerile sînt egal de legitime, egal de întemeiate și, prin urmare, egal de respectabile. Nici una însă nu poate să facă pentru mine lege, căci în lumea aceasta, care îmi dă numai înfățișări, ar trebui să fiu din cale afară laș ca, mărturisindu-mi că nu pot avea eu însumi o părere statornică, să mă înjug la părerile altuia, pentru că el a avut bravura să mi-o strige la ureche, cu un ton mai mult sau mai puțin răstit".

Caragiale — și aceasta puteau să o mărturisească toți cîți l-au cunoscut — nu recunoștea decît o singură autoritate: pe Caragiale.

Nu pretindea că-i infailibil, nu pretindea să impue părerile sale altora. Era măgulit dacă un om, dar un Om, nu orice om, le accepta, nu se supăra dacă nu le accepta, dar putea deveni foc, dacă cineva căuta să-l convingă sau să-l învingă cu puterea plămînilor.

„Orice idee, părere sau sistemă — așa a spus el — pentru mine e *absolut, în sensul cel mai absolut, indiferentă*.

---

[1] Referire la D. A. Sturdza (1833-1914); vezi și *Magazin istoric*, nr. 10/1991.

Nu o pot nici prețui, nici dispreţui, nici primi, nici respinge, nici aplauda, nici şuiera. O idee, părere sau sistemă, ori va trece pe dinaintea mea, ori va trece pe dinaintea unui par de telegraf, aceeaşi urmă va putea lăsa. Ce poate să aibă valoare şi preţ pentru mine este talentul, puterea cu care acea idee, părere sau sistemă cu desăvîrşire nule prin ele însele, se pot susţine şi manifesta faţă cu posibila mea iritare intelectuală".

Aplicînd aceste mărturisiri prezenţei lui Caragiale în Partidul Conservator-Democrat, ne putem dumiri asupra ei. Programul partidului nu-l interesa, îl interesa şi l-a atras talentul, personalitatea lui Take Ionescu. Iar acesta, dacă a atras vreun propagandist, vreun membru de valoare, de seamă în Partidul Conservator-Democrat, căruia repede nu i s-a mai zis decît tachist, apoi acela a fost Caragiale. Cum am mai spus, în Take, în fermecătorul său dar de vorbire, nu numai retorică ci mai ales de causerie, în inteligenţa lui sclipitoare, în temperamentul lui care, se poate spune, fără teamă, că a fost artistic, Caragiale a găsit şi vedea o fire înrudită.

Nici Take nu s-a agăţat de program. El se lăsa condus de inspiraţii momentane, de inteligenţa lui formidabilă şi nerobită vreunei sisteme. Şi el a apreciat, întotdeauna, talentul, mai mult decît orice, decît chiar caracterul. De aci au decurs unele din cusururile ce cu dreptate i s-au imputat, de aci şi judecăţile nedrepte pe care adversarii şi chiar unii aşa zişi prieteni le-au pronunţat asupra lui. El era de părere că pentru un scop politic bun te poţi servi şi de un om rău. Şi a iertat multe păcate, care i-au cauzat dureri, celor care au avut talent.

În fond Caragiale — de altfel ca şi Take — a fost un suflet bun, incapabil să rănească un om, afară doar în focul improvizaţiei. Victimele ce au făcut şi Caragiale şi Take — care însă era mult mai prevenitor — au fost, sau singure vinovate de soarta lor, sau surcelele ce cad cînd oamenii de talent taie lemnele cu care se încălzesc sau care sînt necesare întreţinerii focului ce-i arde pe ei în adîncimea gîndirii, a sufletului lor. Încolo, atît Caragiale cît şi Take Ionescu, ştiau să fie buni, inimoşi şi chiar să ierte, mai ales să ierte, pe cei ce le greşeau.

Caragiale era bun, dar nu era blînd. El nu practica morala creştină în extremităţile ei. Nu întorcea obrazul celălalt cînd îl lovea cineva, căci era capabil să întoarcă unui inconştient spatele şi, mai ales, unui prost, care ar fi lipsit de la respectul datorat inteligenţei şi talentului, sau cum spunea el, omului însemnat de Dumnezeu cu darul spiritului. Dar Caragiale ştia să fie şi generos, ştia şi ce este devotamentul. El ştia mai presus de toate să fie un bun prieten prietenilor săi. ■

MARINARI ROMÂNI LA SERBĂRILE COLUMBIENE

La 20 aprilie 1992 la Sevilla se deschide noua expoziţie internaţională consacrată celor cinci secole de la întîlnirea Europei, prin Cristofor Columb, cu America.

În august 1892, oraşul Genova a comemorat împlinirea a 400 de ani de la plecarea lui Cristofor Columb (Cristoforo Colombo) în călătoria sa, în care avea să descopere continentul american, printr-o mare sărbătoare navală. Au fost adresate invitaţii tuturor marinelor timpului, navele prezente urmînd a participa la parăzi navale, concursuri nautice, vizite şi solemnităţi la uscat.

În flotila militară română, campania de instrucţie se desfăşura în acel an, pînă la 12 iulie, în apele teritoriale, după care, crucişătorul *Elisabeta* (comandant maior Ion Irimescu) şi bricul *Mircea* (comandant N. Barbieri) au plecat în campanie de instrucţie în ape străine. *Elisabeta* a vizitat Istanbulul, de unde urma să meargă în Corfu; bricul *Mircea*, plecat mai devreme, a vizitat Istanbulul, Brindisi şi Ancona (Marea Adriatică). Primind între timp invitaţia guvernului italian, guvernul român a dat dispoziţie celor două nave româneşti să-şi schimbe itinerariile, vizitînd porturile italiene Messina şi Livorno, de unde s-au îndreptat apoi spre Genova. Comandantul flotilei române, colonelul Ion Murgescu, a fost trimis de asemenea la Genova, unde, la 12 august, şi-a arborat pavilionul pe *Elisabeta*, în calitate de comandant superior.

La festivităţi au fost prezente 45 nave din diferite marine. Pe lîngă cuirasatele şi crucişătoarele cuirasate ale principalelor flote militare ale timpului, *Elisabeta*, un mic crucişător de 1 320 tone, cu 180 de oameni în echipaj, cu *Mircea*, bric şcoală de 350 tone, apăreau printre cele mai modeste unităţi. Dar ţinuta, curăţenia şi disciplina de la bord, ca şi cîştigarea unor concursuri de bărci, au atras atenţia asupra marinarilor români. Regele Umberto I al Italiei a venit la bordul *Elisabetei* într-o vizită protocolară. Interesîndu-se de studiile făcute de ofiţerii români de marină la Academia navală Italiană de la Livorno, regele „a exprimat dorinţa ca aceşti ofiţeri să vină să facă [tot în marina italiană] şi şcoala de aplicaţie care înainte era închisă ofiţerilor străini" (*Istoria marinei române*, C. Ciuchi, 1906, p. 266). Pe atunci însă România era o ţară de două ori apropiată Italiei, prin originea sa latină, dar şi prin înţelegerile politice existente în cadrul Triplei Alianţe. De această autorizaţie au şi beneficiat, de altfel, trei locotenenţi de pe bricul *Mircea* şi unul de pe *Elisabeta*.

Tot pe timpul şederii lor la Genova, un pichet de marinari de pe *Elisabeta*, condus de căpitanul Ciudin, a dat ajutor la stingerea unui incendiu izbucnit în port, delegaţi ai Consiliului municipal venind apoi la bord pentru a adresa mulţumiri oficiale şi a înmîna o diplomă.

După încheierea serbărilor, cele două nave româneşti au trecut în bazinul uscat al portului, unde li s-au curăţat carenele, la Constanţa şi Galaţi lipsind încă mijloacele adecvate unei operaţiuni de acest fel. La înapoierea spre ţară, navele au urmat itinerarii separate, *Elisabeta* oprindu-se la Spezia, Istanbul şi mergînd apoi direct la Galaţi prin Sulina. *Mircea* a trecut prin Messina, Chios (Arhipelag) şi Istanbul, ajungînd tot la Galaţi. Cu alte cuvinte, amîndouă, în afara misiunii de instrucţie a cadrelor şi echipajelor, îşi îndepliniseră şi misiunea de a reprezenta pavilionul naţional în ape străine şi de a face mai bine cunoscut în Europa şi în lume tînărul stat românesc, la numai cîţiva ani după cucerirea deplinei sale independenţe.

Niculae KOSLINSKI

În prima jumătate a secolului XVI, Europa apuseană și centrală au fost dominate de figura lui Carol Quintul, rege al Spaniei și împărat al Sfîntului imperiu roman de națiune germană, din dinastia de Habsburg. În lunga sa domnie de 40 ani, a reunit sub autoritatea sa teritorii imense (Germania, cea mai mare parte a Peninsulei italice, Spania, împreună cu posesiunile din America), încît afirma că în imperiul său „soarele nu apune niciodată".

Dar acest imperiu nu putea să dăinuie. Timpurile o dovedeau. I se opuneau statele centralizate, naționale. Monarhia catolică universală nu era decît expresia voinței dinastice a lui Carol Quintul, visul cîtorva cercuri. În ultimă instanță, marele stat al lui Carol V a existat numai în persoana împăratului. Mai departe, el s-a confundat cu Germania. Abdicarea lui Carol și desprinderea Spaniei și a posesiunilor ei de imperiu au dovedit din plin acest lucru.

De altfel, ca om politic, Carol V fusese mai mult un spaniol și mai puțin un suveran european. În repetate rînduri, declarase că voința sa era să trăiască și să moară în Spania, pentru că ea este baza și puterea tuturor celorlalte stăpîniri. În 1556, cînd a abdicat de la tronul posesiunilor sale spaniole, în favoarea fiului său Filip II (Magazin istoric, **nr. 8, 9/1983), Carol avea 56 ani. A rămas să trăiască mai departe în Spania, retras la mănăstirea San Jerónimo din Yuste, în provincia Extremadura, sfătuindu-și de acolo fiul în problemele conducerii statului.**

Revista istorică spaniolă Historia y vida **publică un articol pe care îl reproducem în continuare (cu titlul și subtitlurile noastre și într-o formă prescurtată) și în care se relevă îndeosebi interesul special și atașamentul lui Carol V față de Spania.**

CAROL QUINTUL ȘI PLIMBĂRILE SALE

JOSÉ I. URIOL

S-a spus despre Carol Quintul că a fost suveranul cel mai nomad din lume. Aproape toate drumurile Peninsulei iberice, cît și multe ale continentului, au fost bătute de copitele calului său. Copilăria și adolescența, Carol Quintul și le-a petrecut la Gand, în Țările de Jos (unde se și născuse, la 24 februarie 1500), sub tutela mătușii sale, Margareta de Austria. În 1517, la numai 17 ani, a întreprins prima sa călătorie în Spania.

Nenumăratele sale deplasări, într-o epocă în care mijloacele cele mai rapide de transport erau calul, pe uscat, și corabia, pe mare, sînt o dovadă a enormului efort depus de acest monarh în guvernarea statelor sale. A ajuns uneori și în teritorii pe care nu le stăpînea: în Franța, unde a purtat dese războaie, în Anglia, unde s-a aflat în vizite diplomatice, și chiar în Africa în expediții militare, conduse de el personal, cum a fost aceea de la Tunis, din 1535, sau cea de șase ani mai tîrziu, din Algeria. În discursul său de abdicare în Țările de Jos, rostit la 25 octombrie 1555, în fața Statelor generale din Flandra, reunite la Bruxelles[1], Carol Quintul spunea: „De nouă ori am fost în Germania de Sus, de șase ori în Spania, de șapte ori în Italia, de zece ori am venit aici, în Flandra, de patru ori în Franța, pe vreme de pace și de război, de două ori în Anglia, fără a mai socoti alte drumuri mai mici, pe care le-am făcut pentru a-mi vizita domeniile. Și, pentru aceasta, am navigat de opt ori pe Marea Mediterană, al-

[1] Carol a abdicat prima dată în Țările de Jos, apoi în posesiunile sale spaniole (16 ianuarie 1556), apoi și-a transmis titlul imperial fratelui său, Ferdinand I (12 septembrie 1556).

teori pe Oceanul Spaniei, pe care îl voi străbate a patra oară, pentru îngropăciune..."

În cei 41 de ani scurși dintre momentul preluării regatelor Castiliei și Aragonului, în 1517, și moarteă sa, în 1558, zilele de călătorii ale împăratului reprezintă a patra parte din suma zilelor acelor ani! Cea mai mare parte a timpului Carol Quintul a trăit-o în Spania — aproape 18 ani; peste 10 ani în Țările de Jos, aproape 9 în Germania, doi ani și jumătate a hoinărit prin Italia.

Din cauza ciumei de la Burgos

Prima călătorie, pe cînd era numai rege al Spaniei, a început în toamna anului 1517 — cînd el a plecat din Gand spre Germania, cu destinația Spania — și a durat pînă în mai 1520. Carol a sosit la Madrid pentru a prelua regatele Castiliei și Aragonului, la moartea bunicului său Fernando Catolicul. Acesta decedase la 24 ianuarie 1516, vestea morții sale ajunsese în Flandra după opt sau nouă zile, două luni mai tîrziu avuseseră loc funerariile regelui defunct la Bruxelles, după care Carol își pregătise călătoria în Castilia și Aragon. Regele Francisc I al Franței *(Magazin istoric,* nr. 2/1980) i-a propus să meargă pe uscat, prin Franța „pentru a evita marile pericole ale mării, pe care le-a încercat defunctul Vostru tată, regele Filip". Dar tînărul monarh a hotărît să se îndrepte spre Spania pe mare. S-a dus deci la Middelburg, la începutul lunii iulie 1517, așteptînd acolo vînt favorabil, pentru a întinde pînzele; și a rămas în această așteptare pînă în primele zile ale lui septembrie, cînd vîntul a luat direcția vest-nord-vest, „adică era atît de bun, încît un altul mai bun nici nu-ți puteai dori", și piloții i-au cerut stăruitor să pornească imediat la drum, căci în șase zile sperau să ajungă în Castilia.

Astfel, la 8 septembrie 1517, flota monarhului, formată din „40 mari și puternice nave, dintre cele mai bune care se puteau găsi în Castilia, Franța și Anglia sau în alte părți", a ridicat ancora cu destinația Castilia. În prima noapte, una dintre corăbii s-a scufundat, arzînd, fără să i se poată veni în ajutor; în ea fuseseră încărcați caii din grajdurile regale, din cele ale seniorului de Chèvres și ale altor nobili flamanzi; odată cu animalele au pierit rîndași, servitori etc. și „cîteva sărmane fete de viață"; în total, cam 170 persoane.

La căderea serii, în ziua de 10 septembrie, vîntul și-a schimbat brusc direcția, „devenind atît de potrivnic, încît mai rău nici nu putea fi. Mai degrabă te ducea înapoi o sută de leghe [1 leghe = cca 4 km], decît să te fi împins o leghe".

Furtunile au întîrziat sosirea flotei în port. În sfîrșit, la 19 septembrie, în a 12-a zi de călătorie, corăbiile lui Carol au ajuns nu în portul în care își propusese regele, la Santander, ci la Villaviciosa, în Asturii. Regele a atins pămîntul pe cînd „era deja întuneric beznă". Cea mai mare parte a suitei sale a rămas la bord, în așteptarea ordinelor. A doua zi, monarhul a transmis că „ar fi mai bine să ne continuăm drumul spre Santander, decît să coborîm, să fim prost găzduiți, sărăcăcios tratați și să găsim cu greu căruțe sau catîrce, ca să ne transportăm bagajele prin acești munți pustii și înalți ai Asturiilor", povestește cronicarul spaniol Lorenzo Vital. La Villaviciosa, „regele a dormit totuși patru nopți, timp în care furierii și aprozii au procurat căruțe și catîri pentru transportarea bagajelor

În p. 74: Astronomia, *tapiserie din sec. XVI, simbolizînd măreția și puterea Spaniei, „imperiul în care soarele nu apune niciodată"*

Celebrul portret ecvestru al lui Carol Quintul, executat de Tiziano în 1548

sale și ale suitei apropiate".

La 23 septembrie, alaiul suveranului a pornit la drum spre Santander. Într-un paragraf, Vital povestește cum doamnele și domnișoarele care-l însoțeau pe monarh „mergeau călare, iar o parte dintre ele într-un mic car descoperit". Carol intenționa ca de la Santander să se îndrepte spre Burgos, „apoi și-a schimbat gîndul, din cauza ciumei care se spunea că bîntuie în Burgos și în împrejurimi. S-a hotărît să meargă la Valladolid". A părăsit deci drumul principal, îndreptîndu-se spre Tordesillas, prin Reinosa și Aguilar de Campoo, pentru a-și vedea mama.

La San Vicente, pe traseu, a rămas mai mult decît ar fi dorit, căci s-a îmbolnăvit. În Aguilar de Campoo, a intrat „călare pe un armăsar sprinten", însoțit de episcopul din Burgos, venit pînă acolo să-i depună jurămînt de credință. Regele și-a continuat călătoria pînă la Becerril de Campos — în care suita a intrat călare, „inclusiv toate femeile", și unde Carol a primit omagiile conetabilului Castiliei și ale episcopului Palenciei.

Ajuns la Tordesillas, la 4 noiembrie, suveranul a rămas cu mama sa pînă în ziua de 11 a aceleiași luni. De acolo s-a îndreptat spre Valladolid, poposind mai întîi în Mojados, unde s-a întîlnit cu fratele său Fernando. A intrat în Valladolid la 18 noiembrie 1517, iar la 7 februarie anul următor a primit jurămîntul de credință și omagiul întregii nobilimi castiliene și al bogătașilor de la orașe, care îl recunoșteau rege al Castiliei, alături de mama sa, doña Juana.

Cu mult noroc și fără inconveniente

Din Valladolid, Carol s-a întors la Tordesillas, și-a luat rămas bun de la doña Juana, îndreptîndu-se, cu o mare suită, spre Aragon, pentru a-și lua în posesie și acel regat. În nararea acestei călătorii, se spune: „Cam pe la jumătatea postului mare, într-o marți, 22 martie 1518, regele catolic a plecat din orașul Valladolid, însoțit de don Fernando, fratele său, de doña Leonor, sora sa, și de regina Germana, cu o mulțime de prinți, conți, baroni, pentru a merge mai întîi la Aranda, care era în drumul spre regatul Aragonului". La 9 mai, a ajuns în Saragoza.

Acolo a reunit Cortesurile, care l-au proclamat rege al Aragonului. A rămas în oraș pînă în ianuarie 1519, cînd s-a îndreptat spre Barcelona. Pe drum s-a primit vestea morții împăratului german Maximilian, bunicul său, survenită la 12 ianuarie același an. Ajuns la Barcelona, Carol a ținut un consiliu de canonici în memoria celui dispărut, apoi a convocat Cortesurile și, la 25 ianuarie 1520, s-a îndreptat prin Valladolid, spre Santiago de Galicia și la Coruña, unde s-a îmbarcat, la 20 mai, cu destinația Flandra și, în ultimă instanță, Germania, pentru a fi încoronat împărat la Aachen, de către arhiepiscopii de Köln, Maguncia și Tréveris, la 23 octombrie. La data aceea, Carol avea 20 ani abia împliniți.

A doua oară, Carol Quintul a stat în Spania peste șapte ani, din 1522 pînă în 1529. A fost cea mai îndelungată ședere neîntreruptă a împăratului într-unul din statele sale. Cronicarul Juan de Vandenesse ne relatează că regele venea tot din Flandra, dar trecuse prin Anglia, pentru a se întîlni cu regele Henric VIII. A plecat din Southampton la 3 iulie și, „cu mult noroc și fără inconveniente, a ajuns în ziua de 16 într-un port numit Santander, în regatul său Castilia". De acolo, în anii următori a vizitat Valladolid, Madrid, iar în aprilie 1525 îl găsim la Toledo, unde, după ce a convocat Cortesurile din Castilia, a primit numeroase ambasade: viceregele Neapolelui, ambasadorul Angliei, legatul apostolic, ambasadorii Poloniei, Portugaliei, Veneției, mulți nobili francezi și ambasadori din Oran, Fez și Tlemcen.

A părăsit Toledo la 1 septembrie 1525, trecînd prin Madrid, în ziua de 18, „pentru a-l vedea pe regele Franței, care era foarte bolnav, după cum spuneau medicii"[1], și s-a întors tot la Toledo. La 14 ianuarie 1526, Carol a încheiat un tratat de pace cu Francisc I, la Madrid. Franța renunța la pretențiile asupra Italiei, ceda Burgundia și abandona suzeranitatea asupra Flandrei.

La 23 februarie 1526, împăratul a luat drumul Sevillei, unde a ajuns la 9 martie, pentru a se căsători cu Isabel a Portugaliei. Odată căsătoria celebrată, tinerii au rămas în oraș pînă la 13 mai, continuîndu-și „lunile" de miere, din iunie pînă în decembrie, în Granada și Santa Fé. La Valladolid, în 21 mai 1527, se năștea viitorul Filip II.

Grădini cu portocali, chițri și lămîi

Trei ani mai tîrziu, la 24 februarie 1530, Carol, aflat în Italia, a fost încoronat împărat de către papa Clemente VII. Această zi a marcat apogeul domniei sale. Era în vîrstă de 30 ani. Pînă la Napoleon Bonaparte, nici un alt împărat nu avea să mai fie încoronat de papă.

În anii următori, împăratul a revenit în orașele Spaniei: La 1 mai 1539, la Toledo, a murit împărăteasa, în lăuzie, apoi de acolo Carol a organizat o expediție militară împotriva Tunisului. După abdicarea sa, care a avut loc la 25 octombrie 1555, a mai rămas la Bruxelles pînă în august anul următor, cînd s-a îndreptat spre Vlessingen, pentru a se îmbarca, trecînd prin Gand, orașul natal. Fiul său Filip l-a însoțit pînă la Gand. La Vlessingen l-a așteptat o escadră de 56 nave, care trebuia să-l conducă în Spania. Dar vremea nefavorabilă nu a permis întinderea velelor pînă

[1] Carol V a purtat cinci războaie cu Francisc I. În primul (1521-1526), francezii au fost înfrînți, au pierdut Milanul, iar la Pavia (24 februarie 1525) Francisc I a căzut prizonier.

la 17 septembrie 1556. În timpul croazierei, o escadră engleză trimisă de regina Angliei, Maria Tudor, i-a dat onorurile în dreptul Doverului.

După unsprezece zile de călătorie, Carol a sosit la Laredo, în ziua de 28 septembrie, tocmai la timp pentru a scăpa de o periculoasă furtună. În Laredo nu a găsit înlesnirile sperate, pentru a-și organiza rapid călătoria spre Yuste. Cronicarul notează: „L-a supărat mult faptul că n-a găsit acolo primirea pe care o aștepta și că nu sosiseră încă cei 4 000 ducați pe care-i ceruse dinainte guvernatoarei Castiliei, fiica sa, prințesa doña Juana, și nici conetabilul nu-i trimisese capelanii și medicii de care avea nevoie, căci cea mai mare parte a capelanilor și servitorilor săi erau bolnavi, iar unii muriseră în timpul navigației. Însuși majordomul Luis de Quijada n-a putut ajunge decît după cîteva zile, datorită supărătoarei stări în care se aflau drumurile. Toate acestea l-au pus pe împărat într-o stare de foarte proastă dispoziție, care-l făcea să izbucnească în aspre plîngeri, neputînd suporta să se vadă într-o astfel de părăsire el, care era atît de obișnuit să comande și să fie servit".

Rezolvate problemele cele mai grabnice, Carol a luat drumul spre Burgos și Valladolid la 6 octombrie, în ciuda timpului rece și ploios. Grăbit să ajungă la destinație, în loc să ocolească munții Vera, a ales un drum mai scurt, dar mult mai greu. Cronicarul povestește: „A fost condus pe umeri de către țărani, căci călare nu-i permitea boala să meargă fără mari supărări, iar în lectică nu putea merge fără un mare risc de prăvălire a catîrilor în prăpastie. Însuși majordomul Luis de Quijada a mers pe jos alături de împărat, cele trei leghe cît a ținut drumul rău. Din fericire, au găsit în Jarandilla o minunată găzduire, în casa contelui de Oropesa, bine dotată cu de toate și cu frumoase grădini cu portocali, chitri și lămîi..." Era 13 noiembrie 1556. După trei luni petrecute în mănăstirea San Jeronimo din Jarandilla, Carol a intrat în ultima sa reședință, orașul Yuste, în februarie 1557, unde a și încetat din viață, la un an și jumătate mai tîrziu.

După cum se poate observa, Carol Quintul a străbătut de-a lungul și de-a latul întreaga peninsulă. După informațiile culese de la cronicari și istorici, întotdeauna a mers călare. Nu se menționează decît două călătorii în lectică, iar în caleașcă nici una. Abia fiul și succesorul său, Filip II, a folosit acest ultim mijloc de transport. ■

În românește de
Ana VĂDEANU

Detaliu dintr-un tablou al unui pictor flamand din epocă, înfățișînd expediția lui Carol Quintul împotriva Tunisului (1535)

APRILIE 1942

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

• Prezentînd în Revista fundațiilor regale **amintirile lui Ion I. Lepădatu intitulate** Din anii Memorandului **(extras din volumul** Omagiu profesorului Ioan Lupaș, **București, 1941), Cornelia C. Bodea scrie: „Șaptesprezece pagini de minunată evocare a unui trecut nu prea îndepărtat, redevenit, într-o oarecare măsură, actual; pagini pe care a le citi însemnează «iscusită zăbavă» și le închizi cu părerea de rău că sînt așa puține. Lectura lor te face să le continui cu proprille-ți amintiri — dacă ești mai virstnic —, sau cu povestea fermecată auzită din copilărie, de la aceia ce au trăit-o acolo, în Ardealul nostru drag".**

• În aceeași **revistă, D. Tudor scrie despre tezaurul dacic de la Poiana-Gorj (descoperit de un țăran în 1938), care cuprinde mai multe obiecte de podoabă și 30 monede din argint, datat 134 a.Chr-81 p.Chr. Tezaurul a aparținut, probabil, unui „important nobil dac din ținutul Gorjului".**

• O nouă **publicație lunară:** Revista Bucovinei, **editată de Societatea pentru cultura și literatura română din Bucovina.**

• Din bilanțul **pe 1941 al agenției de informații telegrafice „Rador" („Orient Radio"): a recepționat 123 000 știri cu un total de 8 047 000 cuvinte; buletinele românești de știri transmise presei au avut 121 288 file, cu 26 793 știri.**

• Muzeul **Alexandre Saint-Georges al Fundațiilor culturale regale primește în dar, de la persoane particulare, 58 documente din arhiva fostului domnitor al Moldovei Mihail Sturdza (1834-1849) și călimara și tocul lui Mihail Kogălniceanu.**

• În urma **agrementului primit din partea guvernului spaniol, conf. univ. Al. Busuioceanu, de la Universitatea din București, este numit profesor de limbă și litera-**

La începutul lunii aprilie 1942, este dat publicității bugetul general al statului pe exercițiul financiar 1942-1943. Este, după cum arată generalul N. Stoenescu, ministrul finanțelor, într-un comunicat apărut în principalele ziare[1] ale vremii „un buget de război, fără impozite și degrevări". Cheltuielile statului sînt prevăzute la 72, 5 miliarde lei, în care intră cele curente pentru apărarea națională (18,7 miliarde), la care se adaugă subvențiile pentru Basarabia și Bucovina, în valoare de 5,2 miliarde lei.

Mai există un buget special al apărării naționale (21 miliarde) și unul al întreprinderilor economice și instituțiilor speciale ale statului (113 miliarde).

Dintre comentariile ziarelor pe marginea evenimentelor de pe fronturile de luptă, reținem pe cele din *Acțiunea*, sub titlul *Crearea unui al doilea front nu se poate realiza. O debarcare pe continent este imposibilă.*

„Astăzi o debarcare — scrie ziarul amintit — presupune o colaborare strînsă între aviație, marină și forțele de uscat. Dacă lipsește unul dintre aceste elemente, încercarea nu poate reuși".

Aceeași publicație, referindu-se la o eventuală victorie a Uniunii Sovietice asupra Germaniei hitleriste, citează un articol din ziarul britanic *Times* în care se arată că „Stalin își rezervă dreptul de a hotărî care trebuie să fie condițiile necesare pentru siguranța Rusiei. *Times* — continuă comentariul din ziarul bucureștean — afirmă că Uniunea Sovietică ar trebui să se simtă sigură în fruntariile sale de la 1941, dinainte deci de războiul Axei împotriva bolșevismului. În aceste hotare sînt cuprinse: jumătate din Polonia, Basarabia, Bucovina de nord (vezi *Magazin istoric*, nr. 6/1991), Țările baltice și Carelia. Cum împacă *Times* această ofertă Sovietelor cu asigurările date, de pildă, Poloniei? Țările baltice, Finlanda și România cunosc aceste planuri, Basarabia ar urma să revină sub jugul bolșevic, să sufere din nou devastările materiale și morale pe care le-a suferit cît timp a fost răpită Patriei Mume".

Reține atenția ziarelor bucureștene din urmă cu cincizeci de ani desfășurarea evenimentelor din India, unde lupta pentru independență și emancipare națională se amplifică. Se subliniază faptul că mișcarea de eliberare de sub dominația colonială

[1] Pentru a ușura lectura nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original. Conform uzanțelor de atunci, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat și noi această datare de epocă.

Submarinul românesc S2

Mahatma Gandhi, cel care a ridicat India la lupta de eliberare națională

britanică se face sub semnul „unei întoarceri spre trecut, căci în acest trecut cu adevărat legendar conducătorii mișcării își puteau afla nu numai singura dar și cea mai puternică temelie pentru uriașa lor luptă. Și tot numai acest trecut, prin tradiția lui de civilizație și de cultură, putea oferi un mijloc viu de diferențiere între cele două realități: imperiul britanic și India de totdeauna" *(Timpul,* 2 aprilie).

Analizînd evoluția situației din India, ziarul amintit conchide: „India va fi în curînd liberă și desfășurarea evenimentelor, care de altfel se precipită, nu va întîrzia să arate aceasta ca un fapt împlinit."

Paștele 1942, este la 5 aprilie. Pe fondul stării de război, sărbătoarea Învierii lui Iisus are loc în condiții de austeritate. Măsurile economice luate de guvern se răsfrîng și asupra tradiționalelor preparate culinare de Paște. „Pentru a se economisi stocurile de grîu existente — scrie *Curentul* — s-a prohibit fabricarea făinei albe în toată țara, măcinîndu-se numai un singur fel de făină, cea integrală".

Spre a nu lipsi însă din case tradiționalul cozonac, Subsecretariatul de stat al aprovizionării, continuă ziarul amintit, „a horărît ca fiecare cetățean să primească cîte 300 grame făină integrală, dîndu-se astfel posibilitatea ca în fiecare familie să se poată face un cozonac mititel și tuciuriu, ca în vremuri grele".

Același Subsecretariat aduce la cunoștință că în vederea Sărbătorilor de Paște s-a aprobat să se consume carne în restaurante și în orice local de consumație din țară în intervalul de timp de la 5 la 13 aprilie 1942.

Totodată, prin intermediul Societății de Cruce Roșie a României, este organizată o mare acțiune de colectare de daruri pentru „coletul de Paște al soldatului", pachete ce sînt trimise luptătorilor de pe front.

În numărul său special de Paște, revista *Vremea* publică, între altele, și însemnările pr. Ioan G. Coman, *Dogma creștină*, din al căror final citățm: „Dogma creștină a fost cea mai puternică pîrghie a istoriei Europei în ultimele două milenii. Această pîrghie singură a dat conștiința unității și specificului continentului nostru. Dogma creștină e cea mai mare bogăție a Europei și a lumii. Cei ce o nesocotesc nu rămîn nepedepsiți. Cei ce se dau prizonieri vînturilor ideologice ale lumii acesteia vor termina în umilință și în praf. Ei n-au știut niciodată ce-au voit și n-au voit niciodată ce-au știut, pentru că n-au știut niciodată nimic sigur, puternic masiv".

Cronică măruntă

tură română la Universitatea din Madrid.

• Între 23 aprilie și 1 mai au loc exerciții de apărare antiaeriană în Capitală, și în regiunea petroliferă Ploiești, la care iau parte „toate autoritățile civile și militare, întreaga populație, precum și toate formațiunile de apărare pasivă din București și zona Ploiești.

• Jean Gabin, **la Hollywood — scrie** Acțiunea — **ține cu orice preț să învețe americănește. În acest scop, colindă toate cafenelele, stă de vorbă cu negustori sau lucrători și urmărește de aproape gesturile și expresiile vagabonzilor americani.**

După-masa merge la Spencer Tracy, vechi prieten, cu care vorbește englezește, iar de la 7 la 8 seara la lecții de limbă americană literară. Apoi mai dă o raită prin oraș sau baruri, unde își îmbogățește cunoștințele de limbă.

• La răscruce de vînturi, **celebrul roman al Emiliei Brönte, este dramatizat de Zaharia Stancu și N. Carandino.**

• Se împlinesc **7 ani de la moartea lui Panait Istrati. „Dragostea, suferința, inadaptabilitatea — iată legea vieții lui Panait Istrati, scrie Alexandru Talex. Dragoste pentru cei care muncește și asudă, dehăinat de foame și ignoranță; suferință, nemăsurată suferință și înțelegere dinaintea eternei drame omenești, a idealurilor și prietenilor care se prăbușesc ori de cîte ori au pornit pe făgașul realităților".**

• O nouă **boală? Sociologii americani — notează** Acțiunea — **ar fi descoperit un nou fel de demență și anume a „saturației de radio". Această nouă boală este provocată de știrile rele cu privire la război difuzate de posturile de radio. Simptomele noii boli sînt: dureri de cap și de stomac, lipsă de poftă de mîncare și insomnii.**

• Serviciul **central al cenzurii presei comunică: „Pentru vina**

APRILIE 1942

În lipsa posibilităților de mutare — din cauza prelungirii contractelor, scrie Realitatea ilustrată — **cetățenii se vor mulțumi cu obiceiul cîntăritului**

Cronică măruntă

de-a fi utilizat cuvinte susceptibile de interpretări tendențioase, ceea ce nu corespunde ținutei pe care împrejurările trebuie s-o impună chiar unei publicații de humor, se aplică revistei Păcală **sancțiunea unui sever avertisment public".**

• Noutăți **în Editura „Prometeu" Ion Marin Sadoveanu** — Istoria universală a dramei și teatrului **(vol. I-II); Demostene Botez** — Pămînt și om; **Miron Radu Paraschivescu** — Cîntece țigănești; **Georgeta Mircea Cancicov** — Pustiuri.

• **În** Curentul, **recenzie la romanul lui Dumitru Almaș** Meșterul Manole: **„Stilul său proaspăt și plin de culoare, analiza subtilă a personagiilor, portretizarea lor desăvîrșită, gradația momentelor și stărilor sufletești sînt mărturia unui scriitor deplin format, care legitimează cele mai frumoase speranțe".**

• La Ateneu, **expoziție Th. Pallady. „Într-o baie de nuanțe străbătute de fiori de morbidețe — scrie K.H. Zambaccian în** Curentul —, **linia lui Pallady înscrie forme armonioase, arta aceasta ce pare că răsare ușor din capriciile sau spleenul unui aristocrat ascunde o măiestrie pe care aproape o jumătate de secol de șlefuire o menține atît de diafană".**

• Agenția **oficială germană D.N.B. transmite din Geneva, preluînd o informație din ziarul britanic** News Chronicle, **informează că în cartierul londonez Finsbury a fost ridicat un monument în amintirea lui Lenin, care va fi inaugurat la 22 aprilie (ziua nașterii sale) de către ambasadorul Sovietelor în capitala britanică, Maiski.** Sic transit gloria mundi.

• Ion Dacian **lansează șlagărele zilei la teatrul „Alhambra" în opereta** Gheișa.

• În Capitală **sînt încă și în 1942 peste 200 de străzi deschise în diferite cartiere și parcelări**

Revista *Convorbiri literare* împlinește trei sferturi de veac de existență. Evocînd acest drum al publicației fondate de Titu Maiorescu, Simion Mehedinți scrie în numărul revistei din martie-aprilie 1942: „Faptul că cele mai vechi publicații din România *(Gazeta Transilvaniei* și *Convorbiri literare)* sînt faptă românească e o dovadă că poporul nostru are evlavie pentru cultură și nu-și pleacă fruntea înaintea nimănui.

Știm că de multe ori istoria omenirii seamănă cu o mlaștină (dovadă anul 1940); dar mai știm și altceva: deasupra apelor înnoroiate ale mlaștinei plutește floarea de lotus, albă că cel mai curat argint".

În același număr al revistei, M. Dragomirescu scrie despre Maiorescu — profesorul, ale cărui cursuri de filosofie le-a urmat la Școala Normală Superioară din București. „Miercurea veneam după-amiezi înainte de 5 să ascultăm cursul domnului Maiorescu și ne așezam în banca întîia, la spatele cucoanelor ce, gătite ascultau de pe scaune cursul maestrului. Maiorescu, aureolat parcă, intra în sală și, privind de la catedră, cu niște ochi luminoși de sub sprîncene bogate, începea să vorbească cu o voce profundă și caldă, cu un gest calculat, dar firesc, despre istoria filosofiei contemporane".

În ziarul *Acțiunea*, Eugen Lovinescu publică fragmente de însemnări memorialistice, referitoare la cariera sa didactică. Solicitînd, în 1913, să fie titularizat la catedra de latină, vacantă, de la Liceul „Matei Basarab" din Capitală, este refuzat, în locul său fiind numit un altul. „Încercau [inspectorii din minister] să dea fel de fel de explicări: «învățămîntul secundar nu-i de d-ta; d-ta faci carieră universitară»; «ai părăsit clasicismul și faci critică literară». Mai nătîng sau mai cinic, unul cu barbă roșie îmi spuse: «Noi ne retragem de la putere peste cîteva luni; d-ta ești junimist de la *Convorbiri literare;* te vor aduce în București ai d-tale; noi aducem pe ai noștri»".

Întîmplător, îl întîlnește pe șeful de cabinet al primului-ministru, Ionel Brătianu, care îi înlesnește o audiență la acesta. Aflînd despre ce-i vorba, I. Brătianu îi transmite lui Spiru Haret să revină asupra hotărîrii anterioare. Și acesta revine. „Repararea nedreptății — notează Lovinescu — m-a stînjenit însă mai mult decît nedreptatea în sine. Simțul dreptății «omului școalei» nu funcționase decît la ordinul șefului".

În *Universul*, G. Lungulescu recenzează studiul lui H. Dj. Siruni *Domni români la Poarta Otomană*, consacrat prezentării unui manuscris turcesc privind ceremoniile și recepțiile de la Curtea sultanului, din sec. XVIII, cumpărat de N. Iorga. Stu-

Corul transnistrian „Dorul Bugului" la mormîntul Eroului Necunoscut din Capitală

diind acest manuscris, precum și alte documente otomane de la Arhivele Statului, H. Dj. Siruni constată că în firmanele sultanilor „domnii români pămînteni sînt desemnați cu titlul de «Haşmetlu» care înseamnă «plini de magnificiență», titlu care nu se acorda de sultani decît marilor suverani ai lumii, tratați pe picior de egalitate politică".

Cercetînd aceste titulaturi ale domnilor români, vom găsi în ele ideea de independență statală deplină a țărilor române. Cercetările ulterioare, consemnează G. Lungulescu, „vor aduce multă lumină asupra pretinsei suzeranități a Turciei peste țările române și vor pune și mai mult în lumină marele rol pe care l-au avut principatele și poporul român în apărarea Sfintei cruci și a civilizației creștine, în această parte a lumii". Puterea Moldovei, Munteniei și a Transilvaniei era recunoscută de „însuși Suleiman Magnificul, cel mai mare dintre sultanii Islamului, atunci cînd își arăta teama ca nu cumva «cele trei principate, Transilvania, Moldova și Țara Românească să se închege într-o singură țară». Fără rezistența românească — urmează autorul amintit — marele sultan știa că puterea Ungariei nu e capabilă să se mențină, așa cum s-a și întîmplat la Mohacs, unde Suleiman prefăcea regatul regelui Ștefan în pașalîc în 24 de ore.

Abia atunci a înțeles și Ungaria ceea ce atît de bine înțeleseseră toți marii sultani și cuceritori turci, că zidul de apărare și adevărata fortăreață nu numai a Ungariei și Poloniei, ci chiar a Europei, a fost și rămîne țara și poporul românesc".

Să transcriem, în finalul cronicii noastre, și cîteva observații din recenzia pe care George Ivașcu o face în revista *Vremea*, din 26 aprilie, volumului *Mon film* (Filmul meu) datorat ziaristului Clement Vantel, „fecund gazetar francez, care — scrie recenzentul — și-a iubit meseria cu pasiune, a slujit-o din toată inima, dăruindu-i tot ce avea mai bun".

Referindu-se la condiția profesională a gazetarului, autorul francez notează: „Un ziarist demn de acest nume își ia răspunderea a tot ce scrie, chiar aceea ce e anonim, și consideră calomnia, acuzațiile fără probe, trucarea documentelor, deformația faptelor, minciuna ca pe cele mai grave greșeli profesionale. Nu comite nici un plagiat, citează pe confrați, din care reproduce un text, nu cere locul unui confrate și nici nu pricinuiește concedierea lui, oferindu-se să lucreze în condiții inferioare.

Un ziarist demn de acest nume — conchide Vantel — nu-și confundă rolul cu acela de polițist". ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

care de ani de zile n-au fost botezate, fiind cunoscute sub denumiri de litere sau cifre. Astfel sînt străzi A., B., C. și străzi Popescu I, II, III ș.a., în diferite părți ale orașului, fapt care dă naștere la confuzii și încurcături.

● Crucea Roșie a **României folosește în Capitală 10 turisme pentru transportul răniților de la spitale la diferite consultații medicale. De asemenea, mai are 9 automobile ambulanțe cu târgi, pentru transportul răniților de la aeroport și de la gări, sosiți cu avioanele și trenurile sanitare.**

● În vederea **selectării lucrărilor de artă care vor reprezenta România la bienala de la Veneția, se institue pe lîngă Ministerul propagandei o comisie alcătuită din: Al. Bădăuță, secretar general al Ministerului propagandei, A. Popa, secretar general în Ministerul culturii naționale, sculptorul Fr. Storck, pictorii J. Al. Steriade și N. Dărăscu, arhitect V. Pestzache, sub președinția prof. I.D. Ștefănescu de la Universitatea din București.**

● Un certificat **școlar din 1778, eliberat la mănăstirea Putna, reprodus în** Universul: **„Smeritul arhimandrit Vartolomei Mazereanul mădular academicistei teologii Chievului și îndreptătoriu școalelor domnești episcopești și mănăstirești a Moldavii; așijderea eu Ilarion ieromonah, mădular al filosofilor Patmosului și învățătoriu psaltichiei școalelor Moldavii, dăm adeverință cu această carte a noastră cum că tinerelui Ioan, fiul preotului Gheorghe Vasilievici Bălășescul, de aici, s-au ținut în grija noastră de la firea lui cea de 5 ani pînă acum la vîrsta lui de 12 ani și s-au învățat de noi și prin ai noștri vătaj ai școlii de aici: claslovul, psaltirea, octoihul, catehismul moldovenesc și rusesc, alcătuirea scrisorilor moldovenește, psaltichia după melodia grecească, gramatică, geografia, ritorica".**

Hunii şi-au făcut apariţia în Europa în anul 375, intempestiv şi cu o extremă brutalitate. În cursul unei bătălii purtate cu înverşunare, ei au nimicit armata bătrînului rege al ostrogoţilor, Ermanarich, care, de altfel, a şi fost ucis în luptă. Este prima dată sigură din istoria hunilor[1]. Totul îi deosebeşte pe huni de ceilalţi barbari, începînd cu aspectul fizic pînă la modul de viaţă, fără a omite felul cum poartă războaiele. Li se asociază, de aceea, misterul şi distrugerea.

Singura mărturie contemporană care ne-a parvenit — cea a lui Ammianus Marcellinus (cca 330-400) — ne lasă o imagine absolut înfricoşătoare a hunilor. Înfăţişarea lor fizică şi modul de viaţă i se par respingătoare istoricului latin, în plus le atribuie o corupţie ce îi exclude din rîndul oamenilor.

„Din cea mai fragedă tinereţe, li se fac, cu un fier, răni adînci în obraji, pentru ca cicatricele ce se formează să împiedice creşterea tuleielor: ei îmbătrînesc desfiguraţi şi fără barbă. De altfel, toţi au braţele puternice, gîtul gros, figuri ieşite din comun şi sînt atît de încovoiaţi, încît îi poţi lua drept animale cu două picioare ori îi poţi asemăna stîlpilor ciopliţi, cu înfăţişare omenească, pe care îi vedem la marginea podurilor. Ei nu au nevoie nici de foc, nici de carne preparată, trăiesc doar cu rădăcini sălbatice şi cu orice fel de carne, pe care o mănîncă aproape crudă, după ce au încălzit-o uşor, aşezînd-o sub ei pentru un timp, atunci cînd călăresc. Nu au case; la ei nu găseşti nici măcar o colibă acoperită cu trestie. Se îmbracă cu pînză ori cu piei de şobolani de cîmp; nu au decît un singur veşmînt şi renunţă la el doar atunci cînd este compiet zdrenţuit. Îşi acoperă capul cu mici căciuli dublate şi picioarele cu piei de ţap. Sînt parcă ţintuiţi pe caii lor, care sînt într-adevăr robuşti, dar urîţi; nu e nimeni printre ei care să nu poată petrece ziua şi noaptea pe cal, unde beau, mănîncă şi dorm, culcîndu-se pe gîtul îngust al animalului. Nici unul nu cultivă pămîntul şi nici nu cunoaşte plugul. Fără locuri stabile, fără case, ei hoinăresc în toate părţile şi parcă fug mereu în căruţele lor. Precum animalele lipsite de raţiune, ei nu ştiu deloc ce e bine şi ce e rău; nu au nici religie, nici superstiţii; nimic nu egalează patima lor după aur".

Tot la sfîrşitul secolului IV, poetul latin Claudianus ne aduce şi el o mărturie pe cît de scurtă pe atît de fermă: „Hunii au moravuri josnice, un aspect fizic respingător, un spirit crud. Trăiesc din jaf, nevrînd să cultive pămîntul. Le place să-şi facă tăieturi pe faţă şi sînt mîndri să jure pe cadavrele părinţilor lor, pe care tocmai i-au ucis".

Hunii ni se înfăţişează în aceste mărturii ca fiinţe de tip mongoloid, rase în cap, prezentînd toate arhetipurile nomadului, ceea ce nu putea decît să-i îngrozească pe literatul roman. Ei practicau, de asemenea, deformarea craniană, îşi ucideau bătrînii şi îşi ardeau morţii, practici răspîndite timp de secole la popoarele nomade ale Asiei.

ATTILA, BICIUL LUI DUMNEZEU

JEAN-YVES MARIN, CHRISTIAN PILET

Origine controversată

Victoria hunilor din anul 375 nu a avut efect în mare parte, deoarece strîngerea numeroaselor triburi sub autoritatea regelui Balember nu a ţinut decît pe durata unei cuceriri; imediat după prăbuşirea imperiului ostrogot, fiecare şi-a reluat raidurile pe cont propriu. Hunii au înaintat lent prin cîmpiile României de astăzi. În 378 ei stabilesc primul contact direct cu armata romană. Totuşi, absenţa unităţii politice şi militare i-a făcut să apară drept războinici, firește redutabili, însă relativ uşor de manipulat pentru a-i face să se integreze, în grupuri mici, în armata romană. Era strategia de multe ori aplicată de Imperiul roman pentru rezolvarea problemelor sale de frontieră.

Joseph de Guignes a realizat o monumentală *Istorie a hunilor, turcilor şi mongolilor*; publicată în 1756-1758, în care a stabilit că hunii din 375 sînt Hiung-nu din izvoarele chineze. Această teză va fi reluată fără încetare de-a lungul sec. XIX. Astăzi, îmbinarea surselor scrise cu descoperirile arheologiei sovietice şi chineze permite avansarea unei origini a hunilor admise de comun acord. Sursele chineze relatează răz-

[1] Jean-Yves Marin este conservator la Muzeul Normandiei din Caen, iar Christian Pilet cercetător la Consiliul Naţional de Cercetare Ştiinţifică din acelaşi oraş normand. În 1990, ei au organizat o amplă expoziţie despre Attila. Reproducem acest articol — într-o formă prescurtată şi cu subtitlurile redacţiei noastre — din revista *Historia*.

În p. 82: *regele hunilor, călărind fără șa. Totuși, prezența șeii la huni este atestată de descoperirea ei în numeroase morminte din Europa, cum o atestă și harta din fotografie*

boaiele împăraților contra nomazilor încă din veacul IX î.e.n. Printre aceștia, Hiung-nu, împotriva cărora s-a început construirea Marelui Zid. Timp de peste un mileniu, vom regăsi periodic referiri la războiul dintre chinezi și Hiung-nu, care, fără a se stabili vreodată pe un teritoriu anume, nu par să se fi îndepărtat de nordul Chinei. Mișcarea, la începutul erei noastre, a nomazilor proto-mongoli din Siberia nordică îi împinge pe Hiung-nu spre sud, ca federați, apoi ei sînt complet absorbiți în marea masă a popoarelor din nordul Chinei.

Trebuie să căutăm originea hunilor printre popoarele K'Ouen sau Kun, consemnate încă din secolul VII înainte de Christos, originare din stepa împădurită dintre malul nordic al lacului Baikal și fluviul Enisei. Alungați în sec. II î.e.n., ei migrează spre Siberia occidentală, unde trăiesc ca nomazi, dar fără deplasări notabile, pînă în sec. IV e.n. Or sursele grecești și romane — atît cît putem să le interpretăm — par să indice Siberia occidentală drept primul teritoriu cunoscut al hunilor. Totuși, nu am avansat prea mult, fiindcă originile etnice ale nomazilor K'Ouen nu sînt cunoscute. Putem spune că sînt proto-turci, care provin din vestul Siberiei. Dacă aceste date sînt aproape acceptate, ne temem că, fără vreo descoperire arheologică hotărîtoare, ce pare puțin probabilă, nu putem aprofunda cunoștințele noastre despre originea acestui popor.

Era superb

434. Mundiock, tatăl lui Attila, a murit de mai mulți ani. Hunii sînt de acum încolo un popor puternic, care a știut să trateze de la egal la egal cu Imperiul Roman de Răsărit. Schimburile de ambasadori sînt frecvente. Putem întîlni în anturajul lui Attila multe personaje importante, de toate originile etnice, care constituie un fel de consiliu al regatului, alături de aristocrația hunică. La început s-a instaurat o co-regalitate între Attila și fratele său Bleda. Acesta din urmă apare, conform rarelor mărturii, ca un personaj șters, preocupat mai degrabă de expediții de jaf, în vechea tradiție a stepei, decît de strategie. În deceniul cînd a guvernat alături de fratele său, se pare că nu a jucat un rol important. La momentul prielnic, Attila a făcut sau a lăsat să fie asasinat acest frate, ce umbrea imaginea regală.

Dintre numeroșii ambasadori care au putut să se apropie de Attila, doar grecul Priscus ne-a lăsat o mărturie scrisă despre misiunea sa din 449. Din ea au ajuns pînă la noi cîteva fragmente substanțiale (*Magazin istoric*, nr. 1/1970). Priscus de Panium era creștin, apropiat din punct de vedere politic de viitorul împărat Marcianus (450-457), partizan al războiului, considerînd că Imperiul Roman de Răsărit nu trebuia să trateze cu barbarii, ci să-i supună. Toată descrierea misiunii sale arată disprețul față de huni, nu fără a lăsa, din cînd în cînd, să pătrundă impresia puternică pe care i-o producea Attila. Portretul făcut de el regelui hunilor a fost transcris, cu oarecare emfază, de călugărul Iordanes:

„Acest om venise pe lume pentru a zgudui națiunea sa și pentru a cutremura pămîntul. Prin nu știu ce fatalitate,

zgomote formidabile se auzeau înaintea lui, ce semănau peste tot groaza. Era superb cînd mergea, plimbîndu-şi privirile ici şi colo în jurul său; orgoliul puterii sale se vedea pînă şi în mişcările corpului. Îi plăceau bătăliile, dar se stăpînea în acţiune; excelent în consiliu: se lăsa înduplecat de rugăminţi; bun cînd ţi-a acordat o dată protecţia".

Fără îndoială că în sînul acestei federaţii de popoare eteroclite, avînd fiecare un rege în fruntea sa, autoritatea lui Attila era totală. Nimic nu evocă mai bine impresia de forţă care emana din Attila ca descrierea pe care o face Iordanes atitudinii regelui hunilor, atunci cînd însăşi şansa armelor părea să-l părăsească, în timpul bătăliei de pe Cîmpiile Catalaunice (451), în apropiere de Troyes, unde oştile sale s-au luptat cu cele romane, vizigote, france şi slave, ale lui Theodoric I: „Mulţimea celorlalţi regi, dacă putem vorbi astfel, şi căpeteniile celorlalte naţiuni, asemenea unor oameni din escortă, urmăreau cu atenţie cea mai mică mişcare a lui Attila şi imediat ce el făcea un semn cu ochiul, fiecare dintre ei, în linişte, cu teamă şi emoţie, venea să se aşeze în faţa lui ori executa ordinele pe care le primise".

Ambasada lui Priscus

Cei nouăsprezece ani de domnie (cca 434-453) ai lui Attila vor fi marcaţi de acţiuni conforme unei strategii bine definite, de la care el nu se va abate înainte de anul 450, la apogeul puterii sale, decît pentru a întreprinde dificila cucerire militară a Occidentului. El alternează pacea şi războiul în Europa orientală, pentru a acţiona mai liber în alte direcţii. Din 434 pînă în 441, fiindcă Theodosius II acceptase să-i dea un important tribut, el şi-a rezervat loviturile tuturor naţiunilor barbare care înconjurau imperiul său pannonian. Spre Orient, unde rămăşiţele popoarelor „scitice", amestecate cu hunii rămaşi în urmă, reprezentau o rezervă de război deloc neglijabilă, a condus el însuşi o dificilă expediţie în 435, pentru supunerea popoarelor din Asia Centrală. Încă o dată, în 449, îl va trimite pe fiul său Ellac să se războiască cu acatzirii, popor hunic de la Marea de Azov, pentru a recruta războinici; poate chiar cu gîndul de a strivi odată Imperiul persan.

La nord, în marea cîmpie poloneză, arheologii au dovedit o prezenţă militară a hunilor pînă la ţărmurile Mării Baltice, unde se pare că nu au întîmpinat o rezistenţă prea mare. În 436, o intervenţie spre vest a provocat prăbuşirea brutală a regatului burgund şi moartea regelui Gundahar, care va inspira epopeea Nibelungilor. Vechea prietenie a lui Attila cu generalul roman Flavius Aetius îl va face să-i încredinţeze acestuia un puternic contingent de huni pentru cetatea Narbonna, ocupată de vizigoţi. Dar nu era aceasta oare o excelentă ocazie de evaluare a mijloacelor de apărare ale Occidentului?

În jurul anilor 440-441, Attila putea din nou să-şi îndrepte atenţia către Imperiul Roman de Răsărit, care va suferi timp de opt ani o serie de înfrîngeri militare fără precedent, ce-l vor determina pe împăratul Theodosius să încheie tratate temporare din ce în ce mai umilitoare şi ruinătoare. Hunii se aflau la porţile cetăţii Constantinopol şi oraşele complet distruse erau fără de număr. În anul 448, după o nouă bătălie extrem de sîngeroasă pentru ambele tabere, a fost încheiat un armistiţiu, ale cărui condiţii erau şi mai dure pentru Bizanţ. Imperiul lui Attila atinsese apogeul în anii 449-450, dar seria războaielor avusese un preţ greu plătit în vieţi omeneşti.

În acest moment a intervenit ambasada lui Priscus pe lîngă Attila. Ambasadori ai Imperiului Roman de Răsărit vin din nou să negocieze preţul păcii.

„Văzui o mare mulţime ce se îmbulzea aşteptînd ieşirea lui Attila. În sfîrşit, Attila apărînd, cu înfăţişarea gravă, plimbîndu-şi privirea în toate părţile, s-a aşezat în faţa palatului său. Onegesos era alături de el. Mulţi care aveau un proces veniră la el şi îi cerură să le judece pricinile".

Privind spre Apus

Anul 450 a fost al tuturor negocierilor. Diplomaţia hunică fiind perfect la curent cu toate subtilităţile şi contradicţiile dintre Roma şi Constantinopol, procedează la un fel de supralicitare permanentă pe lîngă cei doi împăraţi. Un amabasador al Romei, Romulus, pe care Priscus l-a întîlnit la curtea lui Attila, era sigur că hunii vor ataca marele regat al Persiei. De fapt, Attila privea deja spre Apus. Imperiul Roman de Răsărit rămînea puternic din punct de vedere militar, însă fiind într-o gravă criză financiară, el nu mai reprezenta o pradă pentru huni. Imperiul Roman de Apus era foarte divizat şi mai ales părea slăbit pe plan militar, fără ajutorul armatei regelui vizigot Theodoric. Legăturile de prietenie dintre Aetius şi Attila se răciseră. Veştile care soseau din Occident, despre slăbiciunea armatei romane, erau favorabile. Un clan franc îi ceruse ajutorul într-o luptă dinastică. Genseric, regele vandalilor (428-477), care stăpînea Cartagina din nordul Africii şi îi detesta pe vizigoţi, părea că vrea să-l susţină pe Attila. Pînă şi Theodoric a primit la curtea sa de la Toulouse pe ambasadorii lui Attila, care au încercat să-l îndepărteze de Roma. Dar domnea neîncrederea, vizigoţii neuitînd că hunii îi izgoniseră din ţinutul lor şi că ei lăsaseră sub zidurile cetăţii Toulouse, în 433, un important contingent de cavaleri, dintre care nici unul nu fusese cruţat. Aceste aversiuni marcate de violenţă vor fi hotărîtoare atunci cînd Theodoric va trebui să aleagă de partea cui va lupta.

Pretextul intervenţiei a apă-

rut în mod nesperat. Sora lui Valentinian III, Honoria, printr-o subtilă manevră politică, va face apel la Attila într-o dispută cu fratele său. Ocazia era prea favorabilă; Attila anunță că e gata să se căsătorească cu Honoria și, continuînd să negocieze, își mobilizează cele mai bune trupe și pornește la luptă la începutul primăverii anului 451. Ce voia, de fapt? Comandamentul militar al Galiei? Imperiul? E o problemă de mică importanță în cele din urmă, din moment ce este clar că, de ar fi avut una, ar fi vrut-o și pe cealaltă.

Armata sa număra circa 30 000 de oameni; poate că jumătate erau huni, dar cealaltă jumătate erau ostrogoți, urmași ai învinșilor din anul 375, gepizi ai lui Ardaric, rugi, skiri, turingieni, burgunzi și chiar franci ripuari. Obiectivul militar părea să fie distrugerea imperiului vizigot și stăpînirea Galiei. După ce au mers de-a lungul Dunării, apoi au traversat Rhinul lui Mainz, hunii au pustiit cetatea Trèves, foarte slăbită din 406; la 7 aprilie 451, orașul Metz cădea în urma unui asediu și armata pornea în direcția cetății Orléans, unde a ajuns la 14 iunie.

În acest timp, Aetius și armata sa, o „extraordinară adunătură de barbari", cum spun unele surse, făcea joncțiunea cu armata lui Theodoric. La 20 iunie, a avut loc înfruntarea cu armata lui Attila, într-un loc numit Cîmpiile Catalaunice (Campus Mauriacus), situat între Troyes și Châlons, dar neidentificat exact pînă astăzi.

Căsătorie la sfîrșitul vieții

Așa cum făcea înaintea fiecărei bătălii, Attila a consultat ghicitorii — menționează Iordanes — care „au prezis hunilor evenimente funeste". Predicțiile s-au confirmat în parte: Theodoric a fost ucis, producînd retragerea vizigoților dezorganizați de lipsa comandantului. Totuși, Attila a cunoscut o semi-înfrîngere, o lovitură pentru prestigiul său. Puterea lui nu a fost cu nimic știrbită și el a putut să revină în Pannonia fără probleme. Nici Aetius, nici Attila nu acceptaseră în cursul acestei bătălii riscurile, fiecare înțelegînd că înfrîngerea unuia l-ar fi slăbit prea mult pe celălalt. Or, nu trebuie să uităm că marea problemă a generalilor din acea epocă era cea a efectivelor.

Dacă bătăliei din Cîmpiile Catalaunice i s-a acordat un loc important în istoriografia franceză, acest lucru se datorește faptului că istoricii au înțeles ce ar fi putut să însemne o victorie a hunilor. Pentru Roma, n-ar fi fost decît o nenorocire în plus, în lunga sa agonie. Galii însă ar fi pierdut, cu siguranță, mult mai mult. Semi-independența obținută de statele federate și de aristocrația galo-romană n-ar fi putut rezista sub pumnul de fier a lui Attila.

Attila nu a rămas decît cîteva luni în capitala sa și, dejucînd încă o dată toate previziunile ambasadorilor romani, s-a năpustit asupra Italiei, la începutul anului 452. Debutul campaniei a fost facilitat de sărăcia extremă din zonele rurale romane, în care bîntuia o foamete cumplită. În cursul primăverii, după ce a distrus cu brutalitate Aquileea, fortăreață considerată de necucerit, Attila a devastat cîmpia Padului, luînd o pradă considerabilă. Milano, Pavia, Padova, Verona au cunoscut jaful, dar pierderile de oameni produse de ciumă și alte boli care se extinseseră în armata hunilor l-au făcut pe Attila să înceteze ostilitățile. A urmat celebra întîlnire de la Mincio, unde papa Leon I, însoțit de doi înalți demnitari ai Imperiului, a venit ca ambasador al împăratului Valentinian să negocieze un armistițiu. În lipsa mărturiilor, nu știm care au fost condițiile acestei păci temporare, ce a permis încă o dată cruțarea celor două armate. La sfîrșitul verii, hunii s-au întors în Pannonia.

Attila se simțea slăbit, însă resursele sale umane erau încă mari și, dacă armata sa nu se mai considera invincibilă, ea rămînea cu siguranță cea mai redutabilă în mijlocul acestui vast cîmp de luptă, Europa. Poate că, din nou, ar fi fost reluate ostilitățile cu Imperiul Roman de Răsărit, dar a survenit moartea prematură a regelui hunilor:

„Attila se căsătorise, la sfîrșitul vieții sale, cu o tînără foarte frumoasă, numită Idlico, după ce avusese un mare număr de neveste, cum era obiceiul neamului său. În ziua nunții, el a fost foarte vesel. A doua zi, către seară, atunci cînd servitorii regelui, avînd presimțiri sinistre, au spart ușile, după ce l-au strigat cu toată puterea, l-au găsit pe Attila înecat cu sîngele său, fără a fi rănit, iar tînăra, cu capul plecat, plîngea sub vălul său. Atunci, după obiceiul neamului lor, ei și-au tăiat o parte din păr, și-au făcut răni adînci pe față, care-i urîțeau și mai mult. Ei voiau să-l plîngă pe acest mare războinic, nu ca femeile, cu gemete și lacrimi, ci cu sînge, ca niște bărbați ce erau. Au pus corpul lui Attila în trei coșciuge, primul de aur, al doilea de argint, al treilea de fier, lăsînd să se înțeleagă prin asta că acest rege atît de puternic a avut parte de toate: fierul, pentru a îmblînzi națiunile, aurul și argintul, ca semne ale onorurilor cu care l-au acoperit cele două imperii. Acestor embleme li s-au adăugat trofeele de arme luate de la dușmani, coliere cu pietre prețioase, în sfîrșit, diverse ornamente care decorau palatele regilor". (Iordanes) ■

În românește de Mihai POPESCU

CHURCHILL, ROOSEVELT ŞI BALCANII

dr. EUGEN PREDA

Cele trei volume *Churchill-Roosevelt. Corespondenţa completă* (vol. I *Începuturile alianţei* — CLXV + 574 pp.; vol. II *Făurirea alianţei* — 773 pp.; vol. III *Declinul alianţei* — 742 pp., Princeton, University Press, 1984), însoţite de un comentariu al profesorului Warren F. Kimball, s-au dovedit încă un instrument indispensabil pentru cercetarea celui de al doilea război mondial şi a consecinţelor sale. Lucrarea ştiinţifică a profesorului Kimball, deşi nu s-a regăsit pe deplin în cercetarea istoriografică ce i-a urmat, a reamintit că, după mai bine de patru decade de cînd marea conflagraţie a luat sfîrşit, examinarea documentelor de arhivă este departe de a fi încheiată şi că multe piese, unele capitale, rămîn fie neştiute, fie prea puţin cunoscute. Publicarea lor ar avea o importanţă deosebită în restabilirea adevărului istoric şi ar putea ajuta la înlăturarea tăciunilor neîncrederii din relaţiile interstatale[1].

Corespondenţa dintre cei doi lideri, fără îndoială, cel mai substanţial schimb de mesaje făcut între doi şefi de guvern sau de stat vreodată (cele trei volume includ 1949 documente, 788 din partea americană şi 1 161 din cea britanică), aruncă lumină asupra circumstanţelor obscure ale deciziilor strategice care au influenţat şi echilibrul internaţional de după război. De asemenea, ne oferă o imagine mult mai apropiată de realitate a lui Churchill şi, în egală măsură, a lui Roosevelt. Corespondenţa reflectă în mare măsură şi sistemul triunghiular al relaţiilor la vîrf instituit de raporturile Churchill-Roosevelt, cele pe care fiecare separat şi împreună le-au întreţinut cu I.V. Stalin.

O mare parte a corespondenţei a fost publicată în cele şase volume de memorii ale lui W. Churchill, apărute între 1948 şi 1953, în prima şi cea mai acută perioadă a războiului rece. Se poate vedea acum că selecţia făcută atunci a deformat sensul corespondenţei. Una dintre raţiuni a fost, după cum i-a scris Churchill preşedintelui D. Eisenhower, în 1953, „că nimic din ceea ce ar putea părea altora că ameninţă relaţiile noastre actuale în funcţiile noastre publice nu trebuie publicat... [şi] să asigure că nu conţin nimic care să implice că ar fi fost în acele zile controverse ori lipsă de încredere între noi" (citat de W.R. Louis, H. Bull, *The „Special Relationship": Anglo-American Relations since 1945* — „Relaţiile speciale": relaţiile anglo-americane începînd din 1945, London, 1986, p. 17). O altă explicaţie globală care consideră că *al doilea război mondial* nu a fost doar o voinţă politică, ci mai mult decît atît, un *program politic*, a cărui esenţă a fost apărarea post factum şi promovarea strategiei, a fost oferită de istoricul britanic R. Lewin încă de acum 15 ani: „Tot timpul şi fără scrupule, de-a lungul memoriilor sale, Churchill a folosit dubioasele metode ale lui *suggestio falsi* şi *suppresio veri*" (*Churchill as Warlord* — Churchill ca şef de război, London, 1974, p. 48). Cît despre profesorul Kimball, el scoate în evidenţă: „... Nici prezentarea făcută de Churchill manevrelor pentru putere în Europa de Est nu dă o imagine deplină şi veridică. Propunerile făcute de primul ministru lui Stalin pentru împărţirea acelei zone în sfere de influenţă britanică şi sovietică greu s-ar potrivi cu autoportretul imaginat de Churchill ca profet timpuriu al pericolelor expansiunii sovietice" (vol. II, p. 6).

După 1955, volumele oficiale *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers* (Relaţiile externe ale Statelor Unite. Documente diplomatice, în continuare F.R.U.S.) au adus, de asemenea, cîteva mesaje schimbate între Roosevelt şi Churchill, iar lucrarea britanică oficială — Sir Llewellyn Woodward, *British Foreign Policy in the Second World War* (Politica externă britanică în al doilea război mondial, în 5 volume, 1970-1975) — repovesteşte pe larg multe dintre aceste documente într-o formă apropiată de original. În 1970, la Franklin D. Roosevelt Library, Hyde Park, New York, s-au deschis *Dosarele Roosevelt din Camera hărţilor* şi, în mai 1972, separat, voluminoasa corespondenţă din timpul războiului dintre Roosevelt şi Churchill. Trei ani mai tîrziu s-a publicat o primă culegere de 548 mesaje *(Roosevelt and Churchill. Their Secret Wartime Correspondence;* Roosevelt—Churchill. Corespondenţa lor secretă din timpul războiului, editată de Francis L. Locwenheim, Harold D. Langley şi Manfred Jonas, New York, 1975). În săptămînalul bucureştean de politică externă

[1] Comunicare prezentată la cel de-al VI-lea Congres internaţional sud-est european de la Sofia, din septembrie 1989.

Lumea am prezentat pe larg, în 8 numere (33-40/1977), acea carte. Cu toate că volumul cuprindea doar o treime din corespondenţă şi avea şi un număr de inadvertenţe — aşa cum a rezultat după publicarea celor trei volume editate de profesorul Kimball, nouă ani mai tîrziu — el oferea o bază mai solidă pentru înţelegerea procesului de elaborare a deciziilor şi a planurilor postbelice ale puterilor anglo-saxone. Trebuie să menţionăm că aproape o treime dintre documentele apărute în 1984 nu fuseseră editate înainte.

O analiză din punct de vedere al volumului total al corespondenţei pune în evidenţă partea relativ redusă acordată ţărilor din Balcani, privite mai ales din punctul de vedere al tutorilor, şi zonei Europei de sud-est, văzută în general ca un subiect al politicii sferelor de influenţă. Explicaţia proporţiei reduse rezidă nu numai în aria vastă de probleme abordate în corespondenţă — ci derivă din natura globală a conflictului aflat în desfăşurare atunci —, dar şi în faptul că problemele respectivelor ţări, şi ale zonei, erau asociate în mod implicit cu schimburi de vederi sau controverse privind marile decizii strategice (de exemplu, *Bolero*, şi *Overlord* contra *Mediterana* sau *Anvil-Dragoon* — debarcarea în sudul Franţei — contra *Balcani — Europa Centrală).* Alt aspect îl constituie faptul că unele dintre aceste probleme făceau parte din categoria celor pentru care ar fi fost de preferat să ai „nişte discuţii sincere pe probleme ce sînt greu de pus pe hîrtie", cum îi scria primul ministru preşedintelui american la 10 august 1944 (vol. III, C-750), cînd Churchill a rămas dornic să propulseze forţele aliate în Balcani. Dar au rămas totuşi destule dovezi... şi pe hîrtie. În ciuda resentimentelor preşedintelui de a lăsa astfel de urme materiale.

La 25 aprilie 1943, Churchill i-a reamintit lui Roosevelt că în ianuarie, „la Casablanca aţi fost de acord că eu ar trebui să joc cartea cu Turcia" (vol. II, p. 286). Deşi într-un schimb de scrisori cu regele Petru II al Iugoslaviei aflat în exil, preşedintele s-a referit la „interesele mai reduse ale Americii în Europa de sud-est" (F.R.U.S., 1944, vol. IV, Europe, 1966, pp. 1359-1361, 1366-1368), Roosevelt i-a scris lui Churchill la 18 mai 1944: „Personal, aş prefera o Iugoslavie, dar trei state separate cu guverne separate, într-o confederaţie balcanică ar putea rezolva multe probleme" (vol. III, p. 540).

În februarie 1944, într-o notă către Edward J. Stettinius jr., pe atunci secretarul Departamentului de stat, preşedintele a înfăţişat cîteva dintre gîndurile sale despre rolul Americii într-o Europă postbelică: „Eu nu doresc Statelor Unite să aibă sarcina postbelică a refacerii Franţei, Italiei şi Balcanilor. Aceasta nu este sarcina noastră naturală, la o distanţă de 3 500 mile sau mai mult. Este în mod sigur sarcina britanicilor, care sînt cu mult mai interesaţi decît noi" (citat în *U.S. Army in World War II. The War Department, Office of the Chief of the Military History. Department of the Army, Strategic Planning for Coallition Warfare — 1943-1944,* by Maurice Matloff, Washington, 1968, p. 491; Armata S.U.A. în cel de al doilea război mondial. Departamentul de război. Biroul şefului istoriei militare. Departamentul Armatei de uscat. Planificarea strategică pentru purtarea războiului de către coaliţie 1943-1944). În concordanţă cu aceasta, Roosevelt a informat Londra, la 7 februarie (vol. II, R-457) şi 2 iunie, 1944 (vol. III, R-549): „Nu am absolut nici cea mai mică dorinţă să supraveghez ordinea în Franţa şi eventual Italia sau Balcanii". Aşa cum scrie profesorul Kimball, „liniştit cu predominanţa britanică în părţile sudice şi vestice ale Balcanilor, Roosevelt putea să-şi păstreze poziţia de neamestec în zonă" (vol. III, p. 276). Dar la 26 august, răspunzînd demersurilor primului ministru din 17 şi 25 august (vol. III, C-755, C-770), preşedintele îi scria că nu avea vreo „obiecţie ca să faceţi pregătirile pentru a avea gata o forţă britanică suficientă în vederea păstrării ordinii în Grecia cînd forţele germane vor evacua ţara", şi că, de asemenea, nu există vreo obiecţie ca în acea operaţie să se folosească avioane de transport americane (vol. III, R-608). Mai mult, cînd la sfîrşitul anului opinia publică din S.U.A. a criticat modul de acţiune al trupelor britanice în Grecia, Roosevelt i-a trimis lui Churchill un mesaj care sprijinea politica britanică, admiţînd că Marea Britanie avea deplină responsabilitate pentru Grecia şi cerea doar ca Churchill să înţeleagă de ce guvernul Statelor Unite nu putea să îl sprijine în mod public (vezi vol. III, R-673, 13 decembrie 1944).

Sferele de influenţă. Cu toate că la întrebarea cînd şi unde a fost folosită prima oară sintagma „sferele de influenţă" nu s-a dat încă un răspuns precis, unii cercetători indică, bazîndu-se pe opinia avansată de Lordul Curzon în 1907, o telegramă din 1869 trimisă de prinţul Gorceakov Lordului Clarendon, în care ministrul de externe rus asigura pe omologul său britanic că... Afganistanul nu avea să fie în sfera de influenţă a Rusiei (vezi studiul lui P. Keal din volumul *Dominant Powers and Subordinate States,* Puteri dominante şi state subordonate, editat de J.F. Triska, Durham, 1986). *The Churchill and Roosevelt complete correspondence* cuprinde întregul schimb de mesaje, început la 31 mai 1944, la iniţiativa primului ministru britanic, în privinţa unei înţelegeri cu U.R.S.S. pentru împărţirea „sferelor de influenţă" din Balcani. Profesorul Kimball scrie: „Un aranjament cu sovieticii pentru sferele de influenţă nu era un lucru nou pentru Churchill. La 1 octombrie 1939, cînd era prim lord al Amiralităţii, justificase parţial pactul de neagresiune so-

vieto-german ca o expresie legitimă a intereselor sovietice" (vol. III, p. 349). Dar corespondența indică și mecanismul prefigurat de Roosevelt, un partizan, cum arată istoricul american E. Mark, al „sferelor de influență deschise" (vezi *Diplomatic History*, Istoria diplomatică, 3, Spring 1979, pp. 201-213). Potrivit politologului R. Wesson, cu toate că în mod public America „considera sferele de influență ca depășite și păgubitoare precum imperiile coloniale..., ideea lui Roosevelt a celor patru mari puteri (incluzînd Anglia și China) acționînd ca jandarmi mondiali implica *o participare a fiecăruia (Dominant Powers...*, p. 57). Examinînd poziția Statelor Unite la Conferințele de la Cairo *(Sextantul)* și Teheran *(Evrika)*, în 1943, profesorul Kimball scrie: „Din moment ce Roosevelt a înțeles și că Asia de est și Pacificul vor fi o sferă chino-americană de influență (chiar dacă această frază n-a fost vreodată folosită), el a început să se gîndească la o tutelă americană pentru coloniile britanice și franceze din acea zonă, tutelă care urma să fie asistată de chinezi" (vol. II, p. 609). La 29 iunie 1944, președintele i-a scris primului ministru că „Eu nu-mi pot da acordul pentru folosirea trupelor S.U.A. contra Istriei și în Balcani" și „nu pot accepta fără consultări cu Stalin" abandonarea operațiunii *Anvil* (vol. III, R-574). Profesorul Kimball privește aceste luări de poziție ca „fiind consonante cu opinia de lungă durată a președintelui că Europa de est, spre deosebire de cea de vest, se afla dincolo de sferele de influență ale Americii" (vol. III, p. 221).

În timp ce mesajele lui Churchill, după convorbirile din octombrie 1944 cu Stalin (Conferința Tolstoi), sînt mai curînd laconice în ceea ce privește conținutul precis al aranjamentelor încheiate, cu excepția mențiunii că „aranjamentele în legătură cu Balcanii, în mod sigur, sînt cele mai bune cu putință" (vol. III, C-799), în prezent, accesul la arhivele britanice permite o imagine mai corectă a circumstanțelor în care s-a realizat „acordul procentajelor" în Balcani. În România, istoricul Gh. Buzatu a publicat minutele întîlnirilor Churchill-Stalin și Eden-Molotov din 9, 10 și 11 octombrie *(Din istoria secretă a celui de al doilea război mondial*, București, 1988, pp. 316-327).

După Conferința din Crimeea *(Argonaut*, februarie 1945), pe problemele Europei de est, Churchill „a încercat să-l convingă pe Roosevelt să preia conducerea. Despre România, el trimite o notă către Foreign Office, la începutul lui aprilie: «Sper că americanii vor reacționa. După aceea, va trebui să-i sprijinim, în liniște dar cu fermitate»" (citat în E. Barker, *Churchill and Eden at War*, Churchill și Eden în timpul războiului, London, 1978, p. 293). Esența acestei poziții, reflectînd inhibiția datorată înțelegerilor de la Moscova din octombrie 1944, poate fi găsită chiar în mesajul lui Churchill din 8 martie 1945 (vol. III, C-905). Dar, la 11 martie, Roosevelt a refuzat categoric să fie implicat (vol. III, R-714).

În principal, diferențele dintre Anglia și Statele Unite privind „strategia balcanică" rezultau nu numai din interesele și concepțiile divergente asupra lumii postbelice și din balanța militaro-economică în modificare dintre cei doi principali parteneri occidentali ai coaliției anti-naziste, dar și dintr-o ciocnire între conceptul tradițional al sferelor de influență și noul concept al sferelor de influență „deschise". Corespondența completă oferă noi dovezi concludente asupra tuturor acestor probleme.

O analiză a pozițiilor evolutive adoptate de cei doi oameni de stat, care dețineau cele mai înalte responsabilități în Statele Unite și Marea Britanie, în privința Europei de sud-est, în special în 1944, în timpul fazei finale a luptei contra celui de al treilea Reich, este de cel mai mare ajutor pentru stabilirea unei imagini mai corecte a adevărului istoric și pentru o mai bună înțelegere a lecțiilor ce derivă din război și a unei semnificații mai largi a pașilor către eliminarea definitivă a metodelor care erau răspunzătoare pentru apariția faimosului „butoi de pulbere" al Europei. ■

IMAGOLOGIA

(Urmare din p. 58)

și cancelarul vest-german Conrad Adenauer.

Dimpotrivă, toți potentații și oamenii politici europeni care nu s-au priceput să deslușească liniile de forță ale politicii anglo-saxone s-au prăbușit, în strădaniile lor expansioniste.

Seria acestor oameni politici insuficient înzestrați imagologic începe cu regele Spaniei Filip al II-lea. Și continuă cu regele Franței Ludovic al XIV-lea și cu patru din urmașii lui la tron: Ludovic al XV-lea, Ludovic al XVI-lea și împărații Napoleon I și Napoleon al III-lea. Acesta din urmă, de altfel ca și predecesorul său nemijlocit la tron, regele Louis-Philippe — începuse prin a avea o imagine corectă asupra Marii Britanii. Dar, ca și regele-burghez, prin infatuare ireversibilă, și-a modificat această imagine și s-a prăbușit.

Aceeași soartă au avut-o, succesiv, țarul Rusiei Nicolae I, împăratul Germaniei Wilhelm al II-lea și dictatorii Mussolini și Hitler.

Imagologia slujește, prin urmare, într-o mare măsură, să explice calculele — eronate sau corecte — care au stat și stau încă la temelia deciziilor politice ireversibile, care duc la biruință sau la prăbușire.

CUM SĂ CAZI LA ÎNVOIALĂ CU ISTORIA

BARRY HILLENBRAND

Toate popoarele își înfloresc istoria[1]. Ticăloșii devin eroi.
Dezastrele sînt redefinite ca victorii. Ce-i amar devine dulce.
În Ungaria, elevilor li se spune că hunul Attila —
care cu greu ar putea fi numit cea mai simpatică figură a istoriei —
a introdus elemente înnobilante ale culturii romane la curtea sa.
Englezii au transformat dureroasa retragere de la Dunkerque
într-un triumf al spiritului.
În cazuri extreme, alchimiștii gîndirii creative
pot transforma cea mai neagră perioadă într-o epocă de aur.

Scuze pentru ororile unui război nefericit

Japonezii se aseamănă mult cu celelalte popoare în ceea ce privește modul cum își privesc trecutul, doar metodele diferă. În anii ce au urmat celui de al doilea război mondial, oficialitățile guvernamentale japoneze, influențate de cercurile politice și comerciale conservatoare, s-au străduit, în mod subtil, dar sistematic, să dilueze faptele agresiunii japoneze în Asia, între 1931 și 1945 (*Magazin istoric*, nr. 1/1983). Falsificarea se regăsește în textele manualelor școlare și în literatura de largă circulație, în filme și la televiziune și a transformat unele dintre tragediile războiului în fapte aproape benigne.

Invadarea sălbatică a Chinei este descrisă ca „o avansare în China". Masacrul de la Nanking (azi numit Nanjing), din 1937, în timpul căruia trupele imperiale au ucis mii de civili chinezi, este considerat o problemă ce necesită noi cercetări din cauza „datelor confuze". Alte episoade dureroase, precum marșul morții din Bataan, sînt ignorate, probabil cu speranța că dacă nu se vorbește despre ele, vor putea fi, cumva, uitate.

Dar războiul, cu toate amintirile sale urîte, nu se poate șterge, iar Japonia este o putere mondială prea importantă și bogată pentru a i se permite — și a-și permite — luxul amneziei istorice. Tot mai des vecinii săi îi cer să-și trateze în mod corect trecutul. Mulți dintre cercetătorii japonezi, exasperați de politica dusă de guvern pentru uitarea deliberată a aspectelor neplăcute, se alătură criticilor din străinătate, insistînd ca națiunea să înfrunte adevărul cum se cuvine. „Fără o înțelegere adîncă a multiplelor fațete ale războiului — spune Makote Ooka, un cunoscut poet — poporul japonez nu-și poate recăpăta sensul demnității în bine. Putem fi noi acum bogați și prosperi, dar trebuie să avem în același timp o conștiință de sine, care include înțelegerea teribilelor evenimente ale trecutului". Chiar și unii reprezentanți guvernamentali au început să recunoască necesitatea unei abordări diferite a problemei. Împăratul Akihito — fiul împăratului Hirohito, în timpul căruia Japonia a participat la cel de al doilea război mondial — a întreprins primul său voiaj în străinătate după urcarea pe tron, în ianuarie 1989, în Thailanda, Malaysia și Indonezia. A fost cea dintîi călătorie a unui suveran japonez în Asia de Sud-Est. Diplomații japonezi au sperat că în felul acesta se va putea elimina o parte din neîncrederea care a modificat perceperea Japoniei de către asiatici, începînd cu anii '30. Alegerea s-a mai datorat și faptului că interesele economice ale Japoniei în zonă sînt în creștere și Tokio speră să poată juca un rol politic mai mare în regiune. În plus, Akihito are strînse legături cu familiile regale din Thailanda și Malaysia. Dar orice inițiativă diplomatică, spune Yukio Satoh, directorul Direcției analiză și planificare din Ministerul de externe, „va da naștere, fără îndoială, la întrebări legate de trecutul nostru, cărora trebuie să li se răspundă".

În timpul banchetului dat în onoarea lui la Bangkok, de către regele și regina Thailandei, împăratul Akihito a spus că Japonia este hotărîtă „să acționeze ca o națiune pașnică, astfel încît să nu se mai repete vreodată ororile acelui nefericit război". Asemenea declarații scurte, chiar dacă nu sînt la fel de angajante precum cele făcute de liderii germani despre crimele naziștilor, reprezintă o modificare semnificativă față de practicile trecute. Înainte de moartea lui Hirohito, multe oficialități japoneze găseau dificil să discute despre război în mod public. În fond, el fusese purtat în numele lui Hirohito, care zăbovea pe scena lumii ca o fantomatică readucere aminte a unor fapte trecute îngrozitoare.

[1]Reproducem acest articol, într-o formă condensată, din revista *Time*, 7 octombrie 1991.

Mai mult, rolul jucat de împăratul Hirohito în anii '30 și '40 era controversat. A participat el, în mod activ și entuziast, la purtarea războiului, așa cum afirmă mulți istorici din afara Japoniei? Sau a fost un simbol lipsit de putere manipulat de militari, care au controlat țara începînd cu anii '30?

„Apa de sub pod"

Răspunsul pe care cei mai mulți japonezi l-au preferat este că fostul împărat n-a avut vreo vină. Ei au fost încurajați în această direcție de către americani, care nu numai că au refuzat să-l judece pe împărat după predarea Japoniei, dar i-au și permis să își continue domnia. „Dacă americanii au declarat că împăratul nu poartă vreo răspundere pentru război — spune John D. Dewer, profesor de istorie la Massachusetts Institute for Technology — cum ar putea purta vreo vină japonezul de rînd pentru război?"

Atîta vreme cît Hirohito a trăit, problema culpabilității lui și a națiunii sale era foarte dificil, poate chiar periculos de dezbătut. Spre sfîrșitul vieții lui Hirohito, primarul orașului Nagasaki, Hitoshi Motoshima, a spus că el crede că „împăratul poartă răspunderea pentru război". În schimbul acestei declarații, a primit un glonte din partea unui membru al unei grupări de extremă dreaptă.

Și fostul prim-ministru, Toshiki Kaifu, aflat într-o vizită în Olanda, în 1991, a exprimat „remușcări sincere" pentru „suferințele de nesuportat" pe care le-a provocat armata japoneză rezidenților olandezi din Indonezia între anii 1941-1945. Un mesaj similar a purtat Kaifu și în Asia. În timpul unei escale făcute la Singapore, în luna mai a anului trecut, a spus că o cerință obligatorie pentru ca Tokio să își poată asuma un rol mai important în lume este ca „toți japonezii să devină conștienți de ceea ce a făcut Japonia în trecut și să aibă o imagine deplină și sinceră a istoriei". El a pledat pentru ca tinerilor japonezi să li se predea o istorie a războiului corectă și completă.

La fiecare patru ani manualele școlare sînt aprobate de Ministerul educației pentru a putea fi folosite în învățămîntul primar și secundar. În fiecare an, ministerul, una dintre redutele birocraților conservatori, falsifică istoria. În 1991, spre exemplu, ministerul a cerut ca un pasaj despre „masacrul din Nanking" — în care se afirma că „peste 70 000 oameni au fost omorîți de către armata imperială japoneză" — să fie astfel modificat: „un mare număr de chinezi au fost omorîți". Sindicatul profesorilor, un bastion al gîndirii liberale, se luptă cu ministerul pentru reintegrarea în manuale a unor asemenea pasaje. Uneori reușește să cîștige, mai ales dacă i se asociază și vreun protest al unui guvern străin, dar progresul este nesemnificativ. Nu numai manualele școlare constituie o problemă. Timpul alocat la clasă pentru studierea deceniilor trei și patru ale secolului nostru este limitat.

Falsificarea este și mai evidentă în filmele și documentarele de televiziune. Sînt cîteva imagini alb-negru care se repetă mereu: distrugerile provocate de bombele incendiare americane aruncate deasupra Tokio-ului, infanteriști de marină americani care curăță cu ajutorul aruncătoarelor de flăcări bunkerele și ascunzătorile folosite de trupele japoneze din Okinawa, ciuperca atomică deasupra Hiroshimei *(Magazin istoric,* nr. 5/1971, 8/1975), generalii armatei imperiale judecați la Tokio. Imagini care creează sentimentul că japonezii au fost victimele reale ale războiului; victime nu numai ale Aliaților, ci și ale militariștilor care au dus națiunea la dezastru. Rareori apare vreo aluzie că și japonezii au provocat victime.

De ce este atît de dificilă confruntarea cu trecutul pentru mulți japonezi? O parte a explicației o putem găsi în sensul care se dă istoriei în Japonia. Deși țara are o străveche cultură și civilizație, ea a privit, în general, înainte, nu înapoi. De la mijlocul sec. XIX, toate energiile ei au fost canalizate spre modernizare. Atunci cînd li se pun întrebări despre al doilea război mondial, japonezii răspund adesea: *mizu ni nagasu,* ceea ce înseamnă „apă de sub pod". Chiar și funcționari superiori din Ministerul de externe manifestă resentimente cînd li se cer reflecții asupra trecutului. Unul dintre ei a devenit tot mai agitat cînd, de curînd, a fost presat să răspundă cum va marca țara sa comemorarea momentului Pearl Harbor *(Magazin istoric,* nr. 2-12/1983, 9/1989). „Este un fapt istoric", a spus el cu țîfnă. „Nu-l putem nega, dar haideți să mergem înainte".

Moștenirea tatii

Japonezii care erau adolescenți în 1945 își reamintesc cum oamenii politici și profesorii care proslăviseră pe împărat și țelurile războinice ale Japoniei s-au transformat, a doua zi după capitulare, în democrați la minut și partizani ai păcii. Asta avea iz de trădare. Cinismul pe care l-a generat a provocat revolta contra clasei politice în anii '50 și '60 ce a dus la confruntări de stradă la Tokio legate de tratatul de securitate dintre S.U.A. și Japonia și propunerea de dezvoltare a Forței de Autoapărare a Japoniei. O nouă generație începuse să-și pună întrebări în privința autorității bătrînilor, o tendință pe care oamenii politici japonezi nu se preocupă să o încurajeze. Înfrîngerea și deziluzia și-au pus și ele amprenta asupra generației mai în vîrstă. Politicienii și principalii oameni de afa-

Contrapunct

Shinatro Ishihara este un japonez care nu ezită să spună pe şleau ceea ce crede despre istoria ţării sale dinainte şi din timpul celui de al doilea război mondial. Mulţi dintre conaţionalii săi s-ar bucura dacă popularul membru al Dietei, din partea Partidului Liberal Democratic, ar fi mai puţin zgomotos. Cu un interviu publicat în 1990, Ishihara, în vîrstă de 59 ani - care şi-a cîştigat notorietatea în lumea întreagă cu o carte provocatoare, *The Japan that can say ne* (Japonia care poate spune nu) - i-a deranjat pe cercetătorii chinezi punînd sub semnul întrebării estimarea victimelor „masacrului de la Nanking", din 1937.

Într-un recent interviu acordat revistei *Time*, Ishihara şi-a dezvoltat punctul de vedere, acuzîndu-i pe chinezi că au creat „o imagine a japonezilor care au masacrat 300 000 oameni. Or doar 200 000 locuiau în oraş. Eu nu neg că s-a produs incidentul de la Nanking sau că noi am făcut lucruri greşite, dar să omori 300 000 într-o săptămînă este imposibil". Ishihara este de părere că doar cu puţin mai mult de 20 000 au pierit. A omorî 300 000 oameni ar fi echivalat cu masacrele planificate ale naziştilor germani şi „nu a fost cazul".

Ishihara polemizează şi atunci cînd discută raţiunile intrării Japoniei în cel de al doilea război mondial. „Japonia nu a putut evita atacul de la Pearl Harbor", a declarat el revistei *Time*, pentru că cererea americanilor ca Tokio să îşi retragă forţele din China şi Indochina s-a transformat într-un „ultimatum al S.U.A. care declara războiul. Care dintre japonezi ar fi putut ceda?" După părerea lui Ishihara, războiul era inevitabil şi Japonia a fost atrasă de forţe pe care nu le controla.

Conflictul, spune el, a fost provocat de interesele coloniale în Asia. „Dacă spui că colonialismul istoric a fost nedorit şi un lucru rău, atunci ceea ce a făcut Japonia a fost greşit. Dar Statele Unite, Marea Britanie, Franţa şi Olanda, cu care Japonia căuta să concureze ca o putere colonială, greşeau şi ele, căci erau implicate în politica aceasta colonialistă". În final, el proclamă: „dacă nu exista participarea Japoniei la război, [fostele colonii din Asia] nu s-ar fi eliberat niciodată".

Unii japonezi găsesc o anume uşurare în afirmaţia lui Ishihara că nu Japonia a fost întruparea deplină a răului. Dar cei mai mulţi ar fi preferat ca, pur şi simplu, problema să nu fi fost ridicată; de Ishihara sau de oricine altcineva.

ceri au făcut totul pentru a masca implicarea lor în efortul de război. Încercările lor de a arunca blamul pentru tot ceea ce s-a întîmplat asupra liderilor militari care au împins ţara în război, deşi reuşite, n-au fost niciodată pe deplin convingătoare. Pînă la urmă, soluţia cea mai simplă a fost să se evite cu totul discutarea trecutului.

Regimul de ocupaţie american de după război a adîncit, într-o manieră lipsită de înţelepciune, această tendinţă. Au fost reabilitate figuri de prim rang şi Tribunalul pentru judecarea crimelor de război de la Tokio a aruncat toată vina asupra militarilor. Americanii i-au învăţat pe japonezi şi cîte ceva despre istoria selectivă: cenzorii militari au restrîns cu multă severitate publicarea în Japonia a detaliilor înfiorătoare ale distrugerilor de la Hiroshima şi Nagasaki.

„Pacifismul Japoniei — spune profesorul Dewer — se bazează pe ideea simplă că ţara nu va mai fi vreodată implicată într-un război. Războiul este rău. Aceasta este încă o forţă puternică în Japonia de azi". Este adevărat că un mic grup de fanatici de extrema-dreaptă ilustrat de scriitorul Yukio Mishima — care şi-a făcut harakiri în 1970, după eşecul tentativei de a iniţia o lovitură de stat militară la Tokio — atrag încă o atenţie exagerată asupra lor şi a cauzei pe care o susţin. Dar în ciuda părerilor alarmiste din S.U.A. şi Europa, militarismul nu este în revenire în Japonia; de fapt, el rămîne foarte nepopular. Potrivit unui sondaj de opinie, doar 10% dintre japonezi ar lupta pentru ţara lor dacă li s-ar cere, comparativ cu 80% dintre cetăţenii Coreei de Sud, 70% dintre cei ai Statelor Unite şi 47% dintre spanioli. Tinerii japonezi se lasă greu atraşi de cariera militară. Nevoia de cadre este atît de mare, încît în septembrie 1991, pentru prima oară în istoria Japoniei, li s-a permis femeilor să dea examen la Academia militară. A fost o concesie şocantă într-o ţară în care cei mai mulţi bărbaţi încă preferă ca femeile să aibă slujbe ce le permit un pic mai mult decît servitul ceaiului.

Există şi alte raţiuni practice care cer să se renunţe la amnezia istorică. Turiştii japonezi — 10,9 milioane în 1991 — călătoresc în lume fără să înţeleagă, cel mai adesea, de ce oameni din Europa şi Asia de Sud-Est sînt suspicioşi şi adesea plini de resentimente faţă de ei. La fel procedează şi oamenii de afaceri, care provoacă fricţiuni fără să realizeze motivele reale. Dar, aşa cum declara Junichi Kyogoki, „dacă accepţi bogăţiile tatei, trebuie să-i accepţi şi datoriile. Tinerii se bucură de binefacerile afluenţei de azi, dar ei trebuie să accepte şi datoria negativă asociată cu trecutul nostru". ■

Traducere de Dorin MATEI

LA MULŢI ANI!

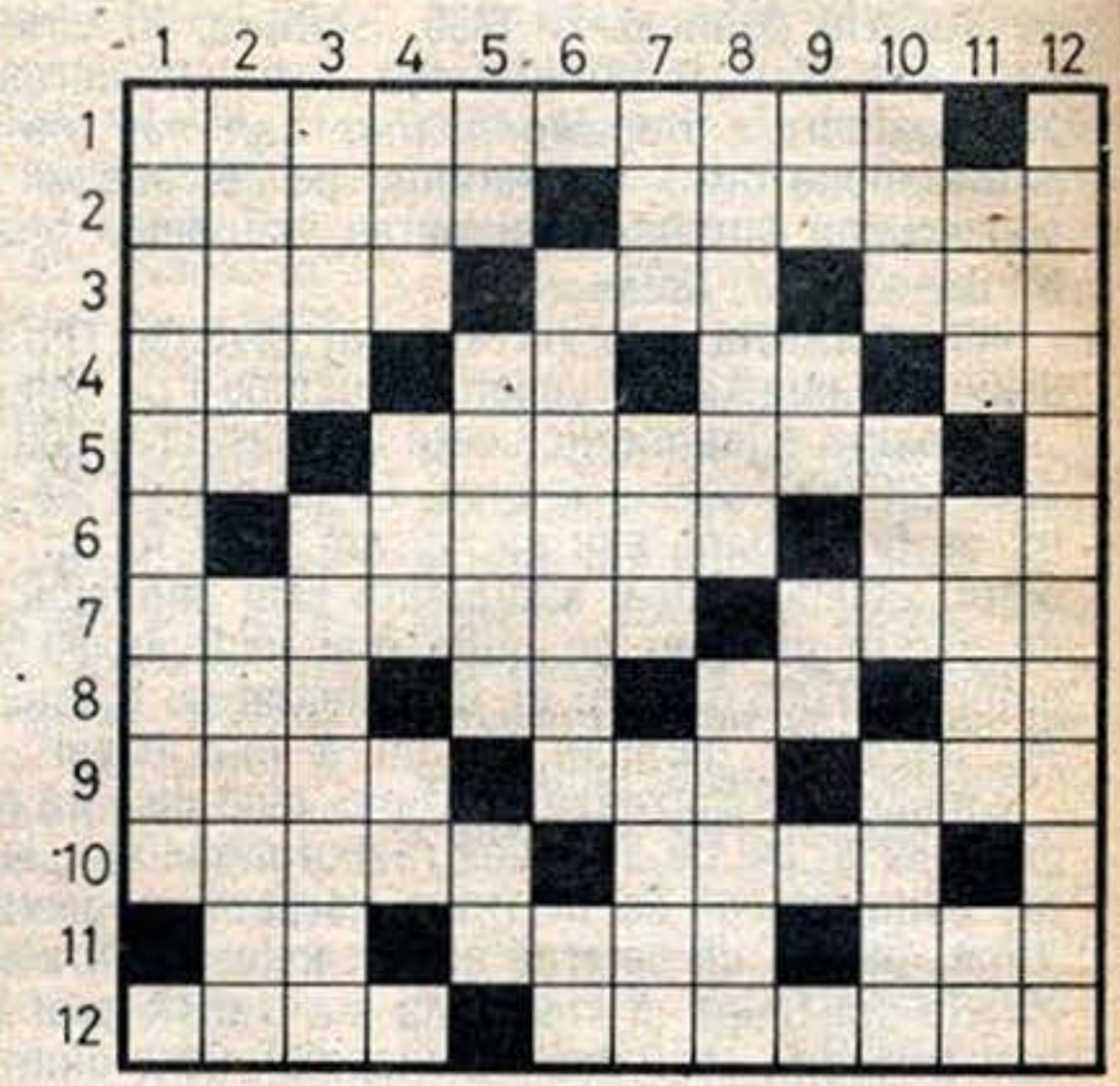

ORIZONTAL: 1) Sărbătorirea împlinirii a 25 de ani de la apariţia primului număr al revistei noastre, în luna aprilie 1967. 2) Cu cît mai multe articole, note şi ilustraţii, aşa cum se cuvine să fie fiecare număr din *Magazin istoric* - Sentiment trăit de redactorii revistei, la apariţia primului număr. 3) Listă de dosare sau documente din arhivele păstrătoare de mărturii istorice - Pentru - Una dintre cele mai importante înfăptuiri ale lui Hammurabi, regele Babilonului (1728-1686 î.e.n.), reprezentînd prima operă legislativă din lume. 4) Pseudonim al lui Mihai Gafiţa - Primele la rotativă! - Soarele faraonilor - Intrarea în Napoca! 5) Adrian Ionescu - *Magazin istoric* privit ca publicaţie în sine. 6) Intrigă diplomatică în genul celei ţesute de Talleyrand împotriva propriului său împărat; Napoleon Bonaparte *(Magazin istoric*, nr. 9/1979) - Produs lactat. 7) Aşezăminte care pun la dispoziţia cititorilor cărţi şi reviste - Făuritori de istorie, evocaţi şi cinstiţi în *Magazin istoric*. 8) Cui cu cap - Sandu Naumescu - Negaţie - În capul toboganului! 9) A prescurta un articol din motive redacţionale - Apărarea antiaeriană - Trăgător sub zero grade. 10) Personalitate politică rusă, care tinde să ocupe un loc tot mai important în istoria contemporană - Muza istoriei, cea care „se amuză" patronînd anecdote în paginile revistei noastre. 11) Rocada mică - Marea ştiinţă a armelor şi (de ce nu?) a interpretării istoriei - Formă sub care ni s-au păstrat vechile manuscrise cu date şi fapte din istoria antichităţii. 12) Prefix la munca ţăranului - Instituţie nefastă a regimurilor dictatoriale, de supraveghere a cuvîntului tipărit, cu care revista noastră a avut multe probleme în anii de opresiune.

VERTICAL: 1) Cea mai sigură modalitate de-a primi revista la domiciliu, evitîndu-se descompletarea colecţiei (pl.). 2) Perioade de timp în care se lucrează în unele redacţii sau se tipăresc publicaţiile, pentru a ajunge dimineaţa la difuzori şi de aici în mîinile cititorilor - „... cu cititorii", rubrică permanentă în *Magazin istoric*, pusă la dispoziţia celor care au ceva de comunicat colectivului redacţional. 3) Comună în Elveţia - Omul pentru a cărui informare şi satisfacţie se străduiesc zi de zi redactorii revistei *Magazin istoric*. 3) Galion al „Flotei de Argint", escadră spaniolă al cărei sfîrşit ne este evocat de revista noastră în nr. 6 din 1976 - Cenzurat la urmă! - Posezi. 5) Elena Toader - „... istoric", rubrică de divertisment interzisă de regimul dictatorial şi reluată de *Magazin istoric* la scurt timp după Revoluţia din 1989 - Poftim. 6) Instalaţie rudimentară pentru fabricarea rachiului; documentele afirmă că în Bucureşti, cea mai veche ar fi fost a lui Marco Evreul, în mahalaua Stejarul - Radu Calomfir. 7) Partea lichidă a sîngelui - Pilit la mijloc! - Documente. 8) Dispozitiv de aprindere a unei încărcături explozive - General-erou al armatei române (1896-1944), căzut pe cîmpul de onoare în luptele pentru eliberarea Transilvaniei de sub ocupaţia horthystă. 9) Radu Oprescu - În capul atelajului! - Dumneaei. 10) Şi aşa mai departe - „Febra...", articol evocînd goana după îmbogăţire a conchistadorilor spanioli şi portughezi, după descoperirea Lumii Noi de către Cristofor Columb *(Magazin istoric*, nr. 5/1975; nom.) - Prima dintre culorile drapelului nostru, despre care se face menţiune în *Magazin istoric*, nr. 10/1979, la rubrica „Cititorii scriu istorie". 11) Numele simbolic dat ostaşului român de-a lungul istoriei - Rînduri explicative aşezate sub textul unui articol, cu lămuriri sau trimiteri (pl.) - Localitate în vechea Chaldee. 12) Activitate profesionistă de elaborare a fiecărui număr din *Magazin istoric*.

Dicţionar: NTS, IGIS

Andrei CIURUNGA

Soluţia careului *Nicolae Iorga:* ACADEMIC - LET - TOMIS - ARHIVE - EMINESCU - GOA - NEN - UA - EDICT - ERTO - TS - I - AR - UTILA - ONOARE - L - RAMURI - NI - RUINE - BRAD - E - ON - DREO - CREP - MIHAI - NOTE - O - ARA - CLAR - LOC - NERVAL - ATENA

DIALOG CU CITITORII

(Urmare din p. 17)

MĂ MÎNDRESC CU COLECȚIA COMPLETĂ

Despre bucuria de a avea în familie o colecție completă Magazin istoric, **ne vorbește și dl. colonel (r) MIHAI CRISTIAN, din** Baia Mare: Am fost unul din participanții la concursurile organizate de revistă, iar prin rezolvarea corectă a problemelor m-am numărat de trei ori printre fericiții cîștigători (la ultimul concurs fiica mea, Cristian Mihaela, a cîștigat un abonament pe un an).

La cei 25 ani de la primul număr, mă bucur că dispun de întreaga colecție, iar în biblioteca familiei mele toate numerele sînt legate (două volume pe an și în diferite culori), colecție cu care mă mîndresc.

Doresc în viitor ca redacția să îmbunătățească calitatea hîrtiei, precum și a reproducerilor foto a picturilor prezentate, indiferent cît ne va costa revista, aceasta tot se va găsi în casa noastră.

Fiind ofițer pensionar, mă bucur că fiica mea, Mihaela Cristian, medic stomatolog, iubește revista, o citește cu multă pasiune și sînt sigur că va continua tradiția pe care am început-o acum 25 ani, încă mulți ani de acum încolo.

AȘTEPTĂM CU NERĂBDARE FIECARE NUMĂR

Iată și rîndurile primite din partea d-nei ELENA IOANA BANDRABUR, pensionară, din Tîrgoviște: Ne-a bucurat mult și ne dă speranțe afirmația dumneavoastră că cititorii statornici ai revistei de cultură istorică **Magazin istoric** v-au fost (fie și tacit) alături de efortul dv., poate din partea noastră, în mai mică măsură. Să fie aceasta în viitor, un unison de gînd bun și simțire sufletească românească. În fapt, țelul unei reviste de cultură istorică este de a face educație patriotică poporului său, de unire în simțăminte și fapte, căci numai așa putem trece marile furtuni.

Sîntem abonați ai **Magazinului istoric** din luna aprilie 1967, avînd întreaga colecție. Primul număr l-am procurat de la un chioșc al presei. Pentru că ne-a plăcut să citim cărți încă din copilărie, citindu-l, ne-a atras foarte mult și am făcut abonament trimestrial, chiar anual.

În anii din urmă, foarte des am stat cu mintea întrebătoare și temători de ce oare se întîrzie în apariția revistei, oare mai apare? Fără a exagera ceva, totdeauna, așteptăm apariția fiecărui număr cu emoție și nerăbdare. La ora actuală, această publicație ne este cea mai accesibilă față de posibilitățile financiare de a procura, a citi și alte cărți. Părerea noastră este ca rubrica **Rebus,** chiar dacă este pe teme de istorie, să-și aibe locul în publicațiile de enigmistică. Așteptăm cu nerăbdare caietele **Magazin istoric.**

UN TABLOU VIU

Studentul MIRCEA CRISTIAN PELIN, din București, **în anul II la Facultatea finanțe-contabilitate din cadrul A.S.E., ne scrie la rîndul său:** Sînt un pasionat al istoriei, geografiei și geopoliticii. Fiindcă sînt tipul introvertitului, istoria reprezintă pentru mine o oază a liniștei și bucuriei. Absorb cu nesaț fiecare pagină, fiecare rînd de istorie. Revista **Magazin istoric** este, poate, singura publicație care îmi oferă această plăcere. Citind-o, am în fața ochilor un tablou cu oameni, fapte, locuri într-o continuă mișcare, pe care imaginația nu încetează o clipă să-l dezvolte.

Oamenii care aveau menirea să-mi deschidă această carte a lumii nu au făcut mai nimic. Deci, pot spune, am 21 de ani și fac parte din acea generație căreia i s-a impus o ideologizare dură, banalizare a ideilor și o stereotipie a gîndirii. Pe scurt, am fost mințiți sistematic. Singura excepție o reprezintă domnul profesor Hristea de la Liceul „Iulia Hasdeu", care reușea să-ți insufle pasiune pentru această știință vie.

Întîlnirea cu revista **Magazin istoric** s-a produs prin 1984, cînd am început să citesc articolele despre cel de-al doilea război mondial. Apoi, un prieten mi-a pus la dispoziție colecția din 1967 pînă în 1986. Treptat am început să-mi lărgesc aria de interes și apoi alte laturi ale istoriei și spre perioade mai vechi. Așa am început să și colecționez revista.

După decembrie '89, am început să citesc revista filă cu filă, cu toate că au apărut atîtea și atîtea ziare, reviste și cărți care-ți mănîncă timpul.

Balastul ideologic a încetat să mai fie o povară, fiind aruncat peste bordul revistei. Rămîne însă autocenzura, greu de depășit atunci cînd nu-ți știi valoarea. Spun aceasta gîndind că în istoriografia noastră se mai cosmetizează anumite epoci.

Tinerii, și nu numai ei, pot și trebuie să știe că nu totdeauna în istoria neamului toate au mers strună, a existat acea „unitate de monolit în jurul..." Că domnitorii noștri au avut și părți mai puțin bune ca și domniile lor, că Unirea a avut și mulți dușmani înverșunați. Asta nu înseamnă că totul sau aproape totul trebuie văzut în negru. Nu. Se cere doar mai mult discernămînt în prezentare. Să nu uităm că un adevăr spus pe jumătate este mai periculos decît o minciună.

CHIAR DACĂ AR FI SĂ-MI MICȘOREZ FELIA DE PÎINE...

DI. IOAN P. POPA, muncitor metrolog, din Beiuș, **s-a întîlnit cu revista pe cînd era profesor suplinitor în satul Drăgăteni, jud. Bihor.** Am aflat atunci — **scrie d-sa** — de intenția de a se edita o revistă de istorie destinată marelui public. Am încercat să mă abonez, dar poștașii nu știau de existența acelei publicații. Mi-am procurat primele trei numere de la chioșcurile de ziare din Beiuș.

Pasiunea pentru istorie a fost întreținută de această revistă. Primele numere au avut și o ținută grafică remarcabilă. Cu timpul, revista a primit un aspect și un conținut mai puțin plăcut. Știu, nu din vina redacției. De aceea consider că „a vă pune cenușă-n cap" nu este potrivit. Toți purtăm vina acceptării cultului personalității. Nu ar trebui să ne fie rușine pentru simplul motiv că împătimiții de istorie sînt predispuși concesiilor ca îndrăgostiții.

Numerele apărute pînă în prezent sînt la mare cinste în modesta bibliotecă a unui muncitor (ce nu-i rușine să se numească așa), iar vremurile de azi, ce au făcut să crească prețul unei reviste la 50 lei (acum 80 lei — **n.n.**) nu mă pot determina să renunț la ea și nu voi renunța nici dacă știu că va trebui să micșorez felia zilnică de pîine. Desigur că o revistă de talia **Magazinului istoric** nu se poate face întotdeauna perfectă. Mai apar și articole ce prezintă pentru mine un mai mic interes. Dar, ce? Sînt singurul abonat? Numai mie trebuie să-mi placă?

În continuare, corespondentul nostru ne scrie că pasiunea pentru istorie a transmis-o și fiilor săi: Am doi copii, unul student la Politehnica timișoreană (Automatizări și calculatoare) și altul elev la vestitul liceu „Samuil Vulcan" din Beiuș în clasa a IX-a, amîndoi pasionați de științe exacte, dar deopotrivă de istorie. Lectura **Magazinului istoric** îi reconfortează, mai ales articolele de la finalul revistei gen „Un desant secret"; „Așa vă place istoria?"; „Secretele crimelor lui Stalin" etc.

Reținem și următoarele două propuneri ale d-lui Popa, rugîndu-vă să vă pronunțați asupra lor, stimați cititori.

Rubrica **Dialog cu cititorii** ar putea fi extinsă la 3 pagini, iar subrubrica **Cereri și oferte** ar putea fi ceva mai mare. Ar avea de cîștigat cei ce doresc să-și completeze colecția.

Scoaterea din titulatura revistei a cuvintelor „Serie nouă". Personal nu văd de ce trebuie neapărat să vă „delimitați" de munca dumneavoastră de dinainte de decembrie 1989. Face-ți-o prin articole de valoare pe care cititorii să le caute cu nerăbdare în cuprinsul revistei.

PENTRU NEPOȚI

Dacă dl. Ioan P. Popa a transmis pasiunea pentru Magazin istoric **fiilor săi, dl. GHEORGHE N. ANDRIESEI, din** Roman, **a făcut un pas și mai sus pe scara generațiilor, antrenîndu-și nepoții la lectura revistei. Cu succese, din cîte rezultă din scrisoarea d-sale:** Cu tot necazul ce-l întîmpinați, fiind

DIALOG CU CITITORII

nevoiți să ridicați prețul revistei, eu rămîn același vechi statornic și pasionat cititor, și nimic nu mă poate împiedica să am colecția întreagă, fapt ce m-a determinat să fiu abonat și pe acest an, 1992, la **Magazin istoric.** Consider această revistă cea mai reală și mai competentă dintre altele pe care le citesc. O revistă care scoate în evidență adevărul și realitatea despre istoria patriei noastre.

Dacă în anii trecuți erau impuse unele restricții și cenzuri, am observat cu multă bucurie că după Revoluția din 1989 revista este și se bucură de toată libertatea redînd în articolele sale probleme de mare valoare, multe din ele fiind inedite.

Sînt pensionat medical dar, citind lunar revista **Magazin istoric,** aceasta a devenit pentru mine ca o adevărată hrană sufletească care mă asigură cu tot ce mi-i mai drag: istoria patriei și cea universală. Faptul că din 1967 citesc cu pasiune revista, participînd alături de alți cititori pasionați la concursurile care au fost organizate, de cîteva ori m-am numărat printre cîștigători. Mă bucură mult faptul că la primirea revistei, alături de mine se bucură tot atît de mult și doi nepoței care au devenit pasionați, iar cititul **Magazinului istoric** i-a ajutat pînă acum să primească note bune și foarte bune la școală.

AM ÎNTÎLNIT REVISTA ÎN ARMATĂ

Tot de pe plaiuri moldovenești, ne scrie, în numele d-sale și al copiilor, dl. VASILE AMARANDE, din Botoșani: În acest an aniversar, eu și copiii mei, vă urăm din toată inima dumneavoastră, colectivului de redacție, viață lungă și putere de muncă pentru a realiza revista în aceste vremuri dificile. Posed întreaga colecție de la apariție la zi. Faptul că am toată colecția, faptul că efectiv sînt îndrăgostit de ea, închipuiți-vă ce aș simți eu dacă dintr-un motiv sau altul, această „iubită" a mea ar fi obligată să nu apară 1-2 luni. Așa că eu sînt optimist, totul va fi bine. Scuzele exprimate în revistă privind costul mi se par inoportune. Cine iubește cu adevărat revista nu văd cum ține cont de preț.

Contactul cu revista l-am luat în anul 1967 cînd eram militar la Giurgiu. La liceu, deci înainte de armată mi-aduc aminte că nu prea iubeam „obiectul" istoria. Dragostea pentru istorie, atît la mine, cît și la copiii mei, cred că se leagă de acel număr citit în 1967. Referitor la modul de prezentare, aș putea sesiza faptul că hîrtia nu e prea bună. Dacă alte ameliorări nu se pot face, măcar să se revină la copertele inițiale. Nimic nu e prea mult cînd e vorba de îmbunătățirea prezentării acestei reviste (păcat de conținut). Gîndindu-vă dumneavoastră, eu și alții ca mine cîte reviste din Europa ne-au căzut în mînă cu conținut mediocru și cu prezentare excepțională.

Aveți dreptate, d-le Amarande! Iată că este și revista noastră în Europa. Deocamdată prin conținutul ei. Cînd mijloacele materiale ne-o vor permite, vă asigurăm că vom deveni „europeni" și prin prezentarea tipografică.

PLĂTESC ORICÎT PENTRU UN EXEMPLAR

Un mare necaz a pățit dl. NICOLAE IUGA, din sat Lăpușnic, com. Dobra, jud. Hunedoara, **care ne-a solicitat sprijinul:** Sînt abonatul domniei voastre din 1969. Am 80 de ani: Vin cu mare rugăminte la domnia voastră, să mă scuzați că îndrăznesc, să vă rog, am toate revistele păstrate cu mare sfințenie, dar a dat mare belea pe capul meu. Tîlharii mi-au furat șase reviste de pe anul 1991, începînd cu ianuarie și pînă la 1 iulie 1991. Cînd am pus ultimul număr pe decembrie, am rămas întristat cum am numai 6 numere, începînd cu iulie 1991, restul 6 furate. Nu pot dormi, nu am liniște, mă trezesc noaptea, îmi aduc aminte că îmi lipsesc 6 numere. Dacă domnia voastră nu le aveți, poate cineva le are, i le plătesc cu 200 lei bucata. Mă rog domnilor, vin pînă la București după ele, dacă nu se poate prin poștă. Aștept răspunsul dumneavoastră. Să trăiți, să ajungeți anii mei.

V-am trimis exemplarele lipsă, baci Nicolae (și nu cu 200 lei numărul), să vă bucurați de colecția dv. completă.

PRIETENII DIN LICEE

Revista noastră are statornici prieteni și pe băncile liceelor țării. Din Deva, **ne scrie DANIELA LUPAȘCU, 17 ani, elevă în clasa a XI-a a Școlii normale „Sabin Drăgoi":** În primul rînd, doresc să vă felicit pentru modul cum apare revista **Magazin istoric,** pentru modul cum sînt realizate revistele în ansamblul lor. După părerea mea și, desigur, a multor alți cititori, revista **Magazin istoric** este una dintre cele mai bune publicații din țara noastră.

Am început să colecționez această revistă începînd cu luna ianuarie a anului 1990. Pentru mine, această revistă a însemnat foarte mult, deoarece m-a ajutat și mă ajută să cunosc istoria patriei noastre, istoria internațională. De asemenea, cred că are un rol foarte important în educarea tinerei generații, a întregului popor.

Tot 17 ani are și ROBERT FÜRTÖS, care este elev în clasa a XI-a, cu profil de filologie-istorie de la Liceul teoretic din Șimleul Silvaniei **și este și el un pasionat cititor al revistei:** Primul număr al revistei **Magazin istoric** l-am citit cînd eram în clasa a VIII-a. De atunci sînt abonat și citesc cu mare pasiune revista d-voastră.

Profitînd de ancheta inițiată de redacția **Magazin istoric,** aș sugera să introduceți în revista d-voastră o rubrică referitoare la admiterea în învățămîntul superior, avînd drept probă de concurs istoria. În cadrul acestei rubrici să fie prezentate subiectele pentru concursul de admitere, discuții cu profesori universitari etc.

De asemenea, mi-ar face plăcere să continuați articolul **Din iadul închisorilor comuniste,** precum și altele de acest gen.

Cu acestea spuse, vă doresc multă sănătate și succes în activitatea d-voastră!

CU SPRIJINUL POȘTAȘILOR

Mai vîrstnicul concitadin al lui Robert, dl. PAUL MAGHIAR, pensionar, ne adresează, odată cu amintirile sale legate de revistă, și cîteva sugestii, de atent și competent cititor: Neavînd posibilitatea a face multă școală, la 14 ani am intrat în serviciu ca ucenic, pasiunea pentru istorie și geografie mi-am cultivat singur, citind multe cărți de istorie, geografie, note de călătorii, note și însemnări etc. Dar o adevărată școală a constituit colecția **Magazinului istoric,** avîndu-le în colecție și legate începînd cu nr. 2, citind fiecare articol apărut. Îmi lipsesc cîteva numere disparate pe care le-am împrumutat, chiar oferindu-le și unele nu mi s-au restituit. Nu am citit numărul 1/1967.

Ca să nu-mi scape nici un număr, m-am abonat din primul an, iar harnicii poștași din Șimleu, diriginte de poștă Silaghi Valentin, mi l-au adus în fiecare lună, fără reproș.

Cît sănătatea o să-mi permită o să-l citesc, n-o să întrerup nici abonamentul, fiind o hrană sufletească, oricît de scump va fi. Și nu poți afirma că-i scump, cînd 10 țigări BT costă mai mult ca un **Magazin istoric.**

Am popularizat și cu alții conținutul **Magazinului istoric.** Mama mea — 78 ani, cu numai 5 clase — primare — are darul cititului și citește unele articole și a fost foarte încîntată cînd a avut o discuție în tren cu un domn care a lăudat-o că citește **Magazinul istoric** și că i-l duce feciorul din Șimleu, mama locuind în satul Cohan, jud. Bihor.

Îmi permit cîteva observații și propuneri diverse: nu era nevoie de a se institui **Serie nouă,** întrucît nici în seria veche nu s-a făcut politică numai în limitele decenței; uneori se folosesc expresii radicale care nu se găsesc nici în dicționar (îmi scapă exemplele); propun ca unele articole pentru înțelegere și fixare mai bună în memorie să fie însoțite de hărți sau schițe; cînd se scriu localități ale căror nume se schimbă după cum bate vîntul să li se treacă în paranteză și fostele denumiri; se folosesc litere prea mici și cei mai vîrstnici întîmpină greutăți la cititul articolelor; unele articole au defecte de imprimare a cernelii, abia este vizibilă (culoarea prea deschisă); uneori cleiul folosit este neglijent dozat, lucru ce îngreunează la legarea lor în volum.

DIALOG CU CITITORII

AM AFLAT LUCRURI PE CARE NU SPERAM SĂ LE MAI ȘTIU

Un tînăr prieten timișan ne adresează cîteva propuneri pe care, la rîndul nostru, le supunem reflecției cititorilor: Mă numesc **ERIN DAN** și locuiesc în **comuna Denta, jud. Timiș.** Am 22 de ani și citesc revista dumneavoastră de 8 ani. Este cea mai bună revistă care mi-a trecut prin mînă în ultimii doi ani (mai ales). Datorită ei (deci dumneavoastră) am aflat multe lucruri pe care nu mai speram să le știu vreodată. Deci, vă felicit și vă urez numai bine.

Am răspuns anchetei dumneavoastră deși nu mi-a fost ușor să aleg nici cele mai bune articole, dar nici articolele care nu mi-au plăcut, pentru că toate au fost foarte interesante.

În completarea acestei anchete, aș veni cu două propuneri: a) concursurile să se desfășoare în sistem turneu (ATP ca la tenis), adică după fiecare concurs participanții să acumuleze un număr de puncte, urmînd ca la sfîrșitul anului „marele cîștigător" să fie desemnat cel ce a acumulat mai multe puncte; b) mi-ar face o mare plăcere (sper că nu numai mie) dacă ați organiza și un concurs de referate istorice legate de anumite evenimente din istoria poporului român: unire, independență etc.

La aceste propuneri aș mai adăuga una organizatorică: aș dori ca revista să apară (în totalitate) color după standardele occidentale, indiferent dacă va costa 100 sau 500 de lei.

DOLEANȚĂ

Din cauza modului defectuos în care sînt broșate unele dintre exemplarele primite, dl. EUGEN CUZMIN, din București, **este foarte mîhnit, căci** revista nu se poate citi. Se pune prea mult clei. **Fiind legător de meserie, dl. Cuzmin știe că se pot găsi și alte soluții de broșare a revistei.** Se poate pune clei numai pe cotor, ca la cărți și caiete, nu pe prima și ultima pagină a revistei. La lectură aceste pagini se rup. **Cititori din Oradea, Cluj, Iași, Suceava, cu care dl. Cuzmin este în corespondență, îi împărtășesc sugestiile.**

Semnalăm, și pe această cale, colegilor din cadrul Imprimeriei „Coresi" această doleanță a corespondentului nostru și a multor altor cititori.

ÎN CEASURI DE RESTRIȘTE

Pentru dl. AUREL RĂILEANU, din Bacău, **ca de altfel pentru mulți cititori,** Magazin Istoric **reprezintă un adevărat și statornic prieten:** Puține cuvinte am la îndemînă pentru a putea exprima ce a însemnat întîlnirea mea cu revista, ce reprezintă **Magazin istoric** pentru întreaga mea devenire intelectuală. N-am avut nici o supărare pe care o oră de lectură a revistei **Magazin istoric** să nu mi-o fi risipit. Ori de cîte ori m-am simțit nefericit și am avut nevoie de uitarea neajunsurilor, cînd rănit de loviturile vieții, am dorit un mîngîietor suprem, cînd plictisit de banalități și vulgaritățile mediului, cînd am vrut să plîng sau să rîd de nimicurile vieții, am avut tovărășia unui spirit binevoitor și am luat din raft acest talisman de mare preț „revista" și pe cel care l-am chemat din trecut a răspuns de îndată chemării mele.

E mare lucru să ai o colecție a revistei, dar și mai mare lucru e să știi să te folosești de ea. Ancheta **Magazin istoric** este foarte bine venită, dar vedeți consider eu, că aceasta merită să cuprindă un cadru mai larg și era bine ca ea să se fi extins și în afara ultimelor 25 de numere. Înțeleg de ce ea a cuprins o arie mai restrînsă, dar este viața revistei noastre pe care o iubim atît de mult și am iubit-o poate mult mai mult înainte, cînd eram nevoiți a o citi și printre rînduri și cînd se subția de la un număr la altul. O mai strînsă colaborare, consultare cu cititorii, zic eu, ar înviora activitatea revistei. N-ar strica, ancheta să aibă loc la fiecare an.

M-ar interesa și cred că nu numai pe mine un concurs pe aria celor 300 de numere cu bătaie lungă de 8-10 luni pentru a da posibilitate și celor care nu au colecția completă să-și caute răspunsurile. Concursul ne-ar mobiliza în a revedea materialele publicate, ne-ar împrospăta cunoștințele. Îmi reamintesc cu multă plăcere participarea la toate concursurile. Am fost aproape în toate concursurile menționat printre cei care au dat toate răspunsurile bune la toate întrebările. Nu m-am numărat printre cîștigătorii de premii, dar asta e chestie de noroc și baftă, iar cu acestea nu prea am excelat.

Pentru 50 lei exemplarul, cred că nu ar fi prea greu ca revista noastră să poată depăși bariera celor 100 de pagini. Poate după ce s-o ieftini hîrtia. (Iertată să-mi fie gluma proastă).

PUBLICAREA UNOR ARTICOLE DE MARE CURAJ

Dl. GH. HAMPĂU, profesor de istorie în com. Berzunți, jud. Bacău, **evocă un moment deosebit din biografia revistei: publicarea în nr. 2/1976 (într-o vreme cînd cuvintele Basarabia și Bucovina nu aveau dreptul la existență în limba română) a articolului, semnat de acad. Ștefan Pascu,** Momente din lupta poporului român pentru formarea statului național unitar: Vă scriu din mai multe considerente. Se împlinesc 25 de ani de apariție neîntreruptă la care învățătorul (pe atunci) Gh. Hampău se abonase și, cu toate greutățile și neîmplinirile revistei în unele perioade, am rămas un fidel cititor al ei.

Prețul unui exemplar a crescut, e edevărat de la 5 lei numărul (la prima apariție), dar nu așta contează, ci calitatea materialelor publicate în cadrul ei.

Mai trebuie să mulțumesc revistei pentru faptul că cei trei copii pe care îi am, chiar dacă au optat pentru alte profesii, și-au format o bună cunoaștere a istoriei naționale și universale.

Mi-amintesc ce discuții s-au purtat în familie pe marginea unui articol, cu o temă în premieră la vremea aceea, al acad. Ștefan Pascu cu privire la Marea Unire din 1918.

Consider un mare curaj publicarea unui asemenea material la vremea aceea.

Mulțumim, încă o dată, tuturor celor care ne-au felicitat — prin scris, telefonic, sau prin vizite la redacție — pentru aniversarea acestui prim sfert de existență a revistei. Aniversare pe care, așa cum am anunțat și în numerele precedente, am întîmpinat-o și prin realizarea unui mai vechi deziderat al nostru și al cititorilor noștri: înființarea Fundației Culturale Magazin istoric.

Fundația noastră, a dumneavoastră, există!

Vă așteptăm deci dragi cititori să contribuiți la susținerea Fundației Culturale Magazin istoric **prin sugestiile și propunerile dv., privind acțiunile pe care doriți să le inițiem precum și prin donații bănești, în scopul menținerii apariției revistei și în noul pătrar de veac în care** Magazin istoric **pășește acum.**

Vă reamintim conturile Fundației:

— pentru lei: 4510.055.000.7

— pentru valută: 4521.055.300.2

Ambele conturi sînt deschise la Banca română de comerț exterior, Calea Victoriei, nr. 22-24, Sector 3, București.

CONTENTS (Romanian History) Greetings from Dr. Richard von Weizsäcker, The President of Germany, Mr. Valeriu Muravschi, The Prime-Minister of the Republic of Moldavia, and Mr. Renaud Vignal, The Ambassador of France • The 25th Anniversary of Our Review: Romanian and Foreign Messages • **I. Minea** Romanian Civilization between Orient and Occident • 1919. I.I.C. Brătianu and the Peace Conference in Paris • **R. Negrea** 1916-1992. Romania's Treasury in Russia • **Gh. David** 1952. From the **Securitate's** Files • **J. de Launay** The Mistery of Nicolae Titulescu's Fifth Suitcase with Documents • **A. Năstase** January 24, 1992. The Swords and Other A.I. Cuza's Belongings come back Home • **I. Dumitriu-Snagov** Romania in Vatican's Documents • **C.C. Giurescu** Boroughs, Cities and Fortresses between Prut and Nistru • General I. Antonescu meets King Carol II • **M. Dumitrescu** Pamfil Şeicáru — Knight of the „Mihai Viteazul" Order • **D. Hîncu** Joseph Maria von Radowitz reporting from Bucharest — 1870-1871 (III) • **Gh. David** Romanian—Lithuanian Relations • **A. Gorovei** (1864-1951) Diary (IV) • **B. Brănişteanu** Recollections about I.L. Caragiale • In Bucharest, 50 Years Ago • **A. Silvan-Ionescu** Kent (Ohio), U.S.A. The Old Romanian National Costumes Exhibition

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Les voeux de Dr. Richard von Weizsäcker, le Président d'Allemagne, M. Valeriu Muravschi, Premier-ministre de la République de Moldavie, et M. Renaud Vignal, l'Ambassadeur de France • Messages roumains et étrangers à l'occasion du vingt-cinquième anniversaire de notre revue • **I. Minea** La civilisation roumaine entre Orient et Occident • 1919. I.I.C. Brătianu et la Conférence de paix de Paris • **R. Negrea** 1916-1992. Le trésor de Roumanie en Russie • **Gh. David** 1952. Pages des dossiers de la **Securitate** • **J. de Launay** Le mystère de la cinquième valise aux documents de Nicolae Titulescu • **A. Năstase** 24 janvier 1992. Les épées d'Al. I. Cuza rentrent à la maison • **I. Dumitriu-Snagov** La Roumanie dans les documents de Vatican • **C.C. Giurescu** Bourgades, villes et forteresses entre Pruth et Dniestr • Le général I. Antonescu dans une entrevue avec le roi Charles II • **M. Dumitrescu** Pamfil Şeicaru — chevalier de l'ordre „Mihai Viteazul" • **D. Hîncu** Joseph Maria von Radowitz en mission à Bucarest — 1870-1871 (III) • **Gh. David** Relations roumano-lituaniens • **A. Gorovei** (1864-1951) Journal (IV) • **B. Brănişteanu** Souvenirs sur I.L. Caragiale • À Bucarest, il y a 50 ans • **A. Silvan-Ionescu** À Kent (Ohio), U.S.A.: une exposition de costumes roumains traditionnels

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Поздравления президента Германии, др. Рихарда фон Вайцзекера премьер-министра Республики Молдовы, Валериу Муравски, и посола Франции, Рено Виньяла • 25-ая годовщина нашего журнала: румынские и иностранные послания • И. Миня Румынская цивилизация между Востоком и Западом • 1919. И.И.К. Брэтиану и Парижская мирная конференция • Р. Негря 1916-1992. Клад Румынии в России • Г. Давид 1952. Из личных дел Секуритате • Ж. де Лоне Загадка пятого чемодана с документами Николая Титулеску • А. Настасе 24 января 1992. Ценности Ал.И. Кузы возвращаются домой • И. Думитриу-Снагов Румыния в документах Ватикана • К.К. Джуреску Ярмарки, города и крепости между Прутом и Днестром • Генерал И. Антонеску в разговоре с королем Карол II • М. Думитреску Памфил Шейкару — награждён орденом „Михай Витязул" • Д. Хынку Йозеф Мария фон Радовиц и его миссия в Бухаресте — 1870-1871 (III) • Г. Давид Румыно-латвийские отнашения • А. Горовей (1864-1951) Дневник (IV) • Б. Брэништяну Воспоминания о И.Л. Караджале • В Бухаресте, 50 лет назад • А. Силван-Ионеску В Кенте (Огайо) — США: Выставка румынских традиционных костюмов

INHALT (Rumänische Geschichte) Herr Richard von Weizsäcker, Präsident des Bundesrepublik Deutschland, Herr Valeriu Muravschi, Minister-Präsident der Moldova Republik, und Herr Renaud Vignal, Botschafter der Französischen Republik, beglückwünschen **Magazin istoric** • Der 25 Jubiläum der Zeitschrift — rumänische und ausländische Botschaften • **I. Minea** Die rumänische Zivilisation zwischen Ost und West • 1919. I.I.C. Brătianu und die Pariser Friedenskonferänz • **R. Negrea** 1916-1992. Rumäniensnational Schatz in Russland • **Gh. David** Aus den Dossiers der **Securitate** • **J. de Launay** Das Rätsel von N. Titulescus fünften Urkunden Koffer • **A. Năstase** 24 Januar 1992 Al.I. Cuzas Wertgegenstände kehren zurück • **I. Dumitriu-Snagov** Rumänien in den Vatikanischen Urkunden • **C.C. Giurescu** Dörfer, Städte und Festungen zwischen Prut und Dniester • Eine Unterredung zwischen General I. Antonescu und Carol II • **M. Dumitrescu** Pamfil Şeicaru — Ritter des „Mihai Viteazul" Orden • **D. Hîncu** Joseph Maria von Radowitz und seine Bukarester Mission — 1870-1871 (III) • **Gh. David** Rumänisch-litauische Beziehungen • **A. Gorovei** (1864-1951) Tagebuch (IV) • **B. Brănişteanu** Erinnerungen über I.L. Caragiale • In Bukarest vor 50 Jahre • **A. Silvan-Ionescu** In Kent (Ohio), S.U.A. Eine Ausstellung von traditionell rumänischer Tracht

SUMARIO (Historia rumana) Las felicitaciones del Dr. Richard von Weizsäcker, Presidente de Alemania, de Valeriu Muravschi, Primer Ministro de la República de Moldavia, y de Renaud Vignal, Embajador de Francia • El 25 aniversario de la revista: Mensajes rumanos y extranjeros • **I. Minea** La civilizatión rumana entre Oriente y Occidente • 1919. I.I.C. Brătianu y la Conferencia de paz de Paris • **R. Negrea** 1916-1992. El Tesoro de Rumania en Rusia • **Gh. David** 1952. De los expedientes de la Seguridad • **J. de Launay** El misterio de la quinta maleta con documentos de Nicolae Titulescu • **A. Năstase** El 24 de enero de 1992. Valores de Al.I. Cuza vuelven a casa • **I. Dumitriu-Snagov** Rumania en los documentos de Vaticano • **C.C. Giurescu** Pueblos, ciudades y fortalezas situadas entre Prut y Nistru • El general I. Antonescu en una entrevista con el rey Carol II • **M. Dumitrescu** Pamfil Şeicaru — caballero del Orden „Mihai Viteazul" • **D. Hîncu** Joseph Maria von Radowitz en misión a Bucarest — 1870-1871 (III) • **Gh. David** Relaciones rumano-lituanias • **A. Gorovei** (1864-1951) Diario (IV) • **B. Brănişteanu** Recuerdos sobre I.L. Caragiale • En Bucarest, hace 50 anos • **A. Silvan-Ionescu** En Kent (Ohio), EE.UU. Exposición de trajes tradicionales rumanos

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57, Piaţa Presei Libere, nr. 1, Sectorul 1, Bucureşti, telex: 11995, 11034, fax: 40.0.17.40.40
Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti
ISSN 0541-881X

Lei 80

Zupan S. H. Bălcescu 33/38

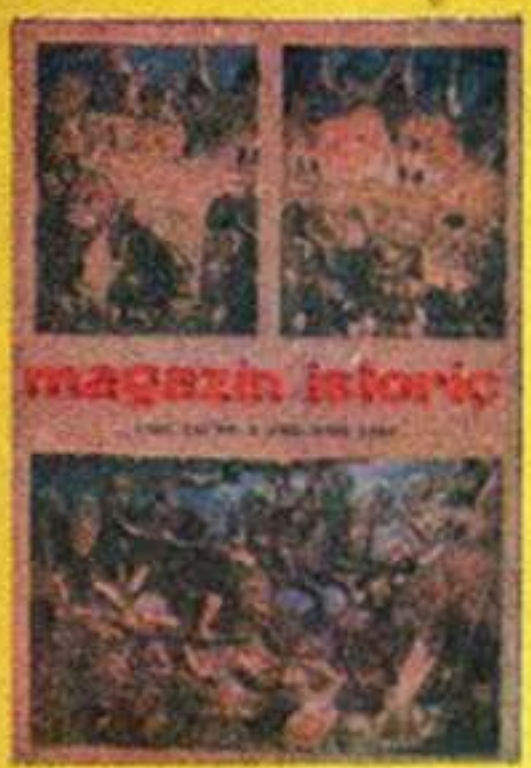

magazin istoric

SERIE NOUĂ
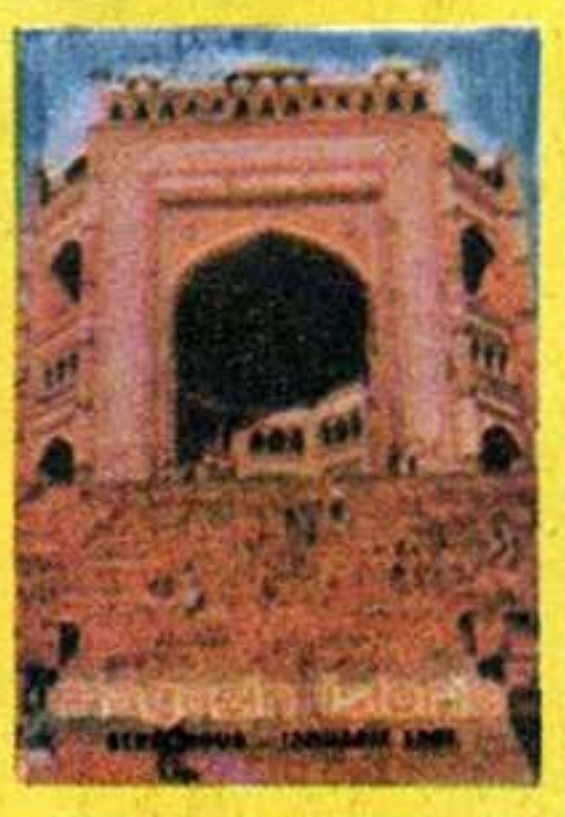
APRILIE 1992